

Till statsrådet och chefen för Jordbruksdepartementet

Regeringen beslutade den 19 oktober 2000 att tillkalla en särskild utredare för att göra en översyn av Sametingets organisation, samestingslagen (1992:1433) och förordningen (1993:327) med instruktion för Sametinget. Samma dag förordnade statsrådet Margareta Winberg landshövdingen Ingemar Eliasson som särskild utredare.

Sakkunniga och experter biträder utredningen. Styrelseordföranden Lars-Anders Baer (Sametinget), filosofie doktorn Bengt Lundell (Lunds Universitet), läraren Marianne Marainen (Sametinget), informationsansvarige Vivan Nilsson (Valmyndigheten) och kanslirådet Göran Ternbo (Jordbruksdepartementet) förordnades från den 29 januari 2002. Marianne Marainen entledigades den 16 maj 2002 och ersattes samma dag av ekonomen Eva Jejlid (Sametinget).

Numera hovrättsrådet Arne Åkerström förordnades som sekreterare från den 1 december 2000 och entledigades från den 11 juni 2001. Hovrättsassessorn Nina Nordengren förordades som sekreterare från den 15 augusti 2001.

Utredningen har antagit namnet Sametingsutredningen. Härmed överlämnar utredningen sitt betänkande "Sametingets roll i det svenska folkstyret"

Arbetet har bedrivits i nära samråd med berörda sakkunniga och experter. Betänkandet är därför skrivet i vi- form.

Utredningens uppdrag är slutfört.

Till betänkandet fogas ett särskilt yttrande.

Stockholm i september 2002.

Ingemar Eliasson

/Nina Nordengren

Innehåll

Sammanfattning	9
Čoahkkáigeassu (Nordsamiska)	27
Tjoahkkájgäsos (Lulesamiska)	45
Tjåangkan giesedh (Sydsamiska)	61
Författningsförslag	77
1 Förslag till lag om ändring i Sametingslag (1992:1433)	77
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1992:339) om proportionellt valsätt.....	88
1 Utredningens uppdrag och uppläggning	89
1.1 Analys av uppdraget	89
1.1.1 Allmänna synpunkter	89
1.1.2 Tydliggöra Sametingets organisation	90
1.1.3 Tydligare reglering av tingets arbetsformer.....	90
1.1.4 Förstärka Sametingets medverkan i sambandsplaneringen.....	91
1.1.5 Förenklat röstningsförfarande i sametingsvalen och tidpunkt för val	91
1.1.6 Indelning i valdistrikt, procentspär, ökning av antalet personer som krävs för att registrera ett parti samt möjlighet till extra val	92
1.1.7 Ändrade former för partistöd.....	93
1.1.8 Övriga frågor.....	93

1.1.9	Särskilda instruktioner för att utföra uppdraget.....	93
1.2	Utredningens uppläggning	94
1.3	Betänkandets disposition	94
2	Sametinget.....	95
2.1	Historik och redovisning av samernas rättsliga ställning	95
2.2	Sametingets tillkomst och konstitutionella ställning	96
2.2.1	Utredningens analys	99
2.3	Sametingets uppgifter i dag och i framtiden.....	99
2.3.1	Sametingets uppgifter i dag	99
2.3.2	Sametingets uppgifter i framtiden	100
2.4	Sametingets organisation - en översikt.....	101
3	Norge	103
3.1	Sametingets tillkomst	103
3.2	Sametingets uppgifter och konstitutionella ställning	103
3.2.1	Utredningens analys	104
3.3	Sametingets organisation.....	107
3.4	Sametingets valregler	109
4	Finland.....	111
4.1	Sametingets tillkomst	111
4.2	Sametingets uppgifter och konstitutionella ställning	111
4.2.1	Utredningens analys	113
4.3	Sametingets valregler	117
4.4	Sametingets organisation.....	118
5	Jämförande analys – Sametingen i Sverige, Finland och Norge.....	121
5.1	Allmänna skillnader	121
5.1.1	Ekonomiska förhållanden	121
5.1.2	Sametingets förhållande till övrig befolkning	122

5.1.3	Det norska sametingets förankring i rikspolitiken	123
5.2	Sametingens konstitutionella ställning.....	124
5.3	Sametingens uppgifter	126
5.4	Sammanfattning/Slutsats	126
6	Sametingets och samernas förhållande till staten.....	129
6.1	Utredningens utgångspunkter.....	129
6.2	Sametingets formella ställning i framtiden.....	131
6.3	En utveckling mot utökat självstyre.....	134
6.3.1	Sametingets företräddarrätt.....	134
6.3.2	Anvisade medel	136
6.3.3	Sametingets uppgifter bör bestämmas i lag	141
6.4	Bör samernas särställning som ursprungsbefolkning grundlagsregleras ?	142
6.5	Sammanfattning.....	145
7	Sametingets organisation.....	151
7.1	Utredningens utgångspunkter.....	152
7.2	Gällande ordning	152
7.3	Den kommunala organisationen	155
7.3.1	Kommunallagen.....	155
7.4	Gällande problem	157
7.5	Utredningens överväganden.....	158
7.5.1	Den grundläggande organisationen	158
7.5.2	Skall Sametingets ordförande utses av regeringen? ...	162
7.5.3	Majoritetsstyre eller proportionellt styre?.....	165
7.5.4	Nämnderna	171
7.5.5	Beredningen	172
7.5.6	Motioner.....	173
7.6	Sammanfattning.....	173
7.6.1	Utredningens slutsatser i sammanfattning	174

8	Sametingets medverkan i samhällsplaneringen.....	177
8.1	Sametingets medverkan i samhällsplaneringen	177
8.2	Gällande problem.....	180
8.3	Överväganden och förslag.....	182
8.4	Sammanfattning	185
9	Röstningsförfarandet i sametingsvalet, valnämndens ställning, omval och valets tidpunkt	187
9.1	Nuvarande ordning.....	187
9.2	Gällande problem.....	191
9.3	Utredningens överväganden och förslag	192
9.3.1	Valdeltagande	192
9.3.2	Röstlängden.....	194
9.3.3	Valnämndens ställning.....	199
9.3.4	Tidsfristerna i sametingslagen inför valet	200
9.3.5	Omval.....	202
9.3.6	Röstningsförfarande.....	202
9.3.7	Valdag.....	204
9.4	Sammanfattning	205
10	Valkrets och mandatfördelning, procentspärr samt antalet personer som krävs för att registrera ett parti	209
10.1	Gällande regler samt förhållandena i Norge och Finland	209
10.1.1	Valkrets	209
10.1.2	Mandatfördelningen	211
10.1.3	Procentspärr	211
10.1.4	Antal personer som krävs för att registrera ett parti	212
10.2	Motsvarande bestämmelser i de allmänna valen	212
10.2.1	Valkrets	212
10.2.2	Mandatfördelning och procentspärr	213
10.2.3	Antal personer som behövs för att registrera ett parti	215
10.3	Undersökning vid Umeå universitet och egna beräkningar	215
10.4	Utredningens överväganden.....	219

10.4.1 Utredningens utgångspunkter	219
10.4.2 Valkretsar och mandatfördelning.....	220
10.4.3 Procentspär och krav om registrering	221
10.5 Sammanfattning.....	224
11 Partistöd	229
11.1 Gällande ordning	229
11.2 Motsvarande bestämmelser för riksdagspartierna och kommunalt partistöd	230
11.3 Tänkbara problem.....	231
11.4 Utredningens överväganden.....	232
11.5 Sammanfattning.....	233
12 Ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag	235
13 Författningskommentar	237
13.1 Förslag till lag om ändring i Sametingslag (1992:1433)	237
13.2 Lag om ändring i lagen (1992:339) om proportionella val	250
Särskilt yttrande	251
Bilagor	
1 Direktiven	253
2 Analys av självstyre.....	259
3 Riksskatteverkets analys av valkretsar	265

Sammanfattning

Bakgrund

Det finns uppskattningsvis 50 000 samer i världen. Ca 17 000 samer bor i Sverige. Samer har bott i Sverige långt innan den svenska nationalstaten växte fram. I sin egenskap av ursprungsbefolkning har samerna ett folkrättsligt skydd. Sverige accepterar i dag att samerna har en rätt till kulturell autonomi och att detta förutsätter en viss grad av självstyre (jämför direktiven). Detta innebär en utveckling sedan Sametingets tillkomst 1993, vid den tidpunkten uttalade regeringen klart att Sametinget inte skulle vara ett organ för självstyre. Det fick därför också offentligrättslig ställning som en myndighet under regeringen.

Sametinget i dess helhet är alltså en myndighet. Samtidigt är det också ett folkvalt organ. Det finns en spridd missuppfattning om att Sametinget skulle bestå av två separata delar, en "myndighetsdel" och en "folkvald del". Detta är dock inte riktigt, Sametinget är i sin helhet en myndighet, samtidigt är det dock också ett folkvalt organ.

Sametinget har i dag begränsade uppgifter. Rennäringspolitiska kommittén har föreslagit att ett flertal nya uppgifter skall överföras till Sametinget.

Det finns sameting även i Norge och i Finland. Sametinget i Norge har ingen klar konstitutionell ställning. Detta var ett medvetet val vid dess tillkomst. Avsikten har varit att tinget skulle utvecklas efter hand, man önskade inte låsa fast det i bestämda ramar. Det lyder inte under regeringen, men är inte heller ett självständigt organ. Det har en viss ekonomisk frihet och får själv definiera sitt verksamhetsområde. Norge avsätter mer pengar till sitt sameting än vad Sverige gör. Sametingets uppgift i Norge är i första hand att vara remissorgan. Det har därutöver några avgränsade uppgifter. Den allmänna uppfattningen är att det är ett välfungerande ting.

Sametinget i Finland har en klar konstitutionell ställning. Enligt grundlagen har samerna ett reellt självstyre, de äger språklig och kulturell autonomi. Självstyrelseformen grundar sig på etno-politisk modell. Denna språkliga och kulturella autonomi måste dock enligt grundlagen ges sitt innehåll i "vanlig" lag, vilket ännu inte skett fullt ut. Sametinget i Finland har få uppgifter och deras roll som remissinstans respekteras inte fullt ut. Staten avsätter än mindre pengar än vad Sverige gör.

Sametingets och samernas förhållande till staten

Utredningens utgångspunkt är att Sametingets och samernas ställning bör stärkas. Sametinget har i dag vissa begränsningar. Ett grundläggande problem är Sametingets dubbla roller, det har till uppgift att driva den samiska politik som kommit till uttryck genom valet till Sametinget trots att det i sin egenskap av myndighet lyder under regeringen. Vi anser därför att det inte är ändamålsmässigt att Sametinget är en myndighet.

Sedan Sametingets tillkomst har det skett en dynamisk utveckling av samernas folkrättsliga ställning. Det är numera alltså ostridigt att samerna har en rätt till kulturell autonomi och att detta förutsätter en viss grad av självstyre. Detta förändrade synsätt skulle enligt vår bedömning möjliggöra en omprövning av Sametingets ställning som myndighet under regeringen.

En fråga är dock då vad Sametinget alternativt skulle kunna vara. Enligt regeringsformen är det regeringen med ansvar inför riksdagen som styr riket. Ett undantag från denna princip utgör det kommunala självstyret. Utredningen har dragit den slutsatsen att Sametinget antingen måste förbli en myndighet under regeringen eller möjligen riksdagen eller också måste det tillerkännas ett visst självstyre. Detta skulle behöva framgå av regeringsformen.

Utredningen anser att det kan vara ändamålsmässigt att vidare utreda möjligheten att genomföra ett självstyre för samerna på exempelvis det sätt som skett i Finland, att i regeringsformen skriva in att samerna har kulturell autonomi som följer av lag. En sådan nyordning skulle förutsätta en noggrann analys av ett flertal svåra frågor med såväl folkrättsliga som konstitutionella aspekter. Utredningen har påbörjat en sådan analys. En eventuell fortsatt analys görs dock enligt vår bedömning lämpligast av en parlamentariskt sammansatt kommitté med uttryckligt stöd i direktiven. Vi föreslår därför att regeringen låter utreda denna

fråga. I avvaktan på ett eventuellt formaliserat självstyre har utredningen övervägt om det är möjligt att redan nu utöka Sametingets självständighet. Vi har med denna utgångspunkt analyserat vissa centrala frågor. Dessa skulle vara Sametingets **representationsrätt**, Sametingets ansvar över **anvisade medel** och **regeringens direktivrätt** över Sametinget.

Från Sametingets sida har framförts att det är olämpligt att Sametinget inte representerar samerna i internationella sammanhang. Dessutom vill Sametinget bli betraktat som ett icke-regeringsorgan av andra parter, eftersom det skulle öka Sametingets trovärdighet. Utredningen har dragit den slutsatsen att det saknas hinder för Sametinget att företräda samerna i Sverige vid möten med andra länder, organisationer eller andra myndigheter. Sametingets uppgift är just att företräda samerna. Problemet tycks i stället snarast handla om att Sametinget önskar utan inblandning från den svenska staten företräda Sverige i internationella frågor som berör samiska intressen. Det skall dock anmärkas att Sametingets önskan om att bli betraktat som ett icke-regeringsorgan står i motsatsförhållande till önskemålet om att företräda Sverige i internationella överenskommelser. Ett icke-regeringsorgan kan per definition inte företräda medborgare i ett land utan har till uppgift att bilda opinion för sina medlemmars intressen. Det är vidare regeringens uppgift att träffa överenskommelse med annan stat eller mellanfolklig organisation. Det finns i och för sig lagliga möjligheter att överlåta denna rätt till förvaltningsmyndigheter, såsom exempelvis Sametinget. En sådan överenskommelse skulle då alltså inte bara binda upp Sametinget utan även Sverige. Sammantaget anser utredningen att Sametinget redan har en representationsrätt. Frågan skulle därutöver också kunna vidgas till att Sametinget ensamt vill företräda svenska medborgare av samisk etnicitet. Denna fråga måste i så fall utredas i samband med ett utökat självstyre. Representationsrätten bör därför behandlas i det större sammanhanget, i samband med att självstyret utreds.

Sametinget tillerkändes för budgetåret 2002 drygt 78 miljoner kronor i tre olika anslag. Till anslaget ställde regeringen i regleringsbrevet upp krav om återrapportering och villkor. Utredningen föreslår att riksdagen efter förslag av regeringen i framtiden övergår till att tillerkänna Sametinget ett enda ramanslag. Det skulle medföra ett praktiskt behov av att i regeringens budgetarbete betrakta Sametinget som ett enda utgiftsområde. Utredningen anser att detta är en rimlig konsekvens. Budgeten till

Sametinget är i och för sig förhållandevis begränsad, men myndigheten Sametinget intar en särställning i det svenska samhället. Vi anser att det är naturligt att Sametinget fritt kan förfoga över sina medel. Det ligger i linje med att samerna har rätt till kulturell autonomi, vilket medför ett behov av ett visst självstyre. Sametinget är också det som bäst känner till sin verksamhet och därför också är bäst skickad att fördela pengarna. Med en utökad ekonomisk frihet följer också ett utökat ansvar, det kommer att ankomma på Sametinget att se till att ett budgeterat ramanslag räcker till samtliga utgifter. Från vissa håll, även från några politiker inom Sametinget, har framförts farhågor om att Sametinget inte skulle vara mogen att bära detta ansvar. Det som är särskilt känsligt är att mer än hälften av Sametingets anslag utgörs av den s.k. rovdjursersättningen, dvs. öronmärkta pengar som Sametinget skall fördela till renägare som fått renar skadade eller dödade av rovdjur. Inom Sametinget finns en historisk motsättning mellan renägare och andra. Bland dem som företräder renägare finns det nu en rädsla för att Sametinget i framtiden skulle komma att använda dessa pengar till andra angelägna behov. Det skulle kunna skada rennäringen som utgör grundbulten i den samiska kulturen. Problemet bottenar också i att det inom Sametinget finns en mycket bestämd uppfattning om att den nuvarande nivån på anslag är alldeles för låg för att möjliggöra en fungerande verksamhet. Utredningens slutsats är att den enda framkomliga vägen för att skapa ett fungerande Sameting är att öka dess självständighet. Enligt vårt synsätt måste en verksamhet ha meningsfulla uppgifter för att kunna verka. När ansvaret för samiska frågor överförs till Sametinget kan dessa fritt debatteras och konflikter lösas i en demokratisk ordning. En förutsättning för att denna målsättning skall kunna realiseras är dock att regeringen föreslår riksdagen att i framtiden avsätta så mycket pengar för Sametinget att en verksamhet på rimlig nivå är möjlig. I gengäld får det av Sametinget sedan krävas att det fullt ut förmår axla ansvaret för Sametingets verksamhet. Inom Sametinget måste det vidare finnas en förståelse för att det trots sin ökade självständighet verkar inom Sverige och därmed måste respektera de mål som riksdag och regering sätter upp.

Utredningen har vidare övervägt om det skulle vara möjligt att i lag slå fast att Sametinget fritt får förfoga över sina medel. Vår slutsats är att det inte är möjligt så länge Sametinget är en myndighet, eftersom en sådan lagreglering skulle strida mot regeringsformen. Skälet är att regeringen har ett statsfinansiellt

ansvar. Detta behöver dock inte hindra regeringen från att i budgeten föra samman medel till ett ramanslag för Sametinget självt att fördela.

Myndigheter har en principiell lydnadsplikt mot regeringen. Det innebär bl.a. att regeringen utan lagstöd skulle kunna lägga nya arbetsuppgifter på Sametinget. I syfte att stärka Sametingets ställning rekommenderar vi att Sametingets uppgifter framgår av sametingslagen. På sikt, i samband med att självstyret utreds, bör det även utredas om det är möjligt att i regeringsformen reglera att Sametingets uppgifter bestäms i lag. Motsvarande gäller för kommunerna, av regeringsformen följer att kommunernas åligganden meddelas i lag.

Utredningen har som framgått föreslagit åtgärder för att utöka Sametingets befogenheter. Ett annat sätt att stärka samernas ställning skulle dock vara att förbättra samernas status. Samerna har sedan länge krävt att de tillerkänns en officiell status. Den tidigare samerättsutredningen föreslog i sitt betänkande (Samerätt och Sameting SOU 1989:41) att samernas särskilda ställning som etnisk minoritet och urbefolkning markerades i regeringsformen. Utredningen hänvisade till att riksdagen redan 1977 i ett uttalande slagit fast att samerna är en etnisk minoritet, som i sin egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning.

I remissbehandlingen av utredningens förslag framkom bl.a. den invändningen att det skulle vara olämpligt att gradera olika minoriteter. Regeringen avvisade därefter förslaget med hänvisning till att gällande bestämmelser i regeringsformen redan ger samerna ett fullgott grundlagsskydd.

Utredningens uppfattning är att det finns skäl för att på nytt överväga om samerna bör tillerkännas en särställning i grundlagen. Sedan regeringen avvisade ett sådant förslag har samernas ställning som ursprungsfolk stärkts i den internationella rätten. Sveriges ratificering i februari 2000 av Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk innebar att Sveriges nationella minoriteter och deras språk erkändes. De grupper som utgör nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Det uttalades också särskilt att samerna är en urbefolkning. Detta innebar ett avsteg från den tidigare principen att jämställa alla invandrar- och minoritetsgrupper i Sverige. Därmed skulle alltså den tidigare invändningen om att det är olämpligt att gradera minoriteter inte ha någon bäring för samer.

Därtill kommer att samernas särställning är grundlagsskyddad såväl i Norge som i Finland. Vi anser att det är otillfredställande att samerna har en svagare ställning i Sverige än i grannländerna. Utredningen anser att frågan om samernas särställning är färdigutredd och att den tidigare samerättsutredningen lämnat ett väl genomarbetat förslag. Eftersom dock utredningen saknar stöd i direktiven för att föreslå ändringar i grundlagen får det ankomma på den fortsatta beredningen att lämna ett sådant förslag.

Sametingets organisation

Utredningens utgångspunkt är alltså att Sametingets status bör höjas. Sametinget skall vara ett uttryck för den samiska autonomin, men måste för att kunna upprätthålla en position i det svenska samhället respektera grundläggande demokratiska värderingar. En förutsättning för att i framtiden föra över myndighetsuppgifter på det är att myndighetsutövningen sker på ett rättssäkert sätt. Sametinget är organiserat med den kommunala organisationen som förebild. Utredningen föreslår ingen förändring av den grundläggande organisationen. Den är dock mycket sparsamt reglerad. Det har framkommit ett behov om att ytterligare lagreglera vissa frågor. Utredningen anser det lämpligt att den kommunala organisationen även fortsättningsvis får utgöra en förebild, inom de områden som lagreglering krävs kan ledning därför sökas i kommunallagen.

Det är främst sex problem som framkommit om Sametingets organisation. Det är fråga om följande:

- Sametingets grundläggande organisation. Sametinget är en myndighet, men Sametingets beslutsnivåer överensstämmer inte med andra myndigheters.
- I sametingslagen är inte reglerat hur styrelsen eller styrelsens ordförande skall utses. Detta har haft som följd att tinget har haft både en proportionellt tillsatt styrelse och en majoritetsstyrelse.
- I sametingslagen saknas bestämmelser om hur frågor om styrelsens avgång och misstroendeförklaring skall hanteras.
- Alltför många ärenden avgörs i plenum och dessa inte är tillräckligt beredda.
- Det är angeläget att skapa en skiljelinje mellan den politiska verksamheten och myndighetsutövningen.
- Behandlingen av motioner i Sametinget skulle möjligen behöva regleras.

Sametinget är organiserat efter den kommunala modellen. Det innebär bl.a. att det är plenum som är det högsta organet och att det är plenum som skall utse en styrelse. Sametinget är ett folkvalt organ och det är enligt utredningens uppfattning därför naturligt att dess organisation inte är jämförbar med andra myndigheter. Problemet är alltså enligt vår bedömning att Sametinget är en myndighet, inte att det inte är jämförbart med andra myndigheter.

Det finns för närvarande i Sametingets organisation ett förhållande som markerar att Sametinget formellt är en myndighet. Enligt sametingslagen är det regeringen som efter förslag av Sametinget utser Sametingets ordförande. Utredningen anser att det finns starka skäl att ändra denna bestämmelse. Bestämmelsens syfte är endast att markera Sametingets ställning och den kan enligt vår bedömning i praktiken leda till tillämpningsproblem. Vi föreslår därför en lagändring med innebörd att det skall ankomma på Sametinget att välja ordförande.

Av sametingslagen följer att Sametinget precis som kommunfullmäktige skall utse en styrelse. I kommunallagen finns det dock i motsats till sametingslagen en bestämmelse om hur det skall gå till. Val av ledamöter och ersättare i nämnder och beredningar i kommunerna skall vara proportionella under förutsättning att det begärs av en minoritet som är så stor att den kan bli representerad i nämnder. Innebörden är att det finns ett skydd för den parlamentariska minoriteten. Fråga om majoritetsstyrelse eller proportionell styrelse har för kommunernas del utretts grundligt. Det framkom då att om samtliga poster i styrelse eller nämnder tillsattes av den politiska majoriteten, s.k. renodlat majoritetsstyre skulle det innebära oacceptabla svårigheter för minoriteten och dessutom skulle det vara svårt att upprätthålla en effektivitet i förvaltningen. Det ankommer ju på styrelsen att bereda frågor inför fullmäktige. Med ett renodlat majoritetsstyre finns det en risk för att samtliga förslag endast bereddes utifrån majoritetens syn. Detta skulle kunna leda till ett behov av utskott, alltså i praktiken en dubbel beredningsorganisation. En annan nackdel skulle vara att samtliga ledamöter i styrelsen skulle behöva bytas ut vid ett politiskt maktskifte. Dessutom skulle ett majoritetsstyre än mer än ett proportionellt kräva att det fanns bestämmelser om vad som skulle ske om exempelvis styrelsen på grund av ändrade politiska förhållanden i fullmäktige skulle tappa plenums förtroende. Historiskt har kommunerna saknat bestämmelser om mistroendeförklaring och nyval. Styrelserna har oftast varit proportionellt sammansatta och den politiska majoriteten i

fullmäktige oftast stabil. Det har inneburit att det har saknats ett behov av regler med syfte att styrelsen skulle kunna avgå i förtid. Sedan början av 1990-talet finns det dock en bestämmelse i kommunallagen som ger fullmäktige möjlighet att återkalla uppdragen i exempelvis styrelsen om den politiska majoriteten där inte längre är densamma som i fullmäktige.

Utredningen föreslår att det i sametingslagen införs en bestämmelse om att styrelsen och framtida nämnder skall vara proportionellt sammansatta om så begärs av en minoritet av viss storlek. Vi anser att en sådan bestämmelse är nödvändig för att skapa garantier för att den politiska minoriteten skall ha möjlighet att verka och för att verksamheten i styrelse och framtida nämnder kan bedrivas på ett långsiktigt sätt.

Sametinget hade under åren 1997-2001 en majoritetsstyrelse som saknade stöd i plenum. Detta lamslog samarbetet mellan plenum och styrelsen. Eftersom det saknades bestämmelser om misstroendeförklaring och nyval var det inte möjligt för plenum att avsätta styrelsen i förtid. Med en proportionellt sammansatt styrelse är risken mindre för att detta problem skall återupprepas. Utredningen föreslår dock därutöver som en ytterligare garanti för ett bra samarbete mellan styrelse och plenum att det precis som i kommunerna skall vara möjligt att återkalla uppdragen för de förtroendevalda om majoritetsförhållanden i plenum skulle förändras. Motsvarande skall gälla för sametingets presidium.

Det har föreslagits att Sametinget i framtiden skall överta ett stort antal myndighetsuppgifter. Utredningen förutsätter att det medför ett behov av att skapa nämnder som komplement till styrelsen. Sametingslagen ger redan Sametinget möjlighet att tillsätta sådana nämnder. Det är enligt vår uppfattning viktigt att det i framtiden finns en klar skiljelinje mellan den politiska verksamheten i Sametinget och Sametingets myndighetsutövning. Vi föreslår därför att på motsvarande sätt som gäller för kommunerna införs en bestämmelse i sametingslagen om att det är nämnderna som beslutar i frågor som rör förvaltning och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha.

Utredningen har funnit att det av sametingslagen följer att det är styrelsen som skall bereda frågor inför plenum. Därmed skulle det finnas ett beredningsorgan. Vi förutsätter att denna ordning preciseras och följs upp i Sametingets arbetsordning. Utredningen har därmed inte kunnat finna någon organisatorisk brist om beredning.

Utredningen skall utvärdera behovet av behandlingen av motioner i Sametinget. Tingets arbetsordning innehåller dock i 47 § en bestämmelse om att en motion bör beredas så att Sametinget kan fatta beslut inom ett år från det att motionen väcktes. Denna reglering överensstämmer med vad som enligt 5 kap. 33 § kommunallagen gäller för kommunerna. I kommunallagen anges dock dessutom att om beredningen inte kan avslutas inom ett år, skall detta och vad som kommit fram vid beredningen anmälas till fullmäktige inom samma tid. Fullmäktige kan då avskryva motionen från vidare handläggning. Motsvarande bestämmelse bör lämpligen tas in i Sametingets arbetsordning.

Sametingets roll som remissinstans

Sametinget har framfört att det i flera fall inte beretts tillfälle att yttra sig i ärenden som rör samerna och som handläggs av andra myndigheter. Som angetts är rollen som remissorgan central för sametingen i Norge och Finland. Lagstiftningen är utformad på det sättet i de båda länderna att det föreligger en allmän skyldighet eller i vart fall en rekommendation för andra myndigheter att inhämta sametingens synpunkter inom ett brett område. Rättsläget i Sverige är dock annorlunda. I speciallagstiftningen finns vissa bestämmelser om att myndigheter i specifika skall höra Sametinget. Därutöver finns det en generell bestämmelse i sametingslagen som innebär att Sametinget kan initiera frågor hos andra myndigheter. Utredningen har övervägt om Sametingets roll som remissorgan skulle behöva förstärkas. Behovet av att vara remissinstans är dock självfallet sekundärt till att självt få avgöra frågan. Renäringspolitiska kommittén har föreslagit att Sametinget skall avgöra ett flertal frågor. Dessutom har den föreslagit att Sametingets roll som remissinstans skall förstärkas när det gäller markanvändning. En ytterligare förstärkning av remissrollen skulle därmed endast behöva övervägas i de kvarstående frågorna. Det finns två alternativa vägar att förstärka Sametingets roll som remissorgan i de kvarstående frågorna. Den ena möjligheten är att analysera i vilka konkreta samiska frågor Sametinget ännu inte erhållit ställning som remissorgan. Den andra möjligheten skulle vara att förstärka den allmänna regeln i sametingslagen med innebörd att som i Norge eller Finland införa en långtgående skyldighet för andra myndigheter att höra Sametinget inom ett

brett sakområde. Vår slutsats är att det är angeläget att andra myndigheter inhämtar Sametingets yttrande i de frågor som verkligen är relevanta. Det bästa sättet att åstadkomma det är enligt vår uppfattning att införa en sådan skyldighet för andra myndigheter i de fall det på förhand bedömts angeläget. Vi avvisar alltså att det införs en allmän plikt att höra Sametinget inom ett brett område. Vi förordar i stället att sådana skyldigheter skall följa av speciallagstiftningen. En fråga är då inom vilka frågor Sametingets remissroll skulle behöva förstärkas. Sametinget har anfört att de allvarligaste bristerna åtgärdats om Rennäringspolitiska kommitténs förslag realiserats. Det har vidare anfört att det i dag inte kan överblicka inom vilka områden deras ställning som remissinstans ytterligare skulle behöva förstärkas. Utredningens slutsats är därmed att det är först sedan regeringen tagit ställning till det förslag som redan avgetts och möjliga förändringar genomförts som det är möjligt att utvärdera om det finns behov av ytterligare förändringar.

Röstningsförfarande, valnämndens ställning, omval och valets tidpunkt

Grunden för översynen av valets tidpunkt och röstningsförfarande har varit att valdeltagandet till Sametinget skulle vara alltför lågt. Enligt Sametingets valnämnd skulle röstningsförfarandet kunna utgöra ett skäl för det låga valdeltagandet. Valets tidpunkt skulle kunna vara ett annat.

Vid det senaste valet till Sametinget röstade 65 % av dem som tagits upp på röstlängden. Utredningens slutsats är att denna siffra inte är uppseendeväckande låg. Vår utgångspunkt är därvid att det inte är realistiskt att jämföra valet till Sametinget med riksdagsvalet. En mer rättvisande bild om valdeltagande erhåller man i stället enligt vår uppfattning om man jämför med Europavalet eller valet till kyrkofullmäktige (38,3 % respektive 14,2 % av de röstberättigade, jämför www.ur.se/europa och www.svenskakyrkan.se/valinformation).

Ett problem skulle dock i stället enligt vår mening det förhållande att endast cirka hälften av alla samer är registrerade på röstlängden kunna vara. Från Sametinget har anförts att en ansökan om att upptas på röstlängden leder till en bedömning om sökanden uppfyller kriterierna för att vara same, vilket avskräcker många från att söka. Det kan dock finnas flera andra skäl. Utredningens

slutsats är att det är nödvändigt att upprätthålla kravet om en röstlängd. Sametingets legitimitet har sin grund i att det företräder det samiska folket. Därmed skall endast den som anses vara same ha rösträtt och detta medför i sin tur att det finns ett behov av en röstlängd. Det finns vidare enligt vår uppfattning inte skäl att ändra på de gällande kriterierna i lagen om vem som skall anses vara same. Vi anser det också olämpligt att skapa förutsättningar för att sekretesslägga röstlängden, såsom Sametinget föreslagit. Sammantaget anser vi därför att det får ankomma på Sametinget att försöka lösa de problem som uppstår på grund av krav om registrering på röstlängden genom exempelvis information.

Det har påståtts att valnämnden efter beslut av Sametinget i plenum fört upp personer på röstlängden utan annan samisk anknytning än ett giftermål med en same. Enligt vår uppfattning medger en rimlig tolkning av lagtexten inte detta. Det anförda aktualiserar två problem. Det ena är att det även inför framtida val kan finnas personer på röstlängden som inte uppfyller kriterierna. Enligt vår uppfattning är detta olämpligt. För att komma till rätta med detta föreslår vi att det skall vara möjligt att överklaga den preliminära röstlängden till länsstyrelsen även under påstående att någon förts upp på röstlängden utan att vara därtill berättigad. Tidigare har den enda grunden för överklagande varit att man själv uteslutits från rösträtt. Det skulle vidare krävas att ett kriterium för att kunna föras upp på röstlängden skulle behöva ändras. I dag räcker det med det objektiva kriteriet att ens förälder varit uppförd. Det skulle kunna innebära att barn till den som en gång felaktigt förts upp skulle ha rätt att komma på röstlängden. För att åtgärda det föreslår vi att det kriteriet ändras så att kravet blir att en förälder varit uppförd utan att detta ändrats av länsstyrelsen.

Valnämndens hantering aktualiserar även frågan om valnämndens ställning. Vi anser att det av principiella skäl är felaktigt att Sametinget handhar sitt eget val fullt ut. Det skulle exempelvis inte komma i fråga att riksdagen räknade sina röster. Det saknas enligt vår uppfattning skäl för att ha en särreglering för Sametinget. Vi föreslår i stället att motsvarande regler skall gälla för Sametinget som i dag redan gäller för de allmänna valen. Det skulle höja Sametingets status och öka rättssäkerheten. Vid de allmänna valen såsom exempelvis val till kommunfullmäktige är det länsstyrelsen som har det övergripande ansvaret för rösträkningen och mandatfördelningen. Valmyndigheten ansvarar för det förberedande valarbetet och kommunerna själva sköter sådana saker som att utse valförrättare och att ansvara för vallokaler.

Utredningen föreslår motsvarande reglering för Sametinget. Vi föreslår också att det i sametingslagen skrivs in hur frågan om omval skall hanteras, sådan reglering saknas i dag.

Till utredningen har vidare framförts att de i sametingslagen angivna tidsfristerna om valets genomförande redan är för snäva. Genom utredningens förslag om att utöka kretsen klagoberättigade för den preliminära röstlängden kommer vissa tidsfrister bli än svårare att hålla. Vi föreslår därför en utsträckning av dessa tider.

Det har vidare påståtts att brevröstningsförfarandet skulle vara alltför komplicerat för väljarna, vilket skulle leda till att väljarna avstod från att rösta. Det har dock enligt vår mening inte framkommit något stöd för detta påstående. Som anförts är det dock vår utgångspunkt att ett valdeltagande om 65 % inte är anmärkningsvärt lågt. I de senaste sametingsvalen var andelen röster som ogiltigförklarades också liten. Brevröstning är i dag vidare en vedertagen metod för att rösta och används generellt av utlandssvenskar i de allmänna valen. Om brevröstningen togs bort skulle den vidare behöva ersättas av poströstning. Kostnaderna för poströstning är höga. Det framstår vidare som alltför komplicerat att bygga upp en organisation med poströstning med hänsyn till det förhållandevis begränsade antalet röstande. Om poströstning skulle införas skulle man därför behöva överväga att samordna sametingsvalet med de allmänna valen. Utredningens slutsats är sammantaget att det saknas anledning att förändra röstningsförfarandet. Med ett oförändrat röstningsförfarande saknas också praktiska skäl för att flytta valdagen. En fråga är dock vidare om det skulle kunna finnas principiella skäl för att flytta valdagen. Från några i Sametinget har framförts att valdeltagandet skulle kunna öka om valet skedde samtidigt som riksdagsvalet. Det skulle också vara en markering om att Sametinget var en del av det svenska folkstyret. Utredningens slutsats är att det är oklart om en samordning med det allmänna valet skulle kunna vitalisera valet till Sametinget. Uppfattningarna är delade även inom Sametinget. Vår utgångspunkt är att det skulle krävas starka skäl för att föreslå en förändring, eftersom den nuvarande tidpunkten är etablerad. Sådana skäl saknas enligt vår bedömning.

Valkrets och mandatfördelning, procentspärr samt krav om registrering av parti

Utredningen har fått i uppdrag att se över om det finns ett behov av att införa en procentspärr i sametingsvalet och om kraven för partier att kunna ställa upp i valet bör skärpas. Skälet för denna översyn är att det skulle finnas alltför många och alltför små partier i Sametinget. Det är underförstått att detta förhållande skulle kunna försämra Sametingets effektivitet. Det är också klart att den politiska situationen i Sametinget sedan dess tillkomst har varit mindre stabil. Utredningen anser det naturligt att en organisation i sitt startskede är dynamisk och för en vital debatt. En hjälp i ett sådant skede skulle dock stabiliserande faktorer såsom procentspärr eller skärpta registreringskrav för partier kunna vara.

Utredningen vill dock inledningsvis också varna för att stabiliserande faktorer ensamt kan lösa de problem som funnits i Sametinget. Ett grundläggande problem har varit svårigheten att bilda en stabil politisk majoritet. Det kan ha haft sin grund i att även de största partierna tidigare inte haft mer än fem-sex mandat. Det har inneburit att det krävts ett samarbete mellan mer än två partier. Det är alltså inte säkert att en utslagning av mycket små partier skulle lösa detta problem. Utredningen anser dock sammantaget att stabiliserande faktorer ändå bör övervägas för att undvika en uppsplittring. Även om sådana inte kan lösa samtliga problem bör de i vart fall underlätta och främja den politiska stabiliteten. Vidare skall noteras att det redan vid valet under hösten 2001 har skett en förändring, det största partiet erhöll då 10 mandat.

Utredningens utgångspunkt är att såväl en procentspärr som krav inför partiregistrering motverkar en splittring inom Sametinget. Deras effekter i övrigt skiljer sig dock åt.

Även en valkretsindelning skulle ha en spärreffekt mot mindre partier. Metoden är dock i viss mån osäker, eftersom det kan förekomma att ett mycket litet parti med tyngd i en valkrets kan få ett mandat. Förekomsten av flera valkretsars huvudsyfte är dock att tillgodose den regionala representationen. Om det är en spärreffekt som eftersträvas är det därför bättre att överväga en procentspärr eller ett skärpt registreringskrav än att kräva flera valkretsar. Det är vidare viktigt att notera att valkretsar i de allmänna valen aldrig utgjort argument för representation med hänsyn till andra faktorer än geografiska. I de allmänna valen har det aldrig övervägts att skapa valkretsar för att tillgodose exempelvis en jämn etnisk

representation. Vidare har även idén om regional representation i de allmänna valen urholkats sedan kraven om bostadsband för valkandidaten upphört. Den tidigare samerättsutredningens hade ambitionen att valkretsarna skulle anpassas till de samiska regioner som kunde urskiljas med hänsyn till näringsutveckling, dialekter m.m. Enligt utredningens uppfattning är denna ambition svår att realisera. En valkretsindelning skulle enligt uppgift från Valmyndigheten av praktiska skäl behöva följa kommungränserna, eftersom det annars inte är möjligt att upprätta röstlängd. Uppgifter till röstlängden inhämtas nämligen från folkbokföringen. I denna finns uppgift om kommuntillhörighet, medan uppgifter om näringsutveckling och dialekter saknas. Det kan vidare vara så att en valkretsindelning med hänsyn till andra faktorer än geografiska förhållanden kan verka splittrande för Sametinget. Som anförts skulle en sådan valkretsindelning också vara främmande för det svenska samhället. Vi vill också varna för att förorda valkretsar av partipolitiska skäl. Det är på grund av valhemligheten omöjligt att räkna ut hur en valkretsindelning skulle slå. Om en sådan skulle förordas av partipolitiska skäl skulle det leda till omfattande diskussioner, vilket skulle kunna få en splittrande effekt på Sametinget.

Utredningens slutsats är att det enda hållbara argumentet för att införa flera valkretsar är om den geografiska representationen i Sametinget skulle vara skev. Från Sametingets håll har framförts att så inte skulle vara fallet. Vi anser därför att det saknas principiella skäl för att föreslå flera valkretsar. Dessutom skulle en sådan förändring medföra praktiska nackdelar. Kostnaderna för såväl själva valet som valarbetet skulle öka. Ett annat problem skulle vara att partierna vid Sametinget inrättat sitt politiska arbete efter nu gällande förutsättningar och att dessa skulle förändras. Slutligen skulle förekomsten av flera valkretsar kräva utjämningsmandat.

Sammantaget är det vår slutsats att en övergång från en valkrets till flera skulle medföra betydande praktiska skäl. Vi anser därför att det måste finnas starka principiella skäl. Sådana skäl saknas.

En fråga är därefter vilken form av småpartispärr som bör övervägas. Inledningsvis vill utredningen i vart fall föreslå att divisorn om 1,4 och inte 1 används som första divisor vid sametingsvalet. Det skulle innebära en anpassning till vad som gäller i de allmänna valen. Mandatfördelningen i sametingsvalet sker genom att mandat tilldelas ett efter annat det parti som uppvisar det största jämförelsetalet. Detta tal beräknas genom att partiernas röstetal delas med det tal som är ett högre än det dubbla

antalet mandat som redan tilldelats partiet. Vid det första mandatet blir alltså jämförelsetalet lika med röstetalet. Detta innebär en skillnad mot vad som gäller för de allmänna valen. Vid dessa val gäller så länge partiet ännu inte fått något mandat att jämförelsetalet beräknas genom att partiets röstetal delas med 1,4. Innebörden blir att det blir svårare att ta ett mandat. Divisorn om 1,4 har därmed en stabiliserande effekt. Det saknas enligt vår uppfattning skäl för en särreglering i denna del för Sametinget. En divisor om 1,4 hade i 1997 års val haft den effekten att det minsta partiet mist sitt mandat.

En fråga är dock vidare om denna åtgärd skulle vara tillräcklig, eller om det därutöver krävs en procentspärr om tre eller fyra procent.

En spärr skulle vidare kunna ersättas med ökade krav för partiregistrering. I dag krävs det endast tre personer för att registrera ett parti. För sametingsvalet gäller att samtliga registrerade partier har rätt till fria valsedlar. Det innebär alltså att ett parti med stöd av enbart tre personer kan belasta valsystemet. Vår slutsats är att ett skärpt krav inför registreringen skulle ha en dämpande effekt. Kravet skulle försvåra för partier utan förankring att ställa upp i valet. Ett krav om 50 personer innebär enligt vår bedömning en effektiv spärr mot mycket små partier. En ytterligare fördel skulle vara att dessa partier med mycket litet stöd inte heller skulle belasta valapparaten. Enligt vår uppfattning är det rimligt att inte partier med stöd av enstaka personer erhåller tillgång till exempelvis gratis valsedlar. Utredningen föreslår därför att det införs ett krav om att 50 personer måste stödja ett parti för att det skall kunna registreras och därmed ha rätt att ställa upp i valet. Den nuvarande bestämmelsen i sametingslagen innebär att det krävs ett stöd av tre **kandidater** för att partiet skall kunna registreras. Utredningen föreslår nu att kravet om tre kandidater behålls men, att det sammantaget, alltså inklusive kandidaterna, skulle krävas stöd av 50 personer. Dessa skall vara upptagna på sameröstlängden. Enligt vår uppfattning är det ur demokratisk synvinkel lämpligt att de partier som varit representerade i Sametinget kan ställas under väljarnas bedömning i det påföljande valet. Det är därför ändamålsmässigt att ett skärpt registreringskrav inte drabbar de partier som innehar mandat i det påföljande valet. Om ett parti skulle misslyckas med att ta mandat i det påföljande valet skall dock det skärpta registreringskravet omfatta det partiet i valet därefter.

Utredningens båda förslag om ett skärpt krav om registrering och en förste divisor vid mandatfördelningen på 1,4 innebär att mycket små partier får svårare att delta i valet och att ta mandat. Detta innebär tillsammans att partisplittringen motverkas. En slutlig fråga är dock om dessa åtgärder är tillräckliga eller om det därutöver finns skäl att föreslå en renodlad procentspärr. En sådan har den nackdelen att proportionaliteten försämras. Utredningens slutsats är att det i dag är svårt att bedöma om en sådan är nödvändig. Det kan i stället vara angeläget att först analysera vilka effekter de föreslagna åtgärderna får i kommande val. Först om de skulle visa sig vara otillräckliga finns det anledning att på nytt överväga frågan om en procentspärr.

Partistöd

Skälet för översynen skulle vara att Sametingets ledamöter vid upprepade tillfällen påtalat bristen på ekonomiska resurser för att bedriva partipolitisk verksamhet mellan valen och för att möjliggöra en kontinuerlig kontakt med väljarna.

Ett ytterligare problem skulle möjligen kunna vara om Sametinget överhuvudtaget skulle ha rätt att ge partistöd.

Utredningen har jämfört förutsättningarna för partistöd i Sametinget med partistöd till riksdagspartierna och stödet till partierna som är representerade i fullmäktige. Jämförelsen visar att bestämmelserna för Sametinget uppfyller de principer som ligger bakom det statliga stödet till riksdagspartierna. Stöd utgår bara till de partier som har manifesterad förankring bland väljarna, det fördelas efter styrka och enligt fasta normer och det saknas i vart fall som huvudregel redovisningsplikt. Det är främst fråga om två skillnader. Den ena är att rätten till stöd och stödets nivå är lagfäst för riksdagspartierna. Det andra är att även partier som misslyckas med att ta mandat i ett riksdagsval får stöd under den närmast påföljande tiden. Motsvarande gäller inte för partier i Sametinget.

Utredningens slutsats är att det grundläggande problemet i Sametinget endast är nivån på partistödet. Vi ställer oss tveksamma till om detta verkligen motiverar en översyn av formerna för partistödet. Vi instämmer i att det är viktigt att Sametinget tillerkänns ett stöd som möjliggör partipolitisk verksamhet mellan valen. Denna fråga driver dock Sametinget redan i budgetprocessen. En översyn förutsätter enligt vår bedömning principiella brister.

En principiell brist skulle då kunna vara att det inte av sametingslagen framgår att Sametinget har rätt att använda sina medel för partistöd. Denna rätt har också varit omdiskuterad. I kommunallagen anges att kommunerna har rätt att ge partistöd under förutsättning att inte ett parti otillbörligen gynnas. Utredningen föreslår motsvarande bestämmelse för Sametinget.

Nästa fråga är om det finns ett principiellt värde av att formerna för partistöd och nivån för partistödet är lagfäst. Som framgått är sättet för hur partistöd utgår till riksdagspartierna angivet i en lag. Enligt vår bedömning har detta självfallet ett värde, detta ökar förutsägbarheten för partierna. När det gäller Sametinget tillkommer dock andra överväganden. Utredningen har anlagt den övergripande synen att riksdagen i framtiden bör övergå till att tillerkänna Sametinget en klumpsumma för sin verksamhet i stället för riktade anslag. Bakgrunden är förstas att Sametingets självständighet till staten bör stärkas. En lagreglering om rätten till partistöd skulle bryta detta synsätt. På motsvarande sätt ankommer det ju också på kommunerna att själva bestämma om såväl partistödets omfattning som formerna för det. En slutsats i linje med tidigare överväganden är därmed att varken utredningen eller riksdag/regering bör ha synpunkter på partistödet, eftersom det får anses vara en inre samisk angelägenhet.

ČOAHKKÁIGEASSU

Duogáš

Máilmmis leat sullii 50 000 sápmelačča. Dain orrot sullii 17 000 sápmelačča Ruotas. Sápmelaččat leat orrun Ruotas guhká ja juo ovdal go ruottelaš nášuvdnastáhtta ásahuvvui. Eamiálbmogin leat sápmelaččain álbmotrievttalaš suodji. Ruotta dohkkeha odne sápmelaččaide rievtti kultuvrralaš iešstivrejupmái ja dat eaktuda muhtin muddui iešstivrejumi (veardit njuolggadusaid). Dat mielddisbuktá ovdáneami dan rájis go Sámediggi ásahuvvui 1993, dalle celkkii ráddehus čielgasit ahte Sámediggi ii galgga leat iešstivrejumi orgána várás. Danin Sámediggi oaččui almmolašrievttalaš dási eiseváldin ráddehusa vuollásažžan.

Sámediggi ollásit lea eiseváldi. Seammás lea maid álbmotválljejuvvon orgána. Lea veaháš vearrut dadjat ahte Sámedikkis leat guokte sierra oasi, okta ”eiseváldeoassi” ja okta ”álbmotválljejuvvon oassi”. Muhto dat goit ii leat riehta, Sámediggi lea ollásit eiseváldi ja lea semmas maid álbmotválljejuvvon orgánan.

Sámedikkis leat odne ráddjejuvvon doaimmat. Boazodoalpolitihkalaš lávdegoddi lea evttohan bidjat moadde odđa doaimmaid Sámediggái.

Norggas ja Suomas leat maid sámedikkis. Norggabeal Sámedikkis ii leat čielga konstitušuvnnaš dássi. Dát lea vuhtiiváldon bealli juo ásaheamis. Jurdda lea leamašan ahte diggi galggai ovdánit dadistaga, eai hálidan lásset dan ráddjejuvvon vugiide. Dat ii gullo ráddehusa vuollái muhto ii goit leat dan dihte iešrádálaš orgánan. Muhtin muddui das lea ekonomalaš friddjavuohta ja beassá ieš maid meroštallat doaimmavuovlluid. Norga várre eanet ruđa su Sámediggái go maid Ruotta dahká. Norggabeal Sámedikki doaimma lea vuosttažettiin leahkit gulaskuddanorgánan. Dasa nala das leat moadde ráddjejuvvon doaimma. Almmolaš oaidnu lea goit ahte dán beali sámediggi doaimmá bures.

Suomabeal Sámedikkis lea čielga konstitušuvnnalaš dássii. Sámelaččain lea albma iešstivrejupmi vuodđolága mielde, sii oamastit gielalaš ja kultuvrralaš iešmearridanvouigatvuoda. Iešstivrenvuohki lea huksejuvvon etno-politihkalaš vuogi mielde. Dán gielalaš ja kultuvrralaš iešstivrejupmái ferte goit vuodđolága mielde addit sisdoalu ”dábálaš” lága bokte, muhto dat ii leat vel dáhpuhuvvan ollásit. Suomabeal Sámedikkis leat unnán doaimmat ja dan sadji gulaskuddanorgánan ii leat dohkkehuvvan ollásit. Stáhtta bidjá dán sámediggái vel unnibut ruđa go Ruotta dahká.

Sámedikki ja sámiid oktavuodat stáhtain.

Čielggadeami vuolginčuokkis lea ahte Sámedikki ja sámiid dilli ferte nanosmahttojuvvot. Sámedikkis leat odne muhtin ráddjehusat. Okta dain vuodđováttisvuodain lea ahte Sámedikkis leat guovttegeardán bealit, das lea doaimman jodihit sámeapolitihka mii lea bohtan oidnosii Sámedikki válgga bokte, vaikko Sámediggi eiseváldin lea ráddehusa vuollásažžan. Danin mii oaivvildit ahte ii leat ávkkálaš ahte Sámediggi doaimmá eiseváldin.

Sámiid álbmotrievttalaš dássii lea ovdánan Sámedikki ásaheami rájis. Odne lea eahpitkeahttá sámiin riekti kultuvrralaš iešstivrejupmái ja dat eaktuda muhtin muttu iešstivrejumi. Dákkár rievdaduvvon oaidnu galggašii min mielas dahkat odđa geahččaleami vejolažžan Sámedikki sajádagas eiseváldin ráddehusa vuolde.

Okta jearaldat mii dál badjána lea makkár molssaeavttut Sámedikkis sáhtáše leahkit. Ráddehus, mas lea ovddasvástádus riikkabeaivái, stivre riikka ráddehushámi mielde. Spiehkastat dan vuodus lea gielddalaš iešstivrejupmi. Čielggadeapmi lea váldán dan loahppajurdaga ahte Sámediggi ferte bissut eiseváldin ráddehusa, dahje riikkabeaivvi, vuolde dahje ferte maid dasa dohkkehit muhtin muddui iešstivrejumi. Dát galggašii bohtit ovdan čielgasit ráddehushámis.

Čielggadeapmi oaivvilda ahte sáhtta leat ávkkálaš viidáset čilget vejolašvuoda iešstivrejumi čadahit nu go ovdamearkka dihte lea dáhpuhuvvan Suomas, namalassii ráddehushámis cealkit ahte sámiin lea kultuvrralaš iešstivrejupmi mii čuovvu lágas. Dákkár odđa ortnet eaktudivvččii čiekŋalis guorahallama máŋga váttis jearaldagain, sihke álbmotrievttalaš ja konstitušuvnnalaš beliin. Čielggadeapmi lea álggahan dákkár guorahallama. Jos dákkár viidáset guorahallan ásaheamis, de lea min mielas vuohkkaseamus bidjat doibmii parlamentáralaš lávdegotti mas lea čielga doarjja njuolggadusain. Mii

evttohit danin ráđdehus čilge dán jearaldaga. Dan botta go vuordá dákkár vejolaš hábmejuvvon iešstivrejumi, de lea čielggadeapmi dárkoston jos juo dál lea vejolaš viiddidit Sámedikki iehčanasvuoda. Dáinna vuolginčuoggáin mii leat guorahallan moadde guovddáš jearaldaga. Dat galggale leat Sámedikki **ovddastusriekti** ja Sámedikki ovddasvástideapmi badjel **juolluduvvon ruđaid**, ja **ráđdehusa riekti buktit rávvagiid** Sámediggái.

Sámedikki bealis lea bukton ovdan ahte ii leat vuogas jos Sámediggi ii beasa ovddastit sámiid álbmogiidgaskasaš oktavuodain. Dasa nala dáhttu Sámediggi geahččot iežá oassebeliin dego okta orgána mii ii gullo ráđdehussii, danin go dát livččii loktet Sámedikki jáhkehahttivuoda. Čielggadeapmi lea gávnahan ahte Sámediggi váillaha hehttehusaid ovddastit sámiid Ruotas čoahkkimiin eará riikkaiguin, orgánisašuvnnaiguin dahje eará eiseválddiguin. Sámedikki doaibma lea ovddastit sámiid. Váttisvuohta orru leahkimen ahte Sámediggi hálida, ruota stáhta oasálašvuoda haga, ovddastit Ruota álbmogiidgaskasaš jearaldagain mat guoskkahit sámiid beroštumiide. Galgá goit merkejuvvot ahte Sámedikki sávaldat gehččot orgánan, mii ii leat ráđdehusa vuolde, lea vuoste sávaldaga ovddastit Ruota álbmogiidgaskasaš soahpamušain. Okta orgána mii ii leat ráđdehusa vuollasažžan ii sáhte meroštallama čada ovddastit álbmotláhtuid ovttá rikkas dan bargu lea gilvit oaiviliid sin mielahtuid beroštumiid ovddas. Viidáset gullo ráđdehusa doibmii dahkat soahpamušaid eará stáhtain dahje álbmogiidgaskasaš orgánisašuvnnaiguin. Lágalaš vejolašvuodát gávdnojit luohpat dán rievtti hálddahuseiseválddiide, nugo o.m.d. Sámediggái. Dákkár soahpamuš livččii čatnat gitta ii beare Sámedikki muhto maid Ruota. Čielggadeapmi oaivvilda ahte Sámedikkis juo lea ovddastusriekti. Dát jearaldat livččii dasa lassin sáhttit viiddiduvvot dasa ahte Sámediggi okta hálida ovddastit ruota álbmotlahtuid sámi duogážiin. Danin ferte dán jearaldaga guorahallat viiddiduvvon iešstivrejumi oktavuodas. Ovddastusriekti berre danin giedahallot stuorit oktavuodas, dalle go iešstivrejupmi guorahallojuvvo.

Sámediggái juolluduvvui bušeahttajagi 2002 badjel 78 milj. ruvnnu golbma sierralágan ruhtajuolludemiin. Mearrádušreivves ráđdehus bijai gáibádusa ruhtajuolludeapmái ruovttoluottadieheami ja eavttuid birra. Čielggadeapmi evttoha riikkabeaivi ráđdehusa evttohusa mielde boahtteáiggis mearrida Sámediggái ovttá áidna mihttomearreruhtajuolludeami. Dat mielddisbuvttašii geavtlaš dárbbu ahte ráđdehusa bušeahttabarggus rehkenastit Sámedikki okta olggosgolusuorgin. Čielggadeapmi oaivvilda dat lea govttolaš cuovvumuš. Sámedikki bušeahtta lea iešalddis muhtin ládje gárži,

muhto Sámedikkis eiseváldin lea sierra sadi ruota servodagas. Min mielas lea lunddolaš ahte Sámediggi ieš beassá geavahit iežaset ruđaid. Dat lea čuovvumuš ahte sámiin lea riekti kultuvrralaš iešstivrejupmái, mii mielddisbukta iešstivrendárbbu muhtin muddui. Sámediggi lea maid dat mii buoremusat dovda su doaimmaid ja danin lea ge dat mii lea čeahpimus juohkit iežas ruđaid. Viiddiduvvon ekonomalaš friddjavuoda geažil čuovvu maid viiddiduvvon ovddasvástáduš, dat bohtá mielddisbuktit ahte Sámediggi ferte ovddasvástidit ahte bušehterejuvvon mihtomearrejuolludeapmi gokčá buot goluid. Muhtin guovlluin, ja maid moatti Sámedikkipolitihkáriin, lea maid bukton ovdan ballu ahte Sámediggi ii leat rávášmuvvan guoddit dán ovddasvástádusa. Dat mii lea erenomáš hearki dás lea go eanet go bealli Sámedikki juolluduvvon ruđain leat dat n.g. meahcieallibuhtadusat, namalassii várrejuvvon ruđat maid Sámediggi galgá juohkit boazoeaiggádiidda geat leat šaddan gierdat go meahcieallit leat vahágahttan ja goddán sin bohccuid. Sámedikkis lea historjjálaš vuosteháhu boazoeaiggádiid ja earáid gaskkas. Dat geat ovddastit boazoeaiggádiid ballet dál ahte Sámediggi bohtte áiggis sáhtta geavahit dáid ruđaid ieža deatalaš dárbbuide. Dát sáhtalii vahágahttit boazodoalu mii lea vuodđun sámi kultuvrii. Váttisvuoda vuodđun lea maid ahte Sámedikki siste leat čielga oainnut ahte otná ruhtajuolludeami mearri lea menddo vuollegaš duohtandahkat buot doaimmaid. Áidna vejolaš geaidnu huksendihte doaibmi Sámedikki lea, čielggadeami jurddabohtosa jelgii, lasihit Sámedikki iehčanasvuoda. Min mielas ferte ovtta doaimmas leat mearkkašaveara barggut doaimmaheami dihte. Go sirdá ovddasvástádusa sámi áššiin de dat sáhttet digaštallojuvvot ja soahpameahtunvuodát čovdojuvvot demokrátalaš vugiid mielde. Okta eaktu čoavdindihte dán ulbmila čadaheami lea goit ahte ráđdehus evttoha riikkabeaivi juolludit dan mađe ruđa Sámediggái ahte dat doalahivččii nu govtolaš dási go lea vejolaš. Dan sadi oážžu manjil gáibidit Sámedikkis ahte dat ollásit nagoda váldit badjel ovddasvástádusa Sámedikki doaimmain. Sámedikki siste ferte maid leat ipmárdus vaikko iehčanasvuolta lea lassánan ahte dat liikká doaibmá Ruota siskkobealde ja ahte dat danin ferte dohkkehit daid ulbmiliid maid riikkabeaivi ja ráđdehus bidjet áigái.

Čielggadeapmi lea viidáset vihkkedallan jos lea lága bokte vejolaš nannet Sámedikki friddjavuoda ieš beassat mearridit ruđaid badjel. Min jurddabođuš lea ahte dat ii leat vejolaš nu guhká go Sámediggi lea eiseváldin ja danin go dákkár lága ásaheapmi manašii ráđdehushámi vuoste. Ággan dasa lea go ráđdehusas lea ovddasvástáduš stáhtalaš ruhtadeamis. Dan dihte dát ii dárbbáš hehttet

ráđđehusa bušeahtas bidjat oktii ruđaid ovttá ruhtajuolludeapmái maid Sámediggi ieš beassá juohkit.

Eiseválddiin lea prinsihpalaš jeagadangeatnegasvuotta ráđđehusa vuoste. Dat mearkkaša ráđđehus láhkadoarjaga haga sáhtálii bidjat odđá doaimmaid Sámedikki nala. Ulbmiliin nannet Sámedikki dási mii ávžžuhit ahte Sámedikki doaimmat bohtet ovdan sámedikkilágas. Guhkit áigái, go iešstivrejupmiášši giedahallo, berre maid guorahallat jos lea vejolaš ráđđehushámis ráđdjet ahte Sámedikki doaimmat mearriduvvojit lága bokte. Vástideaddji njuolggadus lea čuožžuvaš gielddaide, ráđđehushámis čuovvu ahte gielddaid geatnegasvuodát diedihuvvojit lága bokte.

Nu go lea boahtan ovdan de lea čielggadeapmi evttohan lasihit doaibmajuid Sámedikki váldegirjjiis. Okta iežá vuohki nannet sámiid sajádaga lea buoridit sámiid árvodási. Sámit leat juo guhká gáibidan ahte sidjiide dovddastuvvo virggálaš árvodási. Ovddit sámeriektečielggadeamis (Sámeriekti ja Sámediggi SOU 1989:41) evttohuvvui smiehttanušas ahte sámiid sierranas sajádat čearddalaš unnitlohkun ja álgoálbmogin cehkkehuvvo ráđđehushámis. Čielggadeapmi čujuhii ahte riikkabeaivi juo 1977 ovttá cealkámušas leai nannet sámiid čearddalaš unnitlohkun, mat dainna álgoálgosaš álbmoga fámuin iežas riikkas váldet sierra árvodási.

Čielggadeami evttohusa gulaskuddangiedahallamis bođii ovdan earret eará vuosteárvalus mii dajai ahte ii leat vuogas árvvoštallat sierralágan minoritehtaid. Maŋŋil ráđđehus hilggui evttohusa ja čujuhii doaibmi mearrádusaide ráđđehushámis mat juo addet sámiide ollásit doarvá vuodđoláhkasuodjalusa.

Čielggadeami oaivil lea ahte gávdnojit ákkat odđasit vihkkedallat jos sámiin galgá leat sierra árvodási vuodđolágas. Dan rájis go ráđđehus hilggui dákkár evttohusa, de lea sámiid árvodási álgoálbmogin nannejuvvon álbmogiidgaskasaš rievtti bokte. Ruota vuolláičállin konvenšuvnnas guovvamánus 2000 Europarádi konvenšuvnnas suodjalus birra nášuvnnalas unnitloguide ja eurohpalaš njuolggadus riikaoase- dahje unnitlogielaid mielddisbuvttii ahte Ruota nášuvnnalas unnitlogut leat sápmelaččat, ruotasuopmelaččat, duortnosleagihat, romerat ja judalaččat. Sierra celkui maid ahte sápmelaččat leat álgoálbmot. Dát mielddisbuvttii lávkki ovdalaš prinsihpas ahte buot sisafárreaddji- ja unnitlogojoavkkut buhtastahttojuvvojit Ruotas. Danne galggašii ovddit vuosteárvalusas, mii dádjá ahte ii leat vuogas buhtastahttit unnitloguid, leahkit mearkkašupmi sámiide.

Dasa nala boahtá vel ahte sámiid sierranas árvodási sihke Norggas ja Suomas lea suddjejuvvon vuodđolágas. Min mielas ii leat

duhtadahtti ahte sámiin lea heajut dilli Ruotas go ránnjáriikkain. Čielggadeapmi oaivvilda ahte sámiid sierranas árvodássi lea válmmas čilgejuvvon ja ovddit sámeriektečielggadeapmi lea buktan evttohusa mainna leat ollu bargan. Muhto go čielggadeamis ii lean doarjja njuolggadusain evttohit rievdadusaid vuodđolágas, de šáddá viidáset válmmaštallama bargu buktit dákkár evttohusaid.

Sámedikki orgánisašuvdna

Čielggadeami vuolginčuokkis lea ahte Sámedikki árvodássi berre loktejuvvot. Sámediggi galgá leat mearkan sámi iešstivrejupmái, muhto ferte bisuhandihte sajádaga ruota servodagas dohkkehit vuđolaš demokrátalaš árvvoštallamiid. Eaktun boahteáigái sirdit eiseváldesámiid dan nala lea ahte eiseváldegeavaheapmi dáhpáhuvvá riektesihkkaris vuogi mielde. Gielddalaš orgánisašuvdna lea ovdagovvan Sámedikki orgániseremii. Čielggadeapmi ii evtut mákkárge rievdadeami vuđolaš orgániseremis. Dat lea dattege hui vátnásit ráddjejuvvon. Lea bohtan ovdii dárbu lasihit láchkaráddjema muhtin áššiin. Čielggadeapmi oaivvilda ahte lea vuogas ahte gielddalaš orgániseren maid boahteáiggis lea ovdagovvan, dain surggiin gos láchkaráddjen gáibiduvvo sáhtta ohat veahki gielddalágas.

Leat vuosttažettiin guhtha váttisvuoda mat leat bohtan ovdii Sámedikki orgániserema birra. Dat leat čuovvovaččat:

- Sámedikki vuđolaš orgánisašuvdna, Sámediggi lea eiseváldin, muhto Sámedikki mearridandásit eai soaba eará eiseválddiiguin.
- Sámedikki lágas ii leat ráddjejuvvon movt stivra dahje stivrra sátnesođiheadji namahuvo. Dát lea miellidibuktán ahte dikkis lea leamaš sihke lohkojuohkostivra ja eanetlohkostivra.
- Sámedikki lágas váilot mearrádusat movt jearaldagat stivrra loahpaheami ja eahpeluohttámuščilgehusa birra galget giedahallojuvvot.
- Menddo ollu áššit mearriduvvojit dievasčoahkkimiin ja ahte dát áššit eai leat doarvái válbmejuvvon.
- Lea deatálaš hukset ráji politihkalaš doaimmaid ja eiseváldegeavaheami gaskkii.
- Mošuvnnaid giedahallan Sámedikkis gal dáiddálii dárbašit regleret.

Sámediggi lea orgánisrejuvvon gielddalaš vuogi mielde. Dat mearkkaša earret eará ahte dievasčoahkkin lea bajimus orgána ja ahte dievasčoahkkin vällje stivrra. Sámediggi lea álbmotválljejuvvon

orgána ja danin lea čielggadeami oaivila mielde lunddolaš ahte dan orgánisašuvnna ii galggá buohtastahttit eará eiseválddiiguin. Váttisvuohta lea min mielas ahte Sámediggi lea eiseváldin, ii goit dat ahte dan ii sáhte buohtastahttit eará orgánisašuvnnaiguin.

Sámedikki orgánisašuvnna dál lea okta dilálašvuohta mii cehkke ahte Sámediggi formálalaččat lea eiseváldin. Sámedikki lága jelgii galgá ráddehus maŋŋil Sámedikki evttohusa nammmadit Sámedikki sátnejodiheaddji. Čielggadeapmi oaivvilda gávdnojit nanu ákkat rievdadit dán mearrádusa. Mearrádusa ulbmil lea dušše cehkket Sámedikki árvodási ja dát sáhtá min mielas geavatlaččat mielddisbuktit muddehanváttisvuođaid. Mii evttohit danin láhkarievdadeami mii dadjá ahte Sámediggi galgá nammadit sátnejodiheaddji.

Sámedikki lágas čuovvu ahte Sámediggi juste dego gieldda ollesčoahkkin galgá nammadit stivrra. Gieldda lágas lea goit, sámedikki lága vuoste, mearrádus movt dát galgá dáhkot. Áirasiid ja sadjásaččaid válggat lávdegottiin ja válmmaštallanorgánain galget leat lohkojuohkoválgga mielde ja eaktun lea ahte dat gáibiduvvo unnitlogus mii galgá leat dan made stuoris ahte sáhtá ovddastuvvot lávdegottiin. Dát mearkaša ahte gávdno suodji parlamentáralaš unnitlohkui. Jearaldat gielddaid eanetlohkostivrra dahje lohkojuohkostivrra birra lea čilgejuvvon vuđolaččat. Dalle bođii ovdan ahte jos buot sajit stivrrain dahje lávdegottiin namahuvvojit politihkalaš eanetlogus, n.g. albma eanetlohku, de dat mielddisbuvttašii dohkemeahtun váttisvuođaid unnitlohkui ja dasa nala livččii váttis doalahit beaktivilvuođa hálddáhugas. Stivrii han gullo válbmet áššiid dievasčoahkkima ovdii. Gávdno ballu ahte albma eanetlohku válbme buot evttohusaid dušše eanetlogu oainnuid mielde. Dat sáhtašii mielddisbuktit dárbbu lávdegottiide, gevatlaččat guovttegeardásaš válbmenorgánisašuvnna. Iežá váttisvuohta livččii ahte buot stivrra lahtuid feršešii molsut politihkalaš fápmosirdima oktavuodas. Dasa nala eanetlohkostivra gáibidivččii vel eanet go lohkojuohkostivra, ahte gávdnojit mearrádusat mat dadjet mii dáhpahuvvá jos o.m.d. stivra rievdaduvvon politihkalaš dilálašvuođaid geažil livččii massit dievasčoahkkima luohttámuša. Historjjálaččat leat gielddat váillahan mearrádusaid eahpeluohttámuščilgehusa ja oddaválggaid birra. Stivrrat leat dájvamusat válljejuvvon lohkojuohko vuogi mielde ja politihkalaš eanetlohku dievasčoahkkimiin lea dájváj nanus. Dat lea siskildan ahte dárbu njuolggadusaide lea váilon ulbmiliin ahte stivra sáhtá heaitit ovddalgihtii. 1990 álggu rájis gávdno mearrádus gielddalágas mii addá dievasčoahkkimii

vejolašvuoda geassit ruovttoluotta gohččosiid o.m.d. stivrras, jos politihkalaš eanetlohku das ii leat seammá go dievasčoahkkimis.

Čielggadeapmi evttoha sámedikki láhkii lasihuvvo okta mearrádus mii dadjá ahte stivra ja boahhteáigásaš lávdegottit galget válljejuvvot lohkojuohku vuogi mielde jos dát gáibiduvvo unnitlogus vissis sturrodagas. Min mielas dákkár mearrádus lea dárbbaslaš dáhkidandihte politihkalaš unnitlogu vejolašvuoda doaibmat ja maid dan dihte ahte doaimmat stivrras ja boahttevaš lávdegottiin galget čadahuvvot bistevas vugiid mielde.

Jagiid 1997-2001 lei Sámedikkis eanetlohkostivra mas ii lean doarjja dievasčoahkkimis. Dát dilálašvuotta hehtti ovttasbarggu dievasčoahkkima ja stivrra gaskkas. Go njuolggadusat eahpeluohtamuščilgejumi ja odđaválggaid birra váiloje de ii lean vejolaš hilgut stivrra ovdal go doaibmabadi lei loahpahuvvon. Stivrrain, mii lea válljejuvvon lohkojuohko vuogi mielde, ii dárbbas ballat ahte dát váttisvuotta geardduhuvvá. Dasa nala čielggadeapmi evttoha lasi dáhkadusa buori ovttasbarggu dihte stivrra ja dievasčoahkkima gaskkas ahte galgá leat vejolaš nu go gielddain lea geassit ruovttoluotta luohtamušolbmuin gohččosiid jos dievasčoahkkima eanetlohkodilálašvuotta rievdaduvvo. Seammá dilálašvuotta galgá guoskat sámedikki sátnedođiheddjiide.

Lea evttohuuvvon ahte Sámediggi boahhteáiggis galgá váldit badjel stuora oasi eiseváldedoaimmaid. Čielggadeapmi eaktuda dát miellidibuktá dárbbu hukset lávdegottiid lassin stivrii. Sámedikkelágas leat juo vejolašvuodat bidjat áigái dákkár lávdegottiid. Min mielas lea deatalaš ahte boahhteáiggis leat čielga rájít Sámedikki politihkalaš doaimmaid ja eiseváldegeavaheami gaskkas. Mii evttohit danin lasáhusa Sámedikki láhkii mii vástida gielddalaš vugiid mii dadjá ahte lávdegottit galget mearridit áššiid mat gusket hálddáhussii ja jearaldagaide maid dat, lága dahje iežá njuolggadusa mielde, galget hálddašit.

Čielggadeapmi lea loahpalaččat gávnahan ahte stivra sámedikki lága jelgii galgá válbmet áššiid dievasčoahkkima ovdii. Dainna lágiin livččii válmmaštallanorgána. Mii eaktudit dát ortnet čilgejuvvo ja čuvvojuvvo Sámedikki bargoortnegis. Dainna čielggadeapmi ii leat gávdnan ahte gávdnojit orgánisašuvnnalas váillit válmmaštallama birra. Čielggadeapmi galgá veardidit dárbbu mošuvnmaid giedahallamis Sámedikkis. Dikki bargoortnega § 47:as lea mearrádus mii dadjá ahte okta mošuvdna berre válbmejuvvot nu ahte Sámediggi ovttá jagi siste dan rájis go mošuvdna addui sisa beassá mearridit áššis. Dát mearrádus hiehpá dainna mii daddjo 5:at kap. § 33 gielddalágas. Muhto lassin gielddalágas čuožžu ahte jos

válmmašteapmi ii leat dahkkon jagi siste, de galgá dat ja dat mii lea bohtan ovdan válmmaštallamiin diedihuvvot dievasčoahkkimii seammá áiggi siste. Dievasčoahkkin sáhtá de loahpahit mošuvnna viidáset gieđahallamiin. Vástideaddji njuolggadus berre váldit sisa Sámedikki bargoortnegii.

Sámedikki sadji cealkámušaddin

Sámediggi lea buktan ovdan ahte máŋga dáhpáhusain ii leat beassan buktit cealkámušaid sámi guoski áššiin ja mat hálddášuvvojit eará eiseválddiin. Nu go lea namuhuvvon lea cealkámušaddindoaimma guovddážiis norgga- ja suomabeal sámedikkiin. Láhkaásaheapmi lea huksejuvvon dainna lágiin goappes riikkain ahte lea almmolaš geatnegasvuohta dahje goit lea ávžžuhus eará eiseválddiide viežžat sámedikkiid oaiviliid ollu áššiin. Muhto riektedilálašvuohta Ruotas lea ásahuvvon iežá ládje. Sierra láhkaásaheamis gávdnojit muhtin njuolggadusat mat dadjet ahte sierranas áššiin eiseválddit galget gulahallat Sámedikkiin Dasa nala gávdno oppalaš njuolggadus sámedikki lágas mii mearkkaša ahte Sámediggi sáhtá álggahit jearaldagaid eará eiseválddiid luhtte. Čielggadeapmi lea vihkkedallan jos Sámedikki doaimma cealkámušorgánan ferte nannejuvvot. Dárbu leahkit cealkámušaddi lea goit diedusge dušše nubbin áššin jos veardida dainna ahte ieš beassá mearridit áššiid. Boazodoallopolitihkálaš lávdegoddi lea evttohan ahte Sámediggi galgá mearridit máŋga jearaldaga. Dasa nala lea evttohan ahte Sámedikki doaimma cealkámušaddin galgá nannejuvvot eanangeavahanáššiin. Lasi nanadus cealkámušaddin doaimmas galggašii dainna dárbašit vihkkedallat eará gažaldagain. Leat guokte vejolaš geainnu nannet Sámedikki doaimma cealkámušorgánan dain eará gažaldagain. Okta vejolašvuohta lea čilget mákkár sámi áššiin Sámediggi ii leat vel cealkámušaddeorgánan. Nubbi vejolašvuohta livččii nannet almmolaš njuolggadusa sámedikki lágas sisdoaluin ahte dego Norggas ja Suomas čadahit guhkálaš geatnegasvuođa eará eiseválddiide gulahallat Sámedikkiin ollu áššiin. Min jurddaboadus lea dat ahte lea deatalaš eará eiseválddiide viežžat Sámedikkis cealkámuša jearaldagain mat leat duodain čuožžovaččat. Buoremus vuohki min mielas dán čadahit lea ásahit dákkár geatnegasvuođa eará eiseválddiide dain dilálašvuođain mat ovdagihtii leat árvvoštallon deatalažžat. Danin mii hilgut ahte ásahuvvo almmolaš geatnegasvuohta gulahallat Sámedikkiin ollu áššiin. Dan sadjái mii čuočuhit ahte dákkár geatnegasvuohta galgá čuovvut

sierranasláhkaásaheami. Okta jearaldat lea de mákkár surggiin galggášii nannet Sámedikki doaimma cealkámušorgánan. Sámediggi lea buktan ovdan ahte duodaleamus váillit leat čovdon jos Boazodoallolávdegotti evttohusat čadahuvvojit. Lea viidáset bukten ovdan odne ahte ii sáhte dadjat mákkár áššiin sin doaimma cealkámušaddin vel dárbaša nannet. Čielggadeami jurddaboáđus lea dainna ahte go ráđdehus lea váldán beali dan evttohusas mii juo lea bukten ovdan ja easká dalle go vejolaš rievdadeamit leat čadahuvvon, de sáhtá árvvoštallat jos lea dárba eanet rievdadusaide.

Jienastusvuohki, válgalávdegotti dássi, oddasit válga ja válgga beaivemearri

Čielggadeami vuoddu válgga beaivemearri ja jienastanberráigeahččama birra lea mielddisbuktan ahte oassálastin válggaide lea menddo vuollegaš. Sámedikki válgalávdegotti mielas galggášii jienastangeavaheapmi Leahkit ággan vuollegis válggaoassálastimii. Válgga beaivemearri livččii vel iežá ággan dasa.

Mañemus válggas jienastedje 65 % dain geat ledje mielde jienastuslogus. Čielggadeami jurddaboáđus lea ahte dát boáđus ii leat mearkkašanvera vuollegaš. Min vuolginčuokkis lea dainna ahte ii leat realisttalaš veardidit Sámedikki válgga riikkabeaivvi válggain. Eanet vuoiggalaš gova válggaoassálastima birra oážžu min mielas jos veardida Europaválggain dahje válggain girku ollesčoahkkimii (38,3 % ja 14,2 % jienastanvuoigaduvvon, veardit www.ur.se/europa ja www.svenskakyrkan.se/valinformation).

Okta váttisvuohta dan sajis sáhtášii min mielas leat dat dilálašvuohta ahte dušše sullii bealli buot sámii leat čálihan iežaset jienastuslohkui. Sámedikki bealis lea bukten ovdan ahte ohcamuš Leahkit mielde jienastuslogus mielddisbukta árvvoštallama jos ohcci deavdá dovddaldagaid leat sápmi ja dat balddášii ollusiid oppanassige ohcat mielde. Soitet leat vel eanet ákkat dása. Čielggadeami jurddaboáđus lea ahte lea dárbašlaš doalahit gáibádusa jienastuslogu birra. Sámedikki lobálašvuođa vuoddu lea go dat ovddasta sami álbmoga. Dainna galgá dušše sus gii atná iežas sápmi leat jienastanvuoigatvuohta ja dát mielddisbukta fas jienastuslohkodárbbu. Viidáset eai gávdno min mielas ákkat rievdadit doaimmi dovddaldagaid lágas mat dadjet gii sápmi galgá gehčot. Ii ge min mielas lea vuogas láchit dilálašvuođaid bidjandihte jienastuslogu čihkosii, nu go Sámediggi lea evttohan. Oktiibuot oavvildit ahte gullo Sámedikki doibmii geahččalit čovdit, o.m.d.

diehtujuohkima bokte, daid váttisvuodaid mat čuožžilit gáibádussii čálihit jienastuslohkui

Lea čuoččuhuvvon ahte válgalávdegoddi Sámedikki dievasčoahkkima mearrideami geažil lea čállan sisa olbmuid jienastuslohkui beare dainna ákkain ahte leat náitalan sámiin. Min mielas ii miedit govttolaš láhkateakstadulkon dan. Dat mii dás lea bukton ovdan dahká guokte váttisvuoda áigeguovdilín. Nubbi lea ahte maid boahhtevaš válggain sáhttet leat olbmot jienastuslogus geat eai deavdde dovddaldagaid. Dat ii leat vuogas min mielas. Čoavdindihte jearaldaga evttohit leanastivrra luhtte váidalanvejolašvuoda gaskaboddasaš jienastuslogus vaikko čuoččuhusain ahte soamis lea biddjon jienastuslohkui vuoigatvuodahaga. Ovdal lea áidna vuodđun váidaleapmái leamašan go ieš lea hilgojuvvon jienastanvuoigatvuodas. Galggašii viidáset gáibiduvvot ahte ovtta dovddaldaga, čálihandihte jienastuslohkui, lea dárbu rievdadit. Otná objektiivvalaš dovddaldagat mat dadjet ahte okta váhnemiin galgá leat čálihuuvon leat doarvái. Dát mielddisbuvttašii ahte mánná ovtta olmui gii oktii boastut čálihuuvui sisa beassá jienastuslohkui. Divvundihte siva evttohit ahte dat dovddaldat rievdaduvvo gáibádussan dás lea ahte okta váhnen galgá leamaš mielde jienastuslogus ja ahte dat ii leat rievdaduvvon leanastivrras.

Válgalávdegotti geavaheapmi dahká maid jearaldaga válgalávdegotti dási birra áigeguovdilín. Min mielas lea prinsihpalaččat boastut ahte Sámediggi ieš ollásit hálddaša iežas válgga. Ii livččii goit šaddan jearaldat ahte riikkabeaivi ieš lohka iežas jienaid. Min mielas váilot ákkat mat dadjet ahte Sámedikkis galgá leat sierralágán dárkkisteapmi. Dan sadjái evttohit Sámediggái vástideaddji njuolggadusaid nu go odne juo leat almmolaš válggain. Dát loktešii Sámedikki árvodási ja nanne riektesihkkarvuoda. Lenastivrras lea oaiveovddasvástideapmi jienaid lohkamis ja áirrasbáikkiid juohkimis almmolaš válggain o.m.d. gieldda ollesčoahkkima válggaid oktavuodas. Válgaieševáldi váldá ovddasvástádusa válgabargguid válbmema badjel ja gielddat ieža hálddašit dákkár jearaldagaid, dego namahit válgadoaimmahaša ja ovddasvástida maid válgabáikkis. Čielggadeapmi evttoha vástideaddji njuolggadusaid Sámediggái. Mii evttohit maid ahte Sámedikkilágas boahká ovdan movt odđaválgga giedahallá, dákkár njuolggadusat váilot odne. Čielggadeapmái lea bukton ovdan ahte almmuhuvvon áigemearit válgga čadaheapmái juo leat menddo gáržžit. Čielggadeami evttohusa mielde, lasihit váidalanrivttiid mearri gaskaboddasaš jienastuslogus, de šáddá vel váddaseabbut doalahit muhtin áigemeariid. Danin ge evttohit guhkideami dain áigemeriin.

Lea viidáset bukton ovdan ahte jienasteapmi reivve bokte lea menddo váttis jienasteddjiide, mii mielddisbuvttašii ahte sii eai jienas. Dán čuočuhussii ii leat bukton ovdan min mielas mákkárge doarjja. Nu go lea namohuvvon, de lea min vuolginčuokkis ahte 65% válgaoassálastin ii leat mearkkašaveara vuollegas. Maŋemus sámedikki válggas leai lohku hilgojuvvon jienat maid vuollegas. Jienasteapmi reivve bokte lea viidáset geavahuvvon jienastusvuohki otna ja geavahuvvo dábálaččat olgoriikaássi ruotelaččain dábálaš válggain. Jos váldá eret reivejienasteami de livččii dárbbášit bidjat postajienasteami dan sadjái. Postajienasteami golut leat allagat. Orru maid viidáset mohkkái hukset orgánisašuvvna poastajienasteapmái jos váldá vuhtii dan ahte jienasteddjiid lohku lea gárži. Jos livččii čadahit poastajienasteami de šaddá maid vihkkedallat sámedikki válgga ja almmolaš válgga buohtalastima. Čielggadeami jurddaboáduš lea oktiibuot ahte váilot ákkat rievdadit jienastanvuogi. Rievdeakeahkes jienastusvuogiin maid váilot geavatlaš ákkat sirdit válgabeaivvi. Goit jearaldat lea viidáset jos leat mákkárge prinsihpalaš ákkat sirdit válgabeaivvi. Muhtimat Sámedikki bealis lea bukton ovdan ahte válgaoassálastin sáhtášii loktanit jos váлга čadahuvvo seamma beaivvi go riikkabeaivvi váлга. Dat livččii maid ceahkket ahte Sámediggi lea oassi ruota álbmotstivremis. Čielggadeami jurddaboáduš lea ahte lea eahpečielggas jos buohtalastin almmolaš válggain livččii ealáskahttit Sámedikki válgga. Oainnut dás leat maid guoktelárganat maid Sámedikki siste. Min jurddaboáduš lea ahte gáibiduvvojit nana ákkat evttohit rievdademiid, danin go otná beaivemearri lea ášahuvvon. Min mielas váilot dákkár ákkat.

Válgaguovllut ja áirrasbáikkid juohkin, proseantarádji ja bellodatalmmuheami gáibáduš.

Čielggadeamis lea gohčus čilget jos dárbbášuvvo čadahit proseantaráji Sámedikki válgii ja jos berre bellodagain gáibádušaid čavget válgga oassálastimis. Ággan dán čielggadeapmái lea ahte leat menddo ollu ja ilá unna bellodagat Sámedikkis. Mohkiid bokte daddjon sáhtášii dát dilálašvuohka heajudit Sámedikki beaktisvuoda. Lea maid čielggas ahte Sámedikki politihkalaš dilli ii leat leamaš nu nanus ásaheami rájis. Čielggadeapmi oaivvilda lunddolažžan ahte orgánisašuvvna álggaheamis lea doaimmalaš ja ahte das leat ealli ságastallamat. Veahkkin dákkár dilálašvuodas livččii nannen dagaldagat dego proseantarádji dahje čavgadeabbu álmuhangáibádušat bellodagaide.

Álggus hálida goit čielggadeapmi maid váruhit ahte nannen dagaldagat okto sáhttet čovdit daid váttisvuodaid mat leat leamaš Sámedikkis. Vuđolaš váttisvuohka lea leamaš váttisvuohka hukset nanu

politihkalaš eanetlogu. Dasa sáhtta leat ággan ahte eai báljo stuorimus bellodagain leat leamaš go vihtta guhtta áirrasbáikki. Dát lea mielddisbuktan gáibádusa ahte eanet go guokte bellodaga barget ovttas. Danin ii leat sihkkar ahte hilgun hui unna bellodagain čovddášii dán váttisvuoda. Oktiibuot čielggadeapmi oaivvilda ahte liikká berre nannen dagaldagaid vihkkedallat hehtendihte biedganeami. Vaikko diekkarat eai čoavdde buot váttisvuodaid, de goit geahpidit ja ovddidit politihkalaš stádisvuoda. Viidáset galgá merkejuvvot ahte juo válggas čakčat 2001 rievddai dilli, stuorimus bellodat oaččui dalle 10 áirrasbáikki.

Čielggadeami jurddaboađus lea ahte sihke proseantarádji ja bellodataalmuheami gáibádus vuostildit Sámedikki biedganeami. Daid váikkuhusaid gaskkas leat muđui earut.

Maid válgaguovlluidjuohkin livččii rádjeváikkohus unnit bellodagaid vuoste. Vuohki goit lea muhtin muddui eahpesihkkar, go geavvá nu ahte hui unna bellodagas lea stuora doarjja ovtta válgaguovllus ja ahte dat sáhtta oažžut ovtta áirrasbáikki. Oaiveulbmil máŋga válgaguovlluiguin lea goit váldit vuhtii guovllugovdasaš ovddastusa. Jos lea rádjeváikkohus masa galgá rahčat de lea buorebut vihkkedallat proseanraráji dahje čavgadeabbu almmuhangáibádusaid ovdal go gáibidit lasi válgaguovlluid. Lea viidáset deatálaš mearkkašit ahte válgaguovlluin almmolaš válggain eai goassege lea leamaš iežá go geográfalaš vuodut ággan ovddastussii. Almmolaš válggain ii leat goassege vihkkedallon hukset válgaguovlluid čoavdin dihte o.m.d. dássidis čearddalaš ovddastusa. Maid jurdda guovllugovdasaš ovddastusa birra almmolaš válggain lea goariduvvon dan rájis go gáibádus gahččan eret ahte válgavevttomasas galgá leat oktavuolta ásođagain. Ovddit sámeriektečielggadeamis leai ulbmil ahte válgaguovllut galge heivehuvvot daidda sámeaguovlluide maid sáhtta eruhit jos vuhtii váldá ealáhusovdaneami, dialeavttaid j.n.a. Čielggadeami oaivil lea ahte lea váttis duohtandahkat dán ulbmila. Válgaeiseválddi dieđuid mielde livččii válgaguovlluid juohkin, geavatlaš ákkaid geažil, šaddat čuovvut gieldda rájiid danin go muđui lea veadjemeahttun hukset jienastuslogu. Dieđut jienastuslohkui vižžojuvvojit álbmotlogahallamis. Dás leat dieđut gieldda gullevašvuoda birra muhto dieđut ealáhusovdaneami ja dialeavttaid birra váilot. Viidáset sáhtta leat maid nu ahte válgaguovllu juohkin mii vuhtii váldá iežá go geográfalaš dilálašvuodaid sáhtta váikkuhit Sámedikki biedganeami guvlui. Nu go lea daddjon de livččii maid dákkár válgaguovllu juohkin amas ruota servodahkii. Mii maid váruhit ahte válgaguovllut biddjojit ovdan politihkalaš sivaidd geažil. Válgaeisevuoda geažil lea veadjemeahttun rehkenastit movt

válgaguovllu juohkin manná. Jos dát livččii evttohuvvot bellodatpolitihkalaš sivaidda geažil de šattaše viiddes ságastallamat mat sáhttet buktit biedganeami váikkuhusaid Sámediggái.

Čielggadeami jurddaboáduš lea ahte áidna doallevaš ágga čađahit lasi válgaguovlluid lea jos geografalaš ovddastus Sámedikkis lea botnjut. Sámedikki bealis lea bukten ovdan ahte dilli ii leat nu. Danin min mielas váilot prinsihpalaš ákkat evttohit lasi válgaguovlluid. Dasa nala dákkár rievdeapmi mielddisbuvttalii geavattaš váilevašvuoda. Sihke válgga ja válgabarggu golut livčče lassánan. Iežá váttisvuohka livččii ahte Sámedikki bellodagat leat huksen sin politihkalaš barggu dán rádjái doaibmi eavttuid mielde ja ahte dat livčče de rievdaduvvot. Loahpalaččat gáibidivčče eanet válgaguovllut dássidanmándahtaid.

Min jurddaboáduš, ahte loahpahit ortnega ovttá válgaguovlluin ja dan sadjái dahkat máŋga válgaguovllu, mielddisbuvttašii ollu geavattaš ákkaid. Min mielas galget dás leat nanu prinsihpalaš ákkat. Dákkár ákkat váilot.

De čuoovu jearaldat mainna lágiin unnitbellodatráji hábmema berre vihkkedallat. Álggus čielggadeapmi goit evttoha ahte geavahit vuosttaš juohkin sámedikkiválggas juohkki 1,4 ja iige 1. Dat livččii heiveheapmi dasa mii guoská almmolaš válggaide. Sámedikki válggaidda árrasjuohku dáhkko dan vuogi mielde ahte árrasbáikkid juhkkovuođot dáđistaga dan bellodahkii mas lea stuorimus buohtastahtintálla. Dát tállii beassá jos bellodagaid jietnatálla juhkkovuođo dainna tállain mii lea alibut go duppal árraslohku mii juo lea juhkkovuođon bellodahkii. Vuosttaš árrasbáikkis šaddá buohtastahtintálla seammá go jietnatálla. Dat mearkaša erohusa dasa mii guoská almmolaš válggaide. Dain válggain lea nu guhká go bellodat ii leat ožžon ovttatge árrasbáikki ahte buohtastahtintálla rehkenastovuođo nu ahte bellodaga jietnatálla juhkkovuođo 1,4. Boáduš lea ahte lea váddáseabbu váldit ovttá árrasbáikki. Juohkkis 1,4 lea dainna stáddáseabbu váikkuhus. Min mielas váilot ákkat dán oasis atnit sierra mearrádušaid Sámediggái. Jos juohkki jagi 1997 válggas livččii leamaš 1,4 de livččii váikkuhus leamaš ahte unnimus bellodat livččii mássan árrasbáikkis.

Jearaldat de lea jos dát doaibmabidju livččii doarvái vai dárbbášuvvo go vel proseantarádji golbma njeallje proseanttain.

Okta rádji livččii viidáset lohtet gáibádušaid bellodatalmmuheamis. Odne gáibiduvvojit golbma olbmo almmuhan dihte bellodaga. Sámedikki válggas leat válgalihput nuvttá buot almmuhuvvon bellodagaide. Dat mearkaša okta bellodat man dušše golbma olbmo dorjot sáhttet geavahit válgasystema. Min jurddaboáduš lea ahte nannoseabbu gáibádušat bellodat almmuheamis mielddisbuvttále unnit

váikkuheami. Gáibáduš livččii dahkat váddáset bellodagaide belošteddjiid haga oassálastit válggain. Gáibáduš 50 olbmo lea min mielas doaimmalaš ráđji hui unna bellodagaid vuoste. Iežá ovdamunni bellodagaid vuoste main lea hui unna doarjja livččii dat eai de goarit váлгаapparáhta. Min mielas lea govttolaš ahte bellodagat mat dušše moadde olbmo dorjot eai oážžu o.m.d. válgalihpuid nuvttá. Čielggadeapmi evttoha danin bidjat gáibádusa ahte 50 olbmo fertejit doarjut ovttá bellodaga jos oppanassiige bellodat sáhtta almmuhuvvot ja oážžut rievtti oassálastit válggas. Otná njuolggadus sámedikkilágas mearkkaša ahte gáibiduvvo golbma **evttohasa** doarjja almmuhan dihte ovttá bellodaga. Čielggadeapmi evttoha ahte gáibáduš golbma evttohasa birra doalahuvvo, muhto ahte ovttas daiguin golbma evttohasaiguin gáibiduvvo vel doarjja 50 olbmos. Dát olbmot galget leat mielde sámeijenastuslogus. Demokráhtalaš oaidninvugiin lea govttolaš ahte dat bellodagat mat leat leamaš ovddastuvvon Sámedikkis sáhttet leat válljejeddjiid árvvoštallama vuolde boahte válggas. Danin lea ávkálaš ahte nannoset almmuhangáibádusat eai guoská daidda bellodagaide main lea áirrasbáiki boahttevaš válggas. Jos okta bellodat ii lihkestuvá váldit áirrasbáikki boahttevaš válggas de galgá dat nannoset almmuhangáibáduš guoskkahit dan bellodaga manit válggas.

Čielggadeami goappes evttohusa nannoset gáibádusaid bellodagaid almmuheamis ja vuosttaš juohkki áirrasbáikkijuohkimis galgá leat 1,4 mielddisbuktá ahte hui unna bellodagain šaddá váddáseabbut oassálastit válggas ja váldit áirrasbáikki. Ovttas dát mielddisbuktá ahte bellodatbieđganeapmi vuostilduvvo. Loahpalaš jearaldat lea jos dát doaibmabijut leat doarvái dahje jos dárbbášuvvo vel evttohit čielga proseantaráji. Dákkaris lea váilevašvuohtan ahte lohkojuohku šaddá heajubut. Čielggadeami jurddaboáduš lea ahte odne lea váttis árvvoštallat jos dákkár lea dárbbášlaš. Sáhtta leat deatálaš vuos guorahallat makkár váikkuhusaid evttohuvvon doaibmabijut ožžot boahte válggas. Easka jos de čájehuvvo ahte eai leat doarvái, de lea ágga ođđasit vihkkedallat jearaldaga proseantaráji birra.

Bellodatdoarjja

Ágga bearráigeahččamii livččui dat ahte Sámedikki áirasat mánga geardde leat čujuhan ruđalaš vánisvuhtii čadahit bellodatpolitihkalaš doaimmaid válggaid gaskkas ja dahkandihte vejolažžan čadatlaš oktavuodaid válljejeddjiiguin.

Okta vel váttisvuohta sáhtášii leat jos Sámedikkis oppanassiige lea riekti juolludit bellodatdoarjaga.

Čielggadeapmi lea buohtastahtán eavttuid bellodatdoarjagii Sámedikkis riikkabeivvi bellodagaid bellodatdoarjagiid ektui ja doarjagiin bellodagaide mat leat ovddastuvvon gieldda ollesčoahkkimis. Buohtastahttin čájeha ahte njuolggadusat Sámediggái devdet daid vugiid mat leat stáhtalaš doarjagiid duogábealde riikkabeivvi bellodagaide. Doarjja juolluduvvo dušše daidda bellodagaide main lea čielga čatnasupmi välljejeddjiiide, dat juhkkovuvvo fámu ja fásta njuolggadusaid mielde ja váilu goit oaivenjuolggadussan geatnegasvuohta čilget ruhtageavaheami. Ovddimustá lea jearaldat guokte erohusa birra. Nubbi lea riekti doarjagii ja doarjaga mearri lea riikkabeivvi bellodagaide mearriduvvon lágas. Nubbin lea ahte bellodagat mat eai leat lihkostuvvan váldit áirrasbáikki riikkabeivvi válggas ožžot maid doarjaga lagamus áiggi. Sámedikki bellodagain eai leat vástideaddji njuolggadusat.

Čielggadeami jurddaboadus lea ahte vuđolaš váttisvuohta Sámedikkis lea dušše ášši bellodatdoarjaga meari birra. Mii eahpidit jos dát dilli duodain buktá dárbbu bearráigeahččat bellodatdoarjaga hábmema. Mii mieđihit ahte lea deatalaš ahte Sámediggái dovddastuvvo doarjja mii dagoha bellodatpolitihkalaš doaimmaid válggaid gaskka vejolažžan. Dán jearaldaga Sámediggi vuodjá juo bušeahhtaproseassas. Min mielas eaktuda bearráigeahččan prinsihpalaš váilevašvuodaid.

Okta prinsihpalaš váili sáhtášii leat go ii čuočču sámedikki lágas ahte Sámedikkis lea riekti geavahit iežas ruđa bellodatdoarjagii. Dan rievtti birra lea maid nákkáhallon. Gieldda lágas čuožžu ahte gielddain lea riekti juolludit bellodatdoarjaga dan eavttu mielde ahte ii oktage bellodagas leat ovdamunni dása. Čielggadeapmi evttoha vástideaddji njuolggadusaid Sámediggái.

Boahte jearaldat lea jos gávdnu prinsihpalaš árvu ahte bellodatdoarjaga hábmen ja mearri leat mearriduvvon lágas. Nu go lea daddjon lea vuohki movt bellodatdoarjja juolluduvvo riikkabeivvi bellodagaide mearriduvvon lágas. Dás lea min mielas diedusge árvu, dat lasiha bellodagaid einnostanvuoda. Go lea jearaldat Sámedikki birra, de ihtet iežá ákkat. Čielggadeamis lea dat oaidnu ahte riikkabeivvi boahteáiggis berre juolludit ovttá áidna ruhtameari Sámedikki doaimmaide. Duogáš lea diedusge dat ahte Sámedikki iehčanasvuohta stáhta vuoste berre nannejuvvot. Mearrideapmi lágas bellodatdoarjagii botkešii dán jurdaga. Seamná láhkai gullo gielddaide ieža mearridit sihke bellodatdoarjaga meari ja hábmema

birra. Jurddaboadus ovddit ákkaid ektui lea dainna ahte oaivilat bellodatdoarjaga birra eai berre boahit čielggadeamis eai ge riikkabeaivvis /ráđdehusas danin go dat lea siskkáldas sámi ášši.

Tjoahkkájgäsoš

Duohke

Värádin li bájken 50 000 sáme. Svierigin bájken 17 000 sáme áro. Sáme li Svierigin árrum ábbá málggadav ávdđál svieriga nasjávnnástáhta sjattaj. Iemeálmugin sámijn le álmukriektálasj suodje.

Svierik uddni buorrenváldá vaj sámijn leriectá kultuvrralasj iesmierredibmáj. Árvvaluvvá muhtem márráj iesjstivrimav (buohtastahte direktijvajt). Sisanet ávdánimev Sámedikke vuododime 1993 rájes. Dalloj ráddidus tjielggasit javlaj vaj Sámedigge ittjij galga organan iesjstivrimij árrat. Oattjoj danen aj álmuklasjriectá sajádagav fábmudahkan ráddidusá vuolen.

Sámedigge állesvuodajnis le nabbu fábmudahka. Sámme bále le aj álmukválljidum orgána. Hájedum boasto dádjadime birra le vaj Sámedikken li guokta sierra oase, akta ”fábmudakoasse” ja akta ”álmukválljidum oasse”. Ij le állu riehta. Sámedigge le állásit fábmudahka, sámme bále le aj álmukválljidum orgána.

Sámedikken li uddni ráddjidum vidno. Boatsojäláduspolitihkalasj kommitea le oajjvadam moattelágásj ádá vidno galggi Sámediggáj biejaduvvat.

Vuonan ja Suoman li aj sámedikke. Vuona Sámedikken ij le tjielgga konstitusjávnnálasj sajádahka. Vuododimen lij diedulasj välljim. Ulmme le árrum digge galgaj mañenagi ávdđánit, ettjin sidá mierredum rájajda lássit. Ij le ráddidusá vuolen, valla ij le ga iesjrádálásj orgána. Muhtem ekonomlasj iesjrádálásjuohta le ja oadtju iesj mierredit doajmmaguovlos. Vuodna Sámediggásis ruhtat ienep biednigijt gá Svierik. Sámedikke viddno Vuonan le ávdemusát remissaorgánan árrat. Muhtem ráddjidim vidno li vil. Sahte vuojno milta le buorredájmalasj digge.

Suoma sámedikken le tjielgga konstitusjávnnálasj sajádahka. Vuodolága milta le sámijn almma iesjstivrim, adni giella ja kultuvrra iesmierredibme. Iesjstivrimtjeda vuodo le etno-politihkalasj tjárdda.

Giella ja kultuvrra iesjmierredibme viertti vuodolága milta sisanos ”sahte” lágan vatteduvvat, mij ij ájn la állásit dagádum. Suoma sámedikken li binná vidno ja remissainstanssa anburggen ij állásit gudneduvá. Stáhta ruhtat binnep biednigijt gá Svierik.

Sámedikke ja sámij gasskavuohta stáhtaj

Átsádime vuodo le Sámedikke ja sámij sajádahka viertti nanniduvvat. Sámedikken li uddni muhtem gártjedime. Vuodo gássjelisvuohta le Sámedikke guovtegerdak anburge. Vidno le dájmadit sámedipolitiikav mij le Sámediggáj válljima baktu javladum vájku fábmudahkan le ráddidusá vuolen. Mij adnep danen ij le vuogas Sámedigge le fábmudahka.

Sámedikke vuododime rájes sámij álmukriektálasj sájadagás le dájmalasj ávdánibme sjaddam. Dálá le nabbu diehttelis vaj sámijn le riektá kultuvrralásj iesjmierredibmáj ja árvvaluvvá muhtem márráj iesjstivrrimav. Rievddadum vuojnno luluj mija árvvalime milta Sámedikke sajádahka fábmudakan ráddidusá vuolen ádásisátsádimev dájmadit.

Gatjálvis le huoman mejt Sámedigge luluj alternatijvvalattjat máhttet árrat. Ráddidus ráddimlága milta ávdásvástádusájn riikabiejvijda le mij riikav stivri. Kommuvna iesjstivrrim le tjuoldas dat prinsihpas. Guoradallam le árvustallam vaj Sámedigge juogo de viertti fábmudahkan ráddidusá jali ihkap riikabiejvij vuolen bissot. Ietján viertti muhtem iesjstivrrim vatteduvvat. Ráddimlágas luluj dárbbu vuojnnut.

Guoradallam adná vuohkasin ájn ávdeldimev átsádit vaj sámijda iesjstivrrimav bv. sámmiláhkáj degu Suoman tjadádit. Ráddimlágan sisitjállet sámijn le láhkallattjat kultuvrralásj iesjmierredibme. Dakkir ádástus luluj muhtem gássjelis ássij birra tjárggis guoradusáv goappátjagá álmukriektálasj ja konstitusjávvalasj vuojnoj árvvaluvvat. Guoradallam la dakkir guoradusáv álgadam. Mijá árvvalime milta máhttelis joarkke guoradus huoman buoremusát parlamentaralásj tjoahkkájbiejadum kommiteas direktijvaj javladum doarjjagijn dagáduvvá. Oajvvadip danen ráddidus bargogáhttusin vaddá ássjev guoradallat. Guoradallam la árvustallam jus le máhttelis iesstivrrima vuorddemin juo Sámedikke iesjrádálusjuodav lasedit. Guokta ájnas ássjev lip dájna vuodujn guoradallam. Lulun Sámedikke ávdástimriektá ja Sámedikke ávdásvástádus biednikdoarjjagijs ja ráddidusá direktijvvariektá. Sámedikke bieles le ávdánbiejadum ij le hiebalasj vaj Sámedigge ij sámijt riikajasskasattjat ávdásta.

Sámedigge vil sihtá ietjá bielijs ij-ráddidusorgánan vuojnedeuvvat, danen gá luluj Sámedikke tjárggukvuodav le lasedit. Guoradallama manijboados la Sámediggáj álla hieredisá Svieriga sámijt tjáhkanimijn ietjá rijkaj, orgánisasjávna jali ietjá fábmudagáj ávdástit. Sámedikke viddno le jur sámijt ávdástit. Gássjelisvuoda sisadno le vuojnnet vaj Sámedigge sihtá, Svieriga stáhta segadak, Svierigav ávdástit rijkajgasskasasj ássijn ma sáme ássijt guoski. Nanniduvvat galggá vaj Sámedikke sávádus degu ij-ráddidusorgánan vuojnedeuvat le vuosstáj sávádussaj Svierigav ávdástit rijkajgasskasasj sábadisájn. Ij-ráddidusorgána ij máhte definitiona milta viesádiddijit rijkán ávdástit valla vidnon le álmuksidojt sebrulattjaj ásiida dahkat. Ráddidusá viddno le vil ietjá stáhtajn jali gasskaálmukorgansisásjávna sábadit. Láhkalasj ávdeldime li tjuottjudusfábmudagájda dáv riektáv vaddet, degu bv. Sámedigge. Dakkir sábadus luluj nabbu goappátjagá Sámedikke ja Svierigav tjadnat. Guoradallama tjoahkkájgäsos adná Sámedikken juo le ávdástimriehtá. Ássje luluj vil máhttet vijdeduvvat vaj Sámedigge aktu sihtá sáme álmuktjerdas svieriga viesádiddijit ávdástit. Dát ássje vierti lasedum iesjstivrrima gávttuj guoradaláduvvat. Ávdástimriehtá vierti danen avtálágátjin giehtadaláduvvat iesjstivrrima gávttuj guoradaláduvva.

Sámediggáj budjáhhtajahkáj 2002 ienebusj gá 78 miljávna krávná gálmman umasse doarjjagin vatteduváj. Ráddidus regleringsbrevan doarjjagij rávkalvisájt ruoptodiededime ja vidjurij hárráj biejjaj. Guoradallam oajvvat rijkabiejve ráddidusá oajvvadusá milta málsso boahhteájgen Sámediggáj akta ájnna rábmadoarjjagav vaddet. Praktikhalasj dárbov luluj rávkkát vaj ráddidusá budjáhhtabargon dárbov Sámedikke akta ájnna gállosuorggen vuojnedeuvvá. Guoradallam adná mutták tjuovos le. Budjáhhta Sámediggáj le viehka ráddjidum, valla fábmudahka Sámedikken le sierralágásj sajádak svieriga sebrudagán. Mijá vuojno milta le vuogas Sámedigge máhttá ietjas milta biednikluohkojt juohket. Vuojno li sámijn li kultuvralasj iesjmierredime masi tjuovvu muhtemlágásj iesjstivrrimdárbo. Sámedigge le aj vuogas biednigijt juogátjit. Lasedum ekonomalásj iesjmierredimijn tjuovvu aj lasedum ávdsvásstádus. Sámedikke rávkaduvvá gáhttjat budjehteridum rábmadoarjjak divna gálojt gábtjtá. Muhtem guovlojs, nágin politihkarijs Sámedikken aj, baludisáj hárráj li ávdánbuvteduvvam vaj sámedikken álla dábdo dáv ávdásvasstádusáv dájmadit. Rijddoássjen le Sámedikke doarjjagis ienep gá lahkke le náv gátjoduvvam urudismákso. Da li vuorggidum biedniga majt Sámedigge galggá juohket boatsojájgádijda gejj boahhtsu li vahágahtedum jali urudisájs gáttedum. Sámedikken le histávvrálasj vuosteldibme boatsojájgádij ja ietjádij gaskan. Boatsojájgádij

ávdástiddijjn le dálla ballo Sámedigge boahhtájgen luluj dájtt biednigiit ietjá ájnas dárbojda adnet. Boatsojäládusáv luluj máhttet vahágahttet, vuodo sámekultuvran. Gássjelisvuoda oarre le vaj Sámedikken le hárrájjat miederredum vuojno dálásj doarjjagij stuorru dagá hárrájjat. Sámedikkev dájmadittja le biednikdoarjjagis ilá binnásj. Guoradallama manijboados dájmalasj Sámedikkev dagátjit le iesjrádálásjuodav lasedit. Mijá vuojno milta dájmatjit viertti dájman vuogas vidno árrat. Gá Sámediggáj sáméássij ávdásvásstádus vatteduvvá de daj birra máhtti ietjasa milta ságastallat. Rijdo máhtti aj demokrahtlattjat tjoavdeduvvat. Vijor ulmev állidittjat le vaj ráddidus Sámediggáj nuoges edna biednigiit vaddá. Dárbbbo le dájman buorreláhkáj tjadádit. Sámedikkeš sadjáj rávkaduvvá ávdásvásstádusáv állásit dájmas válldet. Sámedikken viertti dádjadus árrat vájku lasedum iesjrádálásjuodasis Svierigin doajmmá. Viertti gudnedit Svieriga rijkabiejve ja ráddidusá biejadum ulmijt.

Guoradallam le vil árvustallam jus luluj máhttelis lágan biejadit Sámedigge ietjas miela milta biednikluohkojtt adnet. Mijá manijboados le, ij le máhttelis náv guhkeš gá Sámedigge I fábmudahka, danen gá dakkir láhkareglerim luluj ráddimlága vuosstáj sjaddat. Oarren le vaj ráddidusán le stáhtaruhtadimávdásvásstádus. Ij darbaha ráddidusáv hieredit Sámediggáj iesj juohket, budjehtan tjoahkkáj biednigiit rábmabiednikdoarjjagij biejadit. Fábmudagáj le prinsihpalasj jáhkogisvállgguvuohhta ráddidussaj. Sisaneš i.s. ráddidus láhkadoarjjagahtá luluj Sámediggáj máhttet ádá barggogáhttosijtt biejadit. Ulmmen Sámedikkeš sajádagáv nannodittjat, ávdestip vaj Sámedikkeš vidno sámédikkelágan vuojneduvvi. Guhkesájggásattjat, gá iesjstivrrim guoradaláduvvá, viertti aj guoradaláduvvat jus le máhttelis ráddimlágan njuolgadit vaj Sámedikkeš vidno lágan miederreduvi. Sámmláhkáj le kommuvnajda fámon. Ráddimlágas tjuovvu vaj kommuvnaj vidno lágan diededuvvi.

Guoradallam le gákk vuojneduvvá laseditttjat Sámedikkeš riektájt biejadagoojt oajvvadam. Ietjáláhkáj sámij sajádagáv nannit luluj árrat sámij stáhtusáv buoredit. Sáme li juo ájggá rávkam vaj álmulasj stáhtusáv vatteduvvi. Ávdeš sámieriektáguoradallam oajvvadij árvvadallamin (Samerátt och Sameting Sou 1989:41) vaj sámij sierralágásj sajádahka álmuktjerdak unnepláhkun ja máttarálmugin ráddimlágan nammaduvvá. Guoradallam vuosedij vaj rijkabiejve juo 1977 sárnomin miederredij samijtt álmuktjerdak unnepláhkun. Sáme máttarálmugin ietjasa rijkan sierralágásj sajádagáv adni.

Guoradallama oajvadásš remissagiehtadallamin ávddánbiejaduváj i.s vuosstálibme vaj luluj árrat gássjel umasse unneplágojt márostitt.

Ráddidus maŋŋela oajvvadusáv hilgoj diededimijn vaj ráddimlágan njuolgadusá li juo fámon ma sámijda nuoges vuodoláhkasuojev vaddi.

Guoradallama vuojnno le vaj oare li ádásis árvustallat jus sámijda vierti sierrasajádagav vuodolágan vaddet. Maŋŋel gá ráddidus hilgoj dakkir oajvvadusáv le sámij sajádak máttarálmmugin rijkajgasskasasj riektán nanniduvvam. Gá Svierik guovvamánon 2000 nanustahtij Europaráde rábmakonvensjávnaáv rijkalasj unneplágojda suoje birra, ja europalasj lánndadávva- jali unneplákgiela biejadusáv de sisanedij Svieriga rijkalasj unneplágo ja sijá giela dáhkkiduvvin. Rijkalasj unnepláhkojuohkusa li sáme, svieriguobmelattja, duornusliegega, roma ja juvdára. Javladuváj sierraláhkáj vaj sáme li iemeálmuga. Sisanodij árránimev ávdep prinsihpas divna rijkajbáhtaliddij- ja unnepláhkojuohkusijt Svierigin buohtastahttet. Danen luluj de ávdep vuosstálasstem vaj ij la vuogas unneplágojt merustallat ij le sámijda sisanádus. Dasi bohtá sámij sierrasajádak le vuodoláhkasuoddjidum goappátjagá Vuonan ja Suoman. Mij adnep ij la nuoges vaj sámijn le rasjep sajádahka Svierigin gá ráddnarijkajn. Guoradallam adná ássje sámij sierrasajadagá birra le állásit guoradaláduvvam. Ávdep sámieriektáguoradallam le vaddám buorre tjadábargadum oajvvadusáv. Danen gá guoradallamin ij le doarjja direktijva hárráj oajvvadit rievddadimijt vuodolágan sjaddá joarkke gárvedibmáj dakkir oajvvadusáv vaddet.

Sámedikke organisásjávna

Guoradallama vuodo le vaj Sámedikke stáhtus vierti bajeduvvat. Sámedigge galggá symbolan sáme iesjstivrimij árrat. Bajás aneditjtat sajev sveriga sebrudagán vierti vuodo demokrátalasj vuojnojt gudnedit. Buvtátjit Sámediggáj bohteájgen fábmudakdáhkamuhajt le vijor vaj fábmudakdájmadus riektátjavguk láhkáj dagáduvvá. Sámedigge le kommuva organisásjávnaáv ávddágávvaáv organiseridum. Guoradallam oajvvat vuodo organisásjávnaáv ij galga rievddat. Huoman le hármmat várrogisláhkáj njuolgadum. Ávdánbuvtedum le dárbo le vil muhtem ássijt ienebut láhkanjuolgadit. Guoradallam vuohkasin adná, kommuva organisásjávnaáv bohteájgen le ávddágávvaáv. Guovlojn majn láhkanjuolgadahttem rávkaduvvá máhtá kommuvalágan bagádusá átsáduvvat.

Sámedikke organisásjávnaáv gávttuj li guhtta gássjelisvuoda ávdánbiejadum. Tjuovvo gássjelisvuoda li:

Sámedikke vuododim organisasjávnná, Sámedigge le fábmudahka, valla Sámedikke mierredimlávvggista e ietjá fábmudagájda hieba. Sámedikkelágan ij le njuolgadum gáktá stivrra jali stivra ávddáulmusj galggá nammaduvvat. Tjuovos le árrum dikken goappátjagá proposjávnnálasj nammadum stivrra ja ienepláhkástivrra. Ietjá gássjelisvuohta luluj árrot vaj ilá edna ássje tjoavdeduvvi plenumin ja da álla dudálatjtat gárvedum. Motsjávnnáj giehtadallam Sámedikken luluj ihkap dárbahtit njuolgaduvvat.

Sámedigge le kommuvna tjerda milta organiseridum. Mierkki i.s plenum le alemus orgána ja plenum galggá stivrav nammadit. Sámedigge le álmukválljidum orgána.

Guoradallama vuojno milta le danen luondulasj dav organisasjávnnáv ij ietjá fábmudagáj máhte buhtastahttet. Gássjelisvuohta mijá vuojno milta le vaj Sámdigge le fábmudahka. Máhtta buhtastahttet ietjá fábmudáj.

Sámedikke organisasjávnnán le dálla vijor mij vuoset Sámedigge le formálatjtat fábmudak. Sámedikkelága milta ráddidus nammat Sámedikke ávddáulmutjav Sámedikke oajvvadásá milta. Guoradallam adná nanos oare li dáv njuolgadasáv rievddat. Njuolgadasá ulmme le val Sámedikke sajádagáv vuosedit ja mijá vuojno milta praktihkalattjat anoduvvamgássjelisvuodajt buktet. Mij danen oajvvadip láhkarievddadimev sisanojn vaj Sámedigge galggá ávdásvásstedit ávddáulmutjav välljit.

Sámedikkelágas tjuovvu vaj Sámedigge galggá degu kommuvnafábmoduvvam stivrav nammadit. Kommuvnalágan le njuolgadas árádussan sámedikkeláhkáj gáktu galggá dagáduvvat. Sebrulattjaj ja sadjásattjaj välljim siebrrerádijda ja gárvedimijda komuvnajn galggi árrot proportionella jus rávkaduvvá unneplágos mij le náv stuorak vaj siebrrerádijn máhtta ávdástuvvat. Sisadno le parlamentaralasj unnepláhko suoddjiduvvá. Ássje kommuvnaj ieneplákstivra jali proportionell stivra gávtuj le tjárggisláhkáj guoradaláduvvam. Ávddánbiejaduváj jus divna saje stivran jali siebrrerádijn politihkalasj ieneplágos nammaduvvin náv gáhtjoduvvam segadak ieneplákstivrra de luluj unnepláhkuj dáhkimahtes gássjelisvuodajt buktet. Fábmudagán luluj gássjel dájmalasjvuodav ájmon anedit. Stivran le ávdásvásstedus ássijit fábmuduvvama ávddála gárvedit. Segadak stivrajn le vadalasj divna oajvvadásá val ieneplágo vuoynos gárveduvvi. Juohkusijs luluj máhttet dárbov buktet, prahktikalattjat guovtegerdak gárvedimorganisasjávnná. Ietjá hieredis luluj árrot vaj divna sebrulattja stivran polithkalasj fábmomálsudimen lulun dárbahtit

málssásuvvat. Ienepláktivrra ienep gá proportionell luluj vil rávkkat njuolgadásá rievddadum politihkalasj vidjurij birra gávnnuui. Mij sjaddá jus bv. stivrra rievvdadum politihkalasj vidjurij hárráj fábmuduvamin luluj plenuma áskeldimev viesstet. Histávrálettjat kommuvnain álla njuolgadásá gáddodiededime ja ádâsisvállima gávttuj árrum. Stivra li ienemusát árrum proportionella aktijbiejadum ja politihkalasj ienepláhko fábmuduvamin ienemusát nanos. Mierkkim le njuolgadásájs ij le dárbbu árrum ulmijn stivrra luluj máhttet ávddál ájge hiejjtet. 1990-lágo álgo rájes la gájt njuolgadás kommuvnalágan. Vaddá fábmuduvamij ávdeldimev barggogáhttusij ruoptotgáttjot bv. stivran jus politihkalasj ienepláhko danna ij le das sámmilágásj degu fábmuduvmin.

Guoradallam oajvvat vaj sámedikkeláhkaj njuolgadás sisi váldeduvvá stivra ja boahteájggásasj siebrreráde gávtuj galggi árrot proposjávnláttjat aktijbiejadum. Galggá fámon árrot le jus unneplágos vissa stuorrudagájn rávkaduvvá. Mij adnep nannidusájt dagátjit vaj unnepláhko galggá adnet ávdeldimijt doajmmat dakkir njuolgadás le dárbulasj. Ajnas le aj doajmma stivran ja boahteájggásasj siebrrerádijn máhttá guhkaájggásattjat dagáduvvat.

Sámedikken lij jagijn 1997-2001 ienepláhkostivrra manna ij lim plenumin doarja. Aktijbarggo plenuma ja stivra gaskan ittij dájma. Danen gá gáddodiededime ja ádâsisválljima gávtuj állim njuolgadásá plenumij ij lim máhttelis stivrav ávddál ájge rádjat. Proporsjávnlálasj aktijbiejadum stivrajn li binnep hieredisá vaj dat gássjelisvuoda galggi nuppádis boahet. Guoradallam oajvvat vil ienep nannidussan buorre aktijbarggij stivra ja plenuma gaskan, galggá jur degu kommuvnain ásskoválljidumulmuttija árrot máhttelis barggogáhttusij ruoptotválldet. Sjaddá dan láhkáj jus plenumin ienepláhkovidjura lulun rievddaduvvat. Sámedikke presidiumaj galggá sámmiláhkáj fámon árrot. Oajvvadum le Sámedigge boahteájgen galggá edna fábmudakvidnojt válldet. Oajvvadus árvval stivraj dárbbu sjaddá siebrrerádijt duodden dahkat. Sámedikkeláhka juo Sámediggáj ávdeldimijt dakkár siebrrerádijt nammadit. Mijá vuojno milta le ajnas boahteájgen tjielgga prinsihpa Sámedikke politihkalasj dájman ja Sámedikke fábmudakdájmadusán gávnnuui. Mij oajvvadip danen sámmiláhkáj degu kommuvnajda li fámon njuolgadás sámedikkeláhkaj biejaduvvá. Siebrreráde mierredi tjuottjodus ássijn ja ássijn majn galggi lága milta jali ietjá riektábiejadusá milta tjuottjodit. Guoradallam le gávnnam sámedikkelágas tjuovvu stivrra le mij galggá ássijt plenuma ávddála gárvedit. Dajna luluj gárvedimorgána gávnnut. Mij árvvedip dát njuolgadás Sámedikke barggogáhttusin vattugisláhkáj mierreduvvá ja dábelijtjuovoduvvá.

Guoradallam le dajna máhttám organistávvrálasj gárvedime birra vánesvuodav gávnnat. Guoradallam galggá Sámedikken motsjávnnáj giehtadallama dárbov árvustallat. Dikke barggonjuolgasán le huoman 47 § njuolgasá birra vaj motsjávnná viertti gárveduvvat vaj Sámedigge máhttá mierredit jage sinna dat rájes gá motsjávnná ávdánbiejaduváj. Dát njuolgas le sámmilágásj gá mij 5. kapihttaln 33 § kommuvnalágan kommuvnajda le fámon. Kommuvnalágan vil javlladuvvá jus gárvedim ij le jage sinna hiejteduvvam. Fábmudivvamij galggá ja ma li gárvedimen ávdánbiejadum sámmi ájgen diededuvvat. Fábmudivvam máhtta motsjávnnáv vil giehtadallamis ierit válldet. Sámmilágásj njuolgas viertti vuogasláhkáj Sámedikke barggonjuolgasussaj sisi tjáleduvvat.

Sámedikke anburgge remissainstanssan

Sámedigge le ávdánbuktám vaj máttijn ássijn svijmme ij le vattedum moalgget ássijn ma sámijt guoski ja ma ietjá fábmudagás giehtadalli. Gák le vuoseduvvam sámedikkijda Vuonan ja Suoman anburgge remissaorgánan le guovddel. Láhkaásadibme le dan láhkáj goappásj rijkajn hábbmidum, le ietjá fábmudagajda álmuk vágogisvuoha jali edasik gáhttjom Sámedikke vuojnojt vijdes guovlon áttjudit. Riektávidjura Svierigin li huoman ietjálágátja. Sierraláhkaásadimen li muhtem njuolgasáj gávttuj fábmudagá sierralágásj ássijn galggi Sámedikke vuojnov áttjudit. Dasi lassen li Sámedikkelágan álmuk njuolgas mij sisanet Sámedigge máhttá ietjá fábmudagájn ássijit álgadit. Guoradallam le árvustallam jus Sámedikke anburgge remissaorgánan luluj darbait nanniduvvat. Ietja ássijit mierredit le ájnnašabbo gá dárbo remissaorgánan árrat. Boatsojäládušpolitihkalasjkommita le oajvvadam Sámedigge galggá máttijt ássijit mierredit. Oajvvadam le vil Sámedikke anburgge remissainstanssan galggá ednam anodime gávttuj nanniduvvat. Remissaanburge nannodimev luluj val bátsidis ássijn dárbo árvustaláduvvat. Bátsidis ássijn li guokta alternatijvlasj tjerda Sámedikke anburgev remissaorgánan nannodit. Nubbe ávdeldibme le guoradit makkir konkretalasj sáme ássijn Sámedigge vil ij le remissaorgánana sajadagáv oadtjum. Nubbe ávdeldibme luluj árrat álmuk njuolgasáv Sámedikkelágan nannodit sisanon degu Vuonan jali Suoman ietjá fábmudagájda stuoredum vágogisvuodav sisibuktet Sámedikke vuojnojt vijdes ássjeguovlon áttjudit. Mijá mañijboados le, ájnas le vaj ietjá fábmudagá Sámedikke hálajt almma anedahkes ássijn áttjudi. Mijá vuojno milta le buoremus tjárdda

doajmmat äššjev välggogisvuodav buktet ietjá fábmudagájda äššijn ma juo ävddála äjnnasin märoštaláduvvi. Mij hilggop de almmuk välggogisvuohta buvteduvva Sámedikke vuoynov vijdes guovlon ättjudit. Mierredip dan sadjáj dakkir välggogisvuoda galggi sierraláhkaásadimes tjuovvot. Gatjálvis la makkir äššijn Sámedikke remissaanburgge luluj darbahit nannoduvvat. Sámedigge le moalggám värámus gartjesvuoda dájmaduvvi jus Boatsojäláduspolitihkalasjkommiteá oajvvadásá älliduvvi. Javllam li vil dálla e máhte giedan adnet makkir guovlojn sijá sajádahka remissainstanssan luluj darbahit nannoduvvat. Guoradallama manijboados le dajna, iesski gå ráddidus juo vattedum oajvvadásáv le mierredum ja máhttelis rievddadime li tjadáduvvam, li máhttelisvuoda ärvustallat jus le dárbbu inep rievddadimijs.

Jienastimanoduvvam,válljimsiebreráde sajádahka, ádásisválljim ja válljima ájgge

Vuodo válljima ájge ätsádallamij ja jienastimanoduvvamij le ärrum Sámediggáj válljiimsäbrram luluj ilá unne ärröt. Sámedikke válljimsiebreráde milta luluj jienastimanoduvvam oarren nievres välljimsäbrramij máhttet ärröt. Válljima ájgge luluj máhttet iehtjádin ärröt.

Makemus välljimin Sámediggáj jienastin 65% dajs ma li jienastimlisstaj tjáledum. Guoradallama makijboados le vaj dát nummar ij sieldes unne. Mijá vuodo le danen vaj ij le duodalasj Sámediggevälljimav rijkabiejvvevälljimijn buohtastahttet. Mijá vuoyno milta buorep gáváv dan sadjáj oadtjo välljimsäbrrama gávtuj jus buohtastahtá Europaválljimijn jali välljimij girkkofábmuduvvamij (38,3 % fárttahasj 14,2% geжда jienastimriektá gullu, buohtastahte www.ur.se/europa ja www.svenskakyrkan.se/valinformation).

Mijá vuoyno milta gässjelisvuohta luluj ärröt vijor vaj sámijs val lahke bájkke li jienastimlisstaj tjáledum. Sámedikke le javladum ätsälvis jienastimlisstaj tjáleduvvat rávkká merustallamav jus ähttse ävtojt dávddá sábmén ärröt. Moatte bállduji danen ähtsámis. Moatte ietjá oare máhtti huoman gávnnut. Guoradallama manijbáhtusa milta le äjnas äjmon jienastimlissta rávkalvisáv anedit. Vuodo Sámedikke loabalasjvuohtaj le sáme álm mugav ávdástahtá. Gut sábmén aneduvvá galggá val jienastimriektáv adnet ja dassta tjuovvu jienastimlisstas le dárbbu. Mijá vuoyno milta vil älla oare fábmudum ävtojt rievddadit lága gávttuj gut galggá sábmén aneduvvat. Mij adnep aj gässjel le ávdeldimijt dahkat jienastimlisstav suollevisvuohtan

biedjat, degu Sámedigge l oajvvadam. Mij adnep tjoahkkájgessusin Sámedikkeš rávkaduvvá gähttalit gässjelisvuodajt ma šjaddi jienastimlisstaj registrerim rávkalvisá hárráj b v. diededime baktu tjoavddet.

Javladuvvam le välljimsiebreráde, Sámedikke plenuma mierredime milta, ulmutjijt le biedjam jienastimlisstaj vani ietjá sáme aktavuodajn gá sámijn le vällidum. Mij adnep mutták láhkatevsta tjielggidibme ij dav miededa. Ávddánbiejadum vidjurin li guokta gässjelisvuoda. Nubbe l boatteájge välljimin ihkap li jienastimlisstan ulmutja gudi e ävtojt dievde. Mijá vuojnno milta l dát boasstot. Mij oajvvadip, ássjev buojkatjit galggá árrót máhttelis álgadim jienastimlisstav lenastivrraj gujddit. Gujddit máhtta aj dan bále gá nágin riektadagi jienastimlisstaj le biejadum. Ávdebut le árrum ájnna gujddim oarre gá iesj le jienastimriektás ierit tjuolleduvvam. Rávkaduvvat luluj vil, jienastimlisstaj biejaduvátjit äkto luluj dárbaht rievddaduvvat. Dálla le objektijvvalasj äkto nuoges vaj ietjas äjgát le árrum lisstaj biejadum. Máhttet luluj sisanedit máná gesi akti boasstot biejaduváj luluj adnet riektáv jienastimlisstaj biejaduvvat. Dájmadittjat ássjev oajvvadip äkto rievddaduvvá vaj rávkalvis šjaddá äjgát le árrum biejadum lenastivras rievvdahke.

Välljimsiebreráde giehtadallam aj välljimsiebreráde sájadaga gávttuj bajás vällidá. Mij adnep prinsihpalattjat le boasstot Sámedigge ietjas välljimav állásit tjuottjot. Vuohkasin ij aneduvá rikjabiejeve ietjas jienastimev lulun riekknit. Mijá vuono milta Sámediggáj álla oare sierranjuolggadahttemav adnet. Mij oajvvadip sadjáj vaj Sámediggáj galggi fámon árrót sämmilágásj njuolgasusá ma dálla juo álmuk välljimij li fámon. Lulun Sámedikke stáhtusav bajedit ja riektatjavgukvuodav lasedit. Lenastivran le gájkbadjásasj jienastimriekknimij ja mandáhtaj juohkemij ávdásvasstádus álmukvälljimin degu bv. välljim kommuvnafábmuduvvamij. Välljimfábmudak gárvedimvälljim bargos ávdásvasstet ja kommuвна ietja dájmedi välljimgähttjijt nammadit ja välljimlanjajt ávdásvasstedit. Guoradallam oajvvat Sámediggáj sämmilágásj njuolgadahttemav. Mij oajvvadip aj sámedikkelágan sisitjáleduvvá gáktu ádásisvälljim ássje galggá giehtadallat, dakkir njuolgadahttem uddni fájllu. Guoradallamij le vil ávddánbuvteduvvam vaj sámedikkelágan javladum ájggemakedime välljima tjadádime birra li juo ilá gártje. Guoradallama oajvvadusá gávttuj lasedit juohkusav gujdimriektájn álgadim jienastimlisstaj, muhtem ájggemakedime šjaddi gässjelappo anedit. Mij oajvvadip danen dájda ájgijda vijdedimev.

Javladum le vil välljijiddijda lului brevvajienastimjtärdda ilá gässjel ärrot. Tjuovos lului sjaddat välljijiddje jienastimes gáhtu. Mijá vuojno milta ij le bihkusij boahtám. Náv gåk javladuvvam huoman le mija vuodo välljimsäbrram 65% ij le sieldes binnásj. Makemus sámedikkevälljimijn lij lãhko jienastimijs ma fámodibmen mierreduvvin aj binná. Brevvajienastibme le dálla dãhkkidum jienastimjtärdda mij ja ienemusát álmukvälljimijn svieriga viesadiddijis álggorijkan aneduvvá. Jus brevvajienastibme ierit vãldeduvvá de dav lului dárbbu pávsstãjienastibmáj málssot. Pãvsstãjienastime gãlo li allaga. Vuojnnet le gässjel organisãsjãvnnãv pávsstãjienastimijn viehka ráddjidim jienastimlãhkãj organiserit. Jus pávsstãjienastibme lului aneduvvat de lului dárbbu árvvustallat sámedikkevälljimav álmukvälljimijn aktidit. Guoradallama makijboados le tjoahkkãjgessusin vaj ij le oarre jienastimjtardav rievddadit. Rievddadak jienastimjtardajn älla praktikkalasj oare välljimbiejev málssot. Gatjãlvis le vil jus lului gãvnnut prinsihpalsj oare välljimbiejev málssot. Moatte ulmutjijis Sámedikken le ávddãniejaduvvam vaj välljimsäbrram lului mãhttet lassãnit jus välljim sämme bále degu välljim rijkabiejevda dagãduvãj. Lului aj mãrkkãn ärrot Sámedigge lij Svieriga álmukstivras oasse. Guoradallama mañijboados le vaj le juorredahkes jus aktidibme álmuk välljimijn lului mãhttet välljimav Sámediggãj dãjmadit. Vuojno li aj Sámedikken juogedum. Mijá vuodo le oajvvadittjat rievddadimev lului nanos oare rávkaduvvat, danen gã dálãsj ájgge le dãkkidum. Mijá árvvalime milta e dakkir oare gãvnnu.

Válljinguovllo, mandãhtajuogadus, prosãnntarãdje ja rávkalvisã birra belludaga registrerim

Guoradallam le oadtjum barggogãhttusin åtsãdit jus Sámedikkevälljimijn le dárbbu prosãnntarãdje anodit. Válljimijn sebrãtjit åtsãdit jus belludagajda rávkalvisã vierttiji tjavgaduvvat. Dãn åtsãdime oarre le Sámedikken lulun ilá edna ja ilá smãvva belludagã gãvnnut. Árvvedip dãt vijor lului mãhttet Sámedikke dãjmalasjuodav nievredit. Diehtep aj Sámedikken vuododim rájes politihkalasj vijor ij le rat stãjguk årrom. Guoradallam adnã organisãsjãvnnãn álgon diehttelis li dãjmalasj ja ájnas sãgastallama. Belludagãjda lului stuoves oase degu prosãnntarãdje jali tjavggidum registrerimrávkalvisã viehkken dakkir ávddãnim ájgen mãhttet ärrot.

Álgon guoradallam sihtã aj vãrrodit stuoves oase aktu mãhtti gãssjelisvuodajt ma li årrom Sámedikken tjoavddet. Ájnas

gässjelisvuohta l árrum stuoves politihkalasj ieneplågov vuododit. Oarre dasi lisj ihkap stuoramus belludagá ávdebut álla ienep gá vihttaguhtta mandáhtajt adnám. Mierkkim le, aktijbarggo ienep gá guokta belludagáj gaskan le rávkaduvvam. Ij le de visses hármis smavva belludagaj dahppudallam luluj dáv gässjelisvuodav tjoavddet. Guoradallam adná huoman tjoahkkájgessusin, sierranimev garvetjit stuoves oase huoman vierttiji árvustaláduvvat. Ihka vil dakkára e divna gässjelisvuodajt tjoavde vierttiji huoman giehpedit ja politihkalasj stuovesvuodav ávdedit. Nanniduvvat vil galggá juo l välljimin tjavtjan 2001 rievddaduvvam. Stuoramus belludahka dalloj 10 mandáhta oattjoj.

Guoradallama vuodo le goappátjagá prosänntarådje ja belludakregistrerim rávkalvis Sámedikken sierranimev duosstu. Daj báhtusa ietján siráduvvi.

Smávep belludagájda luluj aj välljinguovllojuogadus rádje fámov adnet. Tjárdda l muhtem márráj juorbalasj. Soajttá náv árrot belludagásj dáttojn avta välljinguovlon máhtta mandáhtav oadtjot. Máttij välljinguovloj oajvveulmme le bájkálasj ávdástimev dievddet. Buorep le prosänntarådje jali tjavggidum registrerimrávkalvisáv árvustallat gá ienep välljinguovlojt rávkkat jus rádje fámmo le ulmme. Ájnas le vil nannit, ietjá vidjurij gávttuj gá geográfalattjat, välljinguovlo álmukvälljimin álla goassak oarren ávdástibmáj árrum. Álmukvälljimin bv. avtalágásj álmuktjerdak ávdástimev dávdátjit álla goassak árvustaláduvvam välljinguovlojt dahkat. Dat rájes gá välljimkandidahtaj árromsadjevålggogisvuohta rávkalvis någáj le aj ájádus bájkálasj ávdástime gávttuj álmuk välljimin fámoduvvam. Ávdep sámeriektáguoradallama ulmme lij välljinguovlo galggin hiebaduvvat sámejuovlojda ma máhttin áládusávdánime, hállamtjerda gávttuj jnv. tjuoldeduvvat. Guoradallama vuojo milta le dát ulmme gässjel állidit. Välljifábmudagá diedoj milta välljinguovllojuogadibme praktihkalattjat luluj dárbaht kommuvnarájajt tjuovvot danen gá ietján ij le máhttelis jienastimlisstav vuododit. Diedádušá jienastimlisstav vuojo álmukregisistrerimis viettjaduvvi. Danna li diedádušá makkir kommuvnaj gullu. Diedádušá áládus ja hállamtjerda birra e gávnnu. Sámediggáj ihkap le návti välljinguovllojuogadus ietjá ájnas ási gávttuj gá geográfalasj vidjura máhtti sierranimev dahkat. Gák le javladum dakkár välljinguovllojuogadus luluj aj ámas svieriga sebrudahkaj árrot. Sihtap aj várodit belludakpolitihkalasj árij hárráj välljinguovlojt ávdedit. Välljimsuollevisvuoda gávttuj ij le máhttelis välljinguovllojuogadusá báhtusijt merustallat. Jus dakkir luluj belludakpolitihkalasj árij diehti mierreduvvat de luluj vijdes

ságastallamijt dahkat. Sámediggáj luluj máhttet sierranim fámov vaddet.

Guoradallama manijboados le, ienep válljinguovlojt buvtátjit ájnna nanos oarre le jus geográfalasj ávdástibme Sámedikken luluj boasstot árrrot. Sámedigge l ávdđánbuktám ij le adnet návti. Mij adnep danen álla prinsihpalasj oare máttijt válljinguovlojt oajvvadittjat. Dakkir rievddadibme luluj vil gávnaš hieredisájt buktet. Gálo lulun goappátjagá válljimis ja válljimbaršos lassánit. Ietjá gássjelisvuohta luluj árrrot gá belludagá Sámedikken li politihkalasj bargosa dálásj fámon árrro ávdeldimij milta vuododam ja dá lulun rievddaduvvat. Mañemusát lulun máttij válljinguovloj vijdedibme áráđusunnedimmandáhtajt rávkkat.

Tjoahkkájgessusin mijá manijboados le, ietjáđahttem avta válljinguovlos máttijda luluj ávvánagi gávnaš báhtusijt buktet. Mij adnep danen vierttiji nanos prinsihpalasj oare gávnnut. Dakkir oare e gávnnu.

Gátjálvis le de makkir smavbelludakráđje hábme viertti árvustaladuvvat. Álgon guoradallam gájt sihtá oajvvadit juohkke 1,4 ja ij le vuostasj juohkken sámedikkeválljimijn aneduvvá. Sisanet hiebadimev masi le álmukválljimijn fámon. Sámedikkeválljimin sjaddá mandáhtajuogadusá baktu vaj mandáhta vatteduvvá akta ájgen belludahkaj mij stuoramus buohtastahttemplágov vuoset. Dát láchko merustaladuvvá belludagáj jienastimlágo juogeduvvá lágojn mij la avtajn alep gá guovtegerdak mandáhtaj lágo baktu mij le juo belludahkaj vatteduvvam. Vuostasj mandáhtan buohtastahttempláhko sjaddá sámmi degu jienastimláhko. Áráđus le gá álmukválljimijn buohtastahtá. Dáj válljimijn le fámon, náv guhkev gá belludak ij le mandáhtav oaditjum de buohtastahttempláhko merustaladuvvá belludagá jienastimlágo baktu 1,4 juogeduvvá. Sisanáđus sjaddá gássjelabbo le mandáhtav válldet. Juohkken 1,4 le dajna stájggadim fábmó. Mijá vuojno milta Sámediggáj álla oare dán oasen sierrareglerimav adnet. 1997 jage válljimin juohkke 1,4 lij báhtusav adnám vaj unnemus belludak lij mandáhtas básstám.

Gátjálvis le vil jus dát biedjamdahko luluj nuoges, jali jus dasi lassen prosánntaráđje gálmma jali niellja prosánntaj rávkaduvvá.

Ráđje luluj vil máhttet belludakregistrerimij lasedum rávkalvisáj málsuduvvat. Belludagav registreritjit dálla val gálmma ulmutja rávkaduvvi. Sámedikkeválljimijn le fámon divna registreridum belludagáj li mávsedak válljimsiedilijda riektá. Sisanet belludahka val gálmma ulmuttij doarjjagijn máhttá válljimsystemav dieddet. Mijá manijboados le registrerimij lasedum rávkalvis luluj giehpedit fábmó árrrot. Rávkalvis luluj hieredit belludagáj majn álla aktavuoda

válljimin säbrrat. Mijá vuojnno milta le rávkalvis 50 ulmutjij fábmogis rádje hármnis smavva belludagájda. Ávkke vil luluj árrat vaj dá belludagá hármnis binna doarjjagijn e ga lulun válljimorganisasjavnáv dieddet. Mijá vuojno milta le hiebalasj vaj e belludagá ájnnegis ulmutjis doarjjagijn bv. mávsedak válljimsiedilijt oattjo. Guoradallam oajvvat danen registreritji belludagáv rávkalvis buvteduvvá vaj 50 ulmutja vierttiji belludagáv doarjjot. Dasi tjuovvu riektá válljimin säbrrat. Sámedikkelágan dálásj njuolgadus le doarjja gálmma kandidáhtajs rávkaduvvá vaj belludahka galggá máhttet registreriduvvat. Guoradallam dal oajvvat rávkalvis gálmma kandidáhtaj gávttuj ájmon aneduvvá valla tjoahkkájgessusin, nábu sisiriekknidum kandidáhta, doarjja 50 ulmutjijs luluj rávkaduvvat. Sij galggi sámejienastimlisstan gávnnut. Mijá vuojno milta vuogas le demokrahtalattjat vuojnno belludgá ma li sámedikken ávdástuvvam, máhtti válljiddijj árvvalibmáj boahhte válljimin biejaduvvat. Muttáki le danen vaj lasedum registrerimrávkalvis ij belludagájt gánna li mandáhta boahhte válljimin dejva. Jus belludak luluj boahhte válljimin dáhppu mandáhtajd válldet de galggá huoman lasedum registrerim rávkalvis dav belludagáv boahhte válljimin gábtjtát.

Guoradallama goappásj oajvvadusá lasedum rávkalvisá gávttuj ja vuostasj juohkkev 1,4 sisanet hármnis smavva belludagájda le gássjelabbo válljimin säbrrat ja mandáhtajd válldet. Tjoahkkájgäsos le vaj belludaksierranibme hiereduvvá. Mañemus gatjálvis le huoman jus dá biedjamdago li nuohkása jali jus li vil oare segadak prosänntarádje oajvvadit. Dakkirin le hieredis vaj proportionalihtatta fámoduvvá. Guoradallama mañijboados le dalla le gássjel märostit jus dakkiris le dárbbu. Máhtta ietján ájnas árrat vuostak guoradit makkir báhtusa oajvvadum biedjamdago boahhte válljimin oadtju. Iesski jus lulun gávnnusuvvat älla nuohkása de oarre le ádásis prosänntarádje ássjev árvvustallat.

Belludakdoarjja

Átsádallama oarre luluj árrat Sámedikke sebrulattja li avtelt ekonomalasj luohkoj vánesvuodajn luodjum belludakpolitihkalasj vidnudagáv válljimij gaskan dájmadittjat. Válljiddijj aktan ajdán aktavuodav dagátjit.

Gássjelisvuohta luluj dávk árrat jus Sámedikken ávvá 1 riektá belludakdoarjjagav vaddet.

Guoradallam le ávdeldimijt belludakdoarjjagij Sámedikken belludakdoarjjagijn rijkabiejvebelludagájda buohtahttam.

Buohtastahtám le doarjjagijn belludagájda fábmuduvvamin ávdástahtedum. Buohtastahttem vuoset Sámediggáj njuolgasadá dievddi prinsihpajt ma li vuodon stáhtalasj doarjjagij rijkabiejvebelludagájda. Doarjja mávseduvvá val belludagájda gudi máhtti aktavuodav válljijiddijguovlon duodastit. Doarjja juogeduvvá fámo ja stuoves njuolgasadá milta. Oajvvenjuolgasádan le láhkodahkoválgogisvuoha fájllu. Guosská ávdemusát guokta árádusájt. Nubbe le doarjjagij riektá ja doarjjaga stuorruháka le rijkabiejvebelludagájda láhkamierredum. Nubbe le belludagá aj ma rijkabiejveválljimin dáhppudalli mandáhtajt válldet de doarjjagav lagámus boahhte ájge oadtju. Sámedikke belludagájda ij le sámmilágásj njuolgasáda.

Guoradallama manijboados le, Sámedikken val belludakdoarjjaga stuorruháka le vuodo gássjelisvuoha. Juorruhip jus ajtu tjerdej belludakdoarjjagijda átsádallamav doarjot. Guorrasip dasi ájnas le Sámediggáj doarjja vatteduvvá mij belludakpolitihkasj dájmov válljij gaskan máhttelisvuohan dahká. Sámedigge juo ássjev budjáhtadájmadimen ávdet. Átsádibme mijá árvvalime milta prinsihpalasj hierdisájt rávkká.

Prinsihpalasj hierdis lului máhttet árrat gá sámedikkelágan ij le tjáledum Sámedikken le riektá luohkojis belludakdoarjjagij adnet. Sagástallama li dán riektá birra árrum. Kommuvnalágan javladuvvá kommuvnajn li riektá belludakdoarjjagav vaddet jus ij akta belludak ilá ednagav ávdeduvá. Guoradallam oajvvat Sámediggáj sámmilágásj njuolgasáda.

Boahhte gatjálvis le, jus prinsihpalasj árvvo le belludakdoarjjagij tjerda ja belludakdoarjjagij stuorruháka li láhkamierredum.

Lágan le tjáledum man láhkáj belludakdoarjja rijkabiejvijda vatteduvvá. Mijá árvvalime milta le diedon dajna árvvo ja laset belludagájda boahteájge ávddánimev merustallat. Sámedikke hárráj ietjá árvvaladdama sjaddi. Guordallam le gájkbadjásasj vuojnov vuododam, ráddidus boahteájgen vierti Sámediggáj doajmmasis tjoahkkebiednikluohkov stivridim biednikdoarjjagij sadjáj vaddet. Duohke le diedon Sámedikke iesrádálásjuoha stáhtaj vierti nanniduvvat. Láhkanjuolgadahttem belludakdoarjjagij riektá birra lului dáv vuojnov doadjet. Láhkanjuolgadahttem belludakdoarjjagij lului dáv vuojnov doadjet. Kommuvnajda le sámmiláhkáj ávdásvásstáduš ietja mierredit goappátjagá belludakdoarjjaga stuorruhága ja dasi tjerdej. Manijboados ávdep árvvustallamij buohalakkaj le dajna ij guoradallam ge rijkabiejve/ráddidus vierti vuojnojt belludakdoarjjagij adnet, danen gá sisnep sáme ássjen aneduvvá.

Tjåangkan giesedh

Maadtoe

Annjebodts 50 000 saemieh veartenisnie årroeminie. Medtie 17 000 saemieh Sveerjesne. Saemieh Sveerjesne orreme guhkie tijjem åvteli Sveerje goh staate sjidti. Saemieh goh aalko-ealmetjh almetjereakta vaarjelimmiem åtna. Sveerje danbien dååhkasjåhta saemieh reaktam åtna kultuvrem jijtje reeredh jih dovne stuvredh (vuartesjh njolkedsasside aaj).

Daate öövtiedimmie sjidteme männgan Saemiedigkien buektiehtien 1993, dillie reerenasse jeehti ij Saemiedigkie åadtjoeh jijtje åårgane årrodh jih ståvrodh. Dannasinie byjjesreakta aaj sjidti goh reereme reerenassen nueleln.

Saemiedigkie lea reereme. Seamamma aejkien dihte dovne almetjeveeljeme åårgane. Miste jijnjesh guarka Saemiedigkie göökte sjiere boelkine juakeme, akte reeremeboelhke jih akte almetjeveeljemboelhke. Ij dihte reakta, abpe Saemiedigkie reereme, seamamma aejkien dovne almetjereereme.

Saemiedigkie danbien sjiere laavenjassh åtna, ij naan jijnjh. Båatsoeburriepolitihke moenehtasse raeriestamme gellie orre laavenjassh Saemiedägkan.

Saemiedigkieh dovne Nöörjesne jih Soevmesne. Saemiedigkie Nöörjesne ij naan sjiehteles daltesne laakenjolkedassij mietie. Daam veeljemem mielen mietie dorjeme. Åssjalomme orreme digkiem öövtiedidh dalteste daltese, idtjien sijhth daam leesedh. Ij leah dihte reerenassen nueleln, mohte läjhkan ij leah dihte jijtjereereme åårgane. Dihte muvth eekonomijen mietie maahta jijtje reeredh jih nånnoestidh guktie barkedh. Nöörje vielie beetnehvierhtiem aaltese dägkan vaadta enn Sveerje dorje. Saemiedigkien laavenjasse Nöörjesne evtemes edtja reemisseåårgane årrodh. Nov naan joekoen vielie laavenjassh åtna. Siejhme åssjalomme digkie hijven barka.

Saemiedigkie Soevmesne laakenjoelkedassen mietie tseegksovveme. Maadtoelaaken mietie Saemiedigkie maahta jijtje

gielem jih kultuvrem stuvredh. Jijtjeståvroehammoe maadtoem etno-politihkesne åtna. Guktie gielem jih kultuvrem stuvredh tjoevere maadtoe-laaken mietie sisvegem tjaeledh "siejhme" laakesne, ij leah annje daam dorjeme. Saemiedigkie Soevmesne gellie laavenjassh åtna, jih dej barkoe goh reemisse-åårgane eah goltelh. Staateste vaenebe beenteh- vierhtiem åadtjoeh enn Sveerjesne.

Saemiedigkie jih Saemiej ektievuekie staatese

Tjilkemen aalkoetsiehkje leah Saemiedigkiem jih saemiej jålloem nånnoedidh. Saemiedigkie danbien barre sjiere aamhtesi gujmie barka. Maadtoe tjompere lea Saemiedigkien göökte barkoedaajvh, Saemiedigkien veeljemen tjirrh saemie politihkene digkiedidh goh reereme reerenassen nueleln. Dannasinie mijjeh ussjedibie ij leah Saemiedigkie sjiehteles goh reereme.

Månngan saemiedigkien tseegksovvin tjiehpies-laakan öövtiedimmie sjidteme saemiej almetjereaktaj bijre. Saemieh daelie jijtjeh åadtjoeh kultuvren bijre reeredh. Gåessie vääjnoem naemhtie jeatjahtedh mijjeh ussjedibie vith pryövedh Saemiedigkie reereminie reerenassen nueleln buektiehtidh. Gyhtjelasse lea maam vielie Sameidigkie maahta årrodh. Reerenassehammosne reerenasse diedtem åtna rijhkebiejjien vööste mejtie rijhkem stuvre. Tjielten jijtjeståvroe daam laavenjassen balte tjåådtje. Tjilkeme raereste Saemiedigkie åadtja reereme årrodh reerenassen jallh dagke rijhkebiejjien nueleln jis ij dååhkasjehtedh goh jijtjeståvroe. Daate daerpies reerenassehammosne tjaeledh.

Tjilkeme ussjede vihkeles vielie nuepiem tjilkedh jijtjeståvroem buektiehtidh saemide v.g. Soevmesne reeremehammosne tjaeledh saemieh kultuvrem jijtje stuvrieh laaken tjirrh.

Dagkeres orre öörneginie tjoeverin tjirkes-laakan vuartasjidh jijnjh löövles gyhtjelasij bijre dovne almetjereaktan jih laaken bijre. Tjilkeme aalkeme dejnie giehtjedidh. Jis vielie giehtjedidh hijven jis parlamentarise moenehtasseste diedtine barkieh. Dannasinie mijjeh reerenassem reerebe dejnie gyhtjelasine aelkedh. Tjilkeme joe daelie ussjedamme jis Saemiedigkie vielie faamoem åadtja jih joe daelie jijtje- ståvroem lissiehtidh. Mijjeh daejnie aalkoetsiehkste vuartasjamme göökte vihkeles gyhtjelassh. Dah lägan Saemiedigkien reakta sjiere tjåangkosne årrodh jih Saemiedigkien diedte vierhtiej bijjelen. Saemiedigkie jeahteme nåake saemieh eah leah meatan internasjonve tjåangkine. Saemiedigkie dovne jeahta eah dah sijth ij-reerenasse-åårgane årrodh jeatjabistie, dellie Saemiedigkiem stuerebe

jaehkieh. Tjilkeme guarkeme ij mij Saemiedigkien geajnoen uvte gosse saemieh sijjie-sadtjh Sveerjen saemiej åvteste jeatja laantine, åårganisasjovnine jallh jeatja reeremij gujmie. Saemikedigkien laavenjasse saemiej åvteste årrodh. Dåeriesmoere lea Saemiedigkie sājhta saemieh jijtje saemiej iedtjiej bijre digkiedidh gaaskenaasjovnesne eah sijtht sveerjen staate edtja daam darjodh. Tjoerebe jiehtedh gosse Saemiedigkie vaajtele ij-reerenasse-åårgane årrodh dihte vaajtelen vuestie sjådta gosse saemieh Sveerjen saemiej åvteste sijhtien årrodh gaskenaasjovnij mååhtedimmine. Ij-reerenasse-åårgane maehhtieh veasoej åvteste årrodh laantesne mohte barkoe leah lihtsegidie iedtjine skraejriehhtidh. Reerenassen laavenjasse aaj jeatja staatine jallh åårganisasjovnine mååhtedimmiem buektiehtidh. Nov h nuepieh laakesne gååvnesje dam reaktam reeremidie vedtadh v.g. Saemiedågkan. Dagkeres mååhtedimmie ij leah barre Saemiedigkie veadtstahkesne dovne Sveerje. Tjilkeme ussjede Saemiedigkie joe reaktam åtna saemiej åvteste årrodh. Gyhtjelassen lissiehtidh juktie Saemiedigkie oktegh åadtja sveerjen saemiej veasoej åvteste årrodh. Reakta saemiej åvteste årrodh tjoeverin stuerebe tjåangkojsne soptsestidh, dagke gosse jijtje-ståvrom tjilkedh.

Saemiedigkie åadtjoeji budsjedtejaepiem 2002 medtie 78 miljonh krovnah golme sjiere vierhtine. Vierhtisne reerenasse priesesne tjeelin kripesjem bååstide buerkiestidh jih maam darjodh. Tjilkeme raereste rijhkebiejje reerenassen raereste edtja bætije beajjan Saemiedågkan aktem vierhtiem dååhkasjehtedh. Gosse naemhtie dellie reerenassen budsjedtebarkosne Saemiedigkie barre akte maaksoe-dajve. Tjilkeme ussjede dagke naemhtie sjådta nånnoestimmien mietie. Budsjedte Saemiedågkan joekoen gaerhtjies, mohte reereme Saemiedigkie sjiere daltesem åtna Sveerjen ektie-vuekesne. Mijjieh ussjedibie Saemiedigkie åadtja jijtje vierhtiej gujmie barkedh. Åssjalomme saemieh jiijtje reaktam åtna kultuvrem bijre nånnoestidh, jih destie daerpies-voetem åadtjodh. Saemiedigkie aaj dihte mij jijtje daajra altese barkoen bijre jih vierhtiem juekedh.

Muvhtene lähkeste, jih dovne politihkeristie Saemiedigkesne, jeahteme ij Saemiedigkie daam diedtiem maehhtieh vaeltedh. Dihte mij baahkemes leah Saemiedigkien vierhtijste bielie jååhta disse ovjuvrevierhtijse, dihte lea bieljievåhta vierhtieh mejtie Saemiedigkie edtja båtsoeburride juekedh gosse ovjuvrh bovsh buvveme jallh goerpene. Saemiedigkien jarngesne histovrijesne daejrebe saemiej gaskoeh jih jeatjebh ovsiemes orreme. Dah mah båtsoeburrien åvteste soptsesth dah billieh bætiej bājjan vierhtieh jeatjligkie nuhtjedh. Dihte goerpe båtsoeburrese sjådta juktie dihte maadtoe saemiekultuvresne. Löövles tsagakese Saemiedigkesne lea daaletje

vierhtieh dan onne dan åvteste eah maehetieh tjirkes-laakan barkedh. Tjilkemen åssjalomme lea guktie Saemiedigkie edtja maehetdh barkedh tjoerebe jijtjeståvroem lissiehtidh. Guktie mijjeh vuejnebe dellie barkosne vihkeles gyhtjelassine digkiedidh. Gosse diedte saemiej gyhtjelassine Saemiedigkån båata dellie desnie dan bijre digkiedidh jih dåeriesmoerh desni luejedh. Guktie daam ulmiem buektiehtidh dellie reerenasse tjoevere rijhkebiejjiem raeriestidh båetije beajjan dan jijnjh vierhtieh Saemiedägkan vedtedh ahte maehetieh tjirke barkedh. Jih dellie Saemiedigkeste kriepesje ahte dah diedtem vaeltieh Saemiedigkien barkoen bijre. Saemiedigkesne tjoeverien aaj daejredh laejhkan jis jijtjeståvroem åadtjome Sveerjesne tjoeverin ulmide vierhtiehtidh mejtie rijhkebiejje jih reerenasse beajeme.

Tjilkeme dovne vuartasjamme jis nuepeim laakesne Saemiedigkie åadtja jijtje vierhtine barkedh. Mijjien minngemes åssjalomme naemhtie, ij leah Saemiedigkie daam nuepiem åadtja juktie dihte reereme, jis naemhtemes jeatjadimmiem laakesne dihte reerenassehammoen vuestie sjådta. Naemhtie sjådta juktie reerenasse diedtem åtna staaten budsjedten bijre. Ij leah daate nåake reerenassese dah maehetieh budsjedteste vierhtieh vaeltedh jih Saemiedägkan vedtedh jijtje dejtie juekedh.

Reeremh tjoeverin reerenassem luvredh. Dellie guarkebe ahte v.g. reerenasse maahtha orre laavenjassh Saemiedägkan biejedh. Ulmie Saemiedigkiem stierkebe darjodh mijjeh raerestibie Saemiedigkien laavenjassh saemiedikielaakesne tjaeledh. Gukties vääjnosne, gosse jijtje-ståvrojne tjilkeminie, dovne giehtjedidh nuepiem reerenassen laakesne nånnoestidh Saemiedigkien laavenjassh. Seammaligkie tjieltide, reerenassehammosne tjieltiej laavenjassh laakesne.

Tjilkeme mij joe vuesiehtamme raeriestamme guktie Saemiedigkien barkoem lissiehtidh. Jeatja vuekien saemide bájjoehtidh jålloem lissiehtidh. Saemieh aerebi kriepesjamme byjjesse jålloem åadtjodh. Aerebi saemiereaktatjilkeme raeresti jiehtegisnie (Saemiereakta jih Saemiedigkie SOU 1989:41) saemiej jålloe goh etniske unnebe låhkoe jih aalkoe-almejth nånnoestidh reerenassen laakesne.

Tjilkeme jeehti rijhkebiejje joe 1977 jiehtegisnie nånnoesti saemieh etniske unnebe låhkoe leah, goh aalkoe-almetjh jijtjedh laantisne sjiere jålloem utnieh.

Tjilkemen reemissegiehtjedimmien raeriestimmesne maehetebe lohkedh nåake sjiere minoriteeth juekedh. Reerenasse raeriestimmiem nyökiesi juktie laakesne maehetebe lohkedh ahte saemieh maadtoe-laake-vaarjelimmiem joe åtna.

Tjilkemen åssjalomme lea jis nupie gââvnesjh vith saemide sjiere jålloem maadtoe-laakesne vedtedh. Månngan reerenasse naemhtemes raeriestimmiem nyökeji saemiej jålloe gaaskenaasjovnesne stierkebe sjidteme. Sveerjen ratifiseringe gierkien garres 2000 Europaraerien konvensjovne unnebe lãhkoe vaarjelidh jih europan njolkedasse laante-bielie jallh unnebe lãhkoej gielh dellie Sveerjen naasjovne minorigteeth jih dej gielh dååhkasjehtin. Dah dåehkieh mah naasjovne minorigteeth Leah saemieh, sveerje-soevmieh, tãrnedaeleste, romerh jih judarh. Joekoen jeehtin saemieh aalkoe-almetjh. Daate tsille aerebi vãåjnoste gaajhkh invandrerrh jih unnebe dåehkieh Sveerjesne seamma jållosne biejedh. Jih dellie guktie aerebi ussjedamme nãake minorigteeth sjiere daltesne biejedh, saemieh joekoen. Jih dellie dovne saemiej sjiere jålloem maadtoelaakesne vaarjelamme dovne Nöörjesne jih Soevmesne. Mijjieh ussjedibie nãake saemieh Sveerjesne viejkebe jålloem åtna mohte kraannalaantijste. Tjilkeme ussjede gyhtjelasse saemiej sjiere tsillen bijre digkiedamme jih aerebi saemiej reaktatjilkeme buerie raeriestimmiem buektiedamme. Juktie tjilkeme ij naan diedtem åtna direktivine guktie maehdedh maadtoelaakesne jeatjatehtedh dihte bãetije tjilkemen barkoe dihte sjådta.

Saemiedigkien åårganisasjovne

Tjilkemen aalkoetsiehkje lea Saemiedigkien jålloem tjoeverebe jillebe biejedh. Saemiedigkie edtja gielem årrodh jittjestãvroen bijre, mohte dan åvteste Sveerjen ektievuekien maadtoe- vierhtiedimmieh dååhkasjehtedh. Guktie dah reeremigyhtjelasside buektiehtidh bãetije beajjan tjoeverin reaktavuekien mietie darjodh. Saemiedigkie tjielten vuekien miete tseegksovvme. Ij Leah tjilkeme raeriestamme naan jeatjadehtemem åårganisasjovne. Daam annetje laakesne öörneme. Daerpies-voeten tjirrh dovne vielie gyhtjelassh laakesne viedtedh. Tjilkeme ussjede buerie jis tjielten åårganisasjovne aaj bãetije beajjan buerie-guvvine årrodh daajvisne gusnie laakem kripesjidh dellie maehhtieh vuesiehtimmiem tjielta-laakesne gaavnedh.

Voestemes govhte tjomperh Saemiedigkien åårganisasjovnen bijre bãateme. Dah gyhtjelaash Leah:

- Saemiedigkien maadtoe åårganisasjovne,
- Saemiedigkie reereme lea, mohte Saemiedigkien nãnoestimmiejålloeh eah Leah seamma goh jeatja reeremh,
- saemiedigkien laakesne tjaaleme guktie stãvroem jallh stãvroe-ãvtehkem veeljedh. Daan åvteste digkie dovne proposjonelle stãvroem åtneme jih majoritetestãvroem.

- Saemiedigkien laakesne ij gååvnesjh guktie darjodh gæssie ståvroem orrijidh jih gosse miste åssjalommh utnieh ståvroen vuestie,
- dan jijnjh aamhtesh pleenumisnie nånnoestidh jih eah leah dejgumie vitneme digkiedamme. Vihkeles raajroem politihken jih reeremen gaskoeh biejedh.
- Motsjovn Saemiedigkesne dagke daerpies dan bijre nånnoestidh.

Saemiedigkiem tjielten hammoen mietie tseegksovveme. Pleenume jillemes åårgane jih dihte ståvroem veeljesåvva. Saemiedigkie almetjeveeljeme-åårgane dannasinie tjilkeme ussjede ij leah dihte åårganisasjovne seamma goh jeatja åårganisasjovnh. Tsagakese guktie mijjiej vierhtiedamme Saemiedigkie reereme lea, ij leah dihte seamma goh jeatja åårganisasjovnh.

Daelie Saemiedigkien åårganisasjovne vuesehte Saemiedigkie byjjetitse reereme. Saemiedigkielaakesne reerenasse mij Saemiedigkien åejviem veeljesåvva Saemiedigkien raeriestimmien mietie. Tjilkeme ussjede löövles maadtoe gååvnesjh nånnoestimmien jarkoestidh. Nånnoestimmie barre vuesehte Saemiedigkien jålloe jih mijjiej vierhtebe nåake daejredh gosse dam nuhtjedh. Dannasinie mijjiej raerestibie laakem jeatjatehtedh Saemiedigkie jijtje edtja åejviem veeljesovvedh.

Saemiedigkien laakesne seamma goh tjielten ståvosne Saemiedigkie edtja ståvroem veeljedh. Tjieltelaakesne nånnoestidh guktie daam darjodh mohte ij leah saemiedigkien laakesne. Gosse lihtsegh jih sijnjesadtjh veeljedh moenehtassine jih raerine tjieltine tjoeverin proposjovnen mietie sjidtedh jis unnebe låhkoe dam birri jih dihte dan stoerre sjådta ahte maehtieh moenehtassine åroddh. Ulmie parlamenterien unnebe låhkoem vaarjelidh. Gyhtjelasse majoriteetståvroe jallh proposjovne ståvroe tjielte joe dejnie tjirke giehtjedamme. Jis gaajhkhs sijjiej ståvosne jallh moenehtassesne tseegksovvin politihken majoriteeteste, v.g. tjielke majoriteteståvroe dellie öövre nåake minoriteetese sjådta jih dovne nåake tjirkes-laakan barkedh. Ståvroen laavenjasse lea guhtjelassine barkedh tjåahkoen åvteli. Jis barre tjielke majoriteetståvroe dagke gaajkh raerieh barre majoriteeten vååjnoen mietie barkieh. Dellie tjoeverin barkoe-dåehkieh tseegksovvedh, barkosne göökte barkoe-åårganisasjovnh. Jeatja tsagakese dellie tjoeverin gaajhkide lihtsegidie orre ståvosne molsedh politihke faamosne. Jih dovne majoriteete-ståvosne enn vielie proposisjovnesne kriepejsidh nånnoestidh maam darjodh vuesehte gaavhtan gosse ståvroem juktie jeatja politihke sjidteme tjåahkosne jih pleenumen jaahkoem luejtjedh. Histovrijesne eah tjielth nånnoestimmieh utnieh mistebuerkiestimmie jih orreveeljemine.

Ståvroeh jijnjemes proposisjovnen mietie tseegksovveme jih politihke nånnoes. Jih dellie ij leah daerpies orreme njolkedassh utnedh juktie stávroe áadtjoeji aerebi orrijdh. 1990-taalen männgan tjietelaake nånnoeste nuepien dievefaamohkijstie barkoeh báástide vaeltedh vueshte gaavhtan jis ij stávrosne seamma majoriteete goh dievefaamohkinie

Tjilkeme raereste saemiedigkien laakese nånnoestimmie buektiehtidh stávroe jih báetije biejjiej moenehtassh galkieh proposisjovnen mietie tseegksovvedh jis minoriteete dam säjhta. Mijjieh ussjedibie dagkeres nånnoestimmie daerpies jih vihkeles juktie barkoe stávrosne jih báetije biejjiej moenehtassine guhkeme vääjnosne nånnoes sjáda.

Saemiedigkie jaepine 1997-2001 majoriteetestávroem utniji mohte idtji diedtem utnieh pleenumisnie. Ektievuekiem pleenumen jih stávroen gaskoeh idtjin maehtieh maam darjodh. Juktie ij naan nånnoestimmieh gáávnesji mistebuerkiestimmiej jih orreveeljemi bijre idtji pleenume maehtieh stávroem aarehke laejtedh. Stávroe proposisjovne vuekien mietie dejnie unnebe tsagkese vith sjáda. Tjilkeme dovne raereste akth vielie luhpiedimmie buerie ektievuekie stávroen jih pleenumen gaskoeh seamma goh tjelten laakesne nuepiem báástide vaeltedh lihtsegijstie jis majoriteete jeatjhligkie pleenumisnie sjáda. Seamma saemiedigkien presidiumesne.

Raeriestamme Saemiedigkie báetije beajjan gellie reeremelaavenjassh vaalta. Tjilkeme aervede daerpies sjáda moenehtassh buektiehtidh lissine stávrose. Saemiedigkielaake joe daelie nuepien Saemiedägkan vaadta naemhtemes moenehtassh tseegksovvedh. Mijjen ássjalommen mieie vihkeles báetije beajjan tjelke raajese gáávnesje politihke barkoen gaskoeh Saemiedigkesne jih Saemiedigkien barkosne goh reereme. Dan ávteste mijjieh raerestibie seamma goh tjeltine nånnoestimmie buektiehtidh saemiedigkielaakesne moenehtassh mah nånnoestieh gyhtjelassine reeremen bijre jih gyhtjelassine guktie laakesne jallh jeatja tjaalegisnie áadtjoeh.

Tjilkeme gaavneme saemiedigkielaakesne lohkedh stávroe dihte gyhtjelassine barka pleenumen ávteli. Dellie aaj barkoe-árganem tseegksovvedh. Mijjieh aervedibie daate öörnege nånnoes Saemiedigkien öörnegisnie tjaeledh jih vuartasjidh mij destie sjáda. Ij leah tjilkeme naan náake árganisasjovnesne gaavneme aalkoebarkosne.

Tjilkeme galka daarpoem vierhtiedidh guktie motsjovnine giehtelidh Saemiedigkesne. Sisvege digkien barkoe-öörnegisnie

dennie 47 § nännoestimmie gosse motsjovnem beajeme dellie hijven jis Saemiedigkie maahta dejnie giehtelidh akten jaepesne männgan motsjovnen beejin.

Daate njolkedasse seamma goh 5 kaap. 33 § tjieltelaakesne sjehteles tjieltide. Tjieltelaakesne dovne tjaaleme jis ij maehtieh giehtelinie orrijidh akten jaepesne, galka dihte jih maam vielie giehtelinie sjidteme dievefaamohkasse dijredidh seamma tijjesne. Dievefaamohke maahta dellie motsjovnem buartan biejedh jih ij naan vielie dejnie barkedh. Seamma nännoestimmie buerie jis Saemiedigkien barkoe-öörnegisnie sjädta.

Saemiedigkien barkoe goh remissesijjie

Saemiedigkie jeahteme ij leah nuepien ätneme jijnjh aejkieh jiehtedh saemiej aamhtesi bijre gosse jeatja reeremh dej gujmie giehteleminie. Goh aerebi jeahteme barkoe goh remisse-åårgane jarngesne saemiedigkine Nöörjesne jih Soevmesne.

Laaketseegkese tjaalasovveme gåabpatjahkh laantine siejhme kripesje gååvnesje jallh raeriestimmie jeatja reeremidie saemiedigkien åssjalommh gihtjedh gamte dajvesne. Reaktasijjie jeatjligkie Sveerjesne. Sjierelaaketseegkesne joekoen nännoestimmieh gååvnesjh ahte reeremh galkieh Saemiedigkiem gihtjedh sjiere gyhtjelasine. Dellie aaj siejhme nännoestimmie saemiedigkielaakesne gååvnesje Saemiedigkie maahta jijtje skraejriehdidh gyhtjelassh jeatja reeremi luvnie. Tjilkeme giehtjedamme jis Saemiedigkien barkoe goh reemisse-åårgane jis daerpies daam stierkebe buektiehtidh.

Daerpies goh reemissesijjie årrodh mubpien daltesne buerebe jijtje gyhtjelassem nännoestidh. Båatsoeburriepolitihke moenehtasse Saemiedigkiem raeriestamme gellie gyhtjelaside jijtje nännoestidh. Dihte dovne raeriestamme Saemiedigkien barkoe goh reemisse-åårgane stierkebe darjodh guktie eatnemem nuhtjedh. Akte vielie lissiehtahke reemissebarkosne åadtjoeh lea dejnie minngemes gyhtelassine sjidtedh. Göökte nuepie geajnoem gaavnedh lissietahkine guktie Saemiedigkien barkoem reemisse-åårgane årrodh minngemes gyhtjelasine.

Dihte akte nuepie giehtjedidh magkarinie saemiej gyhtjelasine Saemiedigkie ij annje naan reemisse-åårgane. Mubpie nuepie siejhme njolkedassem lissiehtidh saemiedigkielaakesne sisveginie goh Nöörjesne jallh Soevmesne diedtem buektiehtidh jeatja reeremidie Saemiedigkiem goltelidh gamte aamtesedajvesne. Mijjen åssjalomme daerpies jeatja reeremh Saemiedigkiem goltelidh gyhtjelasij bijre

mah vihkeles saemide. Bööremes vuekiem daam buektiehtidh guktie mijjieh ussjedh dagkeres diedtem buektiehtidh jeatja reeremidie aamhtesinie mij aalkoevistie vihkeles. Jih dannasinie mijjieh nyökebe siejhme diedtem Saemiedigkiem goltelidh gaamte dajvesne. Mijjieh raerestibie dagkeres diedth joekoen laaketseekesne tjaeledh. Gyhtjelasse magkarinie gyhtjelassine Saemiedigkie goh reemisse-åårgane lissiehtidh. Saemiedigkie jeahteme geervemes tsagkesinie barkeme jis Båatsoeburriepolitihke moenehtassen raeriestimmieh buekteth. Dah dovne jeahteme eah rikti daejrieh magkarinie dajvine goh reemissesijjiem lissiehtidh. Tjilkemen åssjalomme reerenasse tjoevere voestegh raeriestimmide vuartasjidh mejtie jeahteme nuepiem vierhtiedidh jis daerpies vielie lissiehtidh.

Guktie gielem vedtedh, veeljememoenehtassen jålloe, vith veeljedh jih gæssie veeljedh

Maadtoe mannasinie vuartasjidh tijjem gosse veeljedh jih guktie veeljedh Leah dan vaenieh almetjh mah Saemiedågkan veeljeme. Saemiedigkien veeljememoenehtasse veanta almetjidie nåake daejredh guktie darjodh veeljemisnie jih daanasinie vaenieh almetjh mah veeljin. Veeljemen tijje aaj maahta maadtoem årrodh.

Minngemes veeljemisnie Saemiedågkan 65 % gielem vedtieji dah mah joe gieledåhkosne. Tjilkeme ussjede ij h daate dan vaenieh almetjh. Mijjen evtemes åssjalomme ij maehtieh veeljemem Saemiedågkan seammaligkie vuartasjidh goh veeljeme rihkebeajjan. Mijjieh ussjedibie jis Europaveeljenem jallh veeljemem gårhkoediefaamohkasse vuartasjibie dellie vielie rikti-laakan sjådta (38,3 % jallh 14,2 % dejstie mah veeljin, vuartesjh www.ur.se/europa jih www.svenskakyrkan.se/valinformation).

Tsagkese gujth guktie mijjieh vienhtebe ahte barre bielic gaajhkh saemiejste gieledåhkosne tjaaleldh. Saemiedigkeste jeahteme gosse gieledåhkose ohtsedh dellie jijnjesh ussjedh nåake gosse vuartasjidh jis saemie lea. Nov vielie gååvnesje maansinie ij sijhth gieledåhkose ohtsedh. Tjilkemem minngemes åssjalomme daerpies gieledåhkoem utnedh.

Saemiedigkien barkoe maadtoem åtna saemiej åvteste årrodh. Dellie barre saemie mij gielem maahta vedtedh dannasinie daerpies gieledåhkojne. Mijjieh ussjedibie ij daerpies njolkedasside laakesne jeatjatehtedh gie saemie lea. Mijjieh aaj ussjedibie nåake maehtedh gieledåhkoem jorhtehtidh, guktie Saemiedigkie raeriestamme. Gaajhke daam bijre mijjieh ussjedibie Saemiedigkie jijtje tjoevere dåeries-

moerh luejhtedh mah bätieh gosse kripesjidh gieledåhkose tjaalasovvedh dagke saerniestidh.

Govlesovveme veeljeme-moenehtasse Saemiedigkien nånnoestimmien männgan pleenumisnie almetjh gieledåhkose tjaalasovveme juktie dihte barre saemine pruvreme. Mijjen åssjalommi mietie gosse laakem lohkeme daate nuepie gååvnesje. Daestie göökte tsagkesh bätiegan. Dihte akte dovne bätije biejjiej veeljemisnie almetjh gieledåhkosne mah eah maehtieh vihtiestidh saemieh Leah. Mijjiej ussjedibie daate nåake. Juktie dejnie rikti-laakan barkedh mijjiej raerestibie nuepien klååkedh annjebodts gieledåhkoem lääneståvrose dovne jis gie jeahteme gieledåhkosne akte ålma mejtie ij maehtieh vihtiestidh. Aerebi barre maadtoe orreme gosse jijtje klååkedh ij åadtjoeh gielem vedtedh. Kripesje aaj vihtesjimmiem buektiehtidh gosse gieledåhkose tjaalasovvedh daerpies jeatjatehtedh. Daaletje barre daerpies gosse akte eejtegistie gieledåhkosne tjaalasovveme. Destie dagke naemhtie sjådta maana disse mij miste gieledåhkose tjaalasovvin reaktam åadtjoeh gieledåhkose tjaalasovvedh. Guktie reakta dejnie barkedh mijjiej raerestibie daam vihtesjimmiem jeatjatehtedh kripesje lea sjådta akte eejtegistie gieledåhkosne tjaalasovveme jih lääneståvroe ij Leah daam jeatjatehteme.

Veeljememoenehtassen barkoem aaj giehtjedidh jih magkeres jålloe veeljememoenehtasse åtna. Mijjiej ussjedibie prinsipe vuekien mietie miste Saemiedigkie veeljeminie abpe tijjem barka. Vuesehte gaavhtan ij Leah rijhkebiejjie jijtje altese gielh ryöknoe. Ij naan joekoen njolkedasse gååvnesje Saemiedågkan. Mijjiej dan åvteste raerestibie seamma njolkedassh Saemiedågkan seamma goh siejhme veeljemisnie. Dellie Saemiedigkien jålloem bájjoehtidh jih reaktavoetem lissiehtidh. Dah siejhme veeljemisnie vueshte gaavhtan tjielten dievefaamohkasse dellie lääneståvroe stööremes diedtem åtna gielh ryöknoth jih stillemidie juekedh. Veeljemereereme diedtem åtna veelemebarkoem ryöjredidh jih tjielth jijtje veelemebarkijh veeljin jih veeljemetjiehtjelh öörniah. Tjilkeme raereste seamma njolkedassem Saemiedågkan. Mijjiej aaj raerestibie saemiedigkielaakesne tjaeledh gukte vith veeljemen bijre giehtelidh, ij Leah naemhtemes njolkedasse danbien gååvnesjh. Tjilkemasse aaj jeahteme saemiedigkielaakesne tijjeboelhhk guktie veeljemem buektiehtidh joe daelie dan gaertjies. Tjilkemen barkoen tjirrh jijnjesh maehtieh klååkedh annjebodts gieledåhkosne nåakebe tijjesne barkedh. Mijjiej raerestibie tijjem lissiehtidh.

Dovne jeahteme gielem biejedh prievien tjirrh öövre nåake veeljemidie, dan åvteste eah sijhth veeljedh. Ij naan duedte guktie

mijjeh vuejnebe dan jiehtiegassen duelkesne. Guktie mijjeh aerebi jeahteme dah mah sijhtieh veeljedh 65% ij Leah dihte dan vaenieh almetjh. Dah minngemes saemiedigkie-veeljemisnie lãhkoe veelejemgieleste onne mah miste lin. Veeljedh prievien tjirrh danbien provkin daam darjodh aalkoe-laante- svienskijste siejhme veeljemisnie. Jis prievieveeljeminie orrijidh dellie tjoeverin pãasteveeljeminie aelkedh. Dovres pãasteveeljeminie. Vããjnoes öövre nãake åårganisasjovnem bigkedh gielem vedtedh pãasten tjirrh juktie vaenieh lãhkoe gieleste. Jis gielem pãasten tjirrh vedtedh dellie tjoeverebe vuartasjidh saemiedigkieveeljemem darjodh siejhme veeljeminie. Tjilkeme ussjede mannasinie gielevedteme barkoem jeatjatehtedh jih nãakebe darjodh. Seamman gielevedteme barkojne ij Leah daerpies veeljemebiejjiem juhtedh. Gyhtjelasse aaj jis prinsipe vuekien mietie veeljemebiejjiem juhtedh. Gellie Saemiedigkesne jeahteme dagke jienebh veeljin jis veeljeme seamman biejjesne goh rijhkebiejjieveeljemisnie. Dellie tsiehkje vuesehte Saemiedigkie boelhke Sveerjen almetjestãvrosne. Tjilkemen åssjalomme ij rikti daejrieh jis ektiebarkoe siejhme veeljeminie åadtjoeh Saemiedigkien veeljemem orrestidh. Åssjalommh juekedh Saemiedigkesne aaj. Mijjeh aervedebe stierke daajroeh kriepesjidh mannasinie daam jeatjatehtedh, juktie daaletje tijje joe daejrieh. Mannasinie daam darjodh ibie daejrieh.

Veeljemedaajvh, stilleme-juekeme, prointeraaste jih kriepesje paatrijgem tjaalasovvedh

Tjilkeme barkoem åadtjeme vuartasjidh jis daerpies prointeraastem saemiedigkieveeljemasse biejedh jih jis kriepesje paartijjdie mahtedh veelemisnie årrodh. Mannasinie daam vuartasjidh dan jijnjh smaave paartijjh Saemiedigkesne. Guarkebe seamman jis ij gie jiehtieh nãake Saemiedigkien barkose daate. Daejrebe politihke jãlloe Saemiedigkesne mánngan daam tseegksovvin barkoe ij naan jearsoe orreme. Tjilkeme ussjede reakta gosse åårganisasjovnem buektiehtidh, faamoem åtna jih eadtjoelaakan digkiedidh. Viehkine dagkarinie barkojne dellie prointeraaste jallh tjielke kriepesjh gosse tjaalasovvedh duedtine sjãdta. Tjilkeme sãjhta jiehtedh feerlege naemhtemes duedtine ij dah oktegh mahtieh tsagkesh saemiedigkeste luejtedh. Maadtoe tsagkese orreme jearsoe politihke maajoriteetem buektiehtidh. Dagke naemhtie sjidteme dah stööremes paartijjh eah Leah vielie enn vijhte-govhte mandaath åtneme. Dan åvteste ektievuekie daerpies gaskoeh vielie enn göökte paartijjh. Ij

tsagkesem luejhtieh jis öövre smaave paartijh laejtedh. Tjilkeme laejhkan ussjede naemhtemes duedtiem vuartasjidh ij naan hijven Saemiedigkiem juekedh. Laejhkan jis eah dah maehtieh gaajhkh tjomperh luejtedh dagke buerebe jih skraejriehdih daam politihke barkoem. Joe veeljemisnie tjakten 2001 jeatjligkie sjidtiji, stööremes paartijje 10 mandaath átna. Tjilkemen aalkoetsiehkje lea prointeraaste jih paarijeh tjaalasovvedh ij leah dihte barkoem juaka Saemiedigkesne. Ij leah dej barkoe seamma.

Dovne veeljemedajvem juekedh raaste sjáda unnebe paartijjide. Vuekie ov-jaahkods, juktie öövre onne paartijje maahta veeljemedajvesne jijnjh gielh áadtjodh jih aktem mandaatem áadtjodh. Mannasinie jijnjh veeljemedajvh utnedh jijnjesh maehtieh lihkedajveste meatan árrodh. Jis raastebarkoem sijhtieh dagke buerebe prointeraastem jallh tjaalasovvekriepesjem buektiehdih enn vielie veeljemedajvh kriepesjidh. Vihkeles aaj daejredh veeljemedajvh siejhme veeljemisnie dihte barkoe dej almetji ávteste mij lihkesmes dajvesne. Dej siejhme veeljemisnie ij leah desnie veeljemedajvh buektiehtamme vuesehte gaavhtan etniske almetji ávteste. Jih dovne iedtje lihkesmes almetji ávteste siejhme veeljemisnie viejhkebe sjidteme männgan kriepesje veeljemeáلمان orremesijjje orrijamme. Aerebi saemiereaktaj tjilkemisnie sijhtin barkedh veeljemedajvh buektiehdih sjiehteles saemiej dajvine vuartasjidh burrie-ööv tiedimmien, smaare gieliej mietie j.j.v. Guktie tjilkeme guarkeme daam ulmiem náake jaksedh. Veelejemedajvh Veeljemereeremen mietie tjoeverin juekedh tjiehti raastaj mietie, juktie maehdedh gieleláhkoem tseegksovvedh. Laavenjassh gieleláhkose vedtjedh almetjegärjatjilkemistie. Dejnje laavenjassesne gáávnesje magkeres tjieltesne veasoje lea. Mohte laavenjassh burrie-ööv tiedimmiej jih smaaregieliej bijre ij leah gáávnejsh. Maahta aaj naemhtie árrodh gosse veeljemedajvejuekiedimmie jih jeatja aamhtesi bijre vuartasjidh enn lihkesmes Saemiedigkiem juaka. Goh aerebi jeahteme dagkeres veeljemedajvejuekiedimmie ij leah dihte áehpies Sveerjen ektievuekesne. Mijjiej aaj sijhtebe jiehdedh feerlege veeljemedajvh buektiehdih paartijjepolitihken gaavhtan. Dannasinie veeljeme jortehth ij maehtieh daejredh gukte veeljemedajvejuekiedimmeste sjáda. Jis dagkerem sijhtieh paartijjepolitihken ávteste jijnjem digkiedidh, jih dihte Saemiedägkan náake.

Tjilkemen ássjalomme barre dihte akte jiehtege guktie vielie veeljemedajvh buektiehdih jis sadtdh almetjh saemiedigkesne miste lea. Saemiedigkeste jeahteme ij leah nimhtie. Mijjiej ussjedibie ij prinsipe maadtoe gáávnesjh raeriestidh vielie veeljemedajvh. Jih dovne destie praktigkalassjh náake sjáda. Maaksoe veeljemen jih

veeljemebarkoen åvteste dovrebe sjådta. Jeatja tsagkese destie båata paartijjh Saemiedigkesne dej politihken barkoem buektiehtamme guktie danbien vääjnoe jih dellie tjoeverin daam jeatjatehtedh. Minngemes jih vielie veeljemedajvh dellie jalkemandaate daerpies.

Minngemes mijjen åssjalomme akten veeljemedajveste jijnjh veeljemedajvide destie praktigkalassjh nåake sjådta. Dan åvteste mijjeh ussjedibie stierke prinsipe maadtoe tjoevere gååvnesjidh. Ij Leah dagkeres maadtoe gååvnesjh.

Gyhtjelasse magkeres haamoen mietie smaavepaarijgeraasten mietie darjodh. Aalkoevistie tjilkeme sājhta raeristidh juekedh 1,4 jih ij 1 voestes juekiedimmine årrodh saemiedigkieveeljemisnie. Dihte sjiehteles siejhme veeljemidie. Mandaatejuekiedimnie saemiedigkieveeljemisnie daam buektiehtidh mandaate åadtjoeh akte aktese paartijjese mij stööremes taalem ryökneme jih vuartasjamme. Daam lāhkoem ryöknoth gosse paartijij gielelāhkoem juakeme taaline mij stuerebe enn gāabpatjahkh lāhkoem mandaatiste mejtie paartijjese joe juakeme. Voestemes mandaate gosse taalem røykneme jih vuartasjamme seamma sjådta goh gieletaale. Daate jeatjligkie enn sijhme veeljemisnie. Dejni veeljeminie naemhtie sjådta dan guhkiem paartijje ij naan mandaatem åådtjeme maehdedh ryöknedh jih vuartasjidh paartijjen gielelāhkoem 1,4 juekedh. Destie nåakebe sjådta maandatem vaeltedh.

Juekiedimnie 1,4 maadtoe barkose sjådta. Mijjeh ussjedibie ij Leah maadtoe dagkeres sjiere njolkedassem utnedh Saemiedigkesne. Juekiedimnie 1,4 1997 jaepiej veeljemisnie dillie unnemes paartijje altese mandaatem dasseme.

Gyhtjelasse annje jis daate nuekies, jallh kriepesje aaj prosenteraastem golme jallh njeljine biejedh.

Raastem maehdedh målsodh vielie kriepesjinie partijje jjaalasovvedh. Danbien daerpies golme almetjh juktie maehdedh paartijjem tseegksovvedh. Saemiedigkienveeljemisnie gaajhkh paartijjh mah tjaalasovveme reaktam utnieh frijje veeljemeleahpah åadtjodh. Destie guarkebe akte paartijje duedtine golme almetjistie löövles veeljemebarkose sjådta.

Mijjeh vientebe jis stierkebe kriepesje sjådta gosse paartijjem tjaalasovvedh destie soejmege.

Kriepesje nåake smaave paartijjidie mah eah roehtsem utnieh veeljemisnie. Kriepesje 50 almetjh buerie raaste sjådta öövre smaave paartijjidie. Akth vielie mij hijven dah smaave paartijjh vaenie duedtine eah Leah barkoes veeljemebarkose sjidtieh. Mijjeh vienhtebe paartijjh duedtine gellie almetjistie eah dah frijje veeljemeleahpah åadtjoeh. Tjilkeme dan åvtste raereste kriepesjem buektiehtidh

tjoeverin 50 almetjh paartijem duedtedh tjaalasovvedh jih maehtedh veeljemisnie årrodh. Daaletje njolkedasse saemiedigkielaakesne duetie golme almetjistie juktie maehtedh paartijem tjaalasovvedh.

Tjilkeme raereste kriepesje golme almetjh aajmone, dovne kaandidaatine kriepesje duedtem 50 almetjistie. Dah gielelâhkosne lihtsegh. Ussjedibie deemokratijen vuekien mietie hijven dah paartijh mejtie Saemiedigkesne joe tjaahkasjamme veeljemi vååjnoen nueleln biejedh bâetije veelemisnie. Maadtoe stierkebe tjaalasovviekriepesjen nuelesne ij leah daate dejtie paartijji vuestie mah daelie mandaath bâetije veeljemasse. Jis paartijje ij åadtjoeh mandaatem vaeltedh bâetije veeljemisnie dellie tjaalasovvekriepesje veeljemen männgan bâata.

Tjilkemen gåabpatjahkh raeriestimmie stierkebe kriepesjen bijre gosse tjaalasovvedh jih juekeme mandaatejuekiemisnie 1,4 dellie öövre smaave paartijh nåakebe mandaatem vaeltedh. Ektesne daestie sjådta nåake paartijh juekedh. Minngemes gyhtjelasse daate nuekies jallh raeriestidh tjielke prosenteraastem. Nåake dejnie propositisjovnem unniedidh.

Tjilkemen minngemes åssjalomme danbien nåake daejredh jis daate daerpies. Dagke hijven voestegh vuartasjidh mij sjådta raeriestestimmiej männgan bâetije veeljemisnie. Vuesehte ij leah daate nuekies dellie vith vuartasjidh jis prosenteraastem utnedh.

Paartijjeduedtie

Maadtoe giehtjedidh Saemiedigkien lihtsegh jijnjh aejkieh goerpen bijre soptsestamme eekonomije vierhtiej bijre juktie maehtedh paartijjepolitihken barkoem buektiehtidh veeljemi gaskoeh jih nuepiem vedtedh veeljemidie ikth råakedh.

Akth vielie tsagakese dagke jis Saemiedigkie rikti-laakan reaktam åtna paartijjeduedtiem vedtedh.

Tjilkeme dovne vuartasjamme nuepiem paartijjeduedtese Saemiedigkesne paartijjeduedtine rijhkebiejjiipaartijjide jih duedte paartijjide mejtie tjieltine tjaahkan. Vuartasjimmie vuesehte njolkedassh Samiedigkesne seamma prinsipij mietie goh staaten duedte rijhkebiejjiipaartijjide. Duedte barre paartijjide jåhta mah duedtem maehtieh vuesiehtidh veeljemijnie, dejtie juekedh man stierke jih joekoen njolkedassij mietie jih ij leah daerpies åejvienjolkedassen mietie tjilkedh. Evtemes göökte juakoe. Akte lea reaktam duedtese jih duedten daltese laakesne rijhkebiejjiipaartijjide. Mubpie lea dovne dah paartijh mah eah buektieh mandaath vaeltedh

rijhkebiejjieveeljemisnie duedtem ådtjoeh lihkemes båtije tijjem. Ij leah daate seamma paartijjide Saemiedigkesne.

Tjilkemem raajese maadtoe tsagakese Saemiedigkesne barre daltese paartijjeduardtan. Ibie daejrieh jis daerpies giehtjedidh hammoeh paartijjeduardtan. Mijjiej jiehtebe vihkeles Saemiedigkie duedtem åadtjoeh nuepien paarijjepolitihke barkoem bueriemdidh veeljemi gaskoeh. Daejtie gyhtjelassine joe Saemiedigkie barkeminie budsjedtebarkosne. Giehtjedimmie ussjede prinsipe goerpenh gååvnesjh.

Prinsipe goerpene ij leah saemiedigkielaakesne tjaaleme Saemiedigkie reaktam åtna vierhtide nuhtjedh paartijjebarkose. Reaktam digkiedamme. Tjieltelaakesne tjaaleme tjielth reaktam åtna paartijjeduedtiem vedtedh jis ij naan nåake giesse. Tjilkeme raereste seamma Saemiedågkan.

Båtije gyhtjelasse jis prinsipe maadtoe gååvnesje hammoeh paartijjeduardtan jih daaltesem paartijjeduardtan laakesne tjaeledh.

Guktie aerebi jeah teme vuekiem guktie paartijjeduedtiem rihkebiejjiepaartijjede vedtedh laakesne tjaaleldh. Ussjedibie daate maadtoe, dellie joe paartijjh daejrieh guktie barkedh. Saemiedågkan dovne vielie giehtjedidh. Tjilkeme stööremes vååjnoem åtna, reerenasse båtiej beajjan tjoevere Saemiedågkan aktem beetnehvoessem vedtedh barkose, ij vuesiehtimmie verhtieh.

Maadtoe sne guarkebe Saemiedigkien jijtjeståvroem staaten vuestie diedtedh. Njolkedasse laakesne sjiehtedidh reaktam paartijjeduedtiem utnedh daam vååjnoem tsööpke. Seamma vuekine tjielth aaj paartijjeduedtien bijre nännosth man stoerre jih giejtie. Minngemes raajese goh aerebi jeah teme ij leah tjilkeme jallh rihkebiejjie/reerenasse vååjnoeh utnedh paartijjeduedtien bijre, juktie dihte saemien jijtjedh åssjalomme.

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om ändring i Sametingslag (1992:1433)

Härigenom föreskrivs

dels att 1 kap 2 §, 2 kap. 2, 4 -5 §§, 3 kap. 4-7, 9-10, 12-13, 18-19 21- 22, 26 och 32-33 §§ skall ha följande lydelse

dels att det i lagen skall införas sex nya paragrafer, 2 kap. 1 a och 8-9 §§, 3 kap. 34-36 §§ samt närmast före 3 kap. 34 § en ny rubrik av följande lydelse,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

2. gör sannolikt att någon av hans föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.

3. har en förälder som är *upptagen i röstlängd till Sametinget eller vars förälder har varit upptagen i denna röstlängd utan att länsstyrelsen därefter beslutat annat.*

2 kap.

1 a §

Sametinget får ge ekonomiskt bidrag och annat stöd till de grupper, partier eller liknande sammanslutningar som är eller

har varit representerade i Sametinget. Sametinget skall besluta om stödets omfattning och formerna för det. Stödet får inte utformas så att det otillbörligt gynnar eller missgynnar ett parti

2 §

Sametinget skall bestå av 31 ledamöter, utsedda genom val. För ledamöterna skall det utses ersättare. I fråga om antalet ersättare och hur de skall utses gäller bestämmelserna i 18 kap. 53 § vallagen (1997:157) om val till landstingsfullmäktige. Ledamöterna skall vara svenska medborgare.

Efter förslag av Sametinget förordnar regeringen ordförande i Sametinget. Ordföranden skall utses bland tingets ledamöter. Sametinget väljer vice ordförande bland ledamöterna. Lag (2000:1214).

4 §

Sametinget skall bland tingets ledamöter utse en styrelse om högst sju ledamöter och lika många ersättare som skall sköta den löpande verksamheten för Sametinget. En av ledamöterna skall därvid utses att vara ordförande.

Under de förutsättningar som anges i 2 § lagen (1992:339) om proportionellt valsätt skall val av ledamöter och ersättare i styrelse och nämnder vara proportionella.

Styrelsen skall

1. bereda och yttra sig i ärenden som skall handläggas av Sametinget,
2. handha den ekonomiska förvaltningen,
3. verkställa Sametingets beslut om verkställigheten inte uppdragits åt någon annan,
4. fullgöra de uppdrag som Sametinget överlämnat till styrelsen.

5 §

Sametinget skall tillsätta en valnämnd som skall svara för valet till sametinget.

Sametinget skall tillsätta en valnämnd som *tillsammans med den centrala valmyndigheten och länsstyrelsen* skall svara för valet till Sametinget.

Sametinget kan därutöver tillsätta de nämnder som i övrigt behövs för beredning, förvaltning och verkställighet.

8 §

Sametinget får återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i styrelsen eller nämnd när den politiska majoriteten i styrelsen eller nämnden inte längre är densamma som i Sametinget. Samtidigt får även uppdraget för Sametingets ordförande eller vice ordförande återkallas.

9 §

Styrelsen eller nämnderna beslutar i frågor som rör förvaltningen och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha.

3 kap.

4 §

Anmälan till valnämnden för att tas upp i sameröstlängden skall ha inkommit senast den 15 januari valåret.

Anmälan till valnämnden för att tas upp i sameröstlängden skall ha inkommit senast den *1 december året före valåret.*

Den som har förts upp i sameröstlängden skall strykas från längden, om han begär det eller avlider.

5 §

Valnämnden beslutar om den person som anmält sig enligt 4 § skall tas upp i sameröstlängd.

Valnämnden skall ha upprättat en preliminär sameröstlängd senast den 15 december året före

Valnämnden skall ha upprättat en preliminär sameröstlängd senast den 10 februari valåret. Den som anmält sig men inte upptagits i den preliminära sameröstlängden skall genast underrättas om beslutet. Han har rätt att överklaga beslutet hos länsstyrelsen i det län där Sametinget har sitt säte senast den 25 februari valåret.

valåret. Den skall uppta

1. *samer som tidigare varit upptagna i sameröstlängd, om de fortfarande fyller villkoren för rösträtt enligt 3 § och om de inte begärt att bli avförda ur sameröstlängden.*
2. *person som anmält sig enligt 4 § och som enligt valnämndens beslut skall tas upp i sameröstlängd.*

Den preliminära röstlängden skall hållas tillgänglig för granskning på sätt den centrala valmyndigheten i samråd med Sametinget bestämmer. Beslutet skall kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Vidare skall den som anmält sig men inte upptagits i den preliminära sameröstlängden genast underrättas om beslutet.

Den som anmält sig, men inte upptagits får överklaga det beslutet. Vidare kan var och en som upptagits i den preliminära röstlängden överklaga att annan upptagits.

Överklagandet skall ha kommit in till länsstyrelsen i det län där Sametinget har sitt säte senast den 15 januari valåret.

Anmärkning mot röstlängden prövas vid offentligt sammanträde hos länsstyrelsen den 10 mars eller om denna dag är en lördag eller söndag, närmast följande måndag.

Länsstyrelsens beslut över anmärkning mot röstlängd får inte överklagas.

Anmärkning mot röstlängden prövas vid offentligt sammanträde hos länsstyrelsen den 15 februari eller om denna dag är en lördag eller söndag, närmast följande måndag.

6 §

Efter det att förekommande överklaganden har avgjorts av länsstyrelsen skall valnämnden senast den 20 mars valåret upprätta en slutlig sameröstlängd som skall uppta

1. samer som på grund av valnämndens eller länsstyrelsens beslut skall tas upp i röstlängd och

2. samer som tidigare varit upptagna i sameröstlängd, om de fortfarande fyller villkoren för rösträtt enligt 3 § och om de inte begärt att bli avförda ur sameröstlängden.

Efter det att förekommande överklaganden har avgjorts av länsstyrelsen skall valnämnden senast den 1 mars valåret upprätta en slutlig sameröstlängd som skall uppta samer som på grund av valnämndens eller länsstyrelsens beslut skall tas upp i röstlängd.

7 §

Den som är upptagen i sameröstlängd skall genom valnämndens försorg erhålla ett röstkort i form av ett ytterkuvert samt ett valkuvert och ett omslagskuvert. Röstkorten och kuverten skall sändas till de röstberättigade senast 30 dagar före valdagen.

Om en röstberättigad har förlorat sitt röstkort/ytterkuvert eller om röstkortet/ytterkuvertet inte har kommit honom tillhanda, är han berättigad att efter framställning till valnämnden få ett duplett-röstkort/duplettytterkuvert. Sådant kort skall vara tydligt märkt som duplettröstkort.

Den som är upptagen i sameröstlängd skall genom den *centrala valmyndighetens* försorg erhålla ett röstkort i form av ett ytterkuvert samt ett valkuvert och ett omslagskuvert. Röstkorten och kuverten skall sändas till de röstberättigade senast 30 dagar före valdagen.

Om en röstberättigad har förlorat sitt röstkort/ ytterkuvert eller om röstkortet/ytterkuvertet inte har kommit honom tillhanda, är han berättigad efter framställning till den *centrala valmyndigheten* få ett duplettröstkort/ duplettytterkuvert. Sådant kort skall vara tydligt märkt som duplettröstkort.

9 §

Kandidater till Sametinget skall anmälas till valnämnden senast den 25 mars valåret. Av anmälan skall framgå vilken grupp, vilket parti eller liknande sammanslutning som kandidaterna tillhör. Anmälan skall också innehålla uppgift på namn på minst tre kandidater i bestämd ordningsföljd. Till anmälan skall fogas skriftlig förklaring från varje kandidat att han givit sitt tillstånd att anmäla honom.

Kandidater till Sametinget skall anmälas till den *centrala valmyndigheten senast den 15 mars valåret*. Av anmälan skall framgå vilken grupp, vilket parti eller liknande sammanslutning som kandidaterna tillhör. Anmälan skall också innehålla uppgift på namn på minst tre kandidater i bestämd ordningsföljd. Till anmälan skall fogas skriftlig förklaring från varje kandidat att han givit sitt tillstånd att anmäla honom.

Därutöver gäller för grupper, partier eller liknande sammanslutningar som inte har mandat i Sametinget att anmälan skall ha ett dokumenterat stöd av minst 50 personer. Dessa personer skall vara upptagna på den slutliga röstlängden för det kommande valet.

Valnämnden beslutar om registrering av grupper, partier eller liknande sammanslutningar och kandidater. Nämndens beslut får inte överklagas.

Den centrala valmyndigheten beslutar om registrering av grupper, partier eller liknande sammanslutningar och kandidater. Myndighetens beslut får inte överklagas.

Andra än kandidater för registrerade grupper, partier eller liknande sammanslutningar är inte valbara.

10 §

Valnämnden utfärdar valsedlar. På valsedel skall anges grupp, parti eller liknande sammanslutning samt minst tre kandidater för gruppen, partiet eller sammanslutningen.

Den centrala valmyndigheten utfärdar valsedlar. På valsedel skall anges grupp, parti eller liknande sammanslutning samt minst tre kandidater för gruppen, partiet eller sammanslutningen.

Kandidatnamnen skall förses med nummer och tas upp i nummerordning under varandra. Intill varje kandidatnamn skall det finnas ett markerat utrymme där väljarna kan lämna en särskild personröst genom en markering.

För en registrerad grupp, ett parti eller en sammanslutning får finnas valsedlar med olika kombinationer av kandidater.

12 §

Varje registrerad grupp, parti eller sammanslutning tilldelas valsedlar till det antal valnämnden beslutar, lika för alla. Finns det olika valsedlar för samma grupp, parti eller sammanslutning, gäller detta varje sådan variant av valsedeln.

Valsedlar till större antal tillhandahålles av valnämnden om beställaren betalar valsedlarna i förskott.

Varje registrerad grupp, parti eller sammanslutning tilldelas valsedlar till det antal *den centrala valmyndigheten* beslutar, lika för alla. Finns det olika valsedlar för samma grupp, parti eller sammanslutning, gäller detta varje sådan variant av valsedeln.

Valsedlar till större antal tillhandahålles av *den centrala valmyndigheten* om beställaren betalar valsedlarna i förskott.

13 §

Den som har rösträtt till Sametinget får rösta antingen i vallokal eller genom att sända sin valsedel till valnämnden med posten (brevröstning).

Den som har rösträtt till Sametinget får rösta antingen i vallokal eller genom att sända sin valsedel till *länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte* med posten (brevröstning).

18 §

Valförrättaren skall omgående sända de mottagna förslutna ytterkuverten till valnämnden tillsammans med förteckningen över de väljare som röstat i vallokalen. Försändelsen skall sändas som värdepост.

Valförrättaren skall omgående sända de mottagna förslutna ytterkuvertet till *länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte* tillsammans med förteckningen över de väljare som röstat i vallokalen. Försändelsen skall sändas som värdepост.

19 §

Vid brevröstning lägger väljaren själv in sin valsedel i ett valkuvert och tillsluter det. I närvaro av två vittnen lägger väljaren sedan

valkuvertet i det ytterkuvert som också är röstkort och tillsluter det. Därefter skriver väljaren på ytterkuvertet en försäkran på heder och samvete att han gjort på detta sätt. Vittnena intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran och att de inte känner till något förhållande som strider mot de uppgifter väljaren lämnat på ytterkuvertet. Vittnenas adresser anges på ytterkuvertet. Vittnena skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn får inte vara vittne.

Sedan brevröstningsförsändelsen har gjorts i ordning enligt första stycket lägger väljaren in försändelsen i ett omslagskuvert och tillsluter detta. Därefter lämnas försändelsen för postbefordran till valnämnden.

Sedan brevröstningsförsändelsen har gjorts i ordning enligt första stycket lägger väljaren in försändelsen i ett omslagskuvert och tillsluter detta. Därefter lämnas försändelsen för postbefordran *till länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte.*

En väljare som på grund av kroppsligt fel inte kan avge sin röst i föreskriven ordning får vid röstningen anlita biträde som han utsett.

21 §

Vid varje tillfälle då brevröstningsförsändelser kommer in till valnämnden skall antalet antecknas i ett särskilt protokoll. I väntan på den slutliga sammanräkningen och mandatfördelningen skall försändelserna förvaras på ett betryggande sätt.

Vid varje tillfälle då brevröstningsförsändelser kommer in till *länsstyrelsen* skall antalet antecknas i ett särskilt protokoll. I väntan på den slutliga sammanräkningen och mandatfördelningen skall försändelserna förvaras på ett betryggande sätt.

22 §

Vid en offentlig förrättning, som skall påbörjas så snart det kan ske sedan en vecka förflutit från valdagen, skall valnämnden granska och räkna de avgivna rösterna.

Vid sammanräkningen prövar valnämnden valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut som denna prövning föranleder.

Vid en offentlig förrättning, som skall påbörjas så snart det kan ske sedan en vecka förflutit från valdagen skall *länsstyrelsen* granska och räkna de avgivna rösterna.

Vid sammanräkningen prövar *länsstyrelsen* valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut som denna prövning föranleder.

Härvid gäller för valnämnden i tillämpliga delar vad som enligt 18 kap. 9 och 10 §§ samt 11 § första stycket 1, andra och tredje styckena vallagen (1997:157) gäller för länsstyrelsen vid slutlig sammanräkning och mandatfördelning.

Vidare gäller att ett namn som skrivits till på en valsedel skall anses obefintligt.

Vid förrättning skall protokoll föras.

Härvid gäller i tillämpliga delar 18 kap. 9 och 10 §§ samt 11 § första stycket 1, andra och tredje styckena vallagen (1997:157).

Vidare gäller att ett namn som skrivits till på en valsedel skall anses obefintligt.

26 §

Sedan rösterna från vallokalerna har behandlats enligt 23--25 §§, fortsätter granskningen med de röster som har avgivits genom brevröstning och som har kommit in till valnämnden före förrättningens början.

Brevröster som kommer in efter förrättningens början läggs utan vidare åtgärd åt sidan.

Sedan rösterna från vallokalerna har behandlats enligt 23-25 §§, fortsätter granskningen med de röster som har avgivits genom brevröstning och som kommit in till *länsstyrelsen* före förrättningens början.

32 §

Vid mandatfördelningen mellan grupper, partier och liknande sammanslutningar skall mandaten fördelas proportionellt på grundval av valresultatet. Härvid tilldelas mandaten, ett efter annat den grupp, det parti eller motsvarande som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas genom att gruppernas, partiernas eller de liknande sammanslutningarnas röstetal delas med det tal som är ett högre än det dubbla antalet mandat som redan har tilldelats

Vid mandatfördelningen mellan grupper, partier och liknande sammanslutningar skall mandaten fördelas proportionellt på grundval av valresultatet. Härvid tilldelas mandaten, ett efter annat den grupp, det parti eller motsvarande som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas *så länge gruppen, partiet eller den liknande sammanslutningen ännu inte tilldelats något mandat genom att röstetalet delas med 1,4. Därefter beräknas jämförelsetalet genom att röste-*

gruppen, partiet eller sammanslutningen.

talet delas med det tal som är ett högre än det dubbla antalet mandat som redan tilldelats gruppen, partiet eller sammanslutningen.

För varje mandat som en grupp, ett parti eller en liknande sammanslutning har fått skall en ledamot utses. När en ledamot utses skall reglerna i 18 kap. 38-39 §§ vallagen (1997:157) om val till riksdagen tillämpas. För att personligt röstetal skall fastställas för en kandidat måste han dessutom ha fått lägst 25 särskilda personröster.

Sedan valnämnden fördelat mandaten i Sametinget skall resultatet av valet offentliggöras genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar.

Sedan *länsstyrelsen* fördelat mandaten i Sametinget skall resultatet av valet offentliggöras genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar.

Valnämnden skall utan dröjsmål till regeringen redovisa resultatet av valet samt utfärda bevis till valda ledamöter och ersättare.

Länsstyrelsen skall utan dröjsmål till *Sametinget och regeringen* redovisa resultatet av valet samt utfärda bevis till valda ledamöter och ersättare.

33 §

Valnämndens beslut enligt 22, 32 och 32 a §§ får överklagas hos Valprövningsnämnden. Ett beslut får överklagas av den som enligt röstlängden var röstberättigad vid valet. Det får också överklagas av en grupp, ett parti eller en liknande sammanslutning som har deltagit i valet.

Länsstyrelsens beslut enligt 22 och 32 §§ samt valnämndens beslut enligt 32 a § får överklagas hos Valprövningsnämnden. Ett beslut får överklagas av den som enligt röstlängden var röstberättigad vid valet. Det får också överklagas av en grupp, ett parti eller en liknande sammanslutning som har deltagit i valet.

Överklagandet skall ges in till Valprövningsnämnden och vara nämnden till handa tidigast dagen efter valdagen och senast inom tio dagar efter det att resultatet av valet offentliggjorts enligt 32 eller 32 a §.

Vid Valprövningsnämndens prövning av överklaganden som avses i denna paragraf får nämnden upphäva valet eller föranstalta om andra mindre ingripande åtgärder enligt de grunder som anges i 19 kap. 18 eller 19 §§ vallagen (1997:157).

Omval

34 §

Vid omval till Sametinget skall den centrala valmyndigheten i samråd med länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte och Sametingets valnämnd bestämma valdag.

35 §

Den slutliga röstlängd som upprättats för det ordinarie valet skall användas.

36 §

I övrigt gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i denna lag.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004.
2. Bestämmelserna i 2 kap. 2 § andra stycket och 2 kap. 4 § andra stycket i sin nya lydelse får dock bara tillämpas under den nuvarande mandatperioden i Sametinget om uppdragen för ordförande eller vice ordförande i Sametinget eller förtroendevalda i styrelse eller nämnd återkallats enligt 2 kap. 8 § i sin nya lydelse.

2 Förslag till Lag om ändring i lag (1992:339) om proportionellt valsätt

Härigenom föreskrivs att 1 § skall ha följande lydelse,

Nuvarande lydelse

Denna lag gäller proportionella val som förrättas av

- kommunfullmäktige,
- landstingsfullmäktige,
- styrelsen eller någon annan nämnd i en kommun, ett landsting eller ett kommunalförbund,
- förbundsfullmäktige eller förbundsdirektionen i kommunalförbund,
- och
- kommunala indelningsdelegerade.

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller proportionella val som förrättas av

- kommunfullmäktige,
- landstingsfullmäktige,
- *Sametinget*,
- styrelsen eller någon annan nämnd i en kommun, ett landsting eller ett kommunalförbund,
- förbundsfullmäktige eller förbundsdirektionen i kommunalförbund,
- och
- kommunala indelningsdelegerade.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004

1 Utredningens uppdrag och uppläggning

1.1 Analys av uppdraget

Som framgår av direktiven kan uppdraget sammanfattas i sex punkter. Det är följande frågor:

1. Tydliggörande av Sametingets organisation
2. Tydligare reglering av tingets arbetsformer
3. Förstärka Sametingets medverkan i samhällsplaneringen
4. Förenklat röstningsförfarande i sametingsvalen och tidpunkt för val
5. Indelning i valdistrikt, procentspär, ökning av antalet personer som krävs för att registrera ett parti samt möjlighet till extra val
6. Ändrade former för partistöd

1.1.1 Allmänna synpunkter

Det ankommer enligt direktiven på oss att utreda frågorna i punkterna 1–6. För samtliga frågor utom del av punkt 4, förenklat röstningsförfarande, skall utredningen dock bara vid behov lämna förslag till förändringar. Det innebär att det skulle stå utredningen fritt att utreda samtliga frågor, men att därefter endast lämna ett förslag om förenklat röstningsförfarande och i övrigt finna att det saknas skäl för att föreslå förändringar. Omvänt skulle det redan nu stå klart att det finns behov av förändringar vad gäller röstningsförfarande.

De angivna frågeställningarna hör självfallet ihop och bildar en enhet. Tillsammans skulle de ange de tänkbara bristerna som för närvarande föreligger enligt regeringens uppfattning. Den övergripande målsättningen måste förstås vara att få till stånd en välfungerande ordning. Om man ser på de olika frågeställningarna för sig tar majoriteten av dem, alla utom punkt 1 och 3, sikte på

formella förhållanden inom Sametinget. Dessa frågeställningar är också tydliga, med ett bakomliggande konkret angivet problem. I punkterna 1 och 3 däremot, ger frågorna uttryck för svårare materiella problemställningar. I punkten 1, tydliggörande av Sametingets organisation, ligger enligt vår uppfattning uppdragets tyngdpunkt. De olika frågeställningarna behandlas var för sig nedan under rubrikerna 1.1.2 – 1.1.8.

1.1.2 Tydliggöra Sametingets organisation

Under denna rubrik ryms flera frågor. Dels är det fråga om att pröva Sametingets organisation i dess helhet. Det nämns att Justitiekanslern vid Sametingets tillkomst inte såg något hinder mot att likställa det med en beslutande kommunal församling.

Vidare skall särskilt Sametingets dubbla roller som folkvalt organ och statlig myndighet analyseras och det som i första hand skall komma i fråga är att särskilja dessa två funktioner. Vidare anför regeringen att beslutsnivåerna i Sametinget inte överensstämmer med andra myndigheter.

Det bakomliggande skälet för översynen anges endast till att Sametinget ofta pekat på de dubbla rollerna och hävdat att de är svåra att förena.

1.1.3 Tydligare reglering av tingets arbetsformer

I direktiven står att vi skall utvärdera tingets arbetsformer, t.ex. ordförandens roll i plenum, misstroendeförklaring och behandling av motioner.

Det bakomliggande problemet är att det under innevarande mandatperiod riktats kritik mot styrelsens och plenums arbetsformer. Krav på såväl avgång som misstroendeförklaring och extra val har framställts. Varken sametingslagen eller instruktionen ger några entydiga svar på hur sådana frågor skall hanteras. Det pekas dessutom på att det inte närmare reglerats hur styrelsen eller styrelsens ordförande skall utses.

1.1.4 Förstärka Sametingets medverkan i samhällsplaneringen

Det framgår av sametingslagen att Sametinget skall medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland samernas intressen vid utnyttjande av mark och vatten.

Enligt direktiven har Sametinget fört fram att det i flera fall inte beretts tillfälle att yttra sig ärenden som rör samerna och som handläggs av andra myndigheter. Det framgår inte om det är några särskilda frågor som avses.

1.1.5 Förenklat röstningsförfarande i sametingsvalen och tidpunkt för val

Det bakomliggande problemet för denna rubrik anges i direktiven till ett alltför lågt valdeltagande. Till skillnad från de andra frågorna skall utredningen inte bara utreda frågan om ett förenklat röstningsförfarande utan skall dessutom lämna ett förslag, jämför ovan under allmänna synpunkter. Vid valet 1997 deltog endast 3 700 personer av de ca 5 900 som tagits upp i röstlängden. År 2001 röstade i maj 4 402 personer och i november 4 366 personer. Vid sistnämnda tillfället uppgick valdeltagandet till 65,2 %, vilket skulle innebära att 6696 personer skulle ha tagits upp i röstlängden. Sametingets valnämnd anser bl.a. det brevröstningsförfarande som föreskrivs i sametingslagen vara en bidragande orsak till det låga valdeltagandet. Varför så skulle kunna vara fallet är inte angivet. Samerättsutredningen föreslog i sitt betänkande att valet i huvudsak skulle skötas av samerna själva och räknade med att post-röstningen skulle bli det vanligaste sättet för röstning. Regeringen ansåg dock i propositionen av kostnads- och effektivitetsskäl att ett system med brevröstning borde prövas. Därutöver skulle det vara möjligt att rösta i en vallokal.

Tidpunkten för val kan vara en annan orsak för det låga valdeltagandet enligt direktiven. Det kan om tidpunkten för val noteras att samerättsutredningen föreslagit att Sametinget skulle väljas samtidigt som kyrkofullmäktige väljs, med en treårig mandatperiod. Regeringen ansåg det dock mer ändamålsmässigt att frikoppla sametingsvalen från de allmänna valen och föreslog därför att valet skulle hållas tredje söndagen i maj med en fyraårig mandattid. Skälen var då att sametingsvalen inte skulle komma i bakgrunden för de allmänna valen och att belastningen på de

valadministrerande myndigheterna inte skulle bli alltför stor. Resonemanget skall alltså nu på grund av det låga valdeltagandet omprövas. Det kan anmärkas att det kan vara så att frågorna om ett förenklat röstningsförfarande och valtidspunkten kan ha ett samband, en hypotes skulle kunna vara att ett förenklat röstningsförfarande lättast kan komma till stånd om valet sker samtidigt som de allmänna valen. Det kommer att ankomma på oss att i dessa frågor inhämta samernas önskemål.

1.1.6 Indelning i valdistrikt, procentspärr, ökning av antalet personer som krävs för att registrera ett parti samt möjlighet till extra val

Indelning i valdistrikt

Samerättsutredningen föreslog i syfte att tillgodose olika landsdelars representation att landet delas in i sex olika valkretsar.

I propositionen anfördes det dock farhågor om att det i vissa valkretsar skulle finnas få eller inga röstberättigade samer, vilket skulle medföra att valarrangemangen på många håll skulle komma att bli överdimensionerande och alltför kostsamma i förhållande till antalet röstberättigade. Valhemligheten skulle inte heller kunna upprätthållas. Hanteringsmässiga och ekonomiska skäl talade därför för en valkrets i landet.

I våra direktiv anges nu att det kan finnas skäl för en omprövning av det ställningstagandet. Skälen är inte angivna utan det får ankomma på oss att inhämta dessa.

Procentspärr och registrering av parti

När det gäller procentspärr och ökning av antalet personer som krävs för att registrera ett parti är det bakomliggande problemet att Sametingets ledamöter skulle representera alltför många partier och att några partier skulle ha ett alltför litet stöd. Det kan noteras att såväl samerättsutredningen som regeringen vid Sametingets tillkomst ansåg att det olämpligt med en spärr mot småpartier. Skälet var att det då ansågs nödvändigt att även mindre samiska samman slutningar skulle kunna nominera sina kandidater för att alla samer skulle kunna bli representerade.

Möjlighet till extra val

Om extra val nämns i direktiven endast vad som framgår ovan under 1.1.3. Varken sametingslagen eller förarbeten till lagen behandlar frågan.

1.1.7 Ändrade former för partistöd

Av direktiven följer att skälen för översynen är att Sametingets ledamöter vid upprepade tillfällen påtalat bristen på ekonomiska resurser för att bedriva partipolitisk verksamhet mellan valen och för att möjliggöra en kontinuerlig kontakt med väljarna.

1.1.8 Övriga frågor

Rennäringspolitiska kommittén har i sitt betänkande föreslagit att Sametinget får nya myndighetsuppgifter. Denna utredning skall samråda med kommittén och får även själv lämna förslag om andra uppgifter.

Därutöver har utredningen möjlighet att föreslå lösningar på problem utanför det egentliga uppdraget om sådana skulle uppmärksammas. Regeringen har till utredningen överlämnat en skrivelse från Sametinget där det begär en ändring av 3 kap 5 § sametingslagen om att anmärkning mot röstlängden skall prövas av Sametinget och att röstlängden inte får användas till annat än sametingsvalet.

Utredningen har vidare uppmärksammat att ingiftas upptagande i röstlängden kan utgöra ett problem och att det saknas regler som möjliggör omval. Vidare finns det enligt vår uppfattning anledning att se över frågan om valnämndens ansvar för det egna valet.

1.1.9 Särskilda instruktioner för att utföra uppdraget.

Utredningen skall beakta förhållanden i Finland och Norge samt inhämta synpunkter från framförallt Sametinget och dess valnämnd. Dessutom skall genusperspektivet beaktas.

1.2 Utredningens uppläggnig

Utredningen inhämtade inledningsvis bakgrundsmaterial samt träffade under våren 2001 olika företrädare för Sametinget. Under hösten 2001 besökte utredningen sametingen i Norge och Finland och sammanträffade med företrädare för Kommunal- och regionaldepartementet i Norge samt Justitiedepartementet i Finland. Vi har haft sju sammanträden med experter och sakkunniga. Därutöver har utredningen haft överläggningar med styrelsen samt företrädare för oppositionen och kansliet i Sametinget.

1.3 Betänkandets disposition

Den fortsatta framställningen har disponerats på följande sätt. Kapitel 1-5 utgör en bakgrundsbeskrivning. I **kapitel 2** beskriver vi Sametinget. **Kapitel 3 och 4** är en översiktlig beskrivning av Sametinget i Norge respektive Sametinget i Finland. I **kapitel 5** försöker vi göra en jämförande analys av de olika sametingen.

I kapitel 6- 13 lämnar vi våra överväganden och förslag. **Kapitel 6** behandlar Sametingets och samernas förhållande till staten. I **kapitel 7** analyserar vi Sametingets organisation. **Kapitel 8** handlar om Sametingets medverkan i samhällsplaneringen.

I kapitel 9 och 10 behandlar vi till valfrågor. **Kapitel 9** är om röstningsförfarandet, valnämndens ställning, omval och om valets tidpunkt. **Kapitel 10** handlar om valkrets och mandatfördelning, procentspärr samt antalet personer som krävs för att registrera ett parti. I **kapitel 11** tar vi ställning till frågan om partistöd. Slutligen avser **kapitel 12** konsekvenser av utredningens förslag och i **kapitel 13** återfinns författningskommentarerna.

2 Sametinget

I detta kapitel görs en beskrivning av Sametinget i Sverige. 2.1 utgör historik och en redovisning av samernas rättsliga ställning. Under 2.2 beskrivs Sametingets tillkomst och konstitutionella ställning. Sametingets uppgifter analyseras i 2.3. I 2.4 beskrivs organisationen översiktligt.

2.1 Historik och redovisning av samernas rättsliga ställning

Samerna har bebott de norra delarna av Skandinavien långt innan de nuvarande nordiska staterna växte fram. Det finns i dag enligt uppgift ca 50 000 samer i världen. I Sverige bor ca 17 000 samer. De övriga fördelar sig med ca 7 000 i Finland, ca 30 000 i Norge och 2 000 i Ryssland. Sedan 1950-talet finns Samerådet, samernas gemensamma organ som har till uppgift att ta tillvara samernas ekonomiska, sociala och kulturella intressen. Därutöver finns det ett samarbetsorgan, Samiskt Parlamentariskt Råd, i vilket Sametinget numera är medlem.

Den svenska riksdagen har uttalat att samerna, såsom en del av Sveriges ursprungliga befolkning intar en särskild ställning i förhållande till andra minoriteter i landet (prop. 1976/77 :80, bet. 1976/77 :KrU 43 s.4, rskr. 1976/77:289). I regeringsformen 1 kap. 2 § anges också att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. Samerna utgör en sådan minoritet som omfattas av bestämmelsen.

Samerna har vidare som ursprungsbefolkning ett folkrättsligt skydd. Detta uttolkades under 1980-talet av dåvarande samerättsutredningen och deras slutsatser finns redovisade i delbetänkandet "Samernas folkrättsliga ställning", SOU 1986:36. Utredningen redogjorde särskilt för artikel 1 och artikel 27 i 1966 års FN-

konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Den första artikeln ger uttryck för principen om folkens självbestämmanderätt. Enligt utredningens synsätt skulle dock samerna inte vara att räkna som ett folk enligt konventionens mening och samerna skulle därmed inte ha något folkrättsligt stöd för att t.ex. få bilda en egen stat. I stället skulle det vara artikel 27 som skulle bilda grunden för det folkrättsliga skyddet. Artikel 27 lyder så här:

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

I betänkandet anges att konventionsbestämmelser om mänskliga rättigheter enligt rådande uppfattning skall tolkas dynamiskt, dvs. efter hand och i takt med ändrade viljeinriktningar från de olika staterna skall bestämmelserna ges en allt vidare innebörd. Med hänsyn till detta tolkade utredningen då artikel 27 på det sättet att den inte bara innebar ett skydd för rätten att ha ett eget kulturliv utan att den möjligen också kunde tolkas som ett stöd för att viss kulturell autonomi tillkommer minoriteten. Kulturbegreppet skulle också tolkas i vid mening och innefatta materiella förutsättningar för kulturen, t.ex. samernas rennäring.

Det skall dock vidare anmärkas att folkrätten ständigt utvecklas. 1991 trädde ILO:s konvention nr 169 i kraft. Ett flertal länder har ratificerat konventionen och den svenska regeringen anser det önskvärt att även Sverige tillträder den. Den svenska regeringen tillsatte 1997 en utredning med uppgift att utreda frågan om Sverige kan ratificera konventionen. Utredningens slutsats blev att några frågor, särskilt samernas rättigheter till mark, måste lösas innan Sverige kan ratificera konventionen. Med anledning av detta har regeringen tillsatt en gränsdragningskommission för att lösa dessa frågor.

2.2 Sametingets tillkomst och konstitutionella ställning

Sametinget kom till 1993 sedan Samerättsutredningen sett över frågan. I betänkandet anger utredningen att behovet av ett sameting kunde sammanfattas i åtta olika punkter :

I första hand skulle inrättandet av ett Sameting innebära ett **erkännande av samernas status som ett eget folk**. Vidare skulle det förhållande att samerna har folkrättsligt stöd för att själva få bestämma över sin kulturella och därmed i viss mån näringsmässiga utveckling förutsätta en **viss grad av autonomi** och ett organ där denna rätt kan utövas. Därutöver fanns det ett behov av **ett gemensamt organ** som kunde **medverka i samhällsplaneringen** och vara **representativt** för den samiska befolkningen. Vidare skulle ett Sameting kunna bidra till en **ökad identitetskänsla** hos samerna och **stimulera intresset för samiska frågor** bland alla. Slutligen ansågs det angeläget ur **ett nordiskt perspektiv**, eftersom sådana organ redan fanns i Finland och beslutats om i Norge. (SOU 1989:41 sid. 150).

Utredningen diskuterade vidare Sametingets offentlighetsrättsliga ställning. Följande anfördes:

Vår lagstiftning innehåller inte någon definition av myndighetsbegreppet. Frågan om ett organ är att anse som en myndighet eller inte får besvaras med ledning av en rad kriterier. Exempel på sådana kriterier är

- om organet bildats med stöd av lag eller annan författning
- om organets uppgifter regleras i författning
- om organet bedriver en verksamhet, som till sin natur kan sägas vara statlig eller kommunal
- om ledamöterna utses av regeringen eller annan myndighet
- om verksamheten bekostas av allmänna medel
- om regeringen eller annan myndighet har rätt att ge direktiv för verksamheten och
- om organet är tänkt att representera regeringens vilja

Inom den offentliga sfären finns en kategori organ som undantagits från myndighetsbegreppet. Det gäller de beslutande politiska församlingarna riksdagen, kyrkomötet, kommunfullmäktige, landstinget och kyrkofullmäktige. Offentliga förvaltningsuppgifter kan emellertid också anförtros åt enskilda organ. Detta regleras i 11 kap. 6 § tredje stycket RF där det föreskrivs att förvaltningsuppgift kan överlämnas till bolag, förening, samfällighet, stiftelse eller enskild individ. Överlämnandet skall enligt bestämmelsen ske med stöd av lag om uppgiften innefattar myndighetsutövning.

Av det sagda framgår att ett gemensamt samiskt organ i och för sig skulle kunna handha offentliga förvaltningsuppgifter utan att för den skull behöva organiseras som en myndighet. Det alternativ som valts- ett sameting- har emellertid flertalet av de kännetecken som präglar ett

offentlighetsligt organ. Som tidigare sagts kommer riksdagen att besluta om sametingets inrättande. Dess organisation och arbetsformer kommer i de väsentliga delarna att regleras i lag. Detsamma gäller tingets uppgifter och ansvarsområde. Verksamheten kommer att bekostas av allmänna medel.

Sametinget skall vara representativt för hela den samiska befolkningen i Sverige. Det är emellertid inte fråga om att skapa någon samisk självstyrelse av den typ som den kommunala självstyrelsen utgör. Ännu mer uppenbart är att sametinget inte kan jämföras med riksdagen. Inte heller synes kyrkomötet eller kyrkofullmäktige vara någon parallell.

Det förhållandet att sametinget inte är jämförbart med de nämnda organen talar för att sametinget bör betraktas och behandlas som en myndighet i RF:s bemärkelse.....

.....För statliga myndigheter gäller, som nämnts, att regeringen har rätt att ge direktiv för verksamheten och att myndigheten i princip har att verkställa regeringens politik. I grundidén med sametinget, att samerna i ett särskilt organ skall få sköta vissa egna angelägenheter, ligger inte bara att sametinget skall överta en del uppgifter som innebär myndighetsutövning, utan också att sametinget skall ha en förhållandevis självständig ställning gentemot staten och dess övriga organ. Sametinget får genom sin organisation och sitt ändamål en särskild ställning bland de statliga myndigheterna. Man kan därför utgå ifrån att regeringen iakttar återhållsamhet när det gäller att utöva sin direktivrätt gentemot sametinget. (a. a. sid. 158-160).

Som framgår av våra direktiv var några remissinstanser kritiska mot att Sametinget skulle vara att betrakta som en myndighet. Justitiekanslern såg inte några hinder mot att likställa Sametinget med en beslutande kommunal församling. Justitieombudsmannen ville utreda frågan ytterligare.

I den efterföljande propositionen framhöll regeringen den principiella betydelsen av att Sametinget offentlighetsligt fick ställning som en statlig myndighet under regeringen. Sametinget skulle **inte vara ett organ för självstyre**, som skulle verka i stället för riksdag eller kommunfullmäktige eller i konkurrens med dessa organ, eftersom samer som svenska medborgare deltar i riksdags- och kommunalval som alla andra svenska medborgare och det vore ytterst olyckligt om en del av Sveriges ursprungsbefolkning skulle skiljas ut från landets styrelse och politiska liv (prop. 1992/93:32 sid. 35).

Regeringen angav vidare att ett förslag om en sametingslag skulle ha till syfte att ge samerna **ett betydande inflytande** i frågor som

berör den samiska kulturen och de samiska näringarna (a. prop. sid. 32).

2.2.1 Utredningens analys

Det framgår att redan Samerättsutredningen ansåg att Sametingets status som myndighet kolliderar med Sametingets självständighet. Att utredningen likväl föreslog detta får antas bero på direktiven till utredningen, jämför a. Sou. sid. 416. Dessa framhöll att Sametinget inte borde tilläggas några konstitutionella befogenheter. I den efterföljande propositionen kan det också utläsas att regeringen vid den tidpunkten var av den uppfattningen att samerna skulle kunna påverka sin kulturella utveckling, men att de inte hade rätt till viss grad av kulturell autonomi, som utredningen förutsatt.

I våra direktiv anges däremot uttryckligen att samerna har folkrättsligt stöd för att själva få bestämma över sin kulturella utveckling och att detta förutsätter en viss grad av självstyre och ett organ där denna rätt kan utövas. Den förändrade inställningen är en återspeglning av att ursprungsbefolkningars folkrättsliga ställning stärkts sedan början av 1990-talet.

Av det anförda följer enligt vår uppfattning att det som en följd av regeringens ändrade inställning om kulturell autonomi och självstyre möjligen skulle finnas utrymme för att ompröva det tidigare ställningstagandet om att Sametinget skall vara en myndighet under regeringen. Det förefaller som om att de skäl som vid Sametingets tillkomst talade för att göra det till en myndighet inte längre gäller fullt ut.

2.3 Sametingets uppgifter i dag och i framtiden

2.3.1 Sametingets uppgifter i dag

Sametinget är både ett folkvalt organ och en statlig myndighet. Av sametingslagen följer att Sametinget skall verka för en levande samisk kultur och särskilt ha följande uppgifter:

1. Besluta om fördelningen av statens bidrag och av medel ur Samefonden till samisk kultur och samiska organisationer samt av andra medel som ställs till samernas gemensamma förfogande.

2. Utse den styrelse för sameskolan som avses i 8 kap. 6 § skollagen (1985:1100).
3. Leda det samiska språkarbetet.
4. Medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten.
5. Informera om samiska förhållanden.

2.3.2 Sametingets uppgifter i framtiden

Rennäringspolitiska kommittén har i sitt betänkande föreslagit att Sametinget får nya uppgifter. Det kommer att vara fråga om följande:

1. Fördelning av renskötseområdet mellan samebyarna.
2. Registermyndighet för samebyarna, alltså registrering av stadgar etc.
3. Ansvarig myndighet om en ny sameby måste bildas, vilket bara kan inträffa om en sameby skulle gå i konkurs.
4. Pröva beslut om medlemskap i sameby om samebyn eller sökanden begär det.
5. Sametinget skall ha ansvar för att sammanställa uppgifter om markanvändning i renskötseområdet.
6. Sametingets roll som remissmyndighet skall utökas.
7. Sametinget skall fatta beslut om registrering av renmärken och ha ansvar för renmärkesregistret.
8. Sametinget skall kunna meddela föreskrifter om renmärken.
9. Sametinget skall vara central tillsynsmyndighet för miljöstödet till rennäringen.
10. Sametinget skall i samråd med länsstyrelsen fördela bygdeavgifter.
11. Sametinget skall förvalta de medel som finns i Samefonden
12. Sametinget skall vara central förvaltningsmyndighet för rennäringen
13. Sametinget skall ha ansvar för tillsyn över att rennäringen uppfyller de krav som ställs med hänsyn till miljön och övriga allmänna intressen

Sametingens beslut skall utom när det gäller beslut om medlemskap i sameby kunna överklagas genom förvaltningsbesvär.

Om och när Sverige ratificerar ILO:s konvention nr 169 kan Sametinget komma att tillerkännas nya uppgifter som går utöver den kulturella ram som gäller i dag, det kan bli fråga om påverkan på exempelvis hälsofrågor.

2.4 Sametingets organisation - en översikt

I detta avsnitt kommer Sametingets organisation att beskrivas mycket översiktligt. En grundlig analys om organisationen lämnas i kapitel 7.

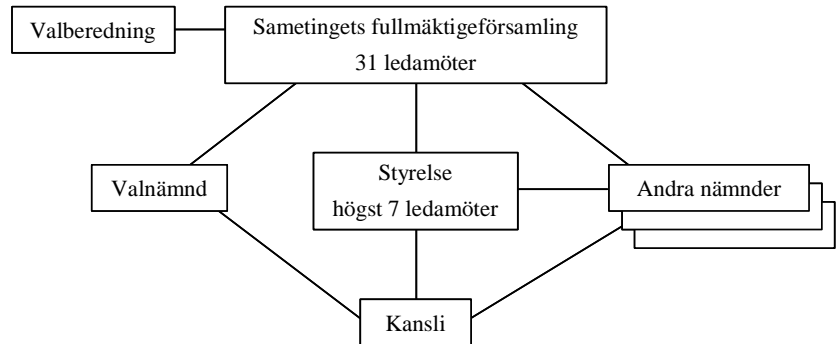
Sametingets grundstruktur är organiserat med den kommunala organisationen som förebild. Vid Sametingets tillkomst valde man dock att reglera verksamheten mycket sparsamt i sametingslagen, eftersom regeringen ansåg det lämpligt att Sametinget själv utformade sin verksamhet.

Den kommunala organisationen är på många sätt en spegelbild av staten. Den folkvalda församlingen, kommunfullmäktige, bestämmer om budgeten och medelsanvändning och generella regler för kommunens medborgare samt viktigare politiska frågor. Alla ärenden som fullmäktige skall fatta beslut om skall vara beredda. Kommunstyrelsen bereder och verkställer den folkvalda församlingens beslut och har ett övergripande ansvar för administrationen. Det är de kommunala nämnderna som har hand om administrationen. Nämnderna har dock därutöver till uppgift att självständigt utöva rättstillämpning, dvs. fatta beslut i enskilda ärenden som är lagreglerade. Sammanslaget sköter de kommunala nämnderna sådana uppgifter som på den statliga sidan handhas av förvaltningsmyndigheter, regeringskansliet och riksdagsutskotten. De kommunala nämnderna fattar beslut, som sedan kan överklagas till domstolar. Exempelvis fattar socialnämnden i varje kommun beslut om socialbidrag och dessa beslut kan därefter överklagas.

Sametingets plenum är som kommunfullmäktige det högsta beslutande organet. Sametingets plenum har 31 valda ledamöter, vilket motsvarar antalet ledamöter i de minsta kommunerna. Sametingets plenum skall precis som kommunfullmäktige utse en styrelse om högst sju ledamöter. Sametingets styrelse har samma uppgifter som styrelserna i kommunerna, den skall bereda ärendena, handha den ekonomiska förvaltningen, verkställa Sametingets beslut och fullgöra de uppdrag som Sametinget överlämnat. Vidare får Sametinget utse de nämnder som i övrigt behövs för beredning, förvaltning och verkställighet. Därutöver

skall Sametinget tillsätta en valnämnd som skall svara för valet till Sametinget. Sametinget skall slutligen ha ett kansli .

Schematiskt kan organisationen beskrivas på följande sätt:

3 Norge

I detta kapitel görs en översiktlig beskrivning av Sametinget i Norge. Under 3.1 beskrivs Sametingets tillkomst. Sametingets uppgifter och förhållande till den norska regeringen analyseras i 3.2. Dess interna organisation redovisas under 3.3 och valreglerna beskrivs i 3.4.

3.1 Sametingets tillkomst

Sametinget har funnits sedan 1989. Det var den s.k. Alta-konflikten som startade den process som senare resulterade i Sametingets uppkomst i Norge. 1978 hade det norska Stortinget beslutat om en utbyggnadsplan för Kautokeino-Alta- vassdraget, en utbyggnad på mark som traditionellt hade brukats av samerna och som kunde komma att påverka rennäringen. Beslutet ledde till omfattande protester från samerna. Regeringen tillsatte då en utredning som i sitt betänkande "Om samenes rettstilling" (NOU 1984:18) lade fram ett förslag om ett Sameting. I utredningen var samiska intresseorganisationer väl representerade och deltog aktivt i arbetet. Regeringen föreslog därefter i Ot prp nr 33 (1986-87) att ett Sameting skulle bildas, vilket Stortinget röstade för.

3.2 Sametingets uppgifter och konstitutionella ställning

Sametinget i Norge är ett folkvalt organ. I Norges grundlag (110 a§) anges att det åligger statliga myndigheter att skapa förutsättningar för att den samiska folkgruppen kan bevara och utveckla sitt språk, kultur och samfundsliv. I Samelagen är detta närmre preciserat genom att det anges att alla offentliga organ bör

bereda Sametinget tillfälle att yttra sig innan de avgör frågor som hör till Sametingets arbetsområde. Det anges vidare följande :

Sametingets arbetsområde är allt som efter tingets uppfattning särskilt berör det samiska folket. Sametinget kan på eget bevåg initiera och uttala sig om alla frågor inom sitt arbetsområde. Det kan också på eget bevåg lägga fram frågor för offentliga myndigheter och privata institutioner. Sametinget kan delegeras beslutsrätt över de medel statsbudgeten avsätter för samiska ändamål. Departementet fastställer regler för Sametingets ekonomiförvaltning. Sametinget har beslutsrätt om det följer av andra bestämmelser i lagen eller om det är fastlagt på annat sätt.

För närvarande har Sametinget utöver vad som följer av Samelagen till uppgift att handha bl.a. frågor om kultur, rennäring, samisk skola och samisk kulturfond. Det medverkar även i planeringen av hälso- och socialfrågor för den samiska befolkningen. Avsikten är att fler uppgifter skall överföras på tinget i framtiden.

Sametingets överordnade mål är kulturell kontinuitet för samerna. Deras arbete består av att utforma och att uppnå samepolitiska mål, att vara remissinstans, att vara samernas språkrör, att fördela medel samt att fastställa riktlinjer för sina verksamhetsområden.

3.2.1 Utredningens analys

Vad är då innehållet i dessa regler? Inledningsvis är alltså Sametinget i Norge remissinstans i samtliga samiska frågor. Det betyder att det kan påverka, men inte avgöra samtliga samiska frågor. En fråga är då vad som gäller om en myndighet skulle underlåta att höra Sametinget i en samisk fråga. Enligt uppgift skulle Sametinget i det läget kunna vända sig till Norges motsvarighet till Justitieombudsmannen med klagomål. Hittills har dock Sametinget nöjt sig med att agera politiskt. I lagen anges vidare att det står Sametinget fritt att uttala sig om frågor inom sitt arbetsområde. En fråga är då vad som avses med detta. Enligt i vart fall svensk lag är det självklart att varje myndighet har rätt att uttala sig inom sitt verksamhetsområde utan att det regleras särskilt i lag. Rättigheten är därmed svår att värdera. Det som däremot är anmärkningsvärt är att det är Sametinget själv som bestämmer sitt verksamhetsområde. Sametingets arbetsområde är allt som efter

tingets uppfattning särskilt berör det samiska folket och det har en lagstadgad rätt att uttala sig i samtliga frågor som det anser berör dem. Att låta tingets subjektiva uppfattning vara verksamhetsdefinierande framstår som en både oklar och ovanlig lagstiftningsteknik. Mycket riktig är innebörden av denna bestämmelse enligt uppgift från Sametinget också omstridd i Norge. Enligt samerna själva betyder det att samerna kan ta upp alla frågor, även sådana som inte direkt berör dem, exempelvis utrikespolitiska frågor såsom Tibetfrågan. En fråga är då varför man valt en oklar lagstiftningsteknik, som medfört tillämpningsproblem. En hypotes skulle vara att avsikten varit att i lag ge samerna en viss självständighet. Enligt uppgift från Kommunal- och Regionaldepartementet i Norge har det varit en medveten strategi att låta Sametingets ställning växa fram i praxis. Man ville vid dess tillkomst inte låsa fast Sametinget i en fast form utan ansåg att dess roll skulle utvecklas efter hand.

Sametinget finansieras i sin helhet genom statliga medel. Budgeten för 2002 uppgår till ca 200 miljoner norska kronor. Det särskilda i finansieringen är att det är fråga om vad som i Norge benämns som "post 50-bevilgning". Innebörden i detta är att departementschefen inte fullt ut ansvarar för hur Sametinget använder anslaget utan bara att anslaget inte överskrids och att gällande regler följs. Sametinget kan själv bestämma för vilket ändamål pengarna skall användas.

Här skall det anmärkas att det föreligger en principiell skillnad mot det svenska systemet. I Sverige har vi inget ministerstyre, en departementschef kan aldrig bli direkt ansvarig för en myndighets användning av ett anslag utan i stället skulle ett sådant ansvar tillkomma regeringen.

Hur kan då Sametingets konstitutionella ställning beskrivas? Enligt vidare uppgift från departementet i Norge är Sametinget ett folkvalt organ, men samtidigt även en förvaltningsmyndighet. Som politiskt organ kan det inte instrueras av ett statsråd eller regeringen, men däremot kan Stortinget exempelvis genom lagstiftning bestämma över det. I motsats till vad som gäller i Finland är dock samernas självstyre inte lagfäst.

Sametinget har vidare till skillnad mot det svenska Sametinget någon form av ekonomisk frihet. Denna ekonomiska frihet är lagstadgad, det står i lagen att det till Sametinget kan delegeras en beslutsrätt om budgetmedel. Denna ekonomiska frihet realiserar vidare genom de s.k. post- 50 bevilgningar. Det skulle kunna innebära att det norska Sametinget på grund av sin ekonomiska frihet skulle kunna anses utöva någon viss grad av självstyre. Den

ekonomiska friheten medför dock i praktiken vissa komplikationer. Sametinget i Norge lyder precis som andra myndigheter under riksrevisionen. Det är dock svårt för riksrevisionen att revidera, eftersom Sametinget erhållit pengarna fritt. Riksrevisionen har därför föreslagit att Sametinget själv skall ansvara för sin revision. Även andra institutioner än Sametinget kan erhålla budgetmedel i denna form.

Enligt uppgift från Sametinget i Norge kan Sametingets ställning som självständigt folkvalt organ sammanfattas på det sättet att Sametinget har en rätt och plikt till att främja det samiska folkets frågor. När det gäller samisk representation i utlandet har man valt den arbetsformen att tinget ingår som en del av den norska regeringsdelegationen, exempelvis i FN. Enligt departementet är representationsrätten ofta omdiskuterad.

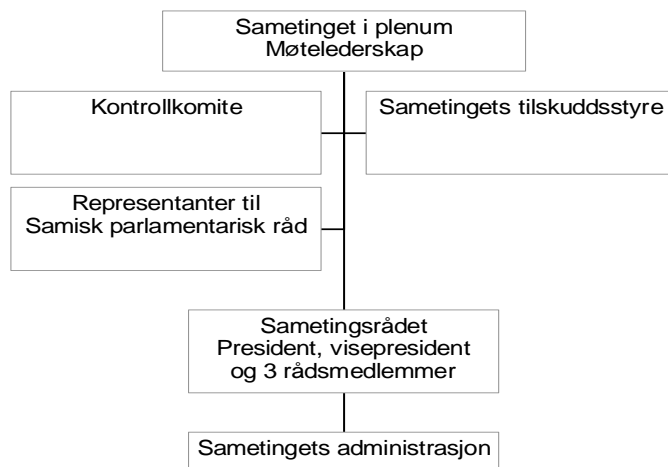
Slutsats

Till skillnad från Sametingen i Sverige och Finland har Sametinget i Norge ingen klar konstitutionell ställning. Detta tycks dock ha varit ett medvetet val vid Sametingets tillkomst. Avsikten har varit att Sametingets ställning skulle växa fram i praxis, man önskade inte låsa fast det i bestämda ramar. Sametinget lyder inte under regeringen och är inte heller ett självständigt organ såsom Sametinget i Finland. Fördelen med konstruktionen tycks vara att Sametinget till skillnad från Sametinget i Sverige äger en viss självständighet. Det har en viss ekonomisk frihet och den får själv definiera sitt verksamhetsområde. Nackdelen med en oklara konstruktion skulle kunna vara möjliga tillämpningsproblem.

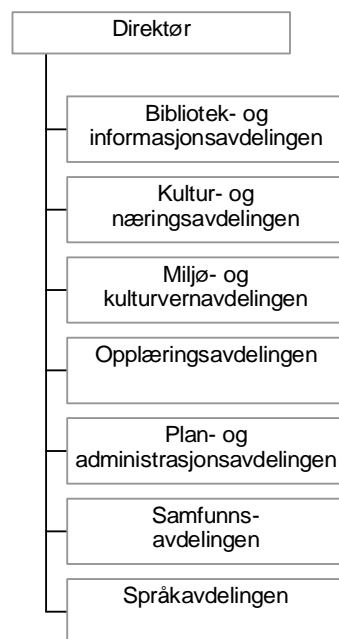
3.3 Sametingets organisasjon.

Organisationen kan schematisk beskrivas så här:

Sametingets politiske organisering

Sametingets administrative organisering

Det är Sametingsrådet som utgör huvudadministration och som vid en jämförelse med staten skulle motsvara regeringen. Sametingsrådet sköter den dagliga driften och utgör administrationens chef. Det går att ställa misstroendevotum mot Sametingsrådet och välja ett nytt råd. Sametingets tilskuddsstyre består av 7 medlemmar och är den instans som fördelar medel. Besluten bereds av de underliggande avdelningarna i den administrativa organisationen. Den politiska majoriteten i plenum har majoritet även i tilskuddsstyre. Beslut av tilskuddsstyre behöver inte bekräftas i plenum och kan överklagas till Sametingsrådet, som utgör slutlig instans utom i frågor som avser kulturminne. Den är inte möjligt att föra förvaltningsbesvär utom i frågor som avser kulturminne.

Sametingets plenums uppgift är i stället att lägga fast riktlinjer och regler för verksamheten. Plenum leds av ett mötelederskap som består av fem personer. Det är en oskriven regel att oppositionens ledare skall vara ordförande. I övrigt består mötelederskapet av en representant för varje parti. Det innebär alltså att det endast finns fem partier representerade i Sametinget. Dessa är i många fall inte bara samiska intressepartier utan har även rikspolitisk förankring. Majoriteten i Sametinget har under hela Sametingets existens utgjorts av samma tre partier, nämligen Norska samernas riksförbund, Arbeiderpartiet och Centerpartiet.

Kontrollkomiten har tre representanter. Dess uppgift är att vara ett kontrollorgan för den ekonomiska hanteringen.

Sametingets administrativa organisation har 90 anställda, varav 40 arbetar i Karasjok. Övriga 50 är utspridda på ytterligare fyra kontor runt om i Norge. Utspridningen är opraktisk av administrativa skäl, men har valts, eftersom det ansågs angeläget att Sametinget var representerat på olika platser i Norge. Sametingets plenum sammanträder i Karasjok. År 2000 uppfördes för ändamålet en ny byggnad som är utrustad med modern teknologi och som skall anknyta till samisk kultur. Byggnaden har vunnit utmärkelser och har haft ca 10 000 besökande, även turister. I byggnaden finns det ett bibliotek med ett mycket stort urval av samisk litteratur. Vidare är även den delen av administrationen som är stationerad i Karasjok placerad i byggnaden.

3.4 Sametingets valregler

I Norge finns det enligt uppgift ca 30 000 samer. Vid det senaste valet till Sametinget fanns 10 000 personer registrerade på röstlängden och 6173 röstade. Kriterier för att kunna registrera sig är att man uppfattar sig själv som same och som antingen

- har samiska som hemspråk eller
- har eller har haft föräldrar, mor- eller farföräldrar eller föräldrar till mor- eller farföräldrar med samiska som hemspråk eller
- är barn till någon som är eller har varit registrerad i röstlängden.

I Norge finns det 13 valkretsar. Varje valkrets har tre mandat. Man använder sig av delningstalet 1,4, dvs. jämkade uddatalsmetoden, sedan 3 och sedan 5. Det har under lång tid förts en diskussion om antalet representanter från varje krets är representativa. Karasjok och Kautokeiono är de enda kommunerna som är egna valkretsar och tillsammans representerar de en tredjedel av röstlängden. Trots detta har de bara 6 ledamöter i tinget. Det finns ingen procentspärr.

Val till Sametinget hålls samtidigt som valet till Stortinget vart fjärde år. Valbar är den som är registrerad på röstlängden i valkretsen. Ett förslag till vallista måste vara undertecknat av minst 15 samer som är registrerade på röstlängden. Ett parti kan registreras om 200 samer som är registrerade undertecknar en sådan begäran.

4 Finland

I detta kapitel görs en översiktlig beskrivning av sametinget i Finland. Under 4.1 beskrivs sametingets tillkomst. Sametingets uppgifter och konstitutionella ställning analyseras i 4.2. Valreglerna beskrivs i 4.3. och den interna organisation redovisas under 4.4.

4.1 Sametingets tillkomst

1973 bildades i Finland delegationen för sameärenden, ett folkvalt organ, som även var en permanent kommitté med rådgivande funktion. Efter det att sametingen kommit till i såväl Norge som Sverige uppkom dock tanken att skapa ett sameting även i Finland. En arbetsgrupp bildades med en representant från delegationen, Justitiedepartementet och Inrikesdepartementet. Avsikten var från början att skapa ett sameting enligt svensk modell, tinget var tänkt vara en del av statsförvaltningen och en myndighet under regeringen. Under arbetets gång analyserades dock frågan om sametingets konstitutionella ställning ingående och efter diskussioner enades man om en mer självständig ställning för sametinget.

4.2 Sametingets uppgifter och konstitutionella ställning

I den finska grundlagen anges i 17 § under rubriken grundläggande fri- och rättigheter att samerna såsom urfolk samt romerna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelserna om samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna utfärdas genom lag. I 121 § står under rubriken kommunal och regional självstyrelse följande :

Samerna har inom sitt hembygdsområde språklig och kulturell autonomi enligt vad som bestäms i lag.

Det finns sedan en sametingslag som närmare anger vad denna kulturella autonomi innebär. Till Sametinget hör de ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk. I dessa ärenden får sametinget göra framställningar samt avge utlåtanden. Myndigheterna i Finland har en plikt att förhandla med tinget om alla vittsyftande och viktiga åtgärder, som på ett direkt och särskilt sätt kan inverka på samernas ställning som ett urfolk och som på samernas hembygdsområde gäller

1. samhällsplanering
2. skötsel, användning, arrendering och överlåtelse av mark, skyddsområden och ödemarksområden,
3. tillståndsansökningar angående inmutning av gruvmineraler samt utmåsläggning
4. ändring i lagstiftningen eller förvaltningen angående näringar som hör till samisk kultur
5. utveckling av undervisningen på samiska eller i samiska språket och av social- och hälsovårdstjänsterna samt,
6. annat motsvarande ärende som har inverkan på samernas språk, kultur eller deras ställning som urfolk.

För att fullgöra förhandlingsplikten skall den behöriga myndigheten bereda sametinget tillfälle att bli hört och förhandla om saken. Om sametinget inte utnyttjar tillfället hindrar detta inte myndigheten att fortsätta behandlingen av ärendet.

Det anges vidare att Sametinget skall företräda samerna i nationella och internationella sammanhang. Sametinget beslutar vidare om fördelning av de medel som anvisats för samernas gemensamma bruk.

Sametinget finansieras genom statliga medel. Medelstilledningen går till på följande sätt. Sametinget yrkar årligen i ett budgetförslag medel av staten. I förslaget anges vad pengarna skall användas till. Efter förhandlingar med staten tillerkänns Sametinget en viss summa. För närvarande uppgår årsbudgeten sammanlagt till ca 15 miljoner svenska kronor. Merparten av pengarna kommer från Justitiedepartementet, som avsätter en klumpsumma till Sametinget som fritt kan förfoga över dem. Denna frihet är viktig för Sametinget och följer enligt tinget av det förhållande att det inte är underställt regeringen. Därutöver erhåller Sametinget en summa från Kulturdepartementet för att producera samiska

läromedel och medel från Utbildningsdepartementet för annan konkret uppgift. Sametinget avger varje år en årsberättelse till Justitiedepartementet, däri redovisas även medelshanteringen.

Det anförda innebär att Sametinget har en rätt att inom sitt område som är språk och kultur att väcka frågor. Vidare är det en remissinstans, vilket betyder att det kan påverka men inte avgöra andra myndigheters beslut inom samma område. Ett problem är dock att det förekommer att myndigheter i strid med bestämmelserna underlåter att förhandla med Sametinget. Den möjlighet som då står till buds för Sametinget är att klaga hos Justitieombudsmannen eller Justitiekanslern, samt att i vissa fall anföra förvaltningsbesvär. Sametinget har flera gånger använt denna möjlighet och även fått rätt. Eftersom JO eller JK saknar sanktionsmöjligheter har det dock inte alltid medfört en förbättring av myndigheters agerande.

Därutöver följer alltså av lagen att Sametinget representerar samerna såväl nationellt som internationellt. Slutligen anges i lagen att Sametinget har en beslutanderätt som stadgas i denna eller annan lag. För närvarande har dock Sametinget endast två sådana uppgifter, det delar ut kulturmedel och är ansvarig för lagen om användning av samiska hos myndigheter.

Av propositionen (RP 248/1994) följer vidare: Konstruktionen är utarbetad på samma sätt som grundlagsskyddet för det kommunala självstyret. Till samernas hembygdsområde hör Enontekis, Enare och Utsjoki kommuner samt Lapplands renbeteslags område i Sodankylä kommun.

Inför ikraftträdandet av lagarna uppmärksammades i Finland ett problem. Då lagarna stiftades var målsättningen att det som gällde för staten om bokföring och revision även var tänkt skulle gälla för Sametinget, men reglerades inte särskilt. Det uppmärksammades sedan att Sametinget på grund av dess självstyrelsenatur inte kunde anses som en statlig myndighet eller som en del av statsförvaltningen. Det som gällde för statsförvaltningen kunde därmed inte automatiskt tillämpas på Sametinget. I en ny proposition (RP 190/1995) gjordes därför vissa tillägg.

4.2.1 Utredningens analys

Vad är då innehållet av regelverket? Sametinget i Finland är ett självständigt offentlighetsligt subjekt med stöd i lag. Det är inte en del av statsförvaltningen och inte heller en myndighet och lyder

därmed inte under regeringen. Samtidigt begränsas dock enligt ordalydelsen i grundlagen den kulturella autonomi av vad som följer av lag. Det innebär att den finska riksdagen genom lagstiftning kan utforma innehållet i den kulturella autonomi. Enligt uppgift från sametinget i Finland är den kulturella autonomi ännu inte genomförd i Finland trots att det anges i grundlagen. Skälet är just att det krävs en anpassning av övrig lagstiftning, vilket ännu inte skett. Med begreppet kultur innefattas i sammanhanget i Finland precis som i Sverige även samernas traditionella näringar såsom renskötsel. I Finland är dock rennäringen i än större grad än i Sverige föremål för motsättningar mellan samerna och övrig befolkning, eftersom samerna i Finland i motsats till samerna i Sverige inte har ensamrätt till denna näring. Även samernas rätt till mark som traditionellt använts för rennäring är omstridd. Enligt uppgift från sametinget i Finland saknar samerna trots grundlagsstadgandet autonomi inom sina traditionella näringar.

Samernas grundlagsskydd är dock knappast jämförbart med det kommunala självstyret. Inledningsvis nämns inte termen Sameting i grundlagen utan det är samerna som har språklig och kulturell autonomi. Enligt sametinget är avsikten att sametinget i framtiden skall ha samma befogenheter som kommunerna. En viktig skillnad är dock att sametinget till skillnad från kommunerna saknar beskattningsrätt. I stället finansieras sametinget genom statliga medel.

Autonomi är begränsad till samernas hembygdsområde. Det område som avses är i huvudsak de tre nordligaste kommunerna i Finland. Det är inte så att samerna är i majoritet i detta område. Inom hembygdsområdet bor 12 000 personer, varav ca 5 000 är samer. I Finland bor totalt ca 7 500 samer, vilket betyder att ca 2 500 lever utanför hembygdsområdet. Vad betyder då det att den kulturella autonomi är begränsad till hembygdsområdet? Innebär det då alltså att samerna saknar kulturell autonomi utanför hembygdsområdet? Enligt propositionen är så inte fallet. I denna anges att samerna skall utöva sin kulturella autonomi i huvudsak inom samernas hembygdsområde. I vissa ärenden t.ex. ifråga om samernas skolgång kan det i framtiden bli motiverat att tillämpa principen om självstyre även utanför samernas hembygdsområde (RP 248/94 s. 17). Vad är då avsikten med att i huvudsak begränsa autonomi till ett visst geografiskt område? Som kommer att utvecklas är självstyre utan anknytning till ett specifikt territorium ett ovanligt fenomen och därför svårhanterbart. Detta utgör också en skillnad mot kommunalt självstyre, eftersom kommunernas

självstyre alltid är geografiskt begränsat. Har dessa problem utgjort skäl för att även begränsa Sametingets autonomi geografiskt? Samtidigt är det svårt att förstå den juridiska konsekvensen av det. Hembygdsområdet är ett stort område. Det är inte tal om att samernas autonomi inom området är någon slags ensamrätt, utan avsikten är att det skall vara ett parallellsystem till kommunernas styre. Därmed tycks det ändå vara så att det är en form av icke-territionellt självstyre, det är bara det att självstyret huvudsakligen skulle gälla i en del av Finland. Synsättet bekräftas i propositionen. Följande anförs:

Urfolkens självbestämmande har i olika delar av världen ordnats enligt tre olika huvudmodeller:

1. enbart som äganderätt till ett område till vilken för närvarande anknyts nyttjanderätter som avser det omkringliggande området,
2. som en regional självstyrelse med politiska rättigheter och
3. som en etnisk-politisk självstyrelse.

På basis av dessa huvudmodeller har man senare utvecklat olika kombinationsmodeller. *Äganderätten till marken* binder urfolket vid det område som det traditionellt bebott. Huvudmålet för denna lösning är att för folket trygga en ekonomisk självbestämmanderätt som har sin grund i den besittningsrätt som tillkommer en ägare. Ett typiskt exempel på denna modell är den äganderätt till marken som Alaskas indianer, aleuter och inuiter garanterades i början av 1970-talet och till vilken knöts avsevärda ekonomiska ersättningar. Lösningen har i efterhand kritiserats för att den inte utöver äganderätten garanterar dessa folk några politiska, kulturella eller sociala rättigheter..... *Det regionala självstyret* för ett urfolk beskrivs i allmänhet som enbart en regionförvaltning. Detta beror på att de självstyrelsemodeller som realiserats inte utgår ifrån att någon etnisk grupp skall ges sär rättigheter utan att alla de som är bosatta inom området på en jämlik basis skall ha t.ex. rösträtt, rätt att fiska och rätt att äga mark. Denna självstyrelsemodell fungerar dock tillfredställande för ett urfolk endast om detta utgör en majoritet inom sitt område såsom inuiterna (eskimaerna) vilka bildar en majoritet om 85 % på Grönland. *Den etno-politiska självstyrelsemodellen* används bl.a. av samerna i de nordiska länderna. Den beviljar urfolken inom ett visst område tillerkänns särskilda rättigheter som den övriga befolkningen inte har. Fastän urfolkens rättigheter till vissa delar har samband med folkens hembygdsområden bestäms rättigheterna på etniska inte på regionala

grunder. En etno-politisk självstyrelse är alltid ett parallellsystem för det nationella och lokala politiska systemet och är inte likvärdigt med ett alternativ till dessa system. Svårigheten är att bestämma behörighetsgränserna mellan de olika systemen. I Finland har frågan om behörighetsgränserna inte tidigare varit aktuell för samerna.

Till den etno-politiska självstyrelsemodellen har man i vissa demokratiska stater fogat en rätt att inverka på den nationella lagstiftningen. I Nya Zeeland har man för urfolket maorerna reserverat en särskild kvot för representation i riksdagen. Man har stannat för denna lösning därför att den ifrågavarande minoriteten inte på grund av att den är så obetydlig i annat fall har någon möjlighet att överhuvudtaget få företrädare i riksdagen eller åtminstone inte ett tillräckligt antal. Även i Europa används system av motsvarande art bl.a. i Tyskland som garanterar den dansk-språkiga minoriteten representation i riksdagen.

De nordiska ländernas etno-politiska självstyrelsemodell innehåller för sin del vissa språkliga och politiska rättigheter samt rättigheter som har samband med nyttjandet av marken och som garanterats endast samerna. Utöver dessa rättigheter finns det i Finland enligt lag ett särskilt "samernas hembygdsområde" och i Sverige en "lapplandsgräns" samt "odlingsgräns" innanför vilka samernas rättigheter är starkare än på andra håll.

Samernas rätt till markområdena utreds särskilt i samband med beredningen av samelagen som inrikesministeriet har gett uppdrag åt delegationen för sameärenden. Det är inte i detta sammanhang skäl att beröra dessa rättigheter.

Samerna utgör en minoritet om 1/3 av befolkningen inom samernas hembygdsområde. Erfarenheterna av områdets självstyrelse visar att en regional självstyrelsemodell som baserar sig på majoritetsbeslut inte tryggar samernas ställning. En sådan lösning skulle i princip vara möjlig endast i Utsjoki kommun som har en samemajoritet.

Utgångspunkten för propositionen är att självbestämmanderätten för samerna i Finland i de ärenden som särskilt angår dem skall vidareutvecklas på basis av en etno-politisk lösning och de därtill anknutna särskilda rättigheterna närmast inom samernas hembygdsområde. (RP 248/1994 s. 15-16).

Slutsats

Till skillnad från Sametinget i Norge har Sametinget i Finland en klarare konstitutionell ställning. Enligt grundlagen har samerna ett

reellt självstyre, det äger språklig och kulturell autonomi. Självstyrelseformen grundar sig på en etno-politisk modell. Enligt uppgift från Sametinget är denna reglering betydelsefull för samerna, de känner sig stärkta av denna ställning. I realiteten har det den betydelsen att Sametinget själva fritt kan förfoga över sina tilldelade medel. Vidare följer det klart av lag att det är Sametinget som representerar samerna såväl i nationella som internationella sammanhang.

En nackdel är dock att den språkliga och kulturella autonomi måste ges sitt innehåll i lag, vilket ännu inte skett. Vidare nämns inte Sametinget i grundlagen. Därmed skulle exempelvis markfrågorna behöva lösas innan den kulturella autonomi kan slå igenom fullt ut. Tidsfördröjningen förklarar Sametinget med att grundlagen är ny och att det därför är naturligt att övrig lagstiftning släpar efter. Ett politiskt problem skulle dock vidare vara att all makt i Finland redan är uppdelad. Det skall vidare anmärkas att Sametinget för närvarande i liten utsträckning har uppgifter med beslutsrätt och att deras roll som remissinstans inte fullt ut respekteras.

4.3 Sametingets valregler

I Finland är det val till Sametinget vart fjärde år. Valet pågår under en tid om fyra veckor och all röstning sker genom poströstning. Hela landet utgör en valkrets. Det är fråga om personval, eftersom det inte förekommer partier eller ens fasta grupperingar i Sametinget. Valet anordnas av valnämnden, som Sametinget utser. Rösträtt har varje same som fyllt 18 år och som är finsk medborgare eller under de närmast föregående året haft sin hemort i Finland. Med same avses den som anser sig vara same om

1. han eller någon av hans föräldrar eller far- eller morföräldrar lärt sig samiska som första språk,
2. han är efterkommande till en sådan person som har antecknats som en fjäll-, skogs-, eller fiskelapp i jordeböckerna eller uppboräds- och mantalslängderna eller att
3. någon av hans föräldrar har antecknats eller hade kunnat antecknats som röstberättigad

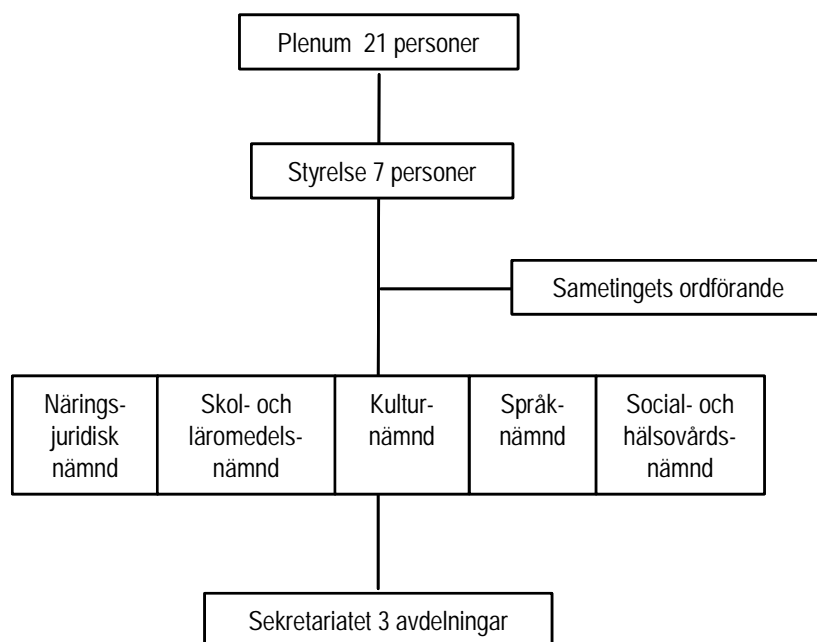
Valnämnden skall upprätta en röstlängd. Valbar är den som tre röstberättigade personer anmält till valnämnden, som upprättar en

lista över kandidaterna. Det förekommer inget stöd för röstkampanjer. Vid varje val skall 21 ledamöter och fyra ersättare väljas. Minst tre ledamöter och en ersättare skall komma från envar av de tre kommunerna i hembygdsområdet. Det är justitieministern som på grund av valresultatet utser ledamöterna. Vid valet 1999 var 5 100 personer registrerade och 57,4 procent röstade, vilket skulle innebära 2 927 personer.

4.4 Sametingets organisation

I Sametingslagen återfinns några bestämmelser om organisationen, men till övervägande del hittar man reglerna i Sametingets arbetsordning. Det är sametinget som på egen hand beslutat om sin arbetsordning.

Organisationen ser ut så här:

Sametinget väljer styrelsen. Ordföranden i Sametinget är även ordförande i styrelsen. Styrelsens uppgift är att bereda sametingens sammanträden och att verkställa besluten. Det är tinget som har beslutanderätten, men denna kan i vissa fall delegeras. Det ankommer exempelvis på plenum att fatta beslut om fördelning av pengar, men denna uppgift har delegerats till kulturnämnden. Generellt gäller att Sametingets beslut kan överklagas genom förvaltningsbesvär. Undantaget är beslut om fördelning av pengar, sådana beslut kan inte överklagas. Sekretariatet bereder ärendena under ledning av en administrativ chef.

5 Jämförande analys – Sametingen i Sverige, Finland och Norge

Detta kapitel har till syfte att jämföra Sametinget i Sverige med sametingen i Norge och Finland. Underlag för jämförelsen är förstas kapitel 2-4 och samtal med företrädare för sametingen. Avsnitt 5.1 pekar på allmänna skillnader, medan avsnitt 5.2 behandlar konstitutionella skillnader. I 5.3 försöker vi jämföra uppgifterna. 5.4 utgör en sammanfattning och vi försöker i det avsnittet även utifrån jämförelsen dra slutsatser om vad som skapar ett fungerande sameting.

5.1 Allmänna skillnader

5.1.1 Ekonomiska förhållanden

En första avgörande sak när man tittar på organisationers förmåga att verka effektivt är att undersöka de ekonomiska förutsättningarna. Vilka resurser har då de olika sametingen? Samtliga sameting är statsfinansierade. Då kan man genast slå fast att det föreligger en avsevärd skillnad. Sametinget i Norge har en årsbudget om 230 miljoner svenska kronor. I Sverige är det fråga om 78 miljoner svenska kronor och i Finland 15 miljoner svenska kronor. De stora differenserna skulle kunna tyda på att det föreligger en skillnad från statsmakternas inställning till sametingen. Det finska Justitiedepartementet har dock framfört att siffrorna inte är jämförbara, eftersom pengarna skall räcka till olika saker. Fråga är dock hur stor felmarginalen är. En annan jämförelse är att se på de medel som avsätts från statsmakternas sida för sametingens organisation. Enligt uppgift uppgår det beloppet i Norge till ca 47 miljoner svenska kronor, i Sverige till 16 miljoner svenska kronor och i Finland till ca 8 miljoner svenska kronor. Återigen skulle man kunna hävda att jämförelsen är vilseledande, eftersom organisationen i Norge är större. Det skall dock beaktas att antalet registre-

rade på röstlängden i samtliga länder inte skiljer sig åt i någon avsevärd utsträckning. I Norge är det fråga om ca 10 000 personer, i Sverige 6700 personer och i Finland 5 100 personer. Det innebär att om man skulle sätta antalet röstberättigade i förhållande till budgeten så avsätter Norge betydligt mer pengar än Sverige och Finland.

Vid en jämförelse skulle man i stället skulle utgå från antalet sameer i varje land. I Norge finns det ca 30 000 sameer, i Sverige ca 17 000 och i Finland ca 7 000. Siffrorna är dock osäkra. Om man ändå skulle utgå från dem vid en jämförelse skulle det ge vid handen att den norska staten avsätter ca 7 700 svenska kronor per same till Sametinget, Sverige ca 4 600 svenska kronor per same till Sametinget och Finland 2 100 svenska kronor per same till Sametinget. Det innebär att även utifrån denna jämförelsen blir slutsatsen densamma, Norge har en mer generös avsättning än Sverige och Finland. Sverige ligger budgetmässigt mellan sina grannländer.

Norges mer generösa hållning i ekonomiska avseenden avspeglar sig även genom att Sametinget i Norge erhållit en ny byggnad till kostnad av 125 miljoner norska kronor. Byggnaden har väckt uppseende och besökts av ett stort antal besökande.

5.1.2 Sametingets förhållande till övrig befolkning

En annan avgörande faktor för sametingens möjligheter att verka torde vara deras förhållande till övrig befolkning i landet. Som framgått är sametingens roll som remissinstans i samtliga länder central. För att det skall fungera är det dock en förutsättning att myndigheterna samarbetar. I Norge tycks det fungera någorlunda, i vart fall har Sametinget ännu inte utnyttjat sin juridiska möjlighet att klaga hos JO. Däremot tycks problemet vara större i Finland, trots att Sametinget använder sig av juridiska klagomöjligheter har det inte lett till att deras verksamhet fullt ut respekteras. Självfallet skulle dock denna skillnad även kunna förklaras med att Sametinget i Norge har större toleranströskel. Det svenska Sametingets roll som remissinstans är inte lika etablerad som i grannländerna, jämför vidare kapitel 8.

Ett nära samband har vidare Sametingets förhållande till lokalbefolkningen i närområdet och samarbetet med kommunen i den ort Sametinget är beläget. Enligt uppgift har Sametinget i Norge ett mycket bra samarbete med Karasjok kommun. Kommunen är stolt över att få husera det nybyggda Sametinget. I

Sverige däremot finns det enligt uppgift från Sametinget vissa motsättningar mellan vissa norrländska kommuner och Sametinget. Det skall dock framhållas att situationen förbättrats under senare år, bl.a. ställer sig numera två ledande kommuner, Kiruna och Jokkmokk positiva till Sametinget. En möjlig förklaring till dessa motsättningar skulle kunna vara Sametingets läge. I Sverige är Sametinget beläget i Kiruna, en ort som bör ha en stark industriell identitet, medan Sametinget i Norge tycks vara beläget på mindre ort. I Finland finns det starka motsättningar i hela Hembygdsområdet mellan samer och övrig befolkning. En förklaring till det är att rätten till rennäringen är omstridd.

Det som ovan anförts skulle tyda på att det föreligger grundläggande skillnader i sametingens förutsättningar för att verka effektivt. Om så är fallet kan det ha sin förklaring i historiska och kulturella skillnader som utredningen som huvudregel saknar möjlighet att överblicka. En viktig skillnad mellan de norska och svenska sametingen är dock att norska samepolitiker har en förankring i rikspolitiken som deras svenska kollegor saknar.

5.1.3 Det norska sametingets förankring i rikspolitiken

Historiskt började såväl samerna i Sverige som i Norge att engagera sig politiskt för att stärka sina rättigheter i början på 1900-talet. I Norge var dock samerna många fler. Bl.a. var samerna i majoritet i flera kommuner i norra Norge. I Sverige rädde motsatsen, samerna var efter kommunsammanslagningarna på 1960-talet i minoritet i samtliga kommuner i Sverige. Detta innebar att samerna i Norge och Sverige hade skilda förutsättningar för att kunna arbeta politiskt. I Norge engagerade sig samerna i större utsträckning i rikspolitiken, eftersom de i högre grad än samerna i Sverige ansåg att de fick gehör för sina ståndpunkter. I Sverige däremot drevs samepolitiken i huvudsak utanför de etablerade politiska partierna. När sedan sametingen kom till fanns det i Norge samiska politiker som var skolade i rikspolitiken, medan detta saknades i Sverige. I Norge är i motsats till förhållandena i Sverige rikspartier representerade i Sametinget. Detta har vidare till följd att de samiska politikerna i Norge har ett mycket bredare politiskt nätverk än de svenska samiska politikerna och de har därmed lättare att föra upp samiska frågorna på riksnivå.

5.2 Sametingens konstitutionella ställning

Inledningsvis kan slås fast att samernas ställning som ursprungsfolk är grundlagsskyddad i såväl Norge som Finland, men saknas i Sverige. Samerättsutredningen föreslog i sin utredning en sådan markering i regeringsformen, men förslaget avvisades av regeringen, eftersom den ansåg att en sådan markering inte fyllde någon funktion.

Det finns vidare klara skillnader mellan Sametingens konstitutionella ställningar. I Sverige och i Finland är ställningarna klart definierade, medan den i Norge är mer svårgräddbar.

Den starkaste konstitutionella ställningen har Sametinget i Finland, eftersom grundlagen tillerkänner samerna en kulturell och språklig autonomi, som de sedan utövar genom Sametinget. Det skall dock beaktas att själva termen Sametinget inte är nämnd i den finska grundlagen. En svaghet är också att innehållet i den kulturella autonomi bestäms i lag och att denna lagstiftning släpar efter. Exempelvis förhåller det sig så att i samernas kulturbegrepp ingår även traditionella näringar såsom rennäringen. För att samerna skall kunna bedriva sin rennäring på traditionellt sätt måste exempelvis rätten till mark lösas. Dessa frågor är berörda i ILO-konventionen som Finland ännu inte ratificerat. I praktiken tycks därmed lagen än så länge bara ha den effekten att Sametinget fritt kan förfoga över sina medel och att det är ostridigt att det endast är Sametinget som såväl nationellt som internationellt kan representera samerna. För samerna är dock lagen av betydelse, det som alltså torde vara viktigt är lagens symbolvärde. Lagen borde vidare fylla en viktig funktion som "målsättningsparagraf". Den dagen Finland är redo att ratificera ILO-konventionen och kunnat lösa bl.a. markfrågorna kommer det att finnas en början till en lagstiftning som garanterar reell kulturell autonomi.

Den svagaste konstitutionella ställning tycks Sverige ha, det är uttalat att Sametinget i Sverige är en myndighet och att regeringen därmed har en direktiv rätt över det. Det förfogar inte fritt över sina pengar och kan knappast fullt ut representera samerna, eftersom det samtidigt lyder under regeringen.

Den näst starkaste konstitutionella ställningen torde Sametinget i Norge besitta. Sametinget lyder inte under regeringen och det tycks vidare vara klart att det besitter en ekonomisk frihet. Det som därmed för närvarande endast i praktiken tycks skilja deras ställning från Sametingets i Finlands ställning är att Sametinget i Norge inte kan representera samerna på egen hand i internationella

sammanhang. En fråga är då om det har någon betydelse i praktiken. Modellens nackdel tycks dock vara att oklarheten skapar vissa tillämpningsproblem.

Om man nu skulle vilja jämföra den finska modellen med den norska, vilken av dem är bäst, vilken av dem skulle vid behov vara den bästa förebilden för Sverige? Fördelen med den finska är att den är klart definierad, vilket är en viktig poäng, eftersom svensk lagstiftning syftar till att vara klar och avgränsad. Även i Sverige skulle dock en sådan paragraf av samma skäl som i Finland i dag närmast vara att betrakta som en målsättning, eftersom den kulturella autonomi även först i Sverige kan slå igenom fullt ut när markfrågorna lösts. Också i Sverige ingår i kulturbegreppet traditionell näring såsom rennäringen. Om Sverige skulle överväga att i grundlag ge samerna rätten till kulturell autonomi skulle rätten behöva begränsas på något sätt såsom skett i Finland genom hänvisning till lag, eftersom markfrågorna inte heller i Sverige är lösta. I Sverige finns det en klar politisk målsättning att ratificera ILO-konventionen. Innan man kan göra det måste dock exempelvis rätten till mark först lösas. Sverige har för avsikt att lösa dessa frågor under de närmaste åren. För närvarande tycks därför en paragraf enligt finsk modell i Sverige i praktiken endast medföra en ekonomisk frihet och en representationsrätt. Den ekonomiska friheten skulle kunna uppnås redan med den norska modellen. Därmed skulle en avgörande fråga vara vilken vikt det svenska Sametinget lägger vid representationsrätten.

Sammantaget drar utredningen följande slutsatser vid värderingen av den norska och finska modellen. För närvarande medför den finska modellen jämfört med den norska modellen bara den fördelen att samerna tillerkänns en representationsrätt, som i praktiken kanske är mindre viktig. Utifrån denna "vinst" kan modellen framstå som onödigt krånglig, eftersom den kräver en grundlagsändring. På lång sikt kan dock den finska modellen vara ändamålsmässig, den uttalar en målsättning, som bör ha ett viktigt symbolvärde. Dessutom skulle en sådan lagstiftning vara en början till att skapa reell kulturell autonomi, som skulle kunna få full genomslagskraft när Sverige ratificerat ILO-konventionen. Avgörande skulle därmed tidsperspektivet vara.

5.3 Sametingens uppgifter

Vid en jämförelse mellan de olika Sametingens uppgifter visar det sig att såväl i Norge som i Finland är den huvudsakliga uppgiften att bedriva samisk politik. Tingen har rätt att föra fram saker inom det samiska området och de är obligatoriska remissinstanser. De har därutöver till uppgift att fördela medel för samiska ändamål som statsmakterna ställer till förfogande. I såväl den norska som den finska lagstiftningen finns det vidare inbyggda möjligheter för staten att delegera även andra myndighetsuppgifter, men så har inte skett i någon större utsträckning.

I Sverige däremot skiljer det sig. Sametinget i Sverige har för närvarande färre uppgifter än i vart fall tinget i Norge, det är inte obligatorisk remissinstans utan har till huvudsaklig uppgift endast att fördela medel som ställs till samernas förfogande. Därutöver har det endast till uppgift utse styrelse för sameskolan, leda det samiska språkarbetet, medverka i samhällsplaneringen och informera om samiska förhållanden. Sammantaget tycks därmed Sametingets i Sverige uppgifter vara av mindre tyngd än i vart fall i Norge.

Rennäringspolitiska kommittén har dock föreslagit att en mängd myndighetsuppgifter skall flyttas över på Sametinget. Om det skulle bli verklighet skulle det innebära en drastisk förändring, Sametinget skulle då få många uppgifter.

5.4 Sammanfattning/Slutsats

Sammanfattningsvis kan man se att de olika Sametingen har olika inriktningar. Härddraget skulle man kunna påstå följande:

Sametinget i Norge har ingen stark konstitutionell ställning, det har dock en viss självständighet vars grund är oklar. Däremot tillerkänns det betydligt mer budgetmedel än vad Sametingen i Sverige och Finland gör. Dess huvudsakliga uppgift är att bedriva samisk politik, den norska staten har trots laglig möjlighet inte lagt över många myndighetsuppgifter på tinget.

I Finland har Sametinget den starkaste konstitutionella ställningen. Dess verksamhet försvåras dock av otillräckliga budgetmedel och regeringen inte har fört över myndighetsuppgifter på tinget trots lagliga möjligheter.

Sverige har den svagaste konstitutionella ställningen och ligger budgetmässigt mellan Norge och Finland. Det som är unikt för

Sverige är att det finns förslag om att överföra en mängd myndighetsuppgifter.

En fråga är då vad som är viktigast för att få till stånd förutsättningar för ett fungerande Sameting. Är det resurser, konstitutionell ställning eller är det att ha reella arbetsuppgifter? Enligt utredningens uppfattning är det väl så att alla tre faktorer skulle kunna vara väsentliga och nödvändiga för att få till stånd ett fungerande Sameting. Det som däremot kan diskuteras är om allt går att genomföra samtidigt. Finns det några inbyggda motsatsförhållanden?

6 Sametingets och samernas förhållande till staten

Utredningens förslag:

1. Regeringen bör utreda om Sametinget kan vara ett organ för självstyre.
2. Tillsviðare bör Sametingets självständighet gentemot staten förstärkas genom att
  - a) Sametingets anslag i budgetprocessen utformas på ett generellt sätt och
  - b) Sametingets uppgifter anges i lag.
3. Regeringen bör på nytt överväga om samernas särställning som ursprungsbefolkning skall grundlagsregleras.

I detta kapitel behandlas Sametingets och samernas förhållande till staten. Under 6.1 beskriver vi våra utgångspunkter. 6.2 anger vår slutsats om Sametingets formella ställning i framtiden. 6.3 utvecklar hur en väg mot ett utökat självstyre skulle kunna se ut och i 6.4 behandlar vi frågan om att samernas särställning som ursprungsbefolkning bör grundlagsregleras. En sammanfattning finns under 6.5.

6.1 Utredningens utgångspunkter

Enligt direktiven är det Sametingets egen uppfattning att Sametingets dubbla roller utgör ett problem, det är Sametinget som folkvalt organ som skall driva den samepolitik som kommit till uttryck genom de allmänna val som föreskrivs, samtidigt som Sametinget i sin egenskap av statlig myndighet skall verkställa den politik och de beslut som fattats av riksdag och regering.

Sametingets samepolitiska mål kan strida mot riksdagens eller regeringens mål.

Synsättet har ett visst stöd i litteraturen. Universitetslektor Ulf Mörkenstam uttrycker sig så här i sin avhandling:

Ett sameting inrättas dock och med det institutionaliseras för första gången en form av kulturell autonomi för samerna som grupp.... Formen för tinget överensstämmer dock väl med det mönster för svensk samepolitik som är etablerat och dess verksamhet blir kraftigt reglerad. Det innebär att samer inte tillerkänns självbestämmande. Tinget syftar inte till "att skapa någon samisk självstyrelse av den typ som den kommunala självstyrelsen utgör. Ännu mer uppenbart är att sametinget inte kan jämföras med riksdagen. Inte heller synes kyrkomötet eller kyrkofullmäktige vara någon parallell.

I stället understryks den principiella betydelse det har att detta organ för samiska frågor offentligt får ställning som en statlig myndighet under regeringen.

Därmed faller föresatsen att med tinget ge samerna ett politiskt handlingsutrymme i skymundan och det stora antalet referenser till folkrätten och självbestämmande försvinner som motiv. Tinget skall i första hand verka för att samisk kultur skall bevaras och utvecklas och vara den myndighet som har expertkunskap i samefrågor (se t.ex. SFS nr 1433 1992: kap 2 § 1). Det är samernas eget ansvar om sametinget kan "bli ett instrument för att behålla en levande samisk kultur i landet" (prop. nr 32 1992/93: 37) Staten behöver inte underlätta det genom ytterligare särskild lagstiftning. (Mörkenstam, Om Lapparnes privilegier, Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 1999 s. 214-215).

Utredningens slutsats är att Sametinget i dag har vissa begränsningar. Ett grundläggande problem är Sametingets dubbla roller, det har till uppgift att driva den samiska politik som kommit till uttryck genom valet till Sametinget trots att det i sin egenskap av myndighet lyder under regeringen. Samtidigt är det ostridigt att samerna har en rätt till kulturell autonomi och att detta förutsätter en viss grad av självstyre. Enligt vår uppfattning är detta en motsägelse

En annan utgångspunkt är att det är angeläget att såväl Sametingets som samernas status förbättras.

Sammantaget leder detta synsätt till att Sametinget i ökad utsträckning bör få möjlighet att verka som ett självstyre. Detta

förutsätter en förändring av Sametingets och samernas förhållande till staten.

6.2 Sametingets formella ställning i framtiden.

Sametinget är i dag alltså formellt en myndighet, vilket innebär att regeringen har en direktivrätt över Sametinget. Samtidigt är det ostridigt att samerna i sin egenskap av ursprungsfolk enligt folkrätten har en rätt till en kulturell autonomi, vilket i sin tur medför ett behov av ett organ där självstyret kan utövas. Detta organ är Sametinget och enligt vår uppfattning är det ett motsatsförhållande att detta organ har en ställning som en myndighet. Vår utgångspunkt är därför som ovan anförts att Sametingets ställning i Sverige bör stärkas. Sametinget genomför för närvarande också en egen utredning om hur ett framtida självstyre skulle kunna gestalta sig.

En fråga är då vad Sametinget alternativt skulle kunna vara om det inte skulle vara en myndighet. Måste den formella ställning överhuvudtaget definieras? Som framgått av jämförelsen med den norska lagstiftningen i kapitel 3 valde man i Norge vid Sametingets tillkomst att inte klart definiera dess ställning, eftersom man förutsåg en dynamisk utveckling. Avsikten var alltså att inte en gång för alla låsa fast Sametinget i en roll utan att i stället låta Sametingets ställning växa fram i praxis. För Sametinget i Norge har detta tillvägagångssätt varit positivt, det är det ting som i dag har den starkaste politiska ställningen. Skulle man kunna göra likadant i Sverige?

I Sverige finns en systematik mellan olika organ, som till viss del framgår av regeringsformen. Av regeringsformens första kapitel första paragraf framgår att den svenska folkstyrelsen förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. Av första kapitlets 6 § följer att det är regeringen som styr riket och att den ansvarar inför riksdagen. I samma kapitel 7 § anges vidare att det finns primärkommuner och landstingskommuner och att beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar. I första kapitlet 8 § står det att det för den offentliga förvaltningen finns statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter. 11 kapitlet 6 § lyder så här:

Under regeringen lyder Justitiekanslern, Riksåklagaren, de centrala ämbetsverken och länsstyrelserna. Annan statlig förvaltnings-

myndighet lyder under regeringen, om myndigheten ej enligt denna regeringsform eller annan lag är myndighet under riksdagen.

Förvaltningsuppgift kan anförtros åt kommun.

Förvaltningsuppgift kan överlämnas till bolag, förening, samfällighet, stiftelse, registrerat trossamfund eller någon av dess organisatoriska delar eller till enskild individ.

Innefattar uppgiften myndighetsutövning, skall det ske med stöd av lag.

Det anförda ger intryck av att det på den offentliga sidan finns riksdag, regering och kommuner samt myndigheter som sköter förvaltningen. Därutöver skulle det endast finnas privaträttsliga organ som exempelvis bolag, föreningar och samfälligheter.

Dessvärre är dock den rättsliga situationen mer komplicerad än så. Det finns organ som inte klart passar in i någon av kategorierna, det är svårt att definiera dem som myndigheter eller privaträttsliga organ. Det är fråga om andra offentlighetsorgan som exempelvis Advokatsamfundet, försäkringskassorna och arbetslöshetskassorna. Deras oklara ställning har vållat problem i rättspraxis. För exempelvis myndigheter gäller vissa särskilda bestämmelser, som exempelvis att handlingarna är offentliga. Vidare är termen myndighet styrande för JO:s och JK:s tillsyn. Det har medfört att det uppstått ett behov av att i praxis bestämma om dessa organ med oklar ställning skall betraktas som en myndighet eller inte. Detta har skett med hjälp av kriterier, jämför kapitel två där sådana kriterier är omnämnda (jämför vidare Lena Marcusson, Offentlig förvaltning utanför myndighetsområdet, Uppsala 1989, kapitel 4).

Enligt utredningens uppfattning skulle det vara olämpligt att idag inte klart definiera Sametingets ställning. Om vi skulle lämna Sametingets ställning öppen skulle det leda till tillämpningsproblem och det hade i framtiden fått ankomma på domstolarna att bestämma om tinget skulle vara att betrakta som en myndighet eller inte. En skillnad mot Norge är att den tidigare Samerättsutredningen vid Sametingets tillkomst mycket klart definierade det som en myndighet, vilket medför att det även finns behov av att definiera förändringar.

Vilka alternativ finns det för Sametinget? Vad är Sametinget till sin natur? Sametinget är ett politiskt organ med en myndighetsutövande funktion. Inledningsvis måste därför Sametinget som ett minimikrav vara ett sådant organ som enligt regeringsformen kan äläggas myndighetsuppgifter. Som framgår av ovannämnda 11 kap

6 § finns det i och för sig möjligheter att överlåta myndighetsuppgifter även till privaträttsliga organ, som exempelvis en förening om det sker med stöd av lag. För utredningen är det dock uppenbart att Sametinget inte kan ha en privaträttslig ställning, det skulle avsevärt förringa dess status om det organiserades som en exempelvis en förening. Vilka alternativ finns det då ?

Utredningen drar av det anförda den slutsatsen att det bara finns två möjliga alternativ avseende Sametingets förhållande till staten. Av paragraferna följer att det är regeringen med ansvar inför riksdagen som styr riket och att det kommunala självstyret får ses som ett undantag från denna princip. Detta får då som följd att Sametinget antingen måste förbli en myndighet under regeringen eller möjligen riksdagen eller också måste det frikopplas från den svenska staten och tillerkännas ett visst självstyre. Detta självstyre skulle då precis som det kommunala självstyret behöva framgå av regeringsformen.

Utredningens slutsats

Utredningens förslag är att det bör övervägas om Sametinget på sikt kan tillerkännas ett reellt självstyre och att detta självstyre anges i regeringsformen. En sådan nyordning skulle dock förutsätta en noggrann analys av flera juridiska frågor. Vi har i bilaga 2 påbörjat en sådan analys och dragit den slutsatsen att det kan vara ändamålsmässigt att vidare utreda möjligheten att genomföra ett självstyre för samerna på exempelvis det sätt som skett i Finland, att i regeringsformen skriva in att samerna har kulturell autonomi som följer av lag.

Ändringar i grundlagen har i Sverige av tradition beretts av parlamentariskt tillsatta kommittéer. En ändring av grundlagen kräver enligt regeringsformens 8 kap 15 § vidare två likalydande beslut med ett mellanliggande riksdagsval, vilket innebär att en ändring av regeringsformen tidigast skulle kunna bli gällande år 2007. Det kan enligt vår uppfattning vidare vara lämpligt att en eventuell ändring av regeringsformen tidsmässigt samordnas med en framtida ratificering av ILO-konventionen. Som framgått av jämförelsen med den finska lagstiftningen är det först när frågan om markrättigheterna lösts som den kulturella autonomin kan slå igenom fullt ut.

Sammantaget är det vår slutsats att det ännu inte är möjligt att föreslå att Sametinget erhåller ett reellt självstyre som återspeglas i

regeringsformen. Den fråga som då uppkommer om det i avvaktan på fortsatta utredningar skulle vara möjligt att redan nu påbörja en utveckling mot ett utökat självstyre. Detta självstyre skulle sedan kunna utvecklas och formaliseras genom en reglering i regeringsformen.

6.3 En utveckling mot utökat självstyre

Som framgått vid jämförelsen med den finska lagstiftningen har det förhållande att Sametinget i Finland inte är en myndighet utan ett självständigt organ ett stort symbolvärde för samerna. De praktiska effekterna är dock som tidigare anförts begränsade till två förhållanden. I första hand innebär det enligt uppgift att Sametinget i Finland fritt kan förfoga över sina medel. Därutöver skulle det reella självstyret medföra att det är ostridigt att det är Sametinget som representerar samerna.

En idé skulle nu kunna vara att överväga om det finns ett behov av att överföra dessa rättigheter till Sametinget i Sverige och hur detta i så fall skulle kunna ske.

6.3.1 Sametingets företräddarrätt

I den finska Sametingslagen anges som framgått av kapitel 4 att det är Sametinget som nationellt och internationellt företräder samerna. Paragrafen skall enligt uppgift vara av stor betydelse för Sametinget. I Norge finns inte motsvarande bestämmelse. Enligt uppgift från Kommunal- och Regionaldepartementet är representationsrätten i internationella sammanhang oftast också föremål för diskussion mellan Sametinget och regeringen. Från Sametingets kansli i Sverige har framförts följande: Det är otillfredsställande att samerna inte själva får representera sig i internationella sammanhang. När exempelvis ursprungsfolkrättsliga frågor diskuteras i FN är det Sverige som land som är part och Sverige representeras av regeringen. I praktiken går det till på det sättet att Utrikesdepartementet bildar en arbetsgrupp, där även en representant från Sametinget oftast, men inte alltid inbjuds att delta. Sametinget får i bästa fall möjlighet att framföra sina åsikter i arbetsgruppen, men det är sedan regeringen som beslutar om vad som skall föras fram. I de fall där regeringens åsikter avviker från Sametingets utgör det en förstas en nackdel för Sametinget.

Eftersom Sametinget och regeringen har olika intressesfärer utgör detta ett problem. Ytterligare en aspekt är att Sametinget dessutom vill bli betraktat som ett icke-regeringsorgan av sina motparter, eftersom det skulle öka Sametingets trovärdighet.

Utredningen vill inledningsvis anföra att det måste vara en självklarhet att Sametinget är representerat vid frågor som berör samiska intressen. Vi vill vidare göra en skiljelinje mellan företrädesrätten i **nationella** och i **internationella** sammanhang.

När det gäller den **nationella företrädesrätten** har inte framkommit att den utgör ett problem eller att den är omtvistad. Som framgått av kapitel 2 var avsikten med att skapa ett Sameting just att få ett organ som företräder samerna. Det är därför en självklarhet att det är Sametinget som nationellt företräder samerna. En lagstiftning om detta framstår därför som onödig. I Sametingslagen står också att det är Sametingets uppgift att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige. Det är i stället den internationella företrädesrätten som skulle kunna vara ett problem. Utredningen vill inledningsvis ange att det inte kan komma i fråga att Sametinget skulle kunna få en partsställning i FN, eftersom FN är en sammanslutning mellan nationer. Sametinget är ingen nation och kan därför inte på självständig basis uppträda i FN. Detta gäller enligt uppgift från Justitiedepartementet i Finland även Sametinget i Finland.

Samtidigt bör det inte heller vara ett hinder att Sametinget företräder samerna vid möten med andra länder eller organisationer och myndigheter i såväl Sverige som i främmande länder. Utredningens slutsats är sammantaget att problemet inte egentligen tycks handla om en företrädesrätt för Sametinget. Sametingets uppgift är att företräda samerna och det saknas hinder för Sametinget att företräda sig själv i kontakten med andra länder, organisationer eller myndigheter. Problemet tycks därför snarast avse att Sametinget önskar utan inblandning från den svenska staten företräda Sverige i internationella frågor som berör samiska intressen. En fråga är då om detta sistnämnda är möjligt.

10 kapitlet regeringsformen behandlar företrädesrätten för Sverige. Av 10 kapitlet 1-3 §§ följer: Överenskommelse med stat eller med mellanfolklig organisation ingås av regeringen. Om överenskommelsen förutsätter lagstiftning eller i övrigt gäller ämne vilket riksdagen skall besluta i skall riksdagen ha godkänt överenskommelsen. Detsamma gäller om överenskommelsen är av större vikt, i det fall kan dock riksdagens godkännande om rikets intressen kräver det ersättas av en överläggning med utrikes-

nämnden. Regeringen får överlåta åt en förvaltningsmyndighet att ingå en internationell överenskommelse i fråga där överenskommelsen ej kräver riksdagens eller Utrikesnämndens medverkan.

Sametinget kommer som framgått i vart fall i den nära framtiden att vara en förvaltningsmyndighet. Det innebär som ovan framgått att det i och för sig redan i dag finns lagliga möjligheter för regeringen att låta Sametinget företräda Sverige vid ingåendet av internationella överenskommelser. Som tidigare framgått har regeringen accepterat att samerna har en rätt till kulturell autonomi. Ett synsätt skulle därför kunna vara regeringen i den mån det är aktuellt med internationella överenskommelser om samisk kultur skulle kunna låta Sametinget företräda Sverige. Ett problem skulle dock kunna vara att en överenskommelse inte bara skulle binda upp Sametinget utan även Sverige. Det skall dock vidare anmärkas att Sametingets önskan om att bli betraktat som ett icke-regeringsorgan står i motsatsförhållande till önskemålet om att företräda Sverige i internationella överenskommelser. Ett icke-regeringsorgan kan per definition inte företräda medborgare i ett land utan har till uppgift att bilda opinion för sina medlemmars intressen.

Sammantaget anser utredningen att Sametinget redan har en företrädesrätt. Frågan kan därutöver vidgas till att Sametinget ensamt vill företräda svenska medborgare av samisk etnicitet. Denna fråga måste i så fall utredas i samband med självstyret.

6.3.2 Anvisade medel

Sametinget är i dag och kommer oavsett sin framtida status även att framöver att vara beroende av allmänna medel för sin verksamhet. Sametinget är en myndighet. Enligt förordning (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag gäller att myndighet som lyder omedelbart under regeringen skall avge årligen avge årsredovisning, delårsrapport och budgetunderlag till regeringen.

Det ankommer sedan på regeringen enligt regeringsformens (RF:s) 9 kap 6 § att avge ett förslag till statsbudget till riksdagen. Av riksdagsordningens 3 kapitel 2 § följer att budgetpropositionen skall innehålla finansplan och nationalbudget samt förslag till reglering av statsbudgeten. Det är riksdagen som fattar beslut om budgeten, av 9 kap. 2 § framgår att statliga medel inte får användas på annat sätt än riksdagen bestämt. Samtidigt anges i 9 kap 8 § RF

att statens medel och dess övriga tillgångar står till regeringens disposition, såvida det inte är tillgångar som är avsedda för riksdagen eller dess myndigheter eller som i lag har avsatts till särskild förvaltning. När riksdagen fattar beslut om budgeten, anvisar den därvid inte endast ett belopp för ett visst ändamål utan anger även de villkor som skall gälla för dispositionen av medlen. Detta sker på ett standardiserat sätt genom att riksdagen för varje ändamål anger med vilken typ av anslag medel som skall anvisas (jämför prop. 1995/96 :220 s. 23). Det finns enligt lag (1996:1059) om statsbudgeten 4-6 §§ tre olika former av anslag.

Det är fråga om **obetecknat anslag, reservationsanslag och ramanslag**. Det är ramanslaget som är den "friaste" formen av anslag, till skillnad från de andra typerna av anslag får detta anslag både överskridas under vissa förutsättningar och vidare får outnyttjade medel användas under följande budgetår. Det är dock regeringen och inte mottagaren av anslaget som denna frihet riktar sig mot. Sedan beslut fattats om budget är det regeringen som i enlighet med denna fördelar medel. Enligt nämnda lag 7 § får regeringen när den tilldelar en myndighet ett anslag besluta om begränsningar i villkoren för utnyttjande av anslaget. Exempel på sådana villkorsbegränsningar som kan bli aktuella är att outnyttjade medel på reservationsanslag inte får användas så många år som anslagstypen medger. Regeringen har vidare enligt 8 § en rätt att under vissa förutsättningar besluta att medel på ett anvisat anslag inte skall användas, exempelvis om det framkommer att medel inte använts på ett ändamålsenligt sätt.

Vad är då innehållet i regelverket? Vem bestämmer över budgeten? Är det regeringen eller riksdagen? I regeringsformen anges klart att regeringen inte får använda medel till annat än riksdagen bestämt. En fråga vid regeringsformens tillkomst var dock om regeringen var tvungen att använda de av riksdagen beviljade anslagen. Den dåvarande grundlagsberedningen var av den uppfattningen att riksdagens anslagsbeslut i princip skulle verkställas. Justitieministern var dock av den uppfattningen att regeringsformen skulle tolkas på motsatt sätt. Han anförde i propositionen om ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m. följande:

.....anser jag emellertid att RF bör inta den principiella ståndpunkten att det får ankomma på regeringen att under parlamentariskt ansvar avgöra i vad mån de utgifter som anslagen möjliggör skall verkställas. En prövningsrätt för regeringen har sin främsta praktiska betydelse i

ett läge då det från stabiliseringspolitisk synpunkt blir önskvärt att utan dröjsmål begränsa de statliga utgifterna. Också när det gäller att tillvarata uppkommande besparingsmöjligheter är en sådan prövningsrätt av betydelse. Med hänsyn till det anförda anser jag att grundlagsberedningens motivuttalande att riksdagens utgiftsbeslut i princip skall verkställas inte bör vara vägledande (prop. 1973:90 s. 224).

Den tolkning som justitieministern gjorde av regeringsformens bestämmelser ställde sig riksdagen bakom och har därefter ansetts gälla. I den budgetlag som sedan kom till långt senare har denna praxis kodifierats genom att det som ovan angetts i 7 och 8 §§ anges att regeringen under vissa förutsättningar får besluta att anslag inte får användas eller i övrigt även har en rätt att ställa villkor. En fråga är då om det med hänsyn till detta skulle vara möjligt att ge Sametinget ett större inflytande över sina anvisade medel.

Inledningsvis vill utredningen anföra att det självfallet är möjligt att Sametinget i framtiden budgeten anvisas "en påse pengar" i stället för som nu är fallet anvisas medel för specifikt angivna ändamål. För budgetåret 2002 fick Sametinget drygt 78 miljoner kronor i tre olika anslag. Av beloppet var drygt 16 miljoner ett ramanslag för Sametingets verksamhet. I regleringsbrevet ställer regeringen upp detaljerade mål för Sametingets verksamhet och kopplar till anslaget långtgående krav om återrapportering och villkor. Därutöver utgick 47 miljoner kronor till Sametinget. Beloppet skall användas för ersättning för renar som skadats eller dödats av varg, björn, järv, lo eller örn samt till förebyggande arbete. I regleringsbrevet anges hur beloppen skall bestämmas samt att pengarna inte får användas för förvaltningskostnader. Slutligen tillerkändes Sametinget drygt 14 miljoner kronor såsom bidrag till samisk kultur. Till det beloppet är kopplat krav om återrapportering.

En jämförelse kan göras med statens bidrag till kommunerna. Tidigare anvisades även kommunerna bidrag för specifikt angivna ändamål. Staten har dock övergått till att i stället ge kommunerna "en påse pengar". För år 2002 bestämdes i budgeten merparten av anslaget till kommuner och landsting som ett ramanslag med benämningen generellt statsbidrag. En fråga är då vilka konsekvenser det skulle kunna få om Sametinget i framtiden tillerkändes en klumpsumma i stället för olika delposter. Som framgått är det oomtvistat att Sametinget har en kulturell autonomi och att detta medför ett behov av ett visst självstyre. Vi anser

därför att det är naturligt att Sametinget fritt kan förfoga över de av riksdagen anvisade medel. Sametinget är vidare förstas den som bäst känner till sin verksamhet och är därför den som är bäst skickad att fördela pengarna. Med en utökad ekonomisk frihet följer också ett utökat ansvar, det kommer att ankomma på Sametinget att se till att ett budgeterat ramanslag räcker till samtliga utgifter. Skulle det kunna medföra några negativa konsekvenser? Det har som angivits föreslagits att myndighetsuppgifter i framtiden skall överflyttas till Sametinget. Det innebär att om Sametinget inte avsätter tillräckliga medel för denna verksamhet så skulle det då kunna drabba tredje man. Från vissa håll, även från några politiker inom Sametinget, har framförts farhågor om Sametinget inte skulle vara mogen att bära detta ansvar. Det som är särskilt känsligt är att alltså mer än hälften av Sametingets anslag utgörs av den tidigare nämnda s.k. rovdjursersättningen, dvs. öronmärkta pengar som Sametinget skall fördela till renägare som fått renar skadade eller dödade av rovdjur. Inom Sametinget finns en historisk motsättning mellan renägare och andra. Bland dem som företräder renägare finns det nu en rädsla för att Sametinget i framtiden skulle komma att använda dessa pengar till andra angelägna behov. Det skulle kunna skada rennäringen som utgör grundbulten i den samiska kulturen. Problemet bottenar också i att det inom Sametinget finns en mycket bestämd uppfattning om att den nuvarande nivån på anslag är alldeles för låg för att möjliggöra en fungerande verksamhet. Sametinget har framfört att redan nu är budgeterade medel otillräckliga, vilket medför att det till skillnad från Sametinget i Norge inte har möjlighet att driva samiska frågor. Det har pekats på att Sametingets verksamhet av geografiska skäl är särskilt kostsam att driva. Till skillnad från kommunerna utgör Sametingets geografiska område hela Sverige. Det medför att det är angeläget att Sametinget har valda representanter från hela landet, vilket i sin tur leder till att varje sammanträde genererar höga reskostnader. Problemet skulle i framtiden kunna förvärras om myndighetsuppgifter förs över på tinget utan att resurserna ökas i motsvarande mån.

Det skall vidare beaktas att så länge Sametinget har kvar sina bindningar till staten har staten även ett ansvar för verksamheten. Exempelvis skulle ett skadeståndsansvar för Sametinget kunna drabba staten.

Utredningen anser sammantaget att den principiella synen om Sametingets självstyre bör avgöra frågan. Vår slutsats är att den

enda framkomliga vägen för att skapa ett fungerande Sameting är att öka dess självständighet. Enligt vårt synsätt måste en verksamhet ha meningsfulla uppgifter för att kunna verka. När ansvaret för samiska frågor överförs till Sametinget kan dessa fritt debatteras och konflikter lösas i en demokratisk ordning. En förutsättning för att denna målsättning skall kunna realiseras är dock att regeringen i framtiden föreslår riksdagen att avsätta så mycket pengar för Sametinget att en verksamhet på rimlig nivå är möjlig. I gengäld får det av Sametinget sedan krävas att det fullt ut förmår axla ansvaret för Sametingets verksamhet. Inom Sametinget måste det vidare finnas en förståelse för att det trots sin ökade självständighet verkar inom Sverige och därmed måste respektera de mål som riksdag och regering sätter upp.

Nästa fråga är om det skulle vara möjligt att i lag slå fast att Sametinget fritt får förfoga sina medel och om det finns ett behov av en sådan regel. En fördel med lagstiftning skulle vara att Sametingets ekonomiska frihet inte skulle komma att vara beroende av frivilliga åtgärder från regering och riksdag. En lagstiftning skulle binda upp regeringen, men inte riksdagen, eftersom riksdagen även kan förändra gällande lag. Enligt utredningens uppfattning skulle det vara ändamålsmässigt med en sådan lagstiftning. Som ovan framgått har dock regeringen ett statsfinansiellt ansvar. En lag som innebar en ekonomisk frihet för Sametinget skulle då innebära ett undantag från denna princip. Den skulle lagtekniskt till en början behöva framgå av budgetlagen, som ett undantag från 7 och 8 §§. Utredningen anser i och för sig att det skulle vara möjligt att lagstifta om ett sådant undantag i budgetlagen. Som tidigare framgått har Sametinget en särställning i det svenska samhället och det skulle därför även vara rimligt att denna särställning genomsytrade budgetprocessen. Ett principiellt problem är dock att ett sådant undantag skulle kunna strida mot regeringsformen. Som tidigare framgått utgör 7 och 8 §§ i budgetlagen en kodifiering av tidigare praxis, redan regeringsformen har tolkats på det sättet att regeringen har en principiell rätt att låta bli att verkställa anslag. Ett undantag om detta i budgetlagen skulle då kunna anses strida mot regeringsformen, särskilt då mot 9 kap 8 § som anger att statens medel och dess övriga tillgångar står till regeringens disposition, såvida det inte är fråga om tillgångar som är avsedda för riksdagen eller dess myndigheter eller som i lag har avsatts till särskild förvaltning. Ett exempel på särskild förvaltning är avgifter för den allmänna tilläggs pensioneringen. I litteraturen har också angetts att 9 kap 8 § regeringsformen utgör ett hinder för riksdagen att direkt

ställa medel till disposition åt en statlig myndighet (jämför Erik Holmberg, Nils Stjernquist, Grundlagarna, Stockholm 1980).

Sammantaget är det utredningens bedömning att det enligt regeringsformen inte är möjligt att ge Sametinget en lagstadgad ekonomisk frihet så länge Sametinget är en myndighet. En slutsats är därför att om en sådan frihet är önskvärd så bör i stället myndighetsbegreppet ifrågasättas. Till vidare vill vi i stället rekommendera regeringen att i framtiden i sin budgetproposition till riksdagen föreslå ett enda ramanslag för Sametinget. Det kommer att medföra ett praktiskt behov om att betrakta Sametinget som ett enda utgiftsområde. Utredningen anser att det är en rimlig konsekvens. Budgeten till Sametinget är i och för sig förhållandevis begränsad, men myndigheten Sametinget intar en särställning i det svenska samhället.

6.3.3 Sametingets uppgifter bör bestämmas i lag

Sametinget är en myndighet, vilket innebär att regeringen har en direktivrätt över det. Innebörden är följande: Enligt RF 11:7 får ingen bestämma hur en förvaltningsmyndighet skall i särskilt fall besluta i ärende som rör myndighetsutövning eller tillämpning av lag. Denna grundlagsbestämmelse förbjuder alltså bara direktiv i särskilt fall. Den hindrar alltså inte att regeringen kan styra myndigheten genom generella direktiv. Av RF 11:6 följer vidare att förvaltningsmyndigheter utanför detta område har en principiell lydnessplikt gentemot regeringen, när det inte är fråga om myndighetsutövning eller tillämpning lag finns det inget hinder för regeringen att lägga sig i förvaltningsmyndigheters beslutsfattande i enskilda fall (jämför Håkan Strömberg, Allmän förvaltningsrätt, 1992, sid. 739. Den begränsning som ändå föreligger är den i RF 1:1 gällande principen om att den offentliga makten utövas under lagarna, innebörden är att regeringen inte får utfärda direktiv som strider mot gällande rätt (jämför Erik Holmquist, Nils Stjernquist Grundlagarna, 1980, sid. 382).

Det anförda skulle innebära att regeringen utan lagstöd skulle kunna lägga nya arbetsuppgifter på Sametinget. Ett sätt att stärka Sametingets självständiga hållning skulle vara att Sametingets uppgifter bestämdes i lag. På det sättet skulle det endast kunna vara riksdagen som skulle kunna förändra Sametingets arbetsuppgifter. Utredningen rekommenderar en sådan lösning. Vi föreslår alltså att regeringen framöver undviker att lägga arbetsuppgifter på

Sametinget formlöst eller i en förordning. I stället bör samtliga uppgifter framgå av sametingslagen. På sikt, i samband med att självstyret utreds bör det även utredas om det är möjligt att i regeringsformen reglera att Sametingets uppgifter bestäms i lag. Motsvarande gäller för kommunerna, av regeringsformen följer att kommunernas äligganden meddelas i lag.

6.4 Bör samernas särställning som ursprungsbefolkning grundlagsregleras ?

Utredningens utgångspunkt är som framgått att samernas ställning bör stärkas. Vi har ovan föreslagit åtgärder för att utöka Sametingets befogenheter. Ett annat sätt att stärka samernas ställning skulle dock vara att förbättra samernas status. Samerna har sedan längre krävt att de tillerkänns en officiell status.

Den tidigare Samerättsutredningen föreslog i sitt betänkande "Samerätt och Sameting", SOU 1989:41, om detta att samernas särskilda ställning som etnisk minoritet och urbefolkning i Sverige markerades i regeringsformen. I betänkandet s. 119-122 framgår skälen för förslaget. Utredningen vill hänvisa till dessa och särskilt framhäva följande skäl:

I 1 kap. 2 § fjärde stycket RF slås fast att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur - och samfundsliv bör främjas. Genom den bestämmelsen har enligt motiven (SOU 1975:75 s. 183) grundvalen för svensk invandrings- och minoritetspolitik programmatiskt förankrats i grundlagen. I propositionen framhöll departementschefen (prop. 1975/76:209 s.138) att ordet kultur skulle ges en vidsträckt tolkning och bl.a. innefattade samernas renskötsel.

I 2 kap. 15 § RF finns en bestämmelse om att lagar eller andra föreskrifter inte får innebära att en medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet. Samerna omfattas också av denna bestämmelse.....

.... folkrättens regler om minoritetsskydd har betydelse för samerna och för den svenska samepolitiken. Det bör i detta sammanhang hållas i minnet att artikel 27 i 1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, som utgör grunden för detta ställningstagande, inte anses avse sådana minoritetsgrupper som uppkommit genom de stora folkomflyttningarna på 1900 -talet. Av de minoritetsgrupper i Sverige som omfattas av stadgandet i 1 kap. 2 § fjärde stycket

RF, om främjandet av minoriteters kultur-och samfundsliv, är det därför endast ett fåtal - däribland samerna - som kan åberopa det folkrättsliga stödet i artikel 27.

Samerna har emellertid i egenskap av urbefolkning även gentemot övriga grupper som omfattas av det folkrättsliga skyddet en särskild ställning. Samerna har funnits i de nordliga delarna av Skandinavien innan dessa områden befolkades av andra och långt innan den svenska nationalstaten växte fram. Den samiska kulturen är därför sedan länge en betydelsefull del av vårt svenska kulturarv. Till detta kommer att samerna till skillnad från nära nog samtliga andra minoritetsgrupper i Sverige inte kan förlita sig på något stöd för sin kultur och sitt språk från något annat land där man utgör folkflertalet eller har en stabil kulturell och språklig bas.

Riksdagen har i det tidigare nämnda uttalanden år 1977 slagit fast att samernas särskilda ställning bland vår lands minoriteter innebär att det vid en utbyggnaden av samhällets stöd till samekulturen måste ges utrymme även åt andra bedömningar än de som kan göras beträffande övriga minoritetskulturer i det svenska samhället. Ett grundlagsstadgande om samerna bör enligt vår mening ha sin utgångspunkt i denna markering från riksdagens sida om samekulturens särställning.

Samerna har vid upprepade tillfällen framhållit att det är angeläget att det i ett stadgande som skall ge uttryck åt det samiska folkets status anges att samerna är en urbefolkning i Sverige. Vi delar den ståndpunkten.

I avsnitt 2.1 har vi påpekat att det i internationell rätt inte finns någon klar definition av begreppet urbefolkning (indigenous people). Den omständigheten att man internationellt inte lyckats ena sig om en definition av urbefolkningsbegreppet bör enligt vår mening inte hindra att Sverige i den nationella rätten använder begreppet urbefolkning vid en beskrivning av samernas ställning i vårt land. (Samerätt och Sameting, Huvudbetänkande av samerättsutredningen, SOU 1989:41 sid.126-127).

Det uttalande från riksdagen som utredningen hänvisade till var att riksdagen år 1977 vid behandlingen av propositionen om insatser för samerna redovisade sin syn på samernas ställning som etnisk minoritet i Sverige (prop. 1976/77.80, KrU 43, rskr.289):

De överväganden som redovisas i propositionen och de förslag som läggs fram utgår från den grunduppfattningen att samerna är en etnisk minoritet i Sverige, som i sin egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning. Utskottet ansluter sig till denna

grundsyn och anser det värdefullt att den uttalas så klart. I propositionen framhålls vidare att denna grundsyn innebär att man vid utbyggnaden av samhällets stöd till samekulturen måste ge utrymme även åt andra bedömningar än de som kan göras beträffande övriga minoritetsgrupper i det svenska samhället. Samtidigt betonas att det är naturligt att målen för samhällets insatser för den samiska minoriteten har sin utgångspunkt i de mål som slagits fast för minoritetspolitiken i stort, nämligen jämlikhet, valfrihet och samverkan. Utskottet kan ansluta sig även till dessa uttalanden liksom till vad som i övrigt i propositionen anförts i detta sammanhang.

I den proposition som Samerättsutredningens förslag behandlades anger det föredragande statsrådet kortfattat att redan gällande bestämmelser i RF ger samerna som etnisk minoritet ett fullgott grundlagsskydd. En ytterligare markering i RF ansågs därför sakna betydelse. (Jämför prop. 1992/93:32 s. 32).

En fråga är då vad som låg bakom detta ställningstagande. Av remissammanställningen (Remissyttranden över Samerättsutredningens Betänkanden, Ds 1989:72) följer att remissutfallet av det dåvarande förslaget var blandat. Det som fördes fram var att det kunde vara mindre lämpligt att gradera olika minoriteter. Därutöver kritiserade flera remissinstanser, däribland samiska, att förslaget hade en alltför allmän innebörd.

Utredningens uppfattning är att det finns skäl för att på nytt överväga om samerna bör tillerkännas en särställning i grundlagen. Sedan regeringen avvisade ett sådant förslag har samernas ställning som ursprungsfolk stärkts i den internationella rätten. Sveriges ratificering i februari 2000 av Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk innebar att Sveriges nationella minoriteter och deras språk erkändes. De grupper som utgör nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Det uttalades också särskilt att samerna är en urbefolkning. Detta innebar ett avsteg från den tidigare principen att jämställa alla invandrar- och minoritetsgrupper i Sverige. Därmed skulle alltså den tidigare invändningen om att det är olämpligt att gradera minoriteter inte ha någon bäring för samer.

Därtill kommer att samernas särställning är grundlagsskyddad såväl i Norge som i Finland. Vi anser att det är otillfredsställande att samerna har en svagare ställning i Sverige än i grannländerna. Utredningen anser att frågan om samernas särställning är färdigutredd och att den tidigare samerättsutredningen lämnat ett

väl genomarbetat förslag. Innehållet i paragrafen har redan accepterats av riksdagen. Det skulle vara fråga om ett tillägg till redan gällande 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen, som nu anger att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

Eftersom dock utredningen saknar stöd i direktiven för att föreslå ändringar i grundlagen får det ankomma på den fortsatta beredningen att lämna ett sådant förslag.

6.5 Sammanfattning

Utredningens utgångspunkt är att Sametingets och samernas ställning bör stärkas. Sametinget har i dag vissa begränsningar. Ett grundläggande problem är Sametingets dubbla roller, det har till uppgift att driva den samiska politik som kommit till uttryck genom valet till Sametinget trots att det i sin egenskap av myndighet lyder under regeringen. Vi anser därför att det inte är ändamålsmässigt att Sametinget är en myndighet.

Sedan Sametingets tillkomst har det skett en dynamisk utveckling av samernas folkrättsliga ställning. Det är numera alltså ostridigt att samerna har en rätt till kulturell autonomi och att detta förutsätter en viss grad av självstyre. Detta förändrade synsätt skulle enligt vår bedömning möjliggöra en omprövning av Sametingets ställning som myndighet under regeringen.

En fråga är dock då vad Sametinget alternativt skulle kunna vara. Enligt regeringsformen är det regeringen med ansvar inför riksdagen som styr riket. Ett undantag från denna princip utgör det kommunala självstyret. Utredningen har dragit den slutsatsen att Sametinget antingen måste förbli en myndighet under regeringen eller möjligen riksdagen eller också måste det tillerkännas ett visst självstyre. Detta skulle behöva framgå av regeringsformen.

Utredningen anser att det kan vara ändamålsmässigt att vidare utreda möjligheten att genomföra ett självstyre för samerna på exempelvis det sätt som skett i Finland, att i regeringsformen skriva in att samerna har kulturell autonomi som följer av lag. En sådan nyordning skulle förutsätta en noggrann analys av ett flertal svåra frågor med såväl folkrättsliga som konstitutionella aspekter. Utredningen har påbörjat en sådan analys. En eventuell fortsatt analys görs dock enligt vår bedömning lämpligast av en

parlamentariskt sammansatt kommitté med uttryckligt stöd i direktiven. Vi föreslår därför att regeringen låter utreda denna fråga. I avvaktan på ett eventuellt formaliserat självstyre har utredningen övervägt om det är möjligt att redan nu utöka Sametingets självständighet. Vi har med denna utgångspunkt analyserat vissa centrala frågor. Dessa skulle vara Sametingets **representationsrätt**, Sametingets ansvar över **anvisade medel** och **regeringens direktivrätt** över Sametinget.

Från Sametingets sida har framförts att det är olämpligt att Sametinget inte representerar samerna i internationella sammanhang. Dessutom vill Sametinget bli betraktat som ett icke-regeringsorgan av andra parter, eftersom det skulle öka Sametingets trovärdighet. Utredningen har dragit den slutsatsen att det saknas hinder för Sametinget att företräda samerna i Sverige vid möten med andra länder, organisationer eller andra myndigheter. Sametingets uppgift är just att företräda samerna. Problemet tycks i stället snarast handla om att Sametinget önskar utan inblandning från den svenska staten företräda Sverige i internationella frågor som berör samiska intressen. Det skall dock anmärkas att Sametingets önskan om att bli betraktat som ett icke-regeringsorgan står i motsatsförhållande till önskemålet om att företräda Sverige i internationella överenskommelser. Ett icke-regeringsorgan kan per definition inte företräda medborgare i ett land utan har till uppgift att bilda opinion för sina medlemmars intressen. Det är vidare regeringens uppgift att träffa överenskommelse med annan stat eller mellanfolklig organisation. Det finns i och för sig lagliga möjligheter att överlåta denna rätt till förvaltningsmyndigheter, såsom exempelvis Sametinget. En sådan överenskommelse skulle då alltså inte bara binda upp Sametinget utan även Sverige. Sammantaget anser utredningen att Sametinget redan har en representationsrätt. Frågan skulle därutöver också kunna vidgas till att Sametinget ensamt vill företräda svenska medborgare av samisk etnicitet. Denna fråga måste i så fall utredas i samband med ett utökat självstyre. Representationsrätten bör därför behandlas i det större sammanhanget, i samband med att självstyret utreds.

Sametinget tillerkändes för budgetåret 2002 drygt 78 miljoner kronor i tre olika anslag. Till anslaget ställde regeringen i regleringsbrevet upp krav om återrapportering och villkor. Utredningen föreslår att riksdagen efter förslag av regeringen i framtiden övergår till att tillerkänna Sametinget ett enda ramanslag. Det skulle medföra ett praktiskt behov av att i regeringens

budgetarbete betrakta Sametinget som ett enda utgiftsområde. Utredningen anser att detta är en rimlig konsekvens. Budgeten till Sametinget är i och för sig förhållandevis begränsad, men myndigheten Sametinget intar en särställning i det svenska samhället. Vi anser att det är naturligt att Sametinget fritt kan förfoga över sina medel. Det ligger i linje med att samerna har rätt till kulturell autonomi, vilket medför ett behov av ett visst självstyre. Sametinget är också det som bäst känner till sin verksamhet och därför också är bäst skickad att fördela pengarna. Med en utökad ekonomisk frihet följer också ett utökat ansvar, det kommer att ankomma på Sametinget att se till att ett budgeterat ramanslag räcker till samtliga utgifter. Från vissa håll, även från några politiker inom Sametinget, har framförts farhågor om att Sametinget inte skulle vara mogen att bära detta ansvar. Det som är särskilt känsligt är att mer än hälften av Sametingets anslag utgörs av den s.k. rovdjursersättningen, dvs. öronmärkta pengar som Sametinget skall fördela till renägare som fått renar skadade eller dödade av rovdjur. Inom Sametinget finns en historisk motsättning mellan renägare och andra. Bland dem som företräder renägare finns det nu en rädsla för att Sametinget i framtiden skulle komma att använda dessa pengar till andra angelägna behov. Det skulle kunna skada rennäringen som utgör grundbulten i den samiska kulturen. Problemet bottnar också i att det inom Sametinget finns en mycket bestämd uppfattning om att den nuvarande nivån på anslag är alldeles för låg för att möjliggöra en fungerande verksamhet. Utredningens slutsats är att den enda framkomliga vägen för att skapa ett fungerande Sameting är att öka dess självständighet. Enligt vårt synsätt måste en verksamhet ha meningsfulla uppgifter för att kunna verka. När ansvaret för samiska frågor överförs till Sametinget kan dessa fritt debatteras och konflikter lösas i en demokratisk ordning. En förutsättning för att denna målsättning skall kunna realiseras är dock att regeringen föreslår riksdagen att i framtiden avsätta så mycket pengar för Sametinget att en verksamhet på rimlig nivå är möjlig. I gengäld får det av Sametinget sedan krävas att det fullt ut förmår axla ansvaret för Sametingets verksamhet. Inom Sametinget måste det vidare finnas en förstäelse för att det trots sin ökade självständighet verkar inom Sverige och därmed måste respektera de mål som riksdag och regering sätter upp.

Utredningen har vidare övervägt om det skulle vara möjligt att i lag slå fast att Sametinget fritt får förfoga över sina medel. Vår slutsats är att det inte är möjligt så länge Sametinget är en

myndighet, eftersom en sådan lagreglering skulle strida mot regeringsformen. Skälet är att regeringen har ett statsfinansiellt ansvar. Detta behöver dock inte hindra regeringen från att i budgeten föra samman medel till ett ramanslag för Sametinget självt att fördela.

Myndigheter har en principiell lydnadsplikt mot regeringen. Det innebär bl.a. att regeringen utan lagstöd skulle kunna lägga nya arbetsuppgifter på Sametinget. I syfte att stärka Sametingets ställning rekommenderar vi att Sametingets uppgifter framgår av sametingslagen. På sikt, i samband med att självstyret utreds, bör det även utredas om det är möjligt att i regeringsformen reglera att Sametingets uppgifter bestäms i lag. Motsvarande gäller för kommunerna, av regeringsformen följer att kommunernas äligganden meddelas i lag.

Utredningen har som framgått föreslagit åtgärder för att utöka Sametingets befogenheter. Ett annat sätt att stärka samernas ställning skulle dock vara att förbättra samernas status. Samerna har sedan länge krävt att de tillerkänns en officiell status. Den tidigare samerättsutredningen föreslog i sitt betänkande (Samerätt och Sameting SOU 1989:41) att samernas särskilda ställning som etnisk minoritet och urbefolkning markerades i regeringsformen. Utredningen hänvisade till att riksdagen redan 1977 i ett uttalande slagit fast att samerna är en etnisk minoritet, som i sin egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning.

I remissbehandlingen av utredningens förslag framkom bl.a. den invändningen att det skulle vara olämpligt att gradera olika minoriteter. Regeringen avvisade därefter förslaget med hänvisning till att gällande bestämmelser i regeringsformen redan ger samerna ett fullgott grundlagsskydd.

Utredningens uppfattning är att det finns skäl för att på nytt överväga om samerna bör tillerkännas en särställning i grundlagen. Sedan regeringen avvisade ett sådant förslag har samernas ställning som ursprungsfolk stärkts i den internationella rätten. Sveriges ratificering i februari 2000 av Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk innebär att Sveriges nationella minoriteter och deras språk erkändes. De grupper som utgör nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Det uttalades också särskilt att samerna är en urbefolkning. Detta innebär ett avsteg från den tidigare principen att jämställa alla invandrar- och minoritetsgrupper i Sverige.

Därmed skulle alltså den tidigare invändningen om att det är olämpligt att gradera minoriteter inte ha någon bäring för samer.

Därtill kommer att samernas särställning är grundlagsskyddad såväl i Norge som i Finland. Vi anser att det är otillfredsställande att samerna har en svagare ställning i Sverige än i grannländerna. Utredningen anser att frågan om samernas särställning är färdigutredd och att den tidigare samerättsutredningen lämnat ett väl genomarbetat förslag. Eftersom dock utredningen saknar stöd i direktiven för att föreslå ändringar i grundlagen får det ankomma på den fortsatta beredningen att lämna ett sådant förslag.

7 Sametingets organisation

Utredningens förslag:

1. Sametingets ordförande bör utses av Sametinget och inte av regeringen
2. Sametingslagen bör kompletteras med ett s.k. minoritetsskydd, om den politiska minoriteten begär det skall den kunna bli representerad i styrelse och nämnder
3. Sametingslagen bör innehålla en bestämmelse om att plenum får återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i styrelse eller nämnd om den politiska majoriteten i styrelsen eller nämnd inte är densamma som i fullmäktige. Motsvarande bör gälla för Sametingets presidium.
4. Sametingslagen bör innehålla en bestämmelse med innebörd att det är styrelse eller nämnd som beslutar i frågor som rör förvaltningen och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha

I detta kapitel behandlas Sametingets organisation. Under 7.1 anger vi utredningens utgångspunkter. I 7.2 presenteras Sametingets nuvarande organisation och i 7.3 den kommunala organisationen. Sametingets tänkbara organisatoriska problem anges i 7.4. I 7.5 anger vi utredningens överväganden. 7.5.1 behandlar Sametingets grundläggande organisation. I 7.5.2 analyserar vi frågan om Sametingets ordförande skall utses av regeringen och i 7.5.3 frågan om majoritetsstyre eller proportionellt styre. Vi behandlar vi frågorna om nämnder och beredning i 7.5.4 och 7.5.5. Slutligen tar vi i 7.5.6 upp frågan om motioner. En sammanfattning finns under 7.6.

7.1 Utredningens utgångspunkter

Utredningens utgångspunkt är att Sametingets status bör höjas. Detta förutsätter att Sametinget är välfungerande och att organisationen är demokratisk. Sametinget skall vara självständigt och utgöra ett uttryck för den samiska autonomin, men måste för att kunna upprätthålla en position i det svenska samhället respektera grundläggande demokratiska värderingar. Vi anser att Sametinget i många avseenden måste ges utrymme för att finna sin egen väg, men organisatoriskt måste det för att kunna uppnå en politisk tyngd vara en del av det svenska folkstyret.

Som framgått kan Sametinget enligt ett förslag från Renäringspolitiska kommittén att i framtiden komma att handha ett stort antal myndighetsuppgifter. Det är enligt vår uppfattning vidare angeläget att det sker en dynamisk utveckling i Sametinget och att det i framtiden i takt med att verksamheten utvecklas alltfler uppgifter överförs på tingen. En förutsättning för att uppgifter skall kunna överföras är dock att det finns garantier för att myndighetsutövningen sker på ett rättssäkert sätt. Det är vidare väsentligt att den politiska verksamheten kan bedrivas på ett effektivt sätt.

7.2 Gällande ordning

Sametingets organisation är mycket sparsamt reglerad i sametingslagen (1992:1433). Av 1 kap. 1 § följer att Sametinget är en särskild myndighet med uppgift främst att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige. I 2 kap. 2 § anges att Sametinget skall bestå av 31 valda ledamöter. Vid Sametingets tillkomst var utgångspunkten för att bestämma antalet ledamöter att församlingen skulle vara tillräckligt stor för att kunna vara representativ för den samiska befolkningen i landet. En jämförelse gjordes med kommunerna, 31 ledamöter motsvarar lägsta antalet ledamöter i kommunfullmäktige i sådana kommuner som har 12 000 röstberättigade invånare eller därunder (jämför prop. 1992/93:32 s. 43–44). Med hänsyn till att 4366 samer röstade i november 2001 får antalet ledamöter utifrån en sådan jämförelse med kommunerna anses vara tillräckliga.

Av 2 kap. 2 § följer vidare att det är regeringen som efter förslag av Sametinget förordnar en ordförande för Sametinget. Skälet för denna konstruktion var den allmänna regeln om att en statlig förvaltningsmyndighets chef tillsätts av regeringen (a. prop. s. 45).

Det ankommer vidare enligt 2 kap. 4 § på Sametinget att bland tingets ledamöter utse en styrelse om högst sju ledamöter och lika många ersättare som skall sköta den löpande verksamheten. En av ledamöterna skall vara ordförande. Styrelsen skall bereda ärendena, handha den ekonomiska förvaltningen, verkställa Sametingets beslut och fullgöra de uppdrag som Sametinget överlämnat. Vid Sametingets tillkomst var avsikten att den löpande verksamheten skulle skötas av styrelsen och att det skulle ankomma på fullmäktige att bl.a. utse ledamöter i styrelsen, nämnderna samt anta budget och fastlägga de övergripande riktlinjerna (jämför SOU 1989:41 s. 156).

Enligt 2 kap. 5 § skall Sametinget tillsätta en valnämnd som skall svara för valet till Sametinget. Avsikten var att samerna själva skulle ha huvudansvaret för valet, men att valnämnden skulle samråda med den dåvarande centrala valmyndigheten i Sverige, riksskatteverket, vars uppgifter i dag övertagits av Valmyndigheten (jämför a. SOU sid. 157).

Enligt samma paragraf kan Sametinget därutöver tillsätta de nämnder som i övrigt behövs för beredning, förvaltning och verkställighet.

Det anförda innebär att det är den folkvalda församlingen som tillsammans med styrelse och nämnder är myndigheten Sametinget. Sametinget i dess helhet är alltså en myndighet. Samtidigt är det också ett folkvalt organ. Det finns en spridd missuppfattning om att Sametinget skulle bestå av två separata delar, en "myndighetsdel" och en "folkvald del". Detta är dock inte riktigt, Sametinget är i sin helhet en myndighet, samtidigt är det dock också ett folkvalt organ.

Det får som följd att allmänna regler om myndigheter gäller för Sametinget samt dess styrelse och nämnder. Sametingets allmänna handlingar är därmed offentliga såvida de inte sekretessbeläggs med stöd av bestämmelser i sekretesslagen (1980:100), de som berörs av myndighetens beslut skall i princip kunna överklaga beslutet och de anställda är underkastade disciplinansvar enligt lagen om offentlig anställning (1994:260). Vidare finns i förvaltningslagen (1986:223) regler om beslutsformerna inom en myndighet. Därutöver övervakas Sametinget i sin egenskap av myndighet av Justitieombudsmannen, Justitiekanslern, Riksdagens revisorer och riksrevisionsverket. Myndigheter är också skyldiga att följa de föreskrifter som meddelas av regeringen.

Av förordning (1993:327) med instruktion för Sametinget finns ytterligare bestämmelser om organisationen. Det framgår av 4 § att Sametinget skall ha ett kansli som leds av en chef. Vidare framgår

genom en hänvisning till 18 § verksförordningen (1995:1322) att Sametinget i en arbetsordning eller i särskilda beslut skall meddela de bestämmelser som behövs om myndighetens organisation och formerna för myndighets verksamhet.

För Sametinget gäller en arbetsordning, som antagits av Sametinget 1993 och som därefter reviderats vid flera tillfällen. Denna innehåller bl.a. en förteckning över ansvarsområden. Det framgår att Sametingets beslutanderätt utövas av Sametinget i plenum om inte annat beslutas. Vidare framgår det att det är Sametinget, dvs. plenum, som ansvarar för följande:

1. Fördelning av medel
2. Utse styrelse för Sameskolan
3. Sametingsvalet
4. Leda det samiska språkarbetet
5. Medverka i samhällsplaneringen
6. Informera om samiska förhållanden
7. Anslagsframställning
8. Föreskrifter till enskilda, kommuner och landsting

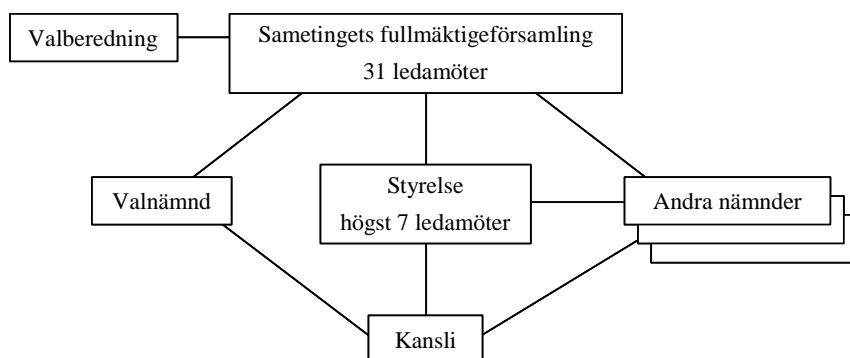
Vad gäller punkt 1 fattas dock beslut av Sametingets kulturdelegation och om punkt 3 fattas beslut av Valnämnden.

Styrelsen ansvarar för följande ärenden:

1. Utformning av mål och riktlinjer
2. Ekonomisk och administrativ förvaltning
3. Avlämna yttranden, principiella yttranden skall dock avgas av Sametinget
4. Samordna verksamheten med angränsande verksamheter, t.ex. sametingen på norsk och finsk sida
5. Kontakter med allmänhet, organisationer, företag och offentliga myndigheter
6. Följa utvecklingen i nordiska länderna och i andra länder, tex. Urbefolkningsfrågan
7. Personalfrågor
8. Representation vid uppvaktningar, konferenser och sammanträden (beslut fattas av styrelsens ordförande)
9. 9.Årsredovisning och revision

Sametingets organisation kan schematiskt beskrivas så här:

7.3 Den kommunala organisationen

Som tidigare framgått har Sametingets plenum tillkommit utifrån en jämförelse med kommunerna, antalet ledamöter motsvarar kommunfullmäktiges ledamöter i de mindre kommunerna. Vilka likheter eller skillnader finns det i övrigt? Vad innebär skillnaderna?

7.3.1 Kommunallagen

Den kommunala organisationen är lagreglerad på följande sätt: Av kommunallagen (1991:900) 3 kap. 1–3 §§ följer att det i varje kommun skall finnas en beslutande församling, kommunfullmäktige, och att denna skall tillsätta en kommunstyrelse samt de nämnder som utöver styrelsen behövs för att fullgöra kommunens uppgifter. Enligt 3 kapitlet 4 § skall fullmäktige bestämma nämndernas verksamhetsområden och inbördes förhållanden. Undantag gäller endast för valnämnden och överförmyndarnämnden (om det inte finns en överförmyndare). Dessa nämnder är obligatoriska med bestämda arbetsuppgifter.

Styrelsens uppgifter enligt 6 kapitlet 4 § är särskilt att

1. bereda eller yttra sig i ärenden som skall handläggas av fullmäktige,
2. ha hand om den ekonomiska förvaltningen
3. verkställa fullmäktiges beslut
4. i övrigt fullgöra de uppdrag som fullmäktige har lämnat över till styrelsen

Styrelsen skall också enligt 6 kap. 1 § leda och samordna förvaltningen av kommunens angelägenheter och ha uppsikt över nämndernas verksamhet. Enligt 6 kap. 2 § skall den uppmärksamt följa de frågor som kan inverka på kommunens utveckling och ekonomiska ställning och skall också hos fullmäktige, övriga nämnder och andra myndigheter göra de framställningar som behövs. Den får enligt 6 kap.3 § från övriga nämnder, beredningar och anställda begära in de yttranden och upplysningar som behövs för att kunna fullgöra sina uppgifter.

Konstruktionen skall förstås på det sättet att även styrelsen är en nämnd, och dessutom den enda nämnd som utöver valnämnd och överförmyndarnämnd är obligatorisk enligt kommunlagen. Styrelsen har en ledande roll, men kommunallagen ger inte styrelsen någon kommandorätt över övriga nämnder, bortsett från vissa befogenheter som styrelsen har i budget- och redovisningsfrågor. Styrelsen kan påverka nämnderna genom beslut om rekommendationer, riktlinjer och liknande, men det sker då i kraft av den politiska tyngd som finns hos styrelsen (jämför Ulf Lindquist, Sten Losman 1991 års kommunallag, fjärde upplagan, Stockholm 1998, sid. 124).

Vad vidare gäller nämnder är det som framkommit så att kommunerna själva får bestämma i vad mån och i vilken utsträckning den skall utse nämnder och vilka arbetsuppgifter dessa nämnder skall ha. Nämndernas uppgift är att avlasta styrelsen, men det är fullmäktige som skall organisera nämndens ansvarsområde och arbetsformer. En nämnd får enligt 3 kap 5 § kommunallagen inte bestämma om rättigheter eller skyldigheter för kommunen i ärenden där nämnden företräder kommunen som part. I 3 kap. 13 – 15 §§ anges nämndernas uppgifter. Det framgår att det är nämnderna som beslutar i frågor som rör förvaltningen och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha. Vidare beslutar nämnderna också i frågor som fullmäktige har delegerat till dem. Nämnderna bereder också fullmäktiges ärenden och ansvarar för att fullmäktiges beslut verkställs. Kommunerna har enligt speciallagen en mängd arbetsuppgifter. Det innebär att det ankommer på fullmäktige att se till att ingen del av den specialreglerade verksamheten faller utanför styrelsens eller en annan nämnds ansvar. Det är enligt ovannämnda författare mestadels inte praktiskt lämpligt att koncentrera alltför många specialreglerade uppgifter till kommunstyrelsen (jämför a.a. sid. 37). När nämnderna beslutar i frågor enligt speciallagstiftning, såsom exempelvis i frågor enligt social-

tjänstlagen är det ofta fråga om myndighetsutövning. När det gäller myndighetsutövning gäller enligt regeringsformens 11 kap. 7 § att ingen, inte heller kommunfullmäktige, får bestämma hur nämnden skall besluta i det enskilda fallet.

7.4 Gällande problem

Av direktiven framgår att organisationen skulle medföra vissa problem. *Ett problem skulle vara att beslutsnivåerna i Sametinget inte överensstämmer med andra myndigheters.* Det är Sametinget i sig som är högsta beslutande organ, vilket motsvaras av styrelsen i andra myndigheter. Styrelsens uppgifter skulle i huvudsak i stället vara att bereda och yttra sig i ärenden som skall handläggas av Sametinget, handha den ekonomiska förvaltningen och verkställa Sametingets beslut. Dessa uppgifter skulle enligt direktiven närmast vara att jämföra med vad en myndighetschef gör i andra myndigheter. Något som skulle komplicera saken ytterligare är att styrelsen samtidigt är ett beredningsorgan för den folkvalda delen.

Ett annat problem är enligt direktiven att det inte är reglerat hur styrelsen eller styrelsens ordförande skall utses. Under Sametingets första mandatperiod var styrelsen proportionell medan plenum 1997 beslutade att tinget skulle ha en majoritetsstyrelse. År 2001 beslutade plenum att tillsvidare ha en proportionell styrelse, men bestämde i maj 2002 att det skulle vara en majoritetsstyrelse. *Vidare är det enligt direktiven ett problem att Sametingslagen inte ger besked om hur frågor om styrelsens avgång, misstroendeförklaring och extra val skall hanteras.*

I praktiken hänför sig detta problem till valperioden 1997–2001. Under denna period förändrades det parlamentariska läget i Sametingets plenum sedan några ledamöter lämnat sina partier och blivit s.k. politiska vildar. Majoritetsstyrelsen förlorade då sitt politiska stöd i plenum, vilket medförde att samarbetet mellan plenum och styrelsen lamslogs. Det framfördes då krav från plenum om att styrelsen skulle avgå och misstroendeförklaring framställdes. Styrelsen valde dock att sitta kvar mandattiden ut.

Ett ytterligare problem skulle enligt uppgifter till utredningen vara att alltför många ärenden avgörs i plenum och att ärendena inte är tillräckligt beredda.

Utredningen har vidare uppmärksammat att det är angeläget att skapa en skiljelinje mellan den politiska verksamheten och myndighetsutövningen.

Slutligen skulle behandlingen av motioner möjligen behöva regleras.

En särskild omständighet utgör vidare det förhållande att verksamheten måste drivas med hänsyn till två språk. I Sametinget talas och skrivs mycket av naturliga skäl på samiska, men alla behärskar inte samiska fullt ut. Förhållandena kompliceras ytterligare av att det är fråga om tre samiska dialekter, nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska, vilka har stora inbördes skillnader. Detta medför att verksamheten blivit tungrodd och resurskrävande.

7.5 Utredningens överväganden

7.5.1 Den grundläggande organisationen

Jämförelsen med den kommunala organisationen visar att Sametinget är organiserat med den kommunala modellen som förebild. Sametingets plenum är som kommunfullmäktige det högsta beslutande organet. Sametingets plenum har lika många valda ledamöter som de minsta kommunerna. Sametingets plenum skall precis som kommunfullmäktige utse en styrelse. Sametingets styrelse har samma uppgifter som styrelserna i kommunerna.

Enligt Sametingslagen skall Sametinget precis som kommunerna tillsätta en valnämnd och kan därutöver tillsätta de nämnder som i övrigt behövs för beredning, förvaltning och verkställighet.

Det anförda innebär att Sametingets grundstruktur är identiskt med den kommunala organisationen. Som tidigare framkommit är det utredningens grundsyn att Sametinget till sin natur är ett folkvalt organ och att det därför är tveksamt att det formellt har ställning som en myndighet. Vi ser det därför även som lämpligt att det är organiserat som ett folkvalt organ, varvid den kommunala organisationen framstår som den naturligaste modellen.

Utredningen ser det i första hand som naturligt att kommunerna även fortsättningsvis utgör en förebild, eftersom kommunernas organisation är en väl etablerad modell för en rättssäker myndighetsutövning och en effektiv politisk organisation. Kommunernas organisation utmärks vidare av att det är ett självstyre. I den mån Sametingets struktur behöver förbättras är det därför naturligt att kommunerna får utgöra förebild även för den utbyggda strukturen.

Det skulle dock självfallet även vara möjligt att helt organisera om Sametinget med andra modeller som förebild. En möjlighet skulle kunna vara att utgå från den Svenska Kyrkans organisation. Den Svenska Kyrkan har numera en självständig ställning i för-

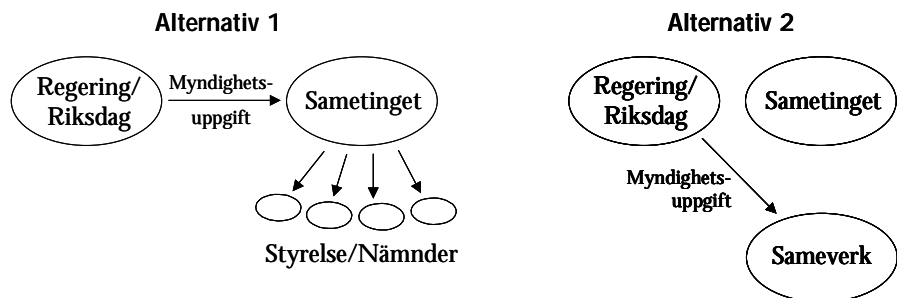
hållande till staten och i vissa avseenden har den än en starkare ställning än kommunerna, exempelvis anges det i regeringsformen 8 kap. 6 § att föreskrifter om trossamfund meddelas i lag och att en sådan lag bara kan ändras på samma sätt som riksdagsordningen.

Från Sametingets kansli har en annan modell föreslagits. Det har föreslagits att Sametinget delas upp i två organisationer, i ett Same-ting och ett Sameverk. Sametinget skulle vara en renodlad politisk församling och ett från förvaltningen fristående organ. Sametingets huvuduppgift skulle vara att utgöra ett remissorgan för riksdagen i samiska frågor. Därutöver skulle det alltså finnas ett Sameverk med uppgift att avgöra myndighetsuppgifter. Sameverket skulle ha en styrelse som utseddes av Sametinget.

Den modellen skulle ha den fördelen att den politiska verksamheten och myndighetsutövningen skulle skiljas åt. Det skulle kunna vara en fördel, särskilt med hänsyn att det har framförts påståenden om att Sametinget inte kommer att kunna avgöra myndighetsuppgifter på ett rättssäkert sätt. Utredningen ser dock två grundläggande problem med en sådan tudelning. En avsikt med modellen skulle som vi förstår det vara att Sametinget inte längre skulle vara en myndighet utan bara en folkvald församling. En fråga är dock då vilken formell ställning detta Same-ting skulle ha. Som framgått av kapitel 6 finns det enligt utredningens uppfattning för närvarande ingen klar alternativ organisationsform tillgänglig för Sametinget än att det är en myndighet. En tudelning skulle ställa detta problem på sin spets. Det föreligger vidare en risk för att det folkvalda organets betydelse skulle minska vid en delning, eftersom det skulle vara möjligt att tinget skulle ha alltför få arbetsuppgifter.

Ett annat problem är att det stora antalet myndighetsuppgifter som kan komma att åläggas Sametinget i framtiden i stället skulle komma att avgöras av Sameverket. Detta verks koppling till Sametinget skulle endast vara att styrelsen utsågs av Sametinget. En fråga är då vem som skulle komma att utöva myndighetsutövningen, vem skulle fatta de enskilda besluten? Skulle det vara styrelsen och skulle styrelsen bestå av politiskt valda ledamöter, eller skulle det vara anställda i Sameverket som fattade besluten? Utredningens uppfattning är att Sametingets särställning i Sverige har sin grund i att det är ett folkvalt organ. Det är enligt vår uppfattning detta folkvalda organ som bör ansvara för myndighetsutövningen, eftersom det ur demokratisk synpunkt skulle innebära en försämring att frågorna handhades av ett verk med en lösligare koppling till Sametinget. En annan sak är dock som kommer att framgå att även vi anser att myndighetsutövningen inte

skall ske i Sametingets plenum. I stället för att låta de anställda i ett verk fatta besluten anser vi dock att det skulle vara ändamåls- mässigt att för denna uppgift skapa nämnder under Sametingets plenum. I nämnder skulle i huvudsak de folkvalda fatta beslut som innebar myndighetsutövning. I denna roll skulle de folkvalda dock inte kunna agera som politiker, i sin myndighetsutövning skulle ledamoten precis som andra tjänstemän vara bunden av gällande lag. Vad gäller farhågor om rättssäkerhet vill utredningen vidare hänvisa till att enligt Rennäringspolitiska kommitténs förslag skall de uppgifter som Sametinget i framtiden kan komma att besluta om kunna överklagas till domstol. Två enkla skisser kan illustrera skillnaderna i modellerna:

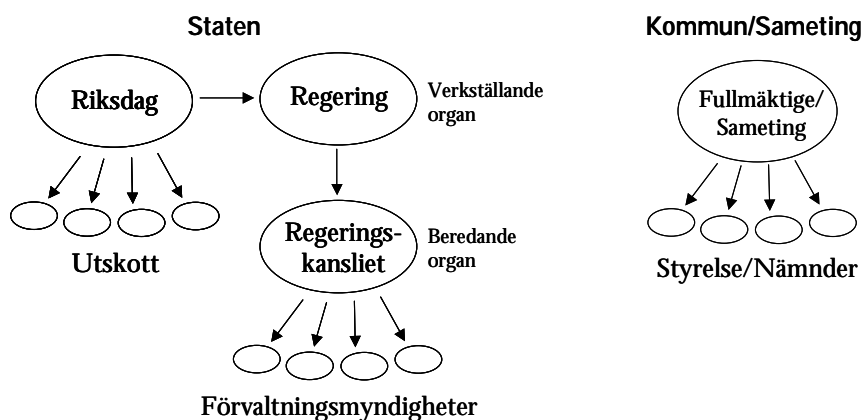

Från delar av Sametingets styrelse har vidare anförts att den hellre skulle se att Sametinget organiseras efter den statliga modellen och inte den kommunala modellen.

Utredningen vill i det sammanhanget framhäva att den kommunala organisationen på många sätt är en spegelbild av staten. Den folkvalda församlingen, kommunfullmäktige, bestämmer om budgeten och medelsanvändning och generella regler för kommunens medborgare samt viktigare politiska frågor. Alla ärenden som fullmäktige skall fatta beslut om skall vara beredda. Kommunstyrelsen bereder och verkställer den folkvalda församlingens beslut och har ett övergripande ansvar för administrationen. Det är de kommunala nämnderna som har hand om administrationen. Nämnderna har dock därutöver till uppgift att självständigt utöva rättstillämpning, dvs. fatta beslut i enskilda ärenden som är lagreglerade. Sammantaget sköter de kommunala nämnderna sådana uppgifter som på den statliga sidan handhas av förvaltningsmyndigheter, regeringskansliet och riksdagsutskotten. De kommunala nämnderna fattar

beslut, som sedan kan överklagas till domstolar. Exempelvis fattar socialnämnden i varje kommun beslut om socialbidrag och dessa beslut kan därefter överklagas genom förvaltningsbesvär.

Nedanstående skiss kan illustrera likheten/skillnaderna.

Som framgår skulle en skillnad vara att styrelsen i en kommun har både en beredande och verkställande funktion, medan beredning för staten görs av utskotten och regeringen. Det är regeringen (regeringskansliet) som bereder den politiska majoritetens frågor, medan utskotten bereder frågor även för den politiska minoriteten. Det är förekomsten av denna dubbla beredningsorganisation som möjliggör att regeringen kan vara en majoritetsstyrelse, medan det för kommunstyrelsens del är lämpligare med en proportionellt sammansatt styrelse, jämför vidare under 7.5.3 En annan skillnad är att styrelsen eller nämnderna även har myndighetsutövande funktion, medan denna uppgift för statens räkning sköts av förvaltningsmyndigheterna.

Utredningens slutsats är att den statliga organisationen framstår som alltför stor och kostsam för Sametinget. Det framstår inte som realistiskt att utöver styrelse och nämnd skapa utskott för att bereda den politiska minoritetens frågor. Inte heller framstår det som effektivt att under styrelse och nämnder ha särskilda organ med myndighetsutövande funktion. Vi vill vidare framhålla att även om den statliga organisationen är större så innebär den utöver möjligtvis frågan om majoritetsstyre eller proportionellt styre inga fördelar för Sametinget.

Sammantaget är det utredningens slutsats att det saknas anledning att organisera om Sametinget.

Som en följd av detta synsätt kan vi vidare inte anse att det förhållande som anges i direktiven att Sametingets organisation inte är jämförbart med andra myndigheter är ett relevant problem. Sametinget är till sin natur inte jämförbart med andra myndigheter. Grundproblemet enligt vår uppfattning är att det har ställning som en myndighet, inte att organisationen inte är jämförbar med andra myndigheter.

Organisatoriskt föreligger endast en enda eftergift för Sametingets ställning som myndighet, det är regeringen som efter förslag av Sametinget utser Sametingets ordförande. Skälet för detta är som framgått den allmänna regeln om att det är regeringen som utser myndighetschefer.

7.5.2 Skall Sametingets ordförande utses av regeringen?

Utredningens linje är som vi tidigare redovisat att i avvaktan på fortsatta möjliga utredningar om Sametingets ställning försöka stärka Sametingets ställning inom det gällande regelverket.

En första fråga är då om det skulle vara möjligt att ta bort den formella bestämmelsen om att det är regeringen som förordnar Sametingets ordförande trots att Sametinget tillsvidare måste förbli en myndighet.

Den tidigare Samerättsutredningen föreslog i sitt betänkande att ledamöterna i Sametingets plenum skulle väljas av samerna, men formellt förordnas av regeringen. Skälet härför var att markera att Sametinget var en förvaltningsmyndighet (jämför a. SOU sid. 159). Departementschefen anförde om detta följande:

Den allmänna regeln är att en statlig förvaltningsmyndighets chef tillsätts av regeringen. Har en myndighet en styrelse utser regeringen också ledamöterna i styrelsen. För att åstadkomma en parallellitet mellan Sametinget och andra statliga förvaltningsmyndigheter har samerättsutredningen föreslagit att ledamöterna i Sametingets fullmäktigeförsamling, som väljs i särskilda val, formellt skulle förordnas av regeringen. Jag finner en sådan ordning mindre tilltalande. Jag föreslår i stället att vad som bör förbehållas regeringen är att utse ordförande från Sametinget efter förslag från tinget. En liknande ordning finns när det gäller förordnande av rektorer för våra universitet och högskolor (prop. 1992/93:32 sid. 45).

Vi anser att bestämmelsen om att det är regeringen som förordnar ordförande för Sametinget strider mot det förhållande att Sametinget är ett valt organ. Vi förutsätter vidare att bestämmelsen huvudsakligen är av formell karaktär, vars enda funktion är att markera att Sametinget formellt är en myndighet under regeringen. Det framstår exempelvis som om det skulle kunna bli mycket komplicerat om Sametingets plenum skulle välja en ordförande som regeringen inte ansåg sig kunna acceptera. Hur skulle en sådan situation lösas?

Utredningen anser därför att det finns mycket starka skäl som talar för att bestämmelsen i Sametingslagen om att det är regeringen som utser Sametingets ordförande tas bort och ersätts av en reglering om att det är Sametinget som utser sin ordförande.

En fråga är då om en sådan åtgärd är möjlig. Som framgått anges det i propositionen om Sametingets tillkomst att det finns en allmän regel om att det är regeringen som utser myndighetschefer. Det som åsyftas är att det i 11 kap 9 § regeringsformen anges att tjänst vid domstol eller vid förvaltningsmyndighet som lyder under regeringen tillsätts av regeringen eller av myndighet som regeringen bestämmer. Föreskriften skall ses som ett utflöde av regeln i RF 1:6 att det är regeringen som styr riket. Den inskräper vad som gäller redan på grund av bestämmelsen i RF 11:8 som anger att rättskipnings- eller förvaltningsuppgift inte får fullgöras av riksdagen i vidare mån än som följer av grundlag eller riksdagsordningen. Ett bemyndigande för annan myndighet att tillsätta tjänst behöver inte ges genom författning (jämför Erik Holmberg, Nils Stjernquist, Grundlagarna, Stockholm 1980, sid. 385–386). I verksförordning (1995:1322) anges enligt 32 § att myndighetens chef anställs genom beslut av regeringen. Andra anställningar beslutas av myndigheten. Av förordning (1993:327) med instruktion för Sametinget följer dock att denna bestämmelse i verksförordningen inte gäller för Sametinget.

Med hänsyn till att Sametinget intar en särställning som svensk myndighet anser utredningen att det är väl motiverat att regeringen avstår från rättigheten att utse ordförande. Av bestämmelserna i regeringsformen följer att det i första hand skulle vara regeringen som bemyndigar Sametinget att självt utse sin ordförande. Ett sådant bemyndigande skulle kunna meddelas formlöst eller följa av förordning (1993:327) med instruktion för Sametinget. Det skulle dock också kunna lagregleras i sametingslagen. Av Regeringsformens 8 kap 14 § följer att behörighet för regeringen att besluta föreskrifter i visst ämne utgör ej hinder för riksdagen att genom lag

meddela föreskrifter i samma ämne. Innebörden är bl.a. att regeringen kan förelägga riksdagen förslag till sådana författningar som regeringen är behörig att besluta. En författning som en gång har beslutats i form av lag kan dock bara upphävas genom ny lag (Jämför SOU 1972:15, sid. 82).

Utredningen anser att det naturligaste vore om det av sametingslagen kunde följa att det är Sametinget som utser sin ordförande. Av sametingslagens 2 kap. 2 § följer att det är regeringen som utser ordföranden i Sametinget efter förslag av Sametinget. Utredningen föreslår att denna paragraf ändras.

Den fråga som då skulle uppkomma är om det förhållande att det inte längre skulle vara regeringen som utser ordförande för Sametinget skulle påverka Sametingets ställning som myndighet. Som tidigare framgått är det utredningens linje att det i och för sig är mindre lämpligt att definiera Sametinget som en myndighet, men att det för närvarande saknas andra klara alternativa organisationsformer.

Termen myndighet är inte definierad i svensk lag. I stället använder man sig som framgått av kapitel 2 vissa kriterier för att fastställa om en organisation skall betraktas som en myndighet eller inte. Ett sådant kriterium är om det är regeringen som utser organisationens chef, det skulle tyda på att organisationen är en myndighet.

För Sametinget föreligger det ingen sådan tveksamhet. Sametinget är en myndighet och detta anges också i sametingslagens 1 kap 1 §. Det kan därför aldrig uppkomma någon oklarhet i frågan om Sametingets ställning. Det saknas därför skäl att med hjälp av de omnämnda kriterierna fastställa Sametingets ställning. Den fråga som utredningen därför endast behöver ställa sig i sammanhanget är om bestämmelsen i sametingslagen om att Sametinget är en myndighet skulle kunna strida mot en framtida bestämmelse om att det är Sametinget som självt utser ordförande. Utredningen drar med hänsyn till att regeringsformen endast anger det är regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer som tillsätter tjänst att bestämmelserna inte strider mot varandra.

2 kap 2 § andra stycket sametingslagen lyder i dag på följande sätt: Efter förslag av Sametinget förordnar regeringen ordförande i Sametinget. Ordföranden skall utses bland tingets ledamöter. Sametinget väljer vice ordförande bland ledamöterna.

Vi föreslår med hänsyn till vad som anförts ovan att 2 kap. 2 § andra stycket skall ändras så att det framgår att det är Sametinget som väljer ordförande.

Utredningen har vidare uppmärksammat att enligt Sametingets arbetsordning 117 § utgörs Sametingets presidium av ordföranden samt **tre** vice ordförande. Ordalydelsen i sametingslagen ger dock intryck att det endast skall vara fråga om en vice ordförande. För att upphäva denna motsättning föreslår vi att det av sametingslagen skall följa att det kan vara fråga om flera vice ordföranden.

7.5.3 Majoritetsstyre eller proportionellt styre?

Ett konkret problem skulle alltså vara att det inte är reglerat hur styrelsen eller styrelsens ordförande skall utses eller om det skall vara en proportionell styrelse eller en majoritetsstyrelse. Det har haft som följd att Sametinget har haft både en majoritetsstyrelse och en proportionell styrelse.

Av Sametingets 2 kap 4 § framgår som tidigare anförts endast att Sametinget bland tingets ledamöter skall utse en styrelse om högst sju personer. Med Sametinget avses i lagtexten Sametingets plenum. Motsvarande gäller för kommunerna. Kommunfullmäktige skall utse en styrelse och enligt 6 kap. 9 § är det fullmäktige som bestämmer antalet, som dock inte får understiga fem. Så långt korresponderar alltså reglerna med kommunallagen.

Vad dock vidare gäller styrelsens sammansättning skiljer det sig. Det följer av 5 kap 46 § kommunallagen och 2 § lagen (1992:339) om proportionella val att val av bl.a. ledamöter och ersättare i nämnder och beredningar i kommunerna skall vara proportionella under förutsättning att det begärs av en minoritet som är så stor att den kan bli representerad i nämnder. Med att valet sker proportionellt avses att det sker så att varje parti blir representerat i förhållande till sin representation i det beslutande organet. Det innebär alltså att det finns ett lagstadgat skydd för den parlamentariska minoriteten att vara representerad i styrelsen under förutsättning att den är tillräckligt stor. Skyddet är dock inte obligatoriskt utan måste aktualiseras av minoriteten.

När det gäller storleken på den minoritet som skulle kunna tvinga fram proportionella val kan följande exempel ges: Om antalet närvarande ledamöter i Sametinget skulle vara 31 skall denna siffra delas med antalet personer som valet avser ökat med en. Är det då fråga om val till styrelse och då det maximala antalet om sju personer skall alltså 31 delas med 8. Detta ger 3,8 som skall avrundas till närmast högre hela tal, alltså 4. Det innebär att det i

det exemplet skulle räcka om 4 personer begärde att proportionella val skulle hållas.

I kommunerna tillämpas dock i praktiken sällan bestämmelserna om proportionella val. De utgör i stället en viktig grund för de överenskommelserna partierna träffar om hur mandatet skall fördelas (jämför Ulf Lindquist, Sten Losman, 1991 års kommunallag, fjärde upplagan, sid. 117).

Motsvarande bestämmelse saknas i sametingslagen. I Sametingets arbetsordning anges dock i 127 § att vid val av styrelse och nämnder samt val av Sametingets presidium skall proportionellt valsätt tillämpas om minst en tredjedel av närvarande ledamöter begär det. Även detta innebär alltså ett skydd för minoriteten. Vid Sametingets plenum i december 2001 fick den paragrafen till följd att Sametingets styrelse fick en parlamentarisk sammansättning. Arbetsordningen kan dock ändras. Vid Sametingets plenum uppgav också den nyvalda majoriteten att den hade för avsikt att försöka ändra denna paragraf i arbetsordningen för att i framtiden i stället försöka få till stånd en majoritetsstyrelse. I maj 2002 fick Sametinget en majoritetsstyrelse. Skälet härför skulle vara att effektiviteten i Sametinget skulle kunna förbättras.

Fråga om majoritetsstyrelse eller proportionell styrelse i kommunerna diskuterades ingående under tiden 1960- och 70-talet och utreddes av dåvarande Demokratiutredningen, som gav ut betänkandet kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre, SOU 1972:32. I denna redovisar den på sidan 28–29 bl.a. att det inte bara kan vara fråga om renodlade former om majoritetsstyrelse eller parlamentarisk styrelse utan att det i vart fall finns fyra alternativa styrelseformer av följande slag. **Fullständigt genomfört majoritetsstyre, begränsat majoritetsstyre, samlingsstyre med majoritetsinslag, samlingsstyre utan majoritetsinslag.** Regeringen tog i prop. 1975/76:187 ställning till utredningens förslag. Departementschefen anför följande från sid. 263 om Demokratiutredningens förslag och anger att han biträder förslaget.

Demokratiutredningens principförslag innebär att den kommunala styrelseordningen skall ge uttryck för vilket eller vilka partier som har det främsta politiska ansvaret för verksamheten. Kommunerna och landstingskommunerna skall dock ges så stor valfrihet som möjligt när det gäller utformningen av den kommunala styrelseordningen.

Med denna utgångspunkt avvisar utredningen såväl renodlade former av majoritetsstyre som ett utvidgat samlingsstyre. Systemet med s.k. fullständigt majoritetsstyre, där alla förtroendevalda i nämnderna kommer från den politiska majoriteten, avvisas. En sådan ordning

skulle innebära oacceptabla svårigheter för minoritetens företrädare att följa verksamheten och bedriva en oppositionspolitik. Utredningen går även emot införande av ett s.k. begränsat majoritetsstyre, vilket innebär att majoriteten besätter alla poster i kommunstyrelsen, resp. förvaltningsutskottet, alla ordförandeposter och alla heltidsposter med ansvar för viss nämnds verksamhet.

Utredningen hyser tvivel om att ett begränsat majoritetsstyre skulle ha de åsyftande effekterna, dvs. att verka stimulerande på den kommunalpolitiska debatten. Det framstår som omöjligt att i ett sådant system tillförsäkra minoriteten goda arbetsförutsättningar samtidigt som acceptabel effektivitet i förvaltningen upprätthålls.

Utredningen avvisar också ett renodlat samlingsstyre, eftersom det medför att ansvarsfördelningen mellan partierna inte framgår klart...

...Demokratiutredningen förordar för sin del en mellanform mellan ett rent majoritetsstyre och samlingsstyre. Det innebär att valet till posterna i nämnderna som hittills skall kunna ske enligt lagen om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m.m. Men utredningen anser att majoriteten bör markera det politiska ansvaret vid fördelningen av heltidsposter samt ordförande- och viceordförandeuppdrag. Detta kan ske på många olika sätt. I praktiken förekommer långtgående former av majoritetsinslag där majoriteten besätter alla uppdrag av detta slag. Utredningen anser att det i en sådan ordning kan vara svårt att tillförsäkra minoriteten tillräcklig insyn i den löpande kommunala verksamheten. Utredningen finner det därför lämpligt att kommunerna och landstingskommunerna tillämpar en ordning som kan karakteriseras som samlingsstyre med vissa majoritetsinslag. Det innebär att majoriteten besätter alla heltidsposter och alla ordförandeuppdrag. Minoritetens företrädare återfinns som vice ordförande i nämnderna. Om kommuner och landstingskommuner har fler heltidsposter, får s.k. oppositionsråd vice ordförandeposten som bas för sitt arbete. Arbetsutskott, beredningar och motsvarande organ består av företrädare för både majoriteten och minoriteten. Utredningen anser emellertid att det även i detta fall bör råda så stor valfrihet för kommunerna och landstingskommunerna som möjligt. Därför avvisar utredningen en lagreglering och nöjer sig med att uttala sin uppfattning i frågan.

I dåvarande Demokratiutredningens förslag berörs även vissa följder av införandet av ett majoritetsstyre som är av intresse i sammanhanget. Följande anförs på sidan 58–59.

Några praktiska problem aktualiseras även av ett eventuellt införande av kommunalt majoritetsstyre.

Ett sådant problem är vad som skall ske om t.ex. kommunstyrelsen/förvaltningsutskottet förlorar fullmäktiges/landstingets förtroen-

de eller tolerans. På riksplanet har regeringen möjlighet att avgå i en sådan situation. På det kommunala planet däremot väljs kommunstyrelsen och förvaltningsutskottet för hela mandatperioden, och saknar således möjlighet att avgå mellan valen. Om kommunalt majoritetsstyre infördes vore det därför konsekvent att göra det möjligt för kommunstyrelsen och förvaltningsutskottet att avgå under löpande mandatperiod.

Man kommer då även in på frågan om nyval. ... Om i ett system med kommunalt majoritetsstyre kommunstyrelsen/förvaltningsutskottet skall ha möjlighet att avgå aktualiserar frågan om kommunalt nyval. Om en nyvalsmöjlighet ej funnes skulle man få försöka bilda underlag för en ny "regering" på annat sätt t.ex. genom att ett nytt val av kommunstyrelse eller förvaltningsutskott förrättas av kommunfullmäktige resp. landstinget. Detta skulle sannolikt innebära svårigheter i vissa parlamentariska situationer.

En annan fråga som också bör diskuteras är om riksdagens rätt att avgiva misstroendeförklaring mot ledamot av statsrådet skall överföras även till den kommunala nivån. ....

.... På den kommunala nivån skulle ett sådant institut innebära att fullmäktige och landstinget skulle kunna avge misstroendeförklaring mot ledamot av kommunstyrelse/förvaltningsutskott och eventuellt även ledamöter av andra kommunala nämnder.

Dessa frågor liksom flera av dem som berörts översiktligt tidigare i promemorian bör naturligtvis göras till föremål för ytterligare kartläggning i det fortsatta utredningsarbetet. Här torde det emellertid räcka med denna relativt kortfattade beskrivning som närmast är att betrakta som en exemplifiering av de praktiska frågor, som behöver lösas vid en eventuell övergång till kommunalt majoritetsstyre.

Regeringens slutsats blev därefter att rekommendera kommunerna att ha en samlingsstyrelse med majoritetsinslag. Man beslöt att bestämmelsen om att val av ledamöter och ersättare i nämnder och beredningar skulle vara proportionella om så begärdes skulle kvarstå. Därefter har det dock ändå införts en bestämmelse i kommunallagen 4 kap 10 a § om att fullmäktige får återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i en nämnd när den politiska majoriteten i nämnden inte längre är densamma som i fullmäktige. Skälen för det angavs till följande av regeringen i prop. 1993/94:188 s. 45:

På många håll i landet är partistrukturen i fullmäktige splittrad. Det har därför inträffat att det politiska majoritetsförhållandet skiftat under mandatperioden till följd av att ett parti, som till en början ingått i majoriteten, senare valt att i stället samarbeta med oppositionen. Därigenom har en ny politisk majoritet bildats. Ett läge kan

alltså uppstå där ett nytt majoritetsförhållande i fullmäktige inte stämmer överens med förhållandet i t.ex. styrelsen.

Som framgått skulle ett renodlat majoritetsstyre i stor utsträckning försvåra minoritetens arbetsmöjligheter. Det ankommer ju på styrelsen att bereda frågor inför plenum. Med ett renodlat majoritetsstyre i nämnder och styrelse finns det en risk för att samtliga förslag endast bereddades utifrån majoritetens syn, vilket skulle kunna medföra att minoriteten skulle bli hänvisad till att i ökad utsträckning lämna sina förslag i plenum och att dessa förslag då inte skulle vara beredda. Detta skulle kunna öka belastningen på plenum. Detta skulle kunna medföra ett behov av utskott, i praktiken alltså en dubbel beredningsorganisation.

Från delar av Sametingets styrelse har anförts att den skulle förordas ett majoritetsstyre under förutsättning att det fanns ekonomiska resurser att även skapa utskott som då skulle kunna bereda den politiska minoritetens frågor. Skälet för detta är att en majoritetsstyrelse skulle vara politiskt effektivare än en proportionellt tillsatt styrelse.

Utredningens syn är som framgått av 7.5.1 att det framstår som både ineffektivt och alltför kostsam att skapa en alltför stor organisation för Sametinget. Utredningen kan inte heller se att frågan om majoritetsstyre eller proportionell styrelse är av avgörande betydelse. Den har därmed enligt vår uppfattning inte den tyngden att den skall styra valet av organisation.

En annan nackdel med majoritetsstyre skulle vara att ledamöterna i styrelse och nämnder efter varje val med maktskifte skulle behöva bytas ut i sin helhet. Detta skulle försvåra myndighetsutövningen i nämnderna, eftersom en del kunskap skulle gå förlorad.

Sametingets problem under 1997–2001 har enligt utredningens uppfattning berott på att det införts majoritetsstyre utan att samtidigt se till att det fanns regler för att avsätta styrelsen om den skulle förlora plenums förtroende.

Utredningen anser att Sametingets regelverk bör kompletteras för framtiden för att undvika att samma situation kan uppstå igen. Utredningen föreslår därför att det införs en bestämmelse i sametingslagen som motsvarar kommunallagens bestämmelse om proportionella val. Om minoriteten begär det skall val till styrelse och nämnder ske proportionellt.

En fråga i sammanhanget är om det bara vid val till styrelse eller nämnd som det finns ett behov av proportionella val eller om bestämmelsen skall gå än längre. Som framgått innebär bestäm-

melsen i sametingets arbetsordning att proportionellt valsätt enligt denna även kan tillämpas för val till presidium. Detta innebär en skillnad mot kommunerna. Fullmäktigepresidium är kommunalrättsligt sett inte något organ och kan bl.a. därför inte heller väljas proportionellt (jämför Ingvar Paulsson, Curt Riberdahl, Per Westerling Kommunallagen, kommentarer och praxis, Stockholm 1997, sid. 215). Utredningen finner det tveksamt om det är ändamålsmässigt att låta de proportionella behoven omfatta även presidiet. Vi stannar sammantaget för att de proportionella valen skall avse styrelse och nämnder.

Med en proportionell sammansättning av styrelsen eller nämnder finns det inte på samma sätt som vid majoritetsstyre ett absolut behov av bestämmelser om nyval av ledamöter och möjligheten att ställa misstroendevotum. Skälet härför är följande: Efter ett val skulle en majoritetsstyrelse i sin helhet tillsättas av den politiska majoriteten i plenum. Om det sedan på grund av avhopp skulle ske ett majoritetsskifte i plenum skulle alltså hela styrelsen ha en annan politisk sammansättning än majoriteten i plenum, vilket skulle omöjliggöra ett konstruktivt arbete och därför skulle det i den situationen finnas ett behov av att avsätta styrelsen. Vid en proportionellt sammansatt styrelse skulle ett sådant behov aldrig kunna bli lika starkt, eftersom en sådan styrelse alltid har representanter från olika politiska partier. Vid ett majoritetsskifte i plenum har därför en sådan styrelse möjlighet att fortsätta att verka.

I kommunerna har det sedan lång tid tillbaka funnits möjlighet att ge styrelserna och nämnderna en proportionell sammansättning. Historiskt har det därför saknats regler om misstroendevotum och nyval av styrelse eller nämnderna i kommunallagen, det saknades ett behov av sådana regler. Under 1980-talet uppstod dock den situationen att nya och mindre partier valdes in i kommunerna och ett parlamentariskt oroligare läge uppstod. Det förekom att ledamöter bytte partitillhörighet. Som tidigare anförts infördes det därför en bestämmelse i kommunallagen om att fullmäktige får återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i styrelse eller nämnder när den politiska majoriteten i nämnden inte längre är densamma som i fullmäktige. Även i Sametinget finns det många och små partier. Det är vidare fråga om partier utan historisk tradition, eftersom Sametinget funnits i knappt ett decennium. Det är därför naturligt att den parlamentariska situationen i Sametingets plenum är instabil. Utredningen förordar därför att det utöver en bestämmelse om möjlighet att kräva proportionalitet i styrelse och nämnder införs en bestämmelse i Sametingslagen om att plenum får

återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i styrelse eller nämnder när den politiska majoriteten i nämnden inte längre är densamma som i fullmäktige. Från Sametingets sida har framförts att det är viktigt att motsvarande regel skall gälla för Sametingets presidium.

7.5.4 Nämnderna

Om ett stort antal myndighetsuppgifter skall överföras till Sametinget kan det förutses att verksamheten måste organiseras i nämnder. Som framgått ger lagen redan Sametinget möjlighet att utöver styrelsen tillsätta de nämnder som behövs. På samma sätt som gäller för kommunerna finns det dock ingen skyldighet att skapa nämnder. Som ovan angetts har det dock för kommunerna visat sig att det ofta är olämpligt att koncentrera alltför många uppgifter på styrelsen. Samma för antagas gälla för Sametinget. Utredningens utgångspunkt är dock att det får ankomma på Sametinget att på eget ansvar organisera dessa nämnder.

Som framgått under 7.3.1 finns det i kommunallagen en bestämmelse som anger att det är nämnderna som beslutar i frågor som rör förvaltningen och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha. I termen nämnd innefattas även styrelsen. Det betyder också att det i speciallagstiftningen skall finnas en hänvisning till nämnderna. I exempelvis socialtjänstlagen anges det att kommunens uppgifter inom socialtjänsten fullgörs av den eller de nämnder som kommunfullmäktige bestämmer. Motsvarande bestämmelse saknas i sametingslagen. Som tidigare framgått har den Rennäringspolitiska kommittén föreslagit att ett flertal myndighetsuppgifter skall överföras till Sametinget. Dessa uppgifter skulle följa av speciallagstiftningen. Utredningens utgångspunkt är som framgått under 7.5.1 att det i framtiden inte är Sametingets plenum som skall handha myndighetsutövningen utan att detta skall ankomma på nämnder. På samma sätt som gäller i kommunerna skiljs därmed den politiska verksamheten från myndighetsutövningen. I nämnderna kan ledamöterna bestå av de folkvalda, i denna roll är dock som även tidigare påpekats den folkvalda ledamoten precis som andra tjänstemän bundna av gällande lag. I termen nämnd innefattas i kommunallagen som nämnts även styrelsen. Det betyder att en kommun kan låta styrelsen ha hand om samtliga myndighetsuppgifter, eller om detta inte är lämpligt skapa nämnder. Utredningen föreslår med hänsyn till det anförda

att det i sametingslagen införs en bestämmelse med innehåll att det är styrelsen eller nämnderna som beslutar i frågor som rör förvaltningen och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha.

Utredningens förslag innebär vidare att om framtida myndighetsuppgifter för Sametinget kommer att framgå av speciallagstiftningen bör det även i denna anges att den aktuella myndighetsutövningen skall handhas av nämnd på samma sätt som gäller för kommunerna. Om ett stort antal myndighetsuppgifter kommer att överföras på Sametinget bör nämnderna kunna delegera vissa mindre myndighetsuppgifter till anställda i Sametinget. Enligt förordning (1993:327) med instruktion för Sametinget finns i 6 § redan möjlighet för Sametinget att i arbetsordningen eller i särskilda beslut lämna över till ordföranden, ordföranden i styrelsen eller till någon som tjänstgör hos Sametinget. Denna möjlighet kan i framtiden behöva utnyttjas i större utsträckning.

7.5.5 Beredningen

Som ovan anförts har det till utredningen anförts att alltför många frågor avgörs i plenum och att frågorna är dåligt beredda. En första fråga är om denna kritik är riktig. Från Sametingets sida har anförts att det under perioden 1997–2001 i och för sig fanns ett problem. Detta bestod dock i att frågorna som kom upp i plenum saknade politisk förankring. Det är dock inte samma sak som att frågorna var otillräckligt beredda. Problemet orsakades av att styrelsen och plenum inte samarbetade av skäl som beskrivits under 7.6.3 Utredningen finner att det som anförts från Sametinget utgör en rimlig förklaring. Det finns en klar uppdelning av plenums och styrelsens arbetsuppgifter, som även återspeglas i arbetsordningen. Vidare framgår också klart att det är styrelsen som skall bereda frågorna. Organisationen är i detta avseende identiskt med kommunerna. Utredningen kan därför inte se att problemet skulle kunna bero på någon organisatorisk brist och det saknas därmed skäl för att föreslå åtgärder. Vi förutsätter dock att beredningsansvaret följs upp och preciseras i Sametingets arbetsordning.

7.5.6 Motioner

I direktiven nämns att utredningen skall utvärdera behovet av behandlingen av motioner i Sametinget. Tingets arbetsordning innehåller dock i 47 § en bestämmelse om att en motion bör beredas så att Sametinget kan fatta beslut inom ett år från det att motionen väcktes. Denna reglering överensstämmer med vad som enligt 5 kap. 33 § kommunallagen gäller för kommunerna. I kommunallagen anges dock dessutom att om beredningen inte kan avslutas inom ett år, skall detta och vad som kommit fram vid beredningen anmälas till fullmäktige inom samma tid. Fullmäktige kan då avskryva motionen från vidare handläggning. Motsvarande bestämmelse bör lämpligen tas in i Sametingets arbetsordning.

7.6 Sammanfattning

Utredningens utgångspunkt är att Sametingets status bör höjas. Sametinget skall vara ett uttryck för den samiska autonomin, men måste för att kunna upprätthålla en position i det svenska samhället respektera grundläggande demokratiska värderingar. En förutsättning för att i framtiden föra över myndighetsuppgifter på det är att det myndighetsutövningen sker på ett rättssäkert sätt. Sametinget är organiserat med den kommunala organisationen som förebild. Verksamheten är dock mycket sparsam reglerad. Det har framkommit ett behov om att ytterligare lagreglera vissa frågor. Utredningen anser det lämpligt att den kommunala organisationen även fortsättningsvis får utgöra en förebild, inom de områden som lagreglering krävs kan ledning sökas i kommunallagen.

Det är främst sex problem som framförts om Sametingets organisation. Det första problemet rör den grundläggande organisation, Sametinget är en myndighet, men Sametingets beslutsnivåer överensstämmer inte med andra myndigheters. Det andra skulle vara att det i sametingslagen inte är reglerat hur styrelsen eller styrelsens ordförande skall utses. Detta har haft som följd att tinget har haft både en proportionellt tillsatt styrelse och en majoritetsstyrelse. Vidare saknas i sametingslagen bestämmelser om hur frågor om styrelsens avgång och misstroendeförklaring skall hanteras. Ett annat problem skulle vara att alltför många ärenden avgörs i plenum och att dessa inte är tillräckligt beredda. Utredningen har också uppmärksammat att det är angeläget att skapa en skiljelinje

mellan den politiska verksamheten och myndighetsutövningen. I direktiven står att behandlingen av motioner möjligen skulle behöva regleras.

7.6.1 Utredningens slutsatser i sammanfattning

Sametinget är organiserat efter den kommunala modellen. Det innebär bl.a. att det är plenum som är det högsta organet och att det är plenum som skall utse en styrelse. Sametinget är ett folkvalt organ och det är enligt utredningens uppfattning därför naturligt att dess organisation inte är jämförbar med andra myndigheter.

Det finns för närvarande i Sametingets organisation ett förhållande som markerar att Sametinget formellt är en myndighet. Enligt sametingslagen är det regeringen som efter förslag av Sametinget utser Sametingets ordförande. Utredningen anser att det finns starka skäl att ändra denna bestämmelse. Bestämmelsens syfte är endast att markera Sametingets ställning och den kan enligt vår bedömning i praktiken leda till tillämpningsproblem. Vi föreslår därför en lagändring med innebörd att det skall ankomma på Sametinget att välja ordförande.

Av sametingslagen följer att Sametinget precis som kommunfullmäktige skall utse en styrelse. I kommunallagen finns det dock i motsats till sametingslagen en bestämmelse om hur det skall gå till. Val av ledamöter och ersättare i nämnder och beredningar i kommunerna skall vara proportionella under förutsättning att det begärs av en minoritet som är så stor att den kan bli representerad i nämnder. Innebörden är att det finns ett skydd för den parlamentariska minoriteten. Fråga om majoritetsstyrelse eller proportionell styrelse har för kommunernas del utretts grundligt. Det framkom då att om samtliga poster i styrelse eller nämnder tillsattes av den politiska majoriteten, s.k. renodlat majoritetsstyre skulle det innebära oacceptabla svårigheter för minoriteten och dessutom skulle det vara svårt att upprätthålla en effektivitet i förvaltningen. Det ankommer ju på styrelsen att bereda frågor inför fullmäktige. Med ett renodlat majoritetsstyre finns det en risk för att samtliga förslag endast bereddes utifrån majoritetens syn. Detta skulle kunna leda till ett behov av utskott, alltså i praktiken en dubbel beredningsorganisation. En annan nackdel skulle vara att samtliga ledamöter i styrelsen skulle behöva bytas ut vid ett politiskt maktskifte. Dessutom skulle ett majoritetsstyre än mer än ett proportionellt kräva att det fanns bestämmelser om vad som

skulle ske om exempelvis styrelsen på grund av ändrade politiska förhållanden i fullmäktige skulle tappa plenums förtroende. Historiskt har kommunerna saknat bestämmelser om misstroendeförklaring och nyval. Styrelserna har oftast varit proportionellt sammansatta och den politiska majoriteten i fullmäktige oftast stabil. Det har inneburit att det historiskt har saknats ett behov av regler med syfte att styrelsen skulle kunna avgå i förtid. Sedan början av 1990-talet finns det dock en bestämmelse i kommunalagen som ger fullmäktige möjlighet att återkalla uppdragen i exempelvis styrelsen om den politiska majoriteten där inte längre är densamma som i fullmäktige.

Utredningen föreslår att det i sametingslagen införs en bestämmelse om att styrelsen och framtida nämnder skall vara proportionellt sammansatta. Vi anser att en sådan bestämmelse är nödvändig för att skapa garantier för att den politiska minoriteten skall ha möjlighet att verka och för att verksamheten i styrelse och framtida nämnder kan bedrivas på ett långsiktigt sätt.

Sametinget hade under åren 1997–2001 en majoritetsstyrelse som saknade stöd i plenum. Detta lamslog samarbetet mellan plenum och styrelsen. Eftersom det saknades bestämmelser om misstroendeförklaring och nyval var det inte möjligt för plenum att avsätta styrelsen i förtid. Med en proportionellt sammansatt styrelse är risken mindre att detta problem skall återupprepas. Utredningen föreslår dock därutöver som en ytterligare garanti för ett bra samarbete mellan styrelse och plenum att det precis som i kommunerna skall vara möjligt att återkalla uppdragen för de förtroendevalda om majoritetsförhållanden i plenum skulle förändras. Motsvarande skall gälla för Sametingets presidium.

Det har föreslagits att Sametinget i framtiden skall överta ett stort antal myndighetsuppgifter. Utredningen förutsätter att det medför ett behov av att skapa nämnder som komplement till styrelsen. Sametingslagen ger redan Sametinget möjlighet att tillsätta sådana nämnder. Det är enligt vår uppfattning viktigt att det i framtiden finns en klar skiljelinje mellan den politiska verksamheten i Sametinget och Sametingets myndighetsutövning. Vi föreslår därför att på motsvarande sätt som gäller för kommunerna att det införs en bestämmelse i sametingslagen om att det är nämnderna som beslutar i frågor som rör förvaltning och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha.

Utredningen har slutligen funnit att det av sametingslagen följer att det är styrelsen som skall bereda frågor inför plenum. Därmed skulle det finnas ett beredningsorgan. Vi förutsätter att denna

ordning preciseras och följs upp i Sametingets arbetsordning. Utredningen har därmed inte kunnat finna att det finns någon organisatorisk brist om beredning.

Utredningen skall utvärdera behovet av behandlingen av motioner i Sametinget. Tingets arbetsordning innehåller dock i 47 § en bestämmelse om att en motion bör beredas så att Sametinget kan fatta beslut inom ett år från det att motionen väcktes. Denna reglering överensstämmer med vad som enligt 5 kap. 33 § kommunallagen gäller för kommunerna. I kommunallagen anges dock dessutom att om beredningen inte kan avslutas inom ett år, skall detta och vad som kommit fram vid beredningen anmälas till fullmäktige inom samma tid. Fullmäktige kan då avskryva motionen från vidare handläggning. Motsvarande bestämmelse bör lämpligen tas in i Sametingets arbetsordning.

8 Sametingets medverkan i samhällsplaneringen

I detta kapitel analyserar vi Sametingets medverkan i samhällsplaneringen. I 8.1 definierar vi vad som avses med medverkan i samhällsplaneringen och lämnar en redogörelse över nuvarande bestämmelser och dess bakgrund. Under 8.2 anger vi tänkbara problem. Slutligen redovisar vi våra överväganden i 8.3. En sammanfattning finns under 8.4.

8.1 Sametingets medverkan i samhällsplaneringen

Enligt direktiven skall utredningen utreda och vid behov lämna förslag till hur Sametingets medverkan i samhällsplaneringen kan förstärkas. Begreppet ”medverkan i samhällsplaneringen” återfinns i Sametingslagen 2 kapitlet 1 §. Det är enligt denna paragraf Sametingets allmänna uppgift att verka för en levande samisk kultur och därvid ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar denna kultur. Till uppgifterna hör bl.a. särskilt att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten.

Den tidigare Samerättsutredningen hade utformat sitt förslag om Sametingets medverkan i samhällsplaneringen något annorlunda. Den utredningen hade också föreslagit att det skulle framgå av sametingslagen att en annan särskild uppgift skulle vara att samverka med andra myndigheter och samhällsorgan och yttra sig i frågor som berör samiska intressen. Vidare skulle medverkan i samhällsplaneringen ha till syfte att bevaka att samiska behov **tillgodoses**, inte att samiska behov **beaktas**, som den slutliga formuleringen blev (SOU 1989:41 sid. 151).

Därutöver föreslog Samerättsutredningen att det av vissa bestämmelser i speciallagstiftningen skulle följa att Sametinget skulle höras i vissa konkreta frågor. Det var fråga om följande:

1. I förslag till lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429) föreslog utredningen att Sametinget skulle beredas tillfälle att yttra sig om slutavverkning av skog enligt rennärlagslagen.
2. I förslag till lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10) föreslog utredningen att Sametinget i vissa fall skulle höras om sameby som berördes av detaljplan begärde det.
3. I förslag till förordning om ändring i skogsvårdsförordningen (1979:791) föreslog utredningen att Naturvårdsverket skulle samråda med Sametinget om föreskrifter som avsåg skyddet för rennärlagen.
4. I förslag till ändring i förordningen (1988:854) föreslog utredningen att om någon av näringsutövarna i rennärlagsdelegationen motsatte sig upplåtelse enligt 32 § rennärlagslagen skulle yttrande inhämtas från Sametinget om han begärde det.

Samerättsutredningen anförde om sitt förslag att det är ett grundläggande samiskt behov att tillgången till mark och vatten för de samiska näringarna tryggas. Därutöver anförde utredningen att det även i övrigt bör vara en uppgift för Sametinget att medverka i samhällsplaneringen. Tinget skulle också kunna vara remissinstans och avge yttranden i ärenden av olika slag. Utredningen föreslog därför den aktuella regleringen i Sametingslagen (a. SOU sid. 154–155).

I propositionen anförde departementschefen följande:

Med Sametinget som en central statlig förvaltningsmyndighet och med den speciella förankring hos landets samiska befolkning är det naturligt att tinget får en roll i samhällsplaneringen i stort.

Dess uppgift bör här vara att bevaka att de specifikt samiska behoven beaktas i planeringen. Utredningen har föreslagit den mer långtgående formuleringen att tinget skall bevaka att samiska behov tillgodoses. Jag kan inte ställa mig bakom en sådan bestämmelse. Den skulle innebära att Sametinget kom att intaga en överordnad ställning i förhållande till andra myndigheter samt utgöra en indikation på att vid motstående intressen de samiska alltid i första hand skulle tillgodoses. Ett sådant försteg för en befolkningsgrupps intressen i förhållande till andras är inte rimligt som generell regel. Därtill kommer att det inte alltid kan vara helt lätt att avgöra vad som bör anses som ett samiskt intresse för samerna som befolkningsgrupp och vad som kan vara personliga ekonomiska intressen för enskilda samer.

Om Sametinget däremot, i enlighet med vad jag föreslagit, får i uppgift att bevaka att de samiska behoven beaktas finns det anledning tro att tinget kommer att koncentrera sig på frågor som är av principiell eller eljest stor betydelse för samerna och deras kultur. Därmed får myndighetens inskrivanden den tyngd de bör ha.

Med hänsyn till den vikt för samiskt kulturliv som rennäringen har haft och ännu har finns det anledning att särskilt markera ansvaret för att rennäringens intressen beaktas vid utnyttjande av mark och vatten.

Länsstyrelsen och dess rennäringssdelegation utgör den regionala rennäringssmyndigheten medan dessa frågor på central nivå handhas av Statens jordbruksverk. Som jag nyss redogjort för kommer Sametinget att få ett särskilt ansvar för att rennäringens intressen beaktas i olika sammanhang. Sametinget kommer att få en viktig uppgift som remissinstans innan frågor som är viktiga för rennäringen avgörs på regional och central nivå. På några års sikt och sedan erfarenhet vunnits av Sametingets verksamhet kan det finnas skäl att överväga om inte Sametinget kan överta vissa myndighetsuppgifter inom rennäringens område.

Utredningen har föreslagit att utöver en föreskrift i lagen om bevakande av samiska behov skulle anges också att tinget skulle samverka med andra myndigheter och samhällsorgan och yttra sig i frågor som rör samiska intressen. Enligt min mening ligger dessa uppgifter väsentligen redan i den huvuduppgift jag föreslagit för tinget och därtill självklart också i den föreslagna specialuppgiften när det gäller samhällsplaneringen. En sådan föreskrift om samverkan och yttrande som utredningen har föreslagit fyller därför inte något självständigt syfte (prop. 1992/93:32 sid. 42–43).

Departementschefen föreslog därefter den lydelse i Sametingslagen som nu gäller, alltså att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas. De föreslagna förändringarna i speciallagstiftningen som beskrivs ovan genomfördes inte. Därefter har dock Sametinget i viss lagstiftning tillerkänts rollen som remissorgan. Det är fråga om bl.a. följande:

1. I Viltskadeförordning (2001:724) anges att regeringen efter förslag av Sametinget beslutar med vilket belopp ersättning skall lämnas till samebyarna för förnygring av varg m.m. inom en samebys betesområde och med vilket belopp ersättning skall lämnas för skador som björn och kungsörn orsakat på renar. Föreskrifter om undersökning, bidrag och ersättning enligt förordningen meddelas av Naturvårdsverket. Om föreskrifterna rör rennäringen skall samråd ske med Sametinget.
2. I Förordning (1997:1258) med länsstyrelseinstruktion om strukturfondsdelegation anges i 30 e § att Sametinget skall beredas tillfälle att yttra sig om sådana stödärenden inom mål 1 (länsstyrelserna i Jämtlands och Norrbottens län) som är av betydelse för samerna och rennäringen.

3. I Rennäringsförordning (1993:384) anges att Sametinget årligen skall lämna förslag före den 1 april till Styrelsen för samefonden om bidrag.
4. I Förordning (1986:255) om pristillägg på renkött anges att pristillägget skall användas till de stödformer som Statens jordbruksverk beslutar efter överläggning med Sametinget.

8.2 Gällande problem

Enligt direktiven anser Sametinget att det i flera fall inte beretts tillfälle att yttra sig i ärenden som rör samerna och som handläggs av andra myndigheter.

Det anförda innebär alltså att Sametinget anser att deras roll som remissorgan bör förstärkas. Det skulle vara frågor som rör samer, men det oklart i vilka specifika frågor som Sametinget anser att det inte beretts tillfälle att yttra sig.

Som framgått vid jämförelsen med sametingen i Norge och i Finland i kapitel 5 är uppgiften att vara ett remissorgan central för dessa. I den norska lagstiftningen anges att alla offentliga organ bör bereda Sametinget tillfälle att yttra sig innan de avgör frågor som hör till Sametingets arbetsområde. I Norge gäller sedan det speciella förhållande att det är Sametinget som bestämmer vad som utgör Sametingets arbetsområde, Sametingets arbetsområde är allt som efter tingets uppfattning särskilt berör det samiska folket.

I Finland anges det i lagen att myndigheterna i Finland har en plikt att förhandla med tinget om alla vittsyftande och viktiga åtgärder, som på ett direkt och särskilt sätt kan inverka på samernas ställning som ett urfolk och som på samernas hembygdsområde gäller

1. samhällsplanering,
2. skötsel, användning, arrendering och överlåtelse av mark, skyddsområden och ödemarksområden,
3. tillståndsansökningar angående inmutning av gruvmineraler samt utmåsläggning
4. ändring i lagstiftningen eller förvaltningen angående näringar som hör till samisk kultur
5. utveckling av undervisningen på samiska eller i samiska språket och av social- och hälsovårdstjänsterna samt,
6. annat motsvarande ärende som har inverkan på samernas språk, kultur eller deras ställning som urfolk.

Som framgår är det i Norge inte obligatoriskt för andra myndigheter att inhämta yttrande utan lagstiftningen är utformad som en rekommendation, det anges att myndigheterna **bör** höra Sametinget. I gengäld är dock sakområdet brett, det är Sametinget själv som definierar inom vilka frågor som det skall höras. Enligt uppgift från Sametinget i Norge fungerar lagstiftningen bra, även om Sametingets kansli anfört att det kommer en mycket stor mängd ärenden till Sametinget för yttrande och att det är svårt för Sametinget att hinna med alla ärenden. Sametinget i Norge har inte behövt använda sig av sin lagliga möjlighet att vända sig till motsvarigheten till Justitieombudsmannen med klagomål om att Sametinget inte beretts tillfälle att yttra sig.

I Finland är myndigheterna skyldiga att höra Sametinget och även här får sakområdet beskrivas som brett. En begränsning ligger dock i att det endast avser ett stort antal frågor inom hembygdsområdet, dvs. ett stort område i norra Finland, jämför vidare kapitel 4. I Finland fungerar lagstiftningen inte bra, myndigheterna underlåter att höra Sametinget och vidtar inte ens rättelse efter kritik från motsvarande Justitieombudsmannen.

Vid en jämförelse är den svenska lagstiftningen om Sametingets roll som remissorgan uppbyggd på annat sätt. I speciallagstiftningen finns det ett fåtal bestämmelser om att Sametinget skall beredas tillfälle att yttra sig. I Sametingslagen däremot anges endast allmänt att Sametinget skall verka för en levande samisk kultur och därvid ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar denna kultur. Till Sametingets uppgifter hör särskilt att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten.

Av departementschefens uttalande i propositionen som redovisas under 8.1 framgår att han menar att dessa bestämmelser i Sametingslagen skulle ge möjlighet för Sametinget att kunna verka som ett remissorgan.

Vi ställer oss dock tveksamma om bestämmelsen i Sametingslagen verkligen ger Sametinget möjlighet att verka som ett remissorgan. I lagen anges endast att Sametinget skall medverka, det saknas i motsats till regleringarna i Finland och Norge en uppmaning för andra myndigheter än Sametinget att agera. Därmed anser vi att bestämmelsen i sametingslagen endast ger Sametinget möjlighet att verka under förutsättning att det är tinget som tar initiativ till en dialog med en annan myndighet. Sammantaget är det

därför vår slutsats att rättsläget för Sametinget som remissorgan i Sverige är att det i speciallagstiftningen finns vissa bestämmelser om att myndigheter i vissa specifika frågor skall höra Sametinget. Därutöver finns det en generell bestämmelse i Sametingslagen som innebär att Sametinget kan initiera frågor hos andra myndigheter.

8.3 Överväganden och förslag

Frågan är om Sametingets roll som remissorgan behöver förstärkas. Utredningens utgångspunkt är i linje med vad som tidigare anförts att Sametingets ställning i dess helhet bör stärkas. Som en följd av detta anser vi att Sametinget i så stor utsträckning som möjlighet bör tillerkännas möjlighet att påverka samtliga frågor som berör samiska intressen.

Väsentligare än att vara remissorgan är det dock att Sametinget i första hand får möjlighet att självt avgöra frågor som rör centrala samiska intressen. Det är förstås först när andra myndigheter än Sametinget skall avgöra frågor som berör samiska intressen som det är relevant att diskutera om Sametinget skall ha ställning som remissorgan. Det som är särskilt för Sametinget i Sverige jämfört med sametingen i Norge och Finland är att Rennäringspolitiska kommittén har föreslagit att Sametinget i framtiden skall komma att avgöra ett större antal frågor. Det kommer att vara fråga om följande uppgifter, jämför även avsnitt 2.3.

1. Fördelning av renskötselområdet mellan samebyarna
2. Registermyndighet för samebyarna, alltså registrering av stadgar etc.,
3. Ansvarig myndighet om en ny sameby måste bildas, vilket bara kan inträffa om en sameby skulle gå i konkurs
4. Pröva beslut om medlemskap i sameby om samebyn eller sökanden begär det
5. Sametinget skall ha ansvar för att sammanställa uppgifter om markanvändning i renskötselområdet.
6. Sametinget skall fatta beslut om registrering av renmärken och ha ansvar för renmärkesregistret.
7. Sametinget skall kunna meddela föreskrifter om renmärken
8. Sametinget skall vara central tillsynsmyndighet för miljöstödet till rennäringen
9. Sametinget skall i samråd med länsstyrelsen fördela bygdeavgifter

10. Sametinget skall förvalta de medel som finns i Samefonden
11. Sametinget skall vara central förvaltningsmyndighet för rennäringen
12. Sametinget skall ha ansvar för tillsyn över att rennäringen uppfyller de krav som ställs med hänsyn till miljön och övriga allmänna intressen

Innebörden blir att jämförelsen med Norge och Finland blir lite missvisande. Om Sametinget kommer att få överta dessa uppgifter, minskar Sametingets behov att vara remissorgan. Det är dock uppenbart att det även efter Rennäringspolitiska kommitténs förslag kommer att finnas ett antal frågor som avgörs av andra myndigheter än Sametinget och som berör centrala samiska intressen. Skälet härför är att många samiska intressen som exempelvis markfrågor är frågor med många intressenter. Enligt vår uppfattning skulle det vara naturligt att Sametinget i samtliga dessa frågor fick möjlighet att yttra sig.

Det finns två alternativa möjligheter att förstärka Sametingets roll som remissorgan. Den ena möjligheten är att analysera i vilka konkreta fall Sametinget inte erhållit ställning som remissorgan och föreslå en förändring i den aktuella speciallagstiftningen. Den andra möjligheten skulle vara att förstärka den allmänna regeln i samlagslagen om Sametingets remissroll.

Vad gäller frågan om att förstärka den allmänna regeln i samlagslagen kan följande anföras: Som tidigare framgått var avsikten vid Sametingets tillkomst att det skulle finnas en bestämmelse som gav Sametinget ställning som remissorgan i resterande frågor, där reglering saknades i speciallagstiftningen. Som vidare anförts har dock bestämmelsen den svagheten att den endast riktar sig mot Sametinget, den ger endast Sametinget en möjlighet att agera. Där- emot riktar den sig inte mot andra myndigheter, den innebär ingen underrättelseskyldighet för andra myndigheter. Den fråga som vi då måste ställa oss är om det är lämpligt att införa en sådan bestämmelse i samlagslagen. Skulle det innebära några reella förbättringar för Sametinget? Det som vidare skulle tala för en sådan bestämmelse är att en sådan finns såväl i Finland som Norge.

Utredningens uppfattning är dock att en sådan bestämmelse är mindre lämpad i Sverige. Inledningsvis är det svårt att på ett konkret sätt definiera de frågor som berör centrala samiska intressen. Det skulle innebära att en lagstiftning av nödvändighet skulle behöva bli ganska omfattande för att täcka in samtliga de frågor som skulle kunna beröra centrala samiska intressen. En långtgående

skyldighet för andra myndigheter att inhämta yttrande från Sametinget i många frågor skulle innebära ett merarbete för dem. Det skulle också kunna leda till att Sametinget bereddes tillfälle att yttra sig i frågor som det saknade intresse av. Hanteringen av detta skulle innebära att Sametingets i vart fall i dag mycket knappa resurser användes för frågor av mindre vikt. Ett slentrianmässigt inhämtande av Sametingets yttrande i många frågor skulle också kunna medföra en risk för att värdet av ett sådant yttrande urholkades.

Sammantaget är det utredningens slutsats att vi anser att det är angeläget att andra myndigheter inhämtar Sametingets yttrande i de frågor som är relevanta och att yttrandena bedöms vara av värde. Det bästa sättet för att åstadkomma det är enligt vår uppfattning att bara ålägga myndigheter att inhämta yttrande från Sametinget i de konkreta frågor som på förhand bedömts vara relevanta. Vi förordar alltså att en sådan skyldighet skall framgå av speciallagstiftningen. Som ovan framgått anser vi att det skulle innebära alltför många nackdelar om det i sametingslagen infördes en allmän skyldighet för andra myndigheter att inhämta Sametingets yttrande. Sametinget har enligt den lagen redan en möjlighet att initiera frågor och det saknas enligt vår bedömning skäl att utsträcka denna generella regel.

Utredningens slutsats är därmed att vi anser att det är viktigt att Sametinget bereds tillfälle att yttra sig i alla frågor som berör centrala samiska intressen och att det av speciallagstiftningen bör följa i vilka fall andra myndigheter skall inhämta ett sådant yttrande. Frågan är därefter i vilka fall som det i dag saknas sådana bestämmelser. I vilka fall behöver speciallagstiftningen förstärkas med bestämmelser om att myndigheter bör inhämta Sametingets yttrande?

Som framgått tidigare finns det i dag endast enstaka bestämmelser som innehåller krav om att myndigheter skall inhämta Sametingets yttrande. Det är dock så att den Rennäringspolitiska kommittén gjort en översyn om rennäringspolitiken. Kommittén har när det gäller markanvändning redan föreslagit att Sametinget ställning som remissinstans skall förstärkas (jämför En ny rennäringspolitik, SOU 2001:101 sid. 289). Sametinget har till utredningen anfört att de allvarligaste bristerna när det gäller andra myndigheters bristande kommunikation med Sametinget åtgärdats om Rennäringspolitiska kommitténs förslag realiserar. För Sametinget är självfallet markanvändningen av avgörande betydelse. Sametinget har vidare angett att det i dag inte kan överblicka inom vilka områ-

den deras ställning som remissinstans ytterligare skulle behöva förstärkas.

Sammantaget är det vår uppfattning att det i dag inte är möjligt för oss att analysera inom vilka lagområden Sametingets roll som remissinstans ytterligare skulle behöva förstärkas. För utredningen är det svårt att överblicka hela den materiella rätten som berör samiska intressen. Det föreligger redan ett förslag om att förstärka Sametingets roll i för tinget centrala frågor. Vår slutsats är att det är först sedan regeringen tagit ställning till detta förslag och möjliga förändringar genomförts som det är möjligt att utvärdera om det föreligger ett behov av att genomföra ytterligare förändringar.

8.4 Sammanfattning

Sametinget har framfört att det i flera fall inte beretts tillfälle att yttra sig i ärenden som rör samerna och som handläggs av andra myndigheter. Som angetts är rollen som remissorgan central för sametingen i Norge och Finland. Lagstiftningen är utformad på det sättet i de båda länderna att det föreligger en allmän skyldighet eller i vart fall en rekommendation för andra myndigheter att inhämta sametingens synpunkter inom ett brett sakområde. Rättsläget i Sverige är dock annorlunda. I speciallagstiftningen finns vissa bestämmelser om att myndigheter i specifika skall höra Sametinget. Därutöver finns det en generell bestämmelse i sametingslagen som innebär att Sametinget kan initiera frågor hos andra myndigheter.

Utredningen har övervägt om Sametingets roll som remissorgan skulle behöva förstärkas. Behovet av att vara remissinstans är dock självfallet sekundärt till att självt få avgöra frågan. Rennäringspolitiska kommittén har föreslagit att Sametinget skall avgöra ett flertal frågor. Dessutom har den föreslagit att Sametingets roll som remissinstans skall förstärkas när det gäller markanvändning. En ytterligare förstärkning av remissrollen skulle därmed endast behöva övervägas i de kvarstående frågorna. Det finns två alternativa vägar att förstärka Sametingets roll som remissorgan i de kvarstående frågorna. Den ena möjligheten är att analysera i vilka konkreta samiska frågor Sametinget ännu inte erhållit ställning som remissorgan. Den andra möjligheten skulle vara att förstärka den allmänna regeln i sametingslagen med innebörd att som i Norge eller Finland införa en långtgående skyldighet för andra myndigheter att höra Sametinget inom ett brett sakområde.

Vår slutsats är att det är angeläget att andra myndigheter inhämtar Sametingets yttrande i de frågor som verkligen är relevanta. Det bästa sättet att åstadkomma det är enligt vår uppfattning att införa en sådan skyldighet för andra myndigheter i de fall det på förhand bedömts angeläget. Vi avvisar alltså att det införs en allmän plikt att höra Sametinget inom ett brett område. Vi förordar i stället att sådana skyldigheter skall följa av speciallagstiftningen. En fråga är då inom vilka frågor Sametingets remissroll skulle behöva förstärkas. Sametinget har anfört att de allvarligaste bristerna åtgärdats om Rennäringspolitiska kommitténs förslag realiserar. Det har vidare anfört att det i dag inte kan överblicka inom vilka områden deras ställning som remissinstans ytterligare skulle behöva förstärkas.

Utredningens slutsats är därmed att det är först sedan regeringen tagit ställning till det förslag som redan avgetts och möjliga förändringar genomförts som det är möjligt att utvärdera om det finns behov av ytterligare förändringar.

9 Röstningsförfarandet i sametingsvalet, valnämndens ställning, omval och valets tidpunkt

Utredningens förslag:

1. Den som är upptagen på den preliminära röstlängden skall kunna överklaga valnämndens beslut om att ta upp annan på röstlängden till länsstyrelsen. Om länsstyrelsen skulle finna att någon oriktigt förts upp på röstlängden skall inte dennes barn ha en ovillkorlig rätt att upptas på längden.
2. För sametingsvalet skall motsvarande regler gälla som för de allmänna valen, ansvaret för vissa delar av valet överförs från Sametingets valnämnd till Valmyndigheten och länsstyrelsen.
3. Tidsfristerna i sametingslagen för valets genomförande utsträcks.
4. I sametingslagen införs regler om omval.

I detta kapitel behandlas frågorna om röstningsförfarande, valnämndens ställning, omval och valets tidpunkt. Under 9.1 lämnar vi en redogörelse för nuvarande ordning och beskriver bakgrunden till denna. I 9.2 redovisar vi de problem som den nuvarande ordningen har. Våra överväganden och våra förslag presenterar vi i 9.3. En sammanfattning finns i 9.4.

9.1 Nuvarande ordning

Vid Sametingets tillkomst var en utgångspunkt att valet i stor utsträckning skulle skötas av Sametinget. Dåvarande samerättsutredningen föreslog att en central valnämnd vid Sametinget skapades och att denna nämnd skulle ha till uppgift att organisera valet. Det förutsågs dock att denna centrala nämnd i flera frågor skulle behöva samråda med Riksskatteverket som då var den centrala valmyndigheten i Sverige (SOU 1989:41 sid. 157). Riksskatteverkets uppgifter i denna del har övertagits av

Valmyndigheten. Detta innebär en särreglering jämfört med de allmänna valen. För dessa ansvarar Valmyndigheten centralt för valens genomförande. Länsstyrelsen är regional valmyndighet. Dessutom skall det finnas en valnämnd i varje kommun som är lokal valmyndighet. Det är Valmyndigheten som ansvarar för det förberedande valarbetet och valets genomförande. De kommunala valnämnderna utser valförrättare och ordnar vallokal. De genomför vidare en preliminär röstsammanräkning. Länsstyrelsen gör den slutliga sammanräkningen. Valmyndigheten fördelar mandat i riksdag och Europaparlament, medan länsstyrelsen fördelar mandat till landsting och kommuner.

Samerättsutredningen föreslog vidare att val skulle hållas vart tredje år och att tidpunkten skulle vara samma som dåvarande tidpunkten för val till kyrkofullmäktige, alltså tredje söndagen i oktober (a.a. sid. 167).

I propositionen anförde dock departementschefen följande:

För att inte sametingsvalet helt skall komma i bakgrunden för de allmänna valen i Sverige föreslår jag att sametingsvalet tidsmässigt inte på något sätt kopplas ihop med dessa val. Jag föreslår därför att valet till Sametinget skall ske den tredje söndagen i maj månad. För detta talar också praktiska skäl. Som RSV pekat på i sitt remissyttrande är belastningen på de valadministrerade myndigheterna avsevärd i samband med valen till riksdag, landsting och kommunfullmäktige. Även om valet till Sametinget i huvudsak skall ombesörjas av Sametinget självt är det rimligt att anta att tinget behöver biträde av varierande slag av de myndigheter som på olika sätt har att administrera de allmänna valen.

Med den frikoppling från de allmänna valen i Sverige som jag har föreslagit i fråga om sametingsvalet finns det också förutsättningar att överväga valperiodens längd. Övervägande skäl talar då enligt min uppfattning för en längre period än tre år. Jag föreslår därför en valperiod för Sametinget som omfattar fyra år. (prop. 1992/93:32 sid. 48).

Rösträtt och röstningsförfarande följer av 3 kapitlet i sametingslagen. Rösträtt till Sametinget har den som tagits upp sameröstlängd. Anmälan till röstlängden måste göras senast den 15 januari valåret. Det är endast den som är same som kan tas upp i röstlängden. Därutöver finns det krav om att personen senast på valdagen skall fylla 18 år och att det är en svensk medborgare eller utländsk medborgare som varit folkbokförd i Sverige de tre åren närmast före valåret. Med same avses i sametingslagen enligt definition i 1 kapitlet 2 § den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
2. gör sannolikt att någon av hans föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.

Den som en gång tagits upp i röstlängden behöver inte på nytt anmäla sig inför ett val, utan står kvar i röstlängden till dess han begär att strykas eller avlider.

Det är valnämnden som beslutar om en person som anmält sig skall tas upp i röstlängden. Senast den 10 februari valåret skall valnämnden ha upprättat en preliminär röstlängd. Den som inte tagits upp i röstlängden har rätt att överklaga beslutet hos länsstyrelsen. Anmärkning mot röstlängden prövas hos länsstyrelsen senast den 10 mars eller om detta är en lördag eller söndag senast följande måndag. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas. Därefter skall valnämnden senast den 20 mars upprätta en slutlig sameröstlängd som då alltså skall uppta alla samer som enligt valnämndens eller länsstyrelsens beslut skall tas upp samt samer som tidigare varit upptagna i sameröstlängd om de fortfarande uppfyller kraven om medborgarskapet eller motsvarande krav och inte begärt att bli avförda. I sametingslagen anges inte att denna slutliga röstlängd skulle kunna överklagas. Partier och kandidater skall ha anmälts senast den 25 mars.

Valnämnden skall senast 30 dagar före valdagen skicka ut ett röstkort i form av ett ytterkuvert, ett valkuvert och ett omslagskuvert till den som är upptagen i sameröstlängden.

Valnämnden utfärdar vidare valsedlar. Röstning sker i vallokal, som skall vara öppen mellan klockan 08.00–20.00 under valdagen eller genom brevröstning. Vid röstning i vallokal lägger väljaren själv in sin valsedel i ett valkuvert och försluter det. Väljaren lämnar valkuvert och ytterkuvert, som även är röstkort till valförrättaren. Vid brevröstning lägger väljaren själv in sin valsedel i ett valkuvert och tillsluter det. I närvaro av två vittnen lägger väljaren sedan valkuvertet i det ytterkuvert som också är röstkort och tillsluter det. Därefter skriver väljaren på ytterkuvertet en försäkran på heder och samvete att han gjort på detta sätt. Vittnena intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran och att de inte känner till något förhållande som strider mot de uppgifter väljaren lämnat på ytterkuvertet. Vittnenas adresser anges på ytterkuvertet. Vittnena skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn får inte vara

vittnen. Väljaren lägger därefter in ytterkuvertet i omslagskuvertet och skickar det till valnämnden. Därefter följer sammanräkningen. Det är valnämnden som skall granska och räkna rösterna enligt angivna principer. Sedan skall valnämnden fördela mandaten. Valnämndens beslut om bl.a. valsedlarnas giltighet och mandatfördelning kan överklagas till Valprövningsnämnden. Denna får upphäva valet eller föranstalta om mindre ingripande åtgärder.

Det var regeringen som föreslog att det skulle vara möjligt att använda brevröstning vid valet. Den tidigare samerättsutredningen hade i stället förutsatt att poströstning skulle bli det vanligaste sättet för röstning till Sametinget. Den anförde att postanstalterna används för poströstning till kyrkofullmäktigevalet och att det borde finnas goda möjligheter att utnyttja postens organisation även för valet till sametinget, jämför a.a. sid. 167.

Departementschefen anförde dock följande:

Jag har för min del, inte minst i syfte att förenkla valsystemet, funnit anledning att pröva ett alternativ som för närvarande står till buds för svenska väljare i Förbundsrepubliken Tyskland och Schweiz, dvs. röstning genom att sända valsedeln med post till valnämnden, s.k. brevröstning. ...

... Erfarenheterna från brevröstningen i Förbundsrepubliken Tyskland utvisar att det inte är något större administrativt problem att hantera brevrösterna. Andelen underkända röster (11 % 1982, 8% år 1985 och 13% 1988) har dock varit stor. Riksskatteverket har i en promemoria om erfarenheter m.m. från 1988 års allmänna val som exempel på ofta förekommande fel nämnt att röstkort saknas, att ytterkuvertet inte varit igenklustrat och att datum på ytterkuvertet saknats eller varit felaktigt. Detta är en typ av fel som vid brevröstning upptäcks först vid rösträkningen och därför inte kan korrigeras. Motsvarande fel vid röstning med valsedelförsändelse i Sverige upptäcks normalt av röstmottagaren eller valförrättaren och kan därför rättas till.

Jag ser för min del stora fördelar med ett system med brevröstning till sametingsvalet i Sverige. Även om poströstning naturligtvis är ett fullgott och prövat alternativ vill jag ändå föreslå ett system med brevröstning till Sametinget. Inte minst kostnads- och effektivitetsskäl talar för detta liksom det förhållandet att antalet röstande samer kommer att vara förhållandevis litet. Samtidigt kan ett enkelt vals-system stimulera och öka valdeltagandet. De problem som sammanhänger med att antalet underkända röster vid brevröstning i Tyskland varit stort är jag naturligtvis medveten om. Jag bedömer dock att möjligheterna att informera samiska väljarna om brevröstnings-

förfarandet m.m. är betydligt bättre än det är för väljare i Tyskland (a.prop. sid 48–50).

9.2 Gällande problem

I direktiven anges att *valdeltagandet är lågt*. Det anförs att Sametingets valnämnd anser att bl.a. *brevröstningsförfarandet är en bidragande orsak till det låga valdeltagandet*. I direktiven anges vidare att *tidpunkten för val* skulle kunna vara en annan orsak.

Ett annat problem skulle enligt Sametinget vara att *röstlängden och samernas ansökan om att upptas på röstlängden är offentlig*. Det som är särskilt känsligt är att en ansökan leder till en bedömning, det är bara de som uppfyller kriterierna som i sametingslagen definierar en same som upptas i röstlängden. Detta medför att det finns ett motstånd mot att ansöka överhuvudtaget och att förfarandet är offentligt gör det värre. Sametinget i Finland har i sina kontakter med utredningen vidareutvecklat detta problem och anfört att ytterligare ett problem kan vara att det för minoritetsfolk är känsligt att överhuvudtaget låta sig registreras som en minoritet. Det skulle kunna vara en förklaring bland flera varför en så liten andel av den samiska befolkningen är upptagen på röstlängden, i Norge finns det exempelvis uppskattningsvis 30 000 samer, men endast 10 000 av dem återfinns i röstlängden.

Från Sametinget har vidare anförts att *definitionen same i sametingslagen är oklar*, vilket bl.a. haft till följd att valnämnden efter ett beslut av Sametinget i plenum tillåter att den som gift sig med en samisktalande person förs upp på röstlängden.

Det har vidare framkommit att *Sametingets valnämnd har haft vissa svårighet att organisera valet*. Sametingets valnämnd fastställde i maj 2001 utgången av valet till Sametinget. Beslutet överklagades av två partier. Grunden för överklagandet var dels att sameröstlängden skulle ha varit felaktig, personer som inte uppfyllde kriterierna hade tagits upp på röstlängden och dels formella brister vad gällde rösträkningen. Valprovsnämnden upphävde valet till Sametinget och förordnade om omval. Valprovsnämnden avvisade vad som anförts om röstlängden, eftersom detta inte kunde prövas av nämnden. Den fann därefter att valnämnden i fem avseenden avvikit från föreskriven ordning vid sammanräkningen.

Sedan Valprovsnämnden förordnat om omval framkom att *det i sametingslagen saknades regler för hur ett omval skulle gå till*.

Regeringen beslöt därefter i en tidsbegränsad förordning (2001:725) om valdag m.m. för omval till Sametinget att omval för 2001 års val skulle äga rum den 4 november 2001, att samma röstlängd som använts för det ordinarie valet skulle brukas och att i övrigt bestämmelserna i sametingslagen skulle gälla i tillämpliga delar.

Valmyndigheten har anfört att valnämndens grundläggande problem är att det saknar erforderligt kanslistöd. Detta medför att det behöver stöd av Valmyndigheten långt utöver vad som är rimligt. Valmyndigheten har därför framfört att det ensamt önskar överta ansvaret för valet eller helt befrias från att vara delaktig i det.

Ett ytterligare problem som framförts av Valmyndigheten och Sametingets valnämnd är att de i *sametingslagen angivna stopptiderna inför valet är alltför snäva*. Särskilt skulle exempelvis tiden för att sända ut röstkort vara alltför knapp. Som framgått skall partier och kandidater ha anmälts senast den 25 mars och röstkortet skall ha sänts till väljarna senast 30 dagar före valdagen, alltså ca 18 april. Denna tid om drygt tre veckor är för kort, särskilt som påsken kan infalla under tiden. Valnämnden anser också att länsstyrelsens tid att förbereda en prövning om anmärkning mot röstlängden, 25 februari– 10 mars är för kort för att möjliggöra fullständig kommunikation med valnämnden.

9.3 Utredningens överväganden och förslag

9.3.1 Valdeltagande

Den första frågan vi kan ställa oss är om valdeltagandet verkligen är lågt. I Sverige finns det enligt uppgift 17 000 samer. Vid valet 1997 deltog 3 700 personer av de ca 5 900 som tagits upp på röstlängden. År 2001 röstade i november vid omvalet 4 366 personer och 6 696 hade tagits upp på röstlängden. Det innebär att 65 % av dem som förts upp på röstlängden röstade. En annan slutsats är dock att det i förhållande till det totala antalet samer endast är en mindre andel som är registrerad på röstlängden. Det skall dock beaktas att av det totala antalet samer om 17 000 personer bör drygt 20 % vara under 18 år och därmed skulle alltså dessa inte uppfylla registreringskravet. (Siffran 20 % används eftersom enligt Statistiska centralbyråns statistik är knappt 22 % av Sveriges befolkning under 18 år, jämför www.scb.se. Motsvarande förhållande får anses gälla för den samiska befolkningen.) Det skulle grovt innebära att av

17 000 samer skulle ca 13 600 vara röstberättigade. Utifrån dessa siffror skulle alltså ca 49 % av alla röstberättigade samer ha låtit sig registreras på röstlängden i november år 2001. Vidare skulle endast ca 32 % av alla röstberättigade samer i Sverige ha röstat i sametingsvalet år 2001.

En jämförelse kan göras med Norge och Finland. Jämförelsen blir dock mycket grov, eftersom bl.a. uppgifterna om antalet samer är osäkra. I Finland finns det enligt uppgift 7 000 samer. Vid det senaste valet röstade 2 927 och 5 100 hade tagits upp på röstlängden. I Norge finns som ovan anförts ca 30 000 samer och ca 10 000 på röstlängden. I det senaste valet röstade 6 173. I siffror innebär det under förutsättning att ca 20 % inte är röstberättigade att i Norge röstade 62 % av dem som tagits upp i röstlängden och 26 % av alla röstberättigade samer. 42 % av alla röstberättigade samer återfanns i röstlängden. I Finland röstade 57,4 % av dem som tagits upp i röstlängden och 52 % av alla röstberättigade samer. 91 % skulle vara registrerade i röstlängden.

Vilka slutsatser kan man dra av detta. Är valdeltagandet i Sverige lågt? Avgörande för denna bedömning är förstås vad man skall jämföra sametingsvalet med. Är det riksdagsvalet som är den korrekta jämförelsen eller är valet till Svenska Kyrkan en mer realistisk jämförelse? Vad är en rimlig ambitionsnivå? För att rösta i den Svenska Kyrkan krävs medlemskap i denna, men det krävs ingen aktiv registreringsåtgärd från den enskilde. Alla som fyllt 16 år får rösta. Vid det senaste valet röstade 14,2 % av de röstberättigade (jämför www.svenskakyrkan.se/valinformation). Utredningen vill vidare hänvisa till valdeltagandet i valet till Europaparlamentet. I Sverige var valdeltagandet i valet 1999 38,3 % (jämför www.ur.se/europa).

Det skall också framhållas att det med hänsyn till regelverket framstår som naturligt att antal registrerade är högre än antalet röstade. Som framgått är det tillräckligt att låta sig registreras inför ett val. Det krävs vidare att den röstberättigade avlider eller vidtar en aktiv åtgärd som att själv begära att bli struken för att personen skall försvinna ur registret. Det innebär alltså att det i röstlängden bör återfinnas personer som efter sin registrering tappat intresset för Sametinget. Vidare bör röstlängden innehålla exempelvis personer som på grund av sjukdom är förhindrade att rösta.

En fråga är då om valdeltagandet med hänsyn till dessa överväganden är lågt. Utredningens uppfattning är att när det gäller valdeltagande finns det två skilda aspekter. Den ena är att uppskattningsvis endast hälften av alla röstberättigade samer låter sig

upptas på röstlängden. Detta skulle enligt vår bedömning kunna uppfattas som ett problem. Den andra aspekten är att endast 65 % av dem som låter sig registreras sedan faktiskt röstade. Denna siffra upplever dock utredningen med hänsyn till vad som ovan angetts inte som särskilt låg. Enligt utredningens uppfattning är därmed det stora problemet när det gäller valdeltagande att alltför få låter sig upptas på röstlängden, jämför om detta vidare 9.3.2, medan det förhållande att sedan 65 % av dessa rent faktiskt röstade med hänsyn till vad som tidigare anförts framstår som det mindre problemet. Från Sametingets sida har påståtts att det komplicerade röstningsförfarande skulle kunna utgöra ett skäl till varför valdeltagandet är så lågt. Ett komplicerat röstningsförfarande kan påverka antalet som faktiskt röstar, men bör inte kunna påverka det förhållande att alltför få låter sig registreras. Även om utredningen inte ser att antalet som faktisk röstar som det stora problemet bör det ändå självfallet övervägas om det skulle vara möjligt att förbättra deltagandet i själva röstningen genom att förenkla förfarandet, jämför 9.3.3.

9.3.2 Röstlängden

Utredningens ståndpunkt är alltså att det stora problemet när det gäller valdeltagande är att alltför få samer låter sig registreras på röstlängden. Det förhållande att endast uppskattningsvis hälften av alla röstberättigade samer är registrerade framstår som otillräckligt. Det skall dock påpekas att uppgiften om att det finns 17 000 samer i Sverige är en osäker uppgift. Det skall vidare framhåvas att procentantalet är högre än i Norge. Likväl framstår det ändå enligt utredningens uppfattning som en låg siffra. Det kan finnas flera olika förklaringar till denna. Som Sametinget anför medför en ansökan om att upptas på röstlängden en bedömning om man uppfyller kriterierna för att vara same. Dessutom innebär själva upptagandet att personen registreras som en minoritet. Därutöver skulle det låga antalet kunna tyda på ett politiskt missnöje bland samerna.

Det anförda aktualiserar ett flertal frågor. Inledningsvis kan man fråga sig om det överhuvudtaget är nödvändigt med en bestämmelse om att endast den som är upptagen på röstlängden får rösta. Utredningens utgångspunkt är dock att Sametingets legitimitet har sin grund i att det företräder det samiska folket. Därmed skall

endast den som anses vara same ha en rösträtt. Detta innebär då att det är nödvändigt med en röstlängd.

Vi anser vidare att de nu gällande kriterierna för bedömningen om man är same är väl avvägda. De är enligt vår uppfattning generöst utformade och enligt uppgift avkrävs den som ansöker om registrering inte heller på någon omfattande bevisning för att styrka sina uppgifter. I normalfallet godtas i stället sökandens uppgifter, vilket innebär att även tillämpningen av regelverket är generös. Utredningen ser positivt på detta, det är viktigt att så många samer som möjligt låter registrera sig. Det får dock ankomma på Sametinget att noga följa utvecklingen, så att inte den generösa utformningen på lång sikt urholkar den samiska förankringen i Sametinget. Det räcker i dag för att upptas på röstlängden att sökanden anser sig vara same och har en förälder som har varit upptagen på röstlängden. På mycket lång sikt skulle denna bestämmelse kunna innebära att en släkt som alltmer fjärmade sig från det samiska språket skulle kunna bibehålla sin rösträtt om varje generation lät registrera sig.

En fråga är vidare om det skulle vara möjligt eller ens önskvärt att sekretessbelägga röstlängden. Som tidigare framgått är en följd av att Sametinget är en myndighet att offentlighetsprincipen gäller för tinget. Det innebär att alla allmänna handlingar är offentliga om de inte med stöd av en specifik bestämmelse i sekretesslagen kan sekretessbeläggas. Det saknas i dag stöd i sekretesslagen för att sekretessbelägga röstlängden. Den möjlighet som då skulle stå till buds är att utredningen skulle föreslå en särskild bestämmelse för röstlängden. Offentlighetsprincipen är dock starkt förankrad i det svenska samhället och en viktig tillgång för rättssäkerheten. Utredningens uppfattning är som tidigare framgått att ett utökat självstyre för samerna förutsätter att Sametinget värnar om de grundläggande demokratiska värden som finns i det svenska samhället. Med en sådan utgångspunkt är det olämpligt att överväga en sådan lagstiftning.

Utredningens slutsats är att utredningen saknar möjlighet att föreslå åtgärder med direkt syfte att öka antalet sökande om att upptas på röstlängden. Det får i stället ankomma på Sametinget att i första hand försöka lösa de problem som förekomsten av en röstlängd skapar. Sametinget måste informera om innebörden i att upptas på röstlängden. Den måste vidare förklara sin verksamhet och skapa ett förtroende hos väljarna. Staten kan bidra med att se till att tinget har resurser för att bedriva sin verksamhet och att överlåta meningsfulla uppgifter på det. Utredningens bidrag skulle

vidare kunna vara att öka rättssäkerheten i Sametinget. Som tidigare framgått har vi redan lämnat ett flertal förslag med detta syfte. Vi kommer nedan även att se över hanteringen av röstlängden. Det är vår förhoppning att Sametingets status med en förbättrad rättssäkerhet skall höjas. Detta skulle i sin tur kunna bidra till ett ökat intresse för en registrering på röstlängden.

Ett konkret problem om sameröstlängden är att det från Sametingets sida påstås att definitionen av same i sametingslagen är oklar och att detta fått som följd att även en person utan annan samisk anknytning än ett giftermål med en same tas upp i röstlängden. För utredningen är det oklart på vilken grund detta kunnat ske. Som framgått krävs det enligt lagtexten utöver att personen upplever sig vara same att ett av de tre objektiva kriterierna i lagtexten är uppfyllda. Kriterierna i punkten 2 och 3 är i ett sådant fall uteslutna, de ställer krav om att sökandens föräldrar, far- eller morföräldrar haft samiska som språk i hemmet eller att en av föräldrarna varit upptagen i röstlängden. Det enda som möjligen därför skulle kunna återstå är att valnämnden ansett att kriteriet under punkt 1 i samedefinition att *den som gör sannolikt att han har eller har haft samiska som språk i hemmet* skulle kunna innefatta även den som gifter sig med en person som talar samiska.

En sådan långtgående tolkning av lagtexten har enligt utredningens uppfattning inte varit avsedd. Samerättsutredningen föreslog ursprungligen att same skulle definieras på det sätt som gäller i dag, men med det tillägget att personen eller hans föräldrar, far- eller morföräldrar lärt sig samiska som **första** språk. Om make anförde utredningen följande:

Som nämnts gäller för närvarande enligt rennäringslagen att make till person med renskötselrätt också får sådan rätt. Det är väl i och för sig inte helt orimligt att make eller maka åtminstone efter viss tid i bestående äktenskap skall jämföras med mannen resp. hustrun även när det gäller frågan om samisk etnicitet. I enlighet med samhällets inställning i andra sammanhang skulle det också kunna övervägas att samboförhållande jämföras med äktenskap. En sådan utvidgning av personkretsen skulle emellertid kunna leda alltför långt. Exempelvis skulle den vars mor en gång varit gift med en same kunna betraktas som same även om varken hans mor eller hans far är av samisk härkomst. (a. Sou sid 135).

I propositionen berörs inte frågan om make. Regeringen föreslår dock att det inte skall vara ett krav om att personen eller hans

föräldrar, far- eller morföräldrar lärt sig samiska som första språk. Departementschefen anför följande:

Det främsta skälet till att även jag väljer språket som ett kriterium är att Finland och Norge använder det kriteriet. Om språket inte vore ett kriterium i en svensk definition skulle den situationen kunna uppstå att en person kan anses som same i Norge och Finland men inte i Sverige och vice versa. I Finland definieras same som den person som lärt sig samiska som första språk eller haft föräldrar, far- eller morföräldrar som lärt sig samiska som första språk. I Norge anses den person vara same som förklarar att han uppfattar sig själv som same och har samiska som hemspråk eller att han har eller har haft någon förälder, far- eller morförälder med samiska som hemspråk.

Samerättsutredningens förslag i fråga om det språkliga kriteriet stämmer närmast överens med den finska definitionen. Jag har för min del lagt den norska definitionen till grund för mitt förslag. Jag anser att den av mig föreslagna definitionen återspeglar en något generösare inställning från statsmakternas sida till vem som bör anses som same i sametingslagens mening. Den lägger inte avgörande vid vilken ordning samiska och svenska har lärts i hemmet. (a. prop. Sid. 35–36).

Som framgår berör inte departementschefen frågan om make. Det framgår dock enligt vår uppfattning att i propositionen avses med hemmet, det ursprungliga hemmet personen växt upp i. Departementschefen nämner som framgår att avgörande är inte i vilken ordning samiska och svenska har lärts i hemmet. Det betyder att med hemmet avses det hem personen växt upp i och därmed kan det inte syfta på det hem personen skapar när han gifter sig.

Utredningens slutsats är alltså att valnämnden när den i röstlängden tagit upp personer som gift sig med en person som talar samiska gjort en alltför långtgående tolkning av lagtexten. Vi anser vidare av samma skäl som samerättsutredningen en gång anförde att det kan föra för långt att den som är eller har varit gift med en same skall kunna rösta i sametingsvalet.

När det gäller det problemet är det dock svårt för utredningen att föreslå någon åtgärd. Vår uppfattning är att lagtexten i sig inte är oklar. Det saknas därför skäl att föreslå en förändring av lagtexten. Det får sedan ankomma på Sametingets valnämnd att i framtiden på eget ansvar göra en rimlig uttolkning av den lagtexten.

Det som framkommit skulle kunna innebära att det i dag finns personer upptagna på röstlängden som inte uppfyller de objektiva kriterierna för att vara same som anges i sametingslagen. Dessa personer kommer att kunna kvarstå på röstlängden till dess de

avlider eller själva begär att bli strukna. Det innebär alltså att felaktigt upptagna personer kan komma att utgöra ett problem i framtida val. Till utredningen har framförts farhågor om att det skulle kunna innebära att framtida sametingsval skulle kunna ogiltigförklaras under påstående att röstlängden var felaktig. Utredningens slutsats är att det saknas fog för sådana farhågor. Som framkommit ankommer det på valnämnden att upprätta en preliminär röstlängd. Den som anmält sig till röstlängden, men inte tagits upp skall underrättas om beslutet. Han har rätt att överklaga beslutet till länsstyrelsen, som sedan prövar anmärkningar mot röstlängden senast den 10 mars. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas. Valnämnden skall därefter upprätta en slutlig röstlängd. I sametingslagen anges inte att denna kan överklagas.

Det anförda innebär enligt vår bedömning att det endast är den preliminära röstlängden som kan överklagas och då bara av den som inte är upptagen. Det skulle alltså saknas möjlighet att överklaga den slutliga röstlängden. Det är idag inte heller möjligt att överklaga den preliminära under påstående att någon annan felaktigt förts upp på röstlängden. Detta skulle betyda att framtida sametingsval inte kan ogiltigförklaras under påstående om att röstlängden var felaktig. Som tidigare framkommit avvisade också Valprövningsnämnden en sådan grund vid sin prövning år 2001.

Trots att det alltså saknas farhågor för att ett framtida sametingsval skulle kunna ogiltigförklaras på grund av en felaktig röstlängd anser vi ändå att detta utgör ett problem, eftersom en felaktig röstlängd skulle kunna påverka Sametingets legitimitet. Vi anser därför att det finns skäl att föreslå åtgärder för att möjliggöra en omprövning av valnämndens beslut om att föra upp personer på röstlängden. Vårt förslag är att det skall vara möjligt att överklaga den preliminära röstlängden till länsstyrelsen med påstående att någon förts upp på röstlängden utan att varit berättigad till det. Det skulle alltså betyda att den preliminära röstlängden skulle kunna överklagas av annan än den som är berörd. Det skulle innebära en nyordning mot vad som gäller i dag. Motsvarande bestämmelse har dock tidigare funnits i vallagen. Bestämmelsen togs dock bort, eftersom möjligheten att föra talan mot att en annan person felaktigt tagits upp i röstlängden mycket sällan kom till användning. Den ansågs därför sakna egentlig praktisk betydelse, jämför prop. 1993/94:21, vissa ändringar i vallagen (1972.620) m.m. sid. 45. För Sametinget skulle dock en sådan reglering enligt vad som framkommit inte sakna praktisk betydelse. Vi föreslår därmed att sametingslagen ändras med innebörd att inte bara den som

uteslutits från den preliminära röstlängden kan anföra besvär utan även den som anser att annan oriktigt upptagits. När det gäller den sistnämnda besvärsgrunder anser vi att bara den som är upptagen i den preliminära röstlängden skall ha en sådan besvärsmätt.

Med en sådan lagstiftning skulle man vidare också behöva överväga en bestämmelse om den preliminära röstlängden skulle hållas tillgänglig för granskning som tidigare gällde i de allmänna valen. Avsikten skulle vara att allmänheten skulle få kännedom om den preliminära röstlängdens innehåll för att vid behov kunna överklaga den. Vi föreslår att den preliminära röstlängden hålls tillgänglig för granskning under viss tid. Detta bör lämpligen kunna ske på tid och plats som Valmyndigheten i samråd med Sametinget finner lämpligt. Tiden och platsen bör vidare kungöras.

Den föreslagna lagstiftningen skulle inte heller vara tillräcklig för att i framtiden se till att det finns en möjlighet att föra bort personer som inte uppfyller kriterierna. Ett kriterium för att kunna föras upp på röstlängden är att man anser sig vara same och har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.

Det skulle innebära att barn till någon som varit felaktigt uppförd skulle ha rätt att finnas på röstlängden. För att åtgärda detta problem föreslår vi att det i framtiden skall krävas att föräldern har varit upptagen i röstlängden utan att länsstyrelsen därefter ändrat detta.

Genom utredningens förslag skulle det i framtida val vara möjligt att förhindra att personer som inte uppfyller sametingslagens kriterium för att vara same eller deras barn från att kunna tas upp på röstlängden. Detta är viktigt för att Sametingets legitimitet inte skall urholkas.

9.3.3 Valnämndens ställning

De anförda problemen aktualiserar förstas också valnämndens ställning i stort. Det som påstås om valnämndens hantering av valfrågor skulle kunna tyda på ett behov av att se över nämndens roll. Utredningen vill inledningsvis anföra att det som skulle vara särskilt allvarligt är att det påstås att valnämnden efter beslut av Sametingets plenum övergått till en viss lagtolkning. Det aktualiserar de farhågor som framförts om Sametinget, att det inte håller en klar skiljelinje mellan politik och myndighetsutövning. Utredningens slutsats om detta är dock i linje med vad som anförts tidigare att det inte är förvånande att Sametinget i sitt startskede

har vissa svårigheter. För att underlätta är det därför desto viktigare att Sametinget har en klar organisation. Utredningen vill inledningsvis anföra att det av principiella skäl är felaktigt att Sametinget i vart fall fullt ut handhar sitt eget val. Enligt vår bedömning skulle det inte kunna komma i fråga att kommunerna eller riksdagen själva räknade sina röster. Vi vill därför föreslå motsvarande regler om valhantering skall gälla för Sametinget som redan gäller för de allmänna valen. Det skulle öka rättssäkerheten i Sametinget och höja Sametingets status. Sametinget är en del av det svenska folkstyret och det saknas enligt vår uppfattning skäl för en särreglering i denna del. Undantag får endast anses gälla för upprättandet av röstlängd. Denna hantering är särskild för sametingsvalet. Bedömningen om vem som är att anse som same får anses vara en intern samisk angelägenhet. I detta avseende är det också endast Sametinget som besitter kompetensen att avgöra denna fråga. Vi föreslår därför att det alltjämt skall vara så att det är Sametingets valnämnd som i första hand skall hantera upprättandet av röstlängden. Med utredningens ovan presenterade förslag om utökade möjligheter att överklaga valnämndens beslut saknas enligt vår bedömning också hinder för att denna uppgift alltjämt skall handhas av valnämnden.

Därefter skulle den fortsatta hanteringen dels bestå av förberedande arbete i form av att skicka ut röstkort till de röstberättigade, registrera kandidater och utfärda valsedlar. Sedan är det fråga om att organisera själva röstningen. Slutligen sker sammanräkningen och mandatfördelningen. Med utgångspunkt från vad som gäller för de allmänna valen skulle det vara Valmyndigheten som skulle ansvara för det förberedande valarbetet och organisationen av själva röstningen. Sametingets valnämnd skulle även fortsättningsvis kunna utse valförrättare och att ordna vallokaler. Slutligen skulle det sedan vara länsstyrelsen som skulle ansvara för röstsammanräkningen och mandatfördelningen. Vi föreslår en sådan ordning.

9.3.4 Tidsfristerna i sametingslagen inför valet

Som anförts skulle vissa tidsfrister inför valet vara för snävt angivna i sametingslagen, vilket medför olägenheter. Som exempel har framförts att länsstyrelsens tid att överpröva röstlängden är för kort. I dag kan röstlängden bara överklagas av den som anser att valnämnden felaktigt uteslutit honom från att upptas på

röstlängden. Valnämnden anser att länsstyrelsens handläggningstid om knappt tre veckor är för kort för att valnämnden skall ha möjlighet att fullt ut bemöta sökandens skäl. Utredningen har ovan under 9.3.2 föreslagit utökade möjligheter att överklaga röstlängden med innebörd att det skall vara möjligt att överklaga att annan upptagits på röstlängden. Ett sådant ärende skulle medföra att länsstyrelsen skulle behöva kommunicera med ytterligare en part, vilket skulle kräva än längre handläggningstid än tidigare ärenden. Utredningen föreslår därför att i vart fall denna tidsfrist utsträcks. Tidsfristerna utgör ett sammantaget system, vilket betyder att ändring i en tidsfrist med nödvändighet medför ändring av även de övriga tidsfristerna. Kalendarier ser sammanfattningsvis ut så här:

15 januari – Anmälan till röstlängden skall ha kommit in
1 februari – Preliminär röstlängd skall ha upprättats
25 februari – Sista dag att överklaga den preliminära röstlängden
10 mars – Länsstyrelsen skall pröva besvär mot den preliminära röstlängden
20 mars – Slutlig röstlängd skall vara upprättad
25 mars – Partier och kandidater skall ha anmälts
30 dagar före valdagen – Röstkort och övriga kuvert för röstning skal ha sänts till väljarna
Tredje söndagen i maj – Valdag

Utredningen föreslår nu att tiderna utsträckts.

Valdagen skall även fortsättningsvis vara tredje söndagen i maj och röstkort och övriga kuvert för röstning skall även fortsättningsvis ha sänts ut 30 dagar före valet. Partier och kandidater däremot skall ha anmälts något tidigare, senast den 15 mars. Den utökade tiden gör det lättare att hinna distribuera valsedlarna. Den slutliga röstlängden skall vara upprättad senast den 1 mars. Länsstyrelsen skall pröva den preliminära röstlängden senast den 15 februari och överklagandetiden går ut senast den 15 januari. Det skulle betyda att länsstyrelsen skulle ha en månads tid att förbereda sitt avgörande i stället för som nu två veckor. Den utökade tiden skulle enligt vår bedömning möjliggöra en förbättrad möjlighet för såväl parter som valnämnden att framföra sina skäl. Den preliminära röstlängden skall vara fastställd senast den 15 december året före valåret. Denna skall hållas tillgänglig för granskning. Anmälan till röstlängden skall ske senast den 1 december.

9.3.5 Omval

Som framkommit är ett problem att sametingslagen inte reglerar hur ett omval skall gå till. Den tillfälliga förordning regeringen beslutat om avser bara 2001 års val och upphörde att gälla den 1 januari 2002. Sametingslagen saknar till en början en reglering om hur dagen för omval skall bestämmas. Enligt vallagen gäller för omval till landstings- eller kommunfullmäktige att Valmyndigheten efter samråd med länsstyrelsen skall bestämma valdagen. Samrådet med länsstyrelsen har förstas sin grund i att länsstyrelsen utför ett flertal uppgifter i samband med de allmänna valen. Vi föreslår för sametingsvalet att det är adekvat att Valmyndigheten i samråd med länsstyrelsen och Sametingets valnämnd bestämmer valdagen. Vidare bör det enligt vår bedömning alltid vara möjligt att använda samma röstlängd som det föregående ordinarie valet. Ett överklagande av ett sametingsval måste alltid ske inom en begränsad tid efter det ordinarie valet. Grunden för överklagandet kan aldrig utgöra den slutliga röstlängden, eftersom det är den preliminära röstlängden som kan överklagas. Därmed skulle det inte kunna utgöra ett problem att använda den tidigare slutliga röstlängden, eftersom den varken kan vara felaktig eller inaktuell.

9.3.6 Röstningsförfarande

Det har påståtts att brevröstningsförfarandet är alltför komplicerat för väljarna, med följd att många därför skulle avstå från att rösta. Som framgått var detta inte något som förutsågs i de tidigare överväganden om röstningsförfarande. I stället fanns det tidigare farhågor om att ett stort antal röster skulle kunna bli ogiltiga. Vid Sametingsvalet 1997 var antalet ogiltiga röster 146 av 3803, vilket alltså motsvarar 4 % (jämför [www. Sametinget.se](http://www.sametinget.se)) och motsvarande siffra för valet 2001 var enligt uppgift från Sametinget 5 %. Hur många av dessa ogiltiga röster som var brevröster har inte gått att utläsa. Sammantaget skulle detta underlag tyda på att tidigare farhågor om många ogiltiga röster inte har blivit verklighet.

Utredningen vill vidare framhålla att lag (1997:159) om brevröstning i vissa fall ändrats. Tidigare har bara väljare som vistats i Tyskland och Schweiz eller varit på ett fartyg kunnat brevrösta till de allmänna valen. Från den 1 april 2002 är det möjligt för samtliga väljare som vistas utomlands att brevrösta i de

allmänna valen, vilket betyder att brevröstning numera är ett vedertagen sätt att rösta.

Vi vill också peka på att det kan medföra vissa problem om brevröstningsförfarandet tas bort. Den Svenska Kyrkan sammanställde under 1997 i samband med att den själv skulle ha hand om sitt val en utredning om bl.a. valförfarande, som finns redovisat i sin helhet på Svenska Kyrkans hemsida (www.svenska.kyrkan.se/svk/kyrkstat/KYUTR/val). Det anføres i denna bl.a. att det är uppenbart att en utformning av ett framtida valförfarande som leder till lägre kostnader är mycket angeläget. Samtidigt är det viktigt att en kostnadsbesparing inte får till följd att systemets legitimitet kan sättas ifråga och att det inte stimulerar till ett ökat valdeltagande. 1997 års kyrkoval hade kostat 80 miljoner kronor för 600 000 röstande (jämför sid. 161). Vidare anføres från sidan 167–179 att när det gäller röstning på postkontor finner utredningen stor anledning till tveksamhet av flera skäl. Enligt utredningen minskas antalet postkontor successivt och tillgängligheten blir därmed begränsad. Det låga antalet röstande skulle medföra minskade möjligheter att uppnå rutin hos postpersonalen. Kostnaderna för poströstningen var enligt utredningen för 1997 ca åtta miljoner och antalet poströster uppgick till ca 125 000, motsvarande ca 20 % av rösterna. Utredningen föreslog i stället för poströstning att röstning utöver i vallokaler skulle kunna ske i förhand på pastorsexpeditioner eller motsvarande, på särskilt röstmottagningsställe (vårdinrättning eller vårdanstalt) och genom brevröstning.

Samer är bosatta i hela Sverige. Avstånden är som bekant långa. Det innebär att en röstning enbart i vallokaler framstår som utslutet. Om brevröstningsförfarandet tas bort måste samerna ges möjlighet att rösta på annat sätt. Det framstår som svårt att Sametinget i förhand skulle kunna organisera röstning i särskilda lokaler, såsom den Svenska Kyrkan har möjlighet till på sina pastorsexpeditioner, eftersom Sametinget saknar många lokala kontor. Den möjlighet som då står till buds är poströstning. Det kan dock bli dyrt och komplicerat att bygga upp en sådan organisation inför valet till Sametinget. De skäl som Svenska Kyrkan anförde mot poströstning föreligger i än högre grad för Sametinget. Det alternativ som annars då skulle stå till buds är att samordna Sametinget med de allmänna valen. Sametingets valdag skulle då behöva flyttas.

Utredningens slutsats är att även om det är önskvärt med ett ökat valdeltagande så kan inte skälet för det möjliga låga del-

tagandet sökas i det gällande röstningsförfarandet. Det har enligt vår mening inte framkommit att ett förändrat förfarande skulle kunna öka deltagandet. När brevröstningsförfarandet infördes medförde det enligt uppgift från Sametinget och Valmyndigheten vissa initiala svårigheter. Ett flertal röstande, särskilt äldre personer, hade svårt att förstå instruktionerna. Därefter har dock brevröstningsförfarandet blivit alltmer etablerat. Förfarandet har varken under 1997 eller 2001 medfört att ett större antal röster ogiltigförklarats. Därtill kommer att brevröstning numera även är accepterat för samtliga utlandssvenskar i de allmänna valen. Brevröstningsförfarandet är i särklass det billigaste och enklaste röstningsförfarandet. Utredningen anser därför att det saknas anledning att förändra röstningsförfarandet i sametingsvalet. Det får i stället ankomma på ansvarig myndighet att ytterligare förbättra informationen om hur brevröstningen går till.

9.3.7 Valdag

Som framkommit har Sametingets valdag alltsedan dess tillkomst varit den tredje söndagen i maj månad. Det betyder att denna valtidspunkt är etablerad. Vår utgångspunkt är därför att vi endast vill föreslå en ändring av tidpunkten om starka skäl talar för det. Vi har tidigare dragit den slutsatsen att det saknas skäl att förändra röstningsförfarandet. Det innebär då också att det inte finns praktiska skäl som skulle ha sin grund i ett förändrat förfarande för att ändra tidpunkten. Avgörande är i stället om det finns principiella skäl. Det alternativ som vi skulle överväga är att Sametingets valdag skulle samordnas med tidpunkten för de allmänna valen, alltså tredje söndagen i september. Den tidigare bedömningen har varit att det skulle finnas en risk att sametingsvalen skulle komma i skymundan för de allmänna valen och att belastningen på Valmyndigheten skulle bli alltför stor. Det har dock även framförts argument från motsatt ståndpunkt från vissa representanter för Sametinget. Det har framförts att om valet till Sametinget skulle ske samtidigt som riksdagsvalet skulle det kunna upplevas som en markering om att Sametinget var en del av det svenska folkstyret. Det skulle kunna höja Sametingets status. Det finns vidare en förhoppning om att valdeltagandet bland samerna skulle öka om valet skedde samtidigt.

Det är enligt utredningens uppfattning oklart om en sammanläggning med det allmänna valet skulle vitalisera valet till Sametinget

eller om det skulle medföra att valet till Sametinget kom i skymundan. Utredningen vill i denna del hänvisa till den mycket långdragna debatten som pågått om kommunvalen skall ske samtidigt som riksdagsvalet eller inte, där uppfattningarna om hur detta skulle påverka kommunalvalen varit delade. För Sametinget är frågan än mer komplicerad, eftersom de politiska partierna i Sametinget saknar samhörighet med riksdagspartierna.

Vi anser sammantaget att de positiva effekter som skulle uppnås om valet till Sametinget skulle ske samtidigt som de allmänna valen är osäkra. Därtill kommer att det finns olika uppfattningar i frågan inom Sametinget. Vår utgångspunkt är som anförts att det krävs starka skäl för att föreslå en förändring, eftersom valtidpunkten hunnit etablerats. Vi anser därför när det gäller den renodlade frågan om valets tidpunkt att det saknas sådana starka skäl för att föreslå en förändring.

9.4 Sammanfattning

I detta kapitel har röstningsförfarandet, valnämndens ställning, omval och valets tidpunkt behandlats. Ett skäl för översynen har varit att valdeltagandet skulle vara alltför lågt. Enligt Sametingets valnämnd skulle röstningsförfarandet kunna utgöra ett skäl för det låga valdeltagandet. Valets tidpunkt skulle kunna vara ett annat.

Vid det senaste valet till Sametinget röstade 65 % av dem som tagits upp på röstlängden. Utredningens slutsats är att denna siffra inte är uppseendeväckande låg. Vår utgångspunkt är därvid att det inte är realistiskt att jämföra valet till Sametinget med riksdagsvalet. En mer rättvisande bild om valdeltagande erhåller man i stället enligt vår uppfattning om man jämför med Europavalet eller valet till kyrkofullmäktige.

Ett problem skulle dock i stället det förhållande att endast cirka hälften av alla sameer är registrerade på röstlängden kunna vara. Från Sametinget har anförts att en ansökan om att upptas på röstlängden leder till en bedömning om sökanden uppfyller kriterierna för att vara same, vilket avskräcker många från att söka. Det kan dock finnas flera andra skäl. Utredningens slutsats är att det är nödvändigt att upprätthålla kravet om en röstlängd. Sametingets legitimitet har sin grund i att det företräder det samiska folket. Därmed skall endast den som anses vara same ha en rösträtt och detta medför i sin tur att det finns ett behov av en röstlängd. Det finns vidare enligt vår uppfattning inte skäl att ändra på de gällande

kriterierna i lagen. Vi anser det också olämpligt att skapa förutsättningar för att sekretesslägga röstlängden, såsom Sametinget föreslagit. Sammantaget anser vi därför att det får ankomma på Sametinget att försöka lösa de problem som uppstår på grund av krav om registrering genom exempelvis information.

Det har påståtts att valnämnden efter beslut av Sametinget i plenum fört upp personer på röstlängden utan annan samisk anknytning än ett giftermål med en same. Enligt vår uppfattning medger en rimlig tolkning av lagtexten inte detta. Det anförda aktualiserar två problem. Det ena är att det även inför framtida val kan finnas personer på röstlängden som inte uppfyller kriterierna. Enligt vår uppfattning är detta olämpligt. För att komma till rätta med detta föreslår vi att det skall vara möjligt att överklaga den preliminära röstlängden till länsstyrelsen även under påståendet att någon förts upp på röstlängden utan att vara därtill berättigad. Tidigare har den enda grunden för överklagande varit att man själv uteslutits från rösträtt. Det skulle vidare krävas att ett kriterium för att kunna föras upp på röstlängden skulle behöva ändras. I dag räcker det med det objektiva kriteriet att ens förälder varit uppförd. Det skulle kunna innebära att barn till den som en gång felaktigt förts upp skulle ha rätt att komma på röstlängden. För att åtgärda det föreslår vi att det kriteriet ändras så att kravet blir att en förälder varit uppförd utan att detta ändrats av länsstyrelsen.

Valnämndens hantering aktualiserar även frågan om valnämndens ställning. Vi anser att det av principiella skäl är felaktigt att Sametinget handhar sitt eget val fullt ut. För att öka rättssäkerheten och förbättra Sametingets status föreslår vi att motsvarande regler skall gälla för Sametinget som redan gäller i de allmänna valen. Det skulle innebära att Valmyndigheten skulle ansvara för valet och länsstyrelsen på röstsammanräkningen och mandatfördelningen. Sametingets valnämnd skulle även fortsättningsvis ha hand om röstlängden och skulle på motsvarande sätt som kommunerna förordna valförrättare och ordna med vallokaler. Vi föreslår också att det i sametingslagen skrivs in hur frågan om omval skall hanteras. Till utredningen har vidare framförts att de i sametingslagen angivna tidsfristerna om valets genomförande redan är för snäva. Genom utredningens förslag om att utöka kretsen klagoberättigade över den preliminära röstlängden kommer vissa tidsfrister bli än svårare att hålla. Vi föreslår därför en utsträckning av dessa tider.

Det har påståtts att brevröstningsförfarandet skulle vara alltför komplicerat för väljarna, vilket skulle leda till att väljarna avstod

från att rösta. Det har dock enligt vår mening inte framkommit något stöd för detta påstående. Som anförts är det dock vår utgångspunkt att ett valdeltagande om 65 % inte är anmärkningsvärt lågt. I de senaste sametingsvalen var andelen röster som ogiltigförklarades liten. Brevröstning är i dag vidare en vedertagen metod för att rösta och används generellt av utlandsvenskar i de allmänna valen. Om brevröstningen togs bort skulle den vidare behöva ersättas av poströstning. Kostnaderna för poströstning är höga. Det framstår vidare som alltför komplicerat att bygga upp en organisation med poströstning med hänsyn till det förhållandevis begränsade antalet röstande. Om poströstning skulle införas skulle man därför behöva överväga att samordna sametingsvalet med de allmänna valen. Utredningens slutsats är sammantaget att det saknas anledning att förändra röstningsförfarandet. Med ett oförändrat röstningsförfarande saknas också praktiska skäl för att flytta valdagen. En fråga är dock vidare om det skulle kunna finnas principiella skäl för att flytta valdagen. Från vissa samer har framförts att valdeltagandet skulle kunna öka om valet skedde samtidigt som riksdagsvalet. Det skulle också vara en markering om att Sametinget var en del av det svenska folkstyret. Utredningens slutsats är att det är oklart om en samordning med det allmänna valet skulle kunna vitalisera valet till Sametinget. Därtill kommer att uppfattningarna inom Sametinget är delade. Vår utgångspunkt är att det skulle krävas starka skäl för att föreslå en förändring, eftersom den nuvarande tidpunkten är etablerad. Sådana skäl saknas enligt vår bedömning.

10 Valkrets och mandatfördelning, procentspärr samt antalet personer som krävs för att registrera ett parti

Utredningens förslag:

1. Divisorn 1,4 och inte 1 skall användas som förste divisorn i sametingsvalet.
2. Partier som inte redan har mandat i Sametinget måste ha ett dokumenterat stöd av minst 50 personer för att kunna bli registrerade och därmed kunna ställa upp i valet.

I detta kapitel behandlas frågorna om valkrets, mandatfördelning, procentspärr och antalet personer som skall krävas för att registrera ett parti. 10.1 är en genomgång av gällande regler och reglernas bakgrund samt förhållandena i Norge och Finland. I 10.2 gör vi en jämförelse med valen till riksdagen, landstingen och kommunerna. I 10.3 hänvisar vi till en undersökning vid Umeå universitet och till egna beräkningar. Vi presenterar våra överväganden i 10.4. En sammanfattning finns under 10.5.

10.1 Gällande regler samt förhållandena i Norge och Finland

10.1.1 Valkrets

Samerättsutredningen föreslog att valet till Sametinget skulle vara proportionellt. Sverige skulle delas in i sex valkretsar. Skälet för valkretsar var att den utredningen ville tillgodose olika landsdelars representation. Valkretsarna skulle följa länsgränserna och i Norrbottens län kommungränserna. Valkretsarna skulle vara lika stora vad gäller antalet samer och dessutom anpassas till de samiska regioner som kunde urskiljas med hänsyn till näringsutveckling, dialekter m.m. En särskild sydlig valkrets skulle behövas för de

samer som lämnat de samiska kärnområden. Utredningen föreslog följande sex valkretsar:

1. Haparanda, Kalix, Kiruna, Pajala, Överkalix och Övertorneå kommuner,
2. Bodens, Gällivare, Jokkmokks och Luleå kommuner
3. Arjeplogs, Arvidsjaurs, Piteå och Älvsbyns kommuner,
4. Västerbottens län
5. Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrland och Jämtlands län
6. Övriga riket

Varje valkrets skulle sedan tillföras mandat i förhållande till antalet röstberättigade enligt röstlängden. Fördelningen av mandat skulle alltså ske först sedan röstlängden fastställts. Varje valkrets skulle tillföras minst två mandat. Det skulle vara fråga om ett förenklat valsysteem. En kandidat skulle ha rätt att ställa upp i vilken valkrets som helst utan krav om bostadsband. Däremot skulle han bara få ställa upp i en valkrets. Detta skulle underlätta sammanräkningen och mandatfördelningen. Det saknades i detta förenklade system ett behov av utjämningsmandat (jämför SOU 1989:41 sid. 161–165).

I propositionen föreslog dock departementschefen att hela landet skulle utgöra en valkrets. Han hänvisade till förhållandena i Norge och framhöll att det där i många valkretsar fanns få eller inga röstberättigade samer. Detta medförde att valarrangemangen på många håll blev överdimensionerade och kostsamma i förhållande till antalet röstande. Valhemligheten skulle inte bli tillfredställande. Han menade vidare att även om landet utgjorde en valkrets skulle det inte behöva hindra att Sametinget fick ledamöter från olika delar av landet. Det anförs också att ett val med en valkrets skulle bli rättvisare än ett flervalssystem. Det skulle underlätta de röstande samernas möjligheter att se resultatet av sin röstning. Om hela landet skulle utgöra en valkrets skulle ett proportionellt system kunna tillämpas fullt ut, i annat fall skulle utjämningsmandat behöva övervägas. Sammantaget skulle därför hanteringsmässiga och ekonomiska skäl tala för att hela landet bör utgöra en valkrets (jämför prop. 1992/93:32 sid. 46–47).

10.1.2 Mandatfördelningen

Av sametingslagens 3 kap. 32 § framgår att mandatfördelningen skall ske proportionellt enligt följande: Mandaten tilldelas ett efter annan det parti som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas genom att partiernas röstetal delas med det tal som är ett högre än det dubbla antalet mandat som redan har tilldelats partiet. Innebörden av bestämmelsen blir då att vid fördelningen av första mandatet är jämförelsetalet för samtliga lika med röstetalet, eftersom antalet mandat som då tilldelats är noll. (Om exempelvis röstetalet är 100 blir ekvationen vid första mandatfördelningen enligt lagtexten $100: 1 = 100$).

Detta innebär en skillnad mot vad som gäller enligt vallagen för valet till riksdag, landsting och kommun. Vid dessa val gäller att så länge partiet inte tilldelats något mandat beräknas jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med 1,4. Först därefter beräknas jämförelsetalet på samma sätt som enligt sametingslagen (jämför 20 kap. 1 §).

En fråga är då varför denna skillnad finns. Samerättsutredningen hade föreslagit 1,4 som förste divisor även för sametingsvalet (jämför a. Sou. sid. 326–327, där det föreslås att reglerna i 15 § d i tidigare vallagen (1972:620) skulle tillämpas i sametingsvalet). Riksskatteverket anförde dock i sitt remissyttrande att om 1,4 används som första divisor så får det den effekten att det i viss mån motverkar att småpartier erhåller mandat. Verket hänvisade vidare till att utredningen uttryckt att det inte borde finnas någon spärr mot småpartier och anser därför att 1,4 inte bör användas vid första mandatfördelningen (Remissyttrandena över samerättsutredningens betänkanden, Ds 1989:72 sid. 159). Departementschefen instämde i den bedömningen (a.prop. sid. 48).

I Norge finns det 13 valkretsar. Varje valkrets har tre mandat. Antalet mandat per valkrets är omdebatterad särskilt det förhållande att valkretsarna Karasjok och Kautokeino bara har vars tre mandat, trots att de representerar en tredjedel av de upptagna på röstlängden.

I Finland är hela landet en valkrets.

10.1.3 Procentspärr

Samerättsutredningen anförde i sitt betänkande att Sametinget för att kunna representera alla samer skulle vara uppbyggt så att även

mindre samiska sammanslutningar skulle kunna nominera sina kandidater. Som ovan anförts skulle någon spärr mot småpartier, vare sig i formell mening eller i praktiken därför inte förekomma (jämför a. SOU sid. 164). I propositionen görs samma bedömning.

I såväl Norge som Finland saknas det bestämmelser om en procentspärr.

10.1.4 Antal personer som krävs för att registrera ett parti

Av sametingslagens 3 kap. 9 § följer att det endast krävs tre personer för att registrera ett parti. Det anges i paragrafen att kandidater till sametinget skall anmälas till valnämnden senast den 25 mars valåret. Av anmälan skall framgå vilken grupp, vilket parti eller liknande sammanslutning som kandidaterna tillhör. Anmälan skall också innehålla uppgift på namn på minst tre kandidater i bestämd ordningsföljd. Till anmälan skall fogas skriftlig förklaring från varje kandidat att han givit sitt tillstånd att anmäla honom. Valnämnden beslutar om registrering av grupper, partier eller liknande sammanslutningar och kandidater. Nämndens beslut får inte överklagas. Andra än kandidater för registrerade grupper, partier eller liknande sammanslutningar är inte valbara.

10.2 Motsvarande bestämmelser i de allmänna valen

I förarbetena till det nuvarande svenska valsystemet anges tre huvudkrav. Det skall vara proportionellt så att det ger en god överensstämmelse mellan partiernas rösttal och deras andel av mandaten i riksdagen. Valsystemet skall vidare ge en tillfredställande regional representation i riksdagen. Slutligen anges att proportionalismens idé inte får äventyra andra värden. Särskilt betonas risken för uppsplittring i småpartier. Systemet bör därför bl.a. innehålla spärrar mot småpartier (jämför Ragnhild Nilssons uppsats vid Umeå universitet, "Sametinget – en symbol för samisk osämja" sid. 20 och Petersson, "Svensk politik", femte upplagan, 2000 sid. 74).

10.2.1 Valkrets

Enligt vallagen är landet vid val till riksdag indelat i 29 bestämda valkretsar. Vid val till landstingsfullmäktige skall landsting delas in i valkretsar. Valkretsen bör utformas så att den beräknas få minst

åtta fasta valkretsmandat och den bör ha en sammanhängande gränslinje. Vid val till kommunfullmäktige är kommunen som huvudregel valkrets. Om en kommun har fler än 6000 personer som har rösträtt **får** kommunen delas in i två eller flera valkretsar. Om det finns fler än 24 000 som har rösträtt i en kommun eller om det för kommunen skall utses minst 51 fullmäktige **skall** kommunen delas in i två eller flera valkretsar. En kommun som har färre än 6000 personer som har rösträtt får delas in i två eller flera valkretsar bara om det finns synnerliga skäl därför att kommunen sträcker sig över ett betydande geografiskt område eller har andra geografiska förhållanden som motiverar en sådan indelning.

10.2.2 Mandatfördelning och procentspärr

Valet till riksdagen är proportionellt. Syftet med ett proportionellt val är alltså att riksdagens sammansättning i så hög grad som möjligt skall spegla de avgivna rösterna. Det proportionella valsystemets motsats är majoritetsvalet. Vid ett majoritetsval är landet indelat i ett stort antal enmansvalkretsar, inom vilka kampen står om endast ett mandat. Den kandidat som får flest röster i kretsen vinner mandatet. Vid proportionella val gäller i stället bland annat att flera mandat utdelas per krets, partierna får mandat i proportion till sitt rösteantal i kretsen. I Sverige har vi proportionella val. Dessutom tillämpas ett system med utjämningsmandat för att åstadkomma riksproportionalitet. Innebörden är att först fördelas 310 fasta valkretsmandat proportionellt mellan partierna på grundval av resultaten i valkretsarna. Därefter skall 39 utjämningsmandat fördelas. Därvid betraktas hela riket som en valkrets och man gör en ny hypotetisk fördelning av samtliga 349 mandat. Varje parti skall sedan få så många utjämningsmandat som svarar mot skillnaden vad partiet erhållit vid den totala fördelningen och det antal fasta valkretsmandat partiet redan tilldelats.

Även mandatet till landstingsfullmäktige fördelas proportionellt. Därvid gäller att nio tiondelar av mandatet är fasta valkretsmandat och återstående utjämningsmandat.

I kommunerna är det bara fråga om fasta mandat. Dessa skall fördelas proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen. Om det finns flera valkretsar skall länsstyrelsen bestämma hur många mandat varje valkrets skall ha.

Som ett undantag från det proportionella systemet gäller dock att det finns en procentspärr vid valet till riksdagen och landstings-

fullmäktige. Vid fördelningen av mandat till riksdag får bara partier som fått minst fyra % av rösterna i hela landet delta. Ett parti som fått färre röster skall dock delta i fördelningen av fasta valkretsmandat i en valkrets där partiet har fått minst 12 % av rösterna. Vid mandatfördelningen till landstingsfullmäktige får bara partier som har fått minst tre % av rösterna delta. För kommunerna saknas en procentspärr. Småpartispärren infördes för att motverka att mycket små partier skulle ta plats i riksdag eller landstingsfullmäktige och därmed ge upphov till en partisplittring.

Ända sedan det riksproportionella systemet för val till riksdag och landstingsfullmäktige infördes 1970 respektive 1976 har det pågått en diskussion om att införa en ordning med utjämningsmandat även för de kommuner som har flera valkretsar. Skälet här för är att det skulle förbättra proportionaliteten. I samband här med har det också diskuterats om det i kommunerna även borde införas en procentspärr. Frågan analyserades bl.a. av vallagskommittén i samband med förslaget till ny vallag (Vallagen, Slutbetänkande av 1993 års vallagskommitté, SOU 1994:30 sid. 183–201).

Kommittén undersökte om det fanns brister vad gällde proportionaliteten i det nuvarande systemet för val till kommunfullmäktige. Den fann att mandatfördelningen i de icke valkretsindelade kommunerna i mycket hög grad återspeglade röstutfallet, men att detta inte gällde de valkretsindelade kommunerna. Kommittén ansåg att det fanns tre metoder för att öka proportionaliteten. En variant skulle vara att öka antalet mandat per valkrets, eftersom ett större antal mandat ger en bättre proportionalitet. En annan möjlighet skulle vara att avskaffa valkretsindelningen. Kommittén ansåg att det saknades principiella invändningar mot detta, eftersom valkretsarnas betydelse för fullmäktiges geografiska sammansättning numera har underordnad betydelse. Däremot skulle det kunna medföra praktiska problem, exempelvis skulle det ställa sig tekniskt komplicerat att framställa så omfattande listor som skulle komma att behövas för de största kommunerna. Mot ett avskaffande av valkretsindelningar skulle också det förhållande att partierna i viss utsträckning hade anpassat sin organisation och valarbete till indelningen tala. Den tredje möjligheten skulle vara att införa ett system med utjämningsmandat. Kommittén förordade en sådan lösning. Om ett system med utjämningsmandat skulle införas ansåg kommittén att andelen sådana mandat inte borde sättas så lågt att partiet riskerade att bli överrepresenterat. Ju större andel utjämningsmandat desto bättre blir den partimässiga representativiteten. Samtidigt riskerar dock den geografiska

representationen att bli skevare. Kommittén fann att den relation som tillämpats för landstingsval var väl avvägd, alltså 9/10 fasta mandat och 1/10 utjämningsmandat.

Kommittén anförde vidare om småpartispärr att en spärr borde begränsas till intervallet 2–4 %. Kommittén fann dock slutligen att den inte kunde presentera ett förslag om förbättrad proportionalitet i kommunerna, eftersom den inte kunnat uppnå enighet i fråga om ett sådant förslag skulle förenas med en småpartispärr.

10.2.3 Antal personer som behövs för att registrera ett parti

I de allmänna valen saknas det krav om att partier måste vara registrerade för att kunna ställa upp i val. 1999 års Författningsutredning har dock i sitt delbetänkande SOU 2001:99 föreslagit att det införs offentliga valförberedelser, dvs. krav på förhandsanmälan av såväl partier som samtliga kandidater. Skälen härför var att väljarna på förhand inför ett val tydligt skall kunna se vilka partier som deltar och som således kan inverka på valresultatet. Ett annat skäl var att valresultatet för partier som försöker uppnå representation i en vald församling inte skall kunna påverkas av röster på parodiska partibeteckningar. Slutligen skulle proteströster kunna särskiljas.

Enligt 5 kapitlet vallagen gäller dock vidare redan i dag att det finns en möjlighet för partierna att i de allmänna valen skydda partibeteckningen. Detta sker genom att partiet registrerar partibeteckningen och anmäler kandidater till valet. En ansökan om registrering av val till riksdag skall ha dokumenterat stöd av minst 1 500 personer som har rösträtt i landet. För val till landsting krävs stöd av minst 100 personer som har rösträtt i landstinget och för val till kommunfullmäktige skall det vara 50 personer som har rösträtt i kommunen.

10.3 Undersökning vid Umeå universitet och egna beräkningar

Vi vill inledningsvis anföra att det finns ett samband mellan förekomsten av flera valkretsar och procentspärr. Ragnhild Nilsson har i sin uppsats vid Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet behandlat frågan utifrån Sametingets perspektiv (jämför "Sametinget – en symbol för samisk osämja, En komparativ studie

av det norska och svenska sametinget” Umeå Universitet, statsvetenskapliga institutionen, vårterminen 2000). Hon utgår från 1997 års val till Sametinget i Norge och från 1997 års val till Sametinget i Sverige. Hon anför inledningsvis att Norges system med indelning i valkretsar gör det betydligt svårare för små partier att ta mandat. Detta visar hon genom att hänvisa till nedanstående tabeller, där hon räknat ut hur mandatfördelningen skulle se ut om landet bara bestod av en valkrets:

Tabell 1. Valresultatet Norska Sametingsvalet 1997, med valkretsindelning

Parti	Mandat	Röster	Procent
NSR	19	2138	35
Ap	12	1742	28
SVF	3	526	9
Sp	2	541	9
Andra	3	566	9

Tabell 2. Utan valkretsindelning (med 1,4 som divisor)

Parti	Mandat	Röster	Procent
NSR	15	2138	39
Ap	12	1742	31,5
SVF	4	526	9,5
Sp	4	541	10
Andra	4	566	10,5

Hennes slutsats är att utan valkretsindelning hade NSR (Norske Samers Riksförbund), som i samarbete med ”andra” varit i majoritet i sametinget under denna period med 22 mandat behövt samarbeta med ytterligare två partier för att få majoritet.

Utredningen har vidare undersökt vilka effekter en första divisor om 1,4 eller en procentspär skulle få för sametingsvalet i Sverige. Resultatet framgår av nedanstående tabeller

Tabell 3. Valresultatet svenska sametinget 1997

Parti	Mandat	Röster	Procent
Samelandspartiet	6	722	19,73
Skogssamerna	5	547	14,94
Renägarförbundet	4	515	14,07
LSS	3	391	10,68
Min Geaidnu	3	351	9,59
Samerna	4	424	11,58
Jakt och fiskesamerna	3	384	10,49
Saemien Eatname	1	127	3,47
Samerna för framtiden	0	41	1,12
Samisk solidaritet	1	67	1,83
Mii Sámit	1	90	2,45

Tabell 4. Valresultatet 1997 med annan divisor och procentspärr

Parti	1,4 som divisor	3 % spärr	4 % spärr
Samelandspartiet	6	6	7
Skogssamerna	5	5	5
Renägarförbundet	5	5	5
LSS	3	4	4
Min Geaidnu	3	3	3
Samerna	4	4	4
Jakt och fiskesamerna	3	3	3
Saemien Eatname	1	1	Under spärr
Samerna för framtiden	0	Under spärr	Under spärr
Samisk solidaritet	0	Under spärr	Under spärr
Mii Sámit	1	Under spärr	Under spärr

Som framgått erhöll vid valet 1997 tre partier endast vars ett mandat. Med en divisor om 1,4 skulle det bara bli fråga om två partier med ett mandat. Med en procentspärr om 3 försvinner ytterligare ett sådant parti och med en spärr om 4 % har de minsta partierna tre mandat.

Tabell 5. Valresultatet i november 2001 med annan divisor och procentspärr

Parti	2001			1997
	Mandat	Röster	Procent	Mandat
Samelandspartiet	10	1339	32,3%	6
Skogssamerna	4	549	13,2%	5
Rennägarförbundet	2	250	6,0%	4
LSS	1	156	3,8%	3
Min Geaidnu	2	246	5,9%	3
Samerna	4	523	12,6%	4
Jakt och fiskesamerna	6	869	21,0%	3
Saemien Eatname	0	40	1,0%	1
Mii Sámit	1	67	1,6%	1
Laakhoeh	1	107	2,6%	-
Samisk solidaritet	-			1
	31	4146	100,0%	31

Parti	1 som divisor	1,4 som divisor	3 % spärr	4 % spärr
Samelands-partiet	10	10	11	11
Skogssamerna	4	4	4	5
Rennägarförbundet	2	2	2	2
LSS	1	1	1	Under spärr
Min Geaidnu	2	2	2	2
Samerna	4	4	4	4
Jakt och fiskesamerna	6	7	7	7
Saemien Eatname	0	0	Under spärr	Under spärr
Mii Sámit	1	0	Under spärr	Under spärr
Laakhoeh	1	1	Under spärr	Under spärr
	31	31	31	31
Antal partier 2001	9	8	7	6
Antal partier 1997	10	9	7	7

10.4 Utredningens överväganden

10.4.1 Utredningens utgångspunkter

I direktiven anges som skäl för översynen i detta kapitel att det inte finns spärrar mot småpartier och det endast krävs tre personer för att registrera ett parti. Det anges vidare att detta har bidragit till att Sametingets 31 ledamöter representerar tio partier och att de tre minsta partierna endast har ett mandat vardera. Dessutom anförs det att det även kan finnas skäl att se över frågan om flera valkretsar.

Som framgått skulle alltså problemet vara att det finns för många små partier i Sametinget. Det är underförstått att detta förhållande skulle kunna försämra Sametingets effektivitet. Det är också klart att den politiska situationen i Sametinget sedan dess tillkomst har varit mindre stabil. Utredningen anser det naturligt att en organisation i sitt startskede är dynamisk och för en vital debatt. En hjälp i ett sådant skede skulle dock stabiliserande faktorer såsom procentspärr eller skärpta registreringskrav för partier kunna vara.

Utredningen vill dock inledningsvis varna för att stabiliserande faktorer ensamt kan lösa de problem som funnits i Sametinget. Svårigheten att bilda en stabil politisk majoritet kan ha haft sin grund i att även de största partierna tidigare inte haft mer än fem-sex mandat. Det har inneburit att det krävts ett samarbete mellan mer än två partier. Det är inte säkert att en utslagning av mycket små partier skulle lösa detta problem. Utredningen anser dock sammantaget att stabiliserande faktorer ändå bör övervägas för att undvika en uppsplittring. Även om sådana inte kan lösa samtliga problem bör de i vart fall underlätta och främja den politiska stabiliteten. Vidare skall noteras att det redan vid valet under hösten 2001 har skett en förändring, det största partiet erhöll 10 mandat.

Utredningens utgångspunkt är att såväl valkretsindelning, procentspärr och krav inför partiregistrering motverkar en splittring inom Sametinget. Deras effekter i övrigt skiljer sig dock åt. Inför våra övervägandena nedan om val av åtgärd är det därför nödvändigt att klart analysera vad som egentligen utgör problemet i Sametinget.

10.4.2 Valkretsar och mandatfördelning

En valkretsindelning har en spärreffekt mot mindre partier. Metoden är dock i viss mån osäker, eftersom det kan förekomma att ett mycket litet parti med tyngd i en valkrets kan få ett mandat. Vad gäller förekomsten av flera valkretsar i de allmänna valen har historiskt sett deras funktion varit att säkerställa en regional representation i de beslutande församlingarna. Det är dock enligt vår uppfattning viktigt att notera att det enbart varit en geografisk spridning man önskat uppnå. Valkretsar har i de allmänna valen aldrig utgjort argument för en representation med hänsyn till andra faktorer, såsom etnicitet. Vidare har även idén om den regionala representationen urholkats, eftersom det inte längre finns krav om bostadsband för valkandidaten. Den tidigare samerättsutredningen hade som framkommit ambitionen att valkretsarna skulle anpassas till de samiska regioner som kunde urskiljas med hänsyn till näringsutveckling, dialekter m.m. Enligt utredningens uppfattning är denna ambition svår att realisera. En valkretsindelning skulle enligt uppgift från Valmyndigheten av praktiska skäl behöva följa kommungränserna, eftersom det annars inte är möjligt att upprätta röstlängden. Uppgifter till röstlängden inhämtas nämligen från folkbokföringen. I denna finns uppgifter om kommundillhörighet, medan uppgifter om näringsutveckling och dialekter förstas saknas.

Det kan också vara så att en valkretsindelning med hänsyn till andra faktorer än geografiska förhållanden kan verka splittrande för Sametinget. Som tidigare anförts är också ett synsätt om att en folkvald församling skall ha jämn representation med hänsyn till andra faktorer än geografiska förhållanden främmande för det svenska samhället.

Ett skäl som skulle kunna tala för valkretsindelning är att det i riksdagsvalet och landstingsvalet finns flera valkretsar. Denna indelning har dock som framkommit historiska förklaringar. Det finns också exempel om motsatsen, vid val till Europaparlamentet är det fråga om en enda valkrets.

Vi vill också varna för att med partipolitiska motiv förorda flera valkretsar. Det är på grund av valhemligheten omöjligt att räkna ut hur en valkretsindelning skulle slå politiskt. Om en sådan indelning genomförs på politiska grunder kommer den dessutom alltid att diskuteras och därigenom få en splittrande effekt på Sametinget.

Förekomsten av flera valkretsars huvudsyfte är alltså att tillgodose en jämn regional representation. Dess spärreffekt är osäker. Sammantaget är det därför utredningens slutsats att det

enda hållbara argumentet för att införa flera valkretsar är att den geografiska representationen inom Sametinget skulle vara skev. Om syftet i stället är att åstadkomma en spärreffekt bör man i stället förorda en renodlad spärrmetod eller också skärpa registreringskravet.

Från Sametingets sida har framförts att det tidigare funnits en något skev geografisk representation i Sametinget, men att denna skevhet upphört efter det senaste valet. Den sammanställning som gjordes av Riksskatteverket efter valet 1993 talar inte heller för behovet av en valkretsindelning, se bilaga 3.

Enligt utredningens uppfattning skulle det därmed saknas principiella skäl för flera valkretsar i sametingsvalet. Det skall vidare beaktas att en förändring från en valkrets till flera valkretsar skulle medföra några praktiska nackdelar. Inledningsvis skall beaktas att såväl kostnaderna för själva valet som valarbetet kommer att bli större vid flera valkretsar. Sametinget har framfört att deras resurser redan är för knappa för att driva valarbete. En avgörande fråga är då om Sametinget vid ett förslag om flera valkretsar kommer att erhålla ekonomisk kompensation för detta.

Ett annat problem är att partierna vid Sametinget inrättat sitt politiska arbete utifrån förutsättningen att det är fråga om en valkrets. Flera valkretsar skulle komma att förändra utfallet i framtida val. Vissa partier kommer trots lika rösteantal som tidigare tillerkännas fler mandat, vissa färre.

Om det skall vara fråga om flera valkretsar medför det med nödvändighet att det även införs utjämningsmandat, eftersom proportionaliteten annars försämras. Antalet utjämningsmandat i förhållande till fasta mandat skulle i så fall möjligen behöva diskuteras, en utgångspunkt bör dock det förhållande som råder i landstingen, alltså 9/10 fasta mandat och 1 /10 utjämningsmandat kunna vara.

Sammantaget är det utredningens slutsats att en övergång från en valkrets till flera medför betydande praktiska problem. Vår utgångspunkt är därför att det måste finnas starka principiella skäl för flera valkretsar för att vi skall föreslå en sådan förändring. Vi anser att sådana skäl saknas.

10.4.3 Procentspärr och krav om registrering

Nästa fråga är om det skall införas någon form av småpartispärr i sametingsvalet. Som framkommit finns det en sådan i riksdagsvalet

och i landstingsvalet, men saknas i kommunvalet. En småpartispärrs syfte är att förhindra en alltför långtgående partisplittring. Den har den nackdelen att den ger en sämre proportionalitet.

Som framgått valdes vid sametingsvalet 1997 tio partier. Tre av dem hade endast vars ett mandat. Dessa partiers rösteantal var 127, 90 respektive 67, vilket motsvarar 3,47, 2,45 eller 1,83 procent av det totala röstantalet. Vid valet i november 2001 valdes nio partier till Sametinget, varav tre endast tillerkändes ett mandat.

En fråga är därefter vilken form av småpartispärr som är ändamålsmässig. Inledningsvis vill utredningen i vart fall föreslå att divisorn om 1,4 och inte 1 används som första divisor vid sametingsvalet. Som framgått har divisorn om 1,4 en stabiliserande effekt och den används i de allmänna valen medan divisorn 1 används i sametingsvalet. Skälet härför var att man vid Sametingets tillkomst inte ville ha någon spärr, avsikten var att även mindre samiska sammanslutningar skulle kunna nominera sina kandidater. Enligt utredningens uppfattning är dock argumentet om att värna om mindre samiska sammanslutningar inte längre relevant, eftersom utvecklingen gått mot etablerade partier. I stället är behovet av en stabiliserande faktor mer angeläget. Det saknas därför enligt vår uppfattning skäl för ha en särreglering i denna del för Sametinget. En divisor om 1,4 hade som tidigare framgått i 1997 års val haft den effekten att det minsta partiet mist sitt mandat.

En fråga är dock vidare om denna åtgärd skulle vara tillräcklig. I riksdagsvalet och landstingsvalet gäller utöver att första divisorn är 1,4 och att det finns flera valkretsar att det finns en procentspärr. I riksdagsvalet är det naturligt att utesluta partier som inte uppnår 4 % av rösterna i landet och i landstingsvalet gäller en 3 %-spärr. I kommunerna däremot saknas en sådan spärr.

En fråga är vidare om en spärr skulle kunna ersättas med ökade krav för partiregistrering. Som anförts krävs det i dag bara tre personer för att bilda ett parti. Om denna siffra höjdes till exempelvis 25 eller 50 skulle även ett sådant krav kunna motverka en uppsplittring i små partier. När det gäller fråga om krav för partibildning är det av särskilt intresse för sametingsvalet. För detta val gäller i motsats till de allmänna valen att det har rätt till offentliga valberedelser. Innebörden är bl.a. den att samtliga registrerade partier har rätt till fria valsedlar. Det betyder alltså att ett parti med endast stöd av tre personer kan belasta valsystemet. Även detta bör enligt vår uppfattning ha en splittrande effekt.

Vid det senaste sametingsvalet röstade 4 366 personer. Ett krav om att 25 personer skulle behöva stå bakom ett parti skulle under förutsättning att det skulle motsvara 25 röster teoretiskt motsvara en spärr om 0,6 %, om kravet skulle höjas till 50 personer skulle det motsvara en spärr om 1,1 %. Som framgått av avsnitt 10.3 skulle en spärr som endast motsvarade 50 röster knappast ha någon effekt på mandatfördelningen. Vid valet 1997 erhöll det parti med minst röster, 41, inga mandat. Med en divisor om 1,4 hade inte heller ett parti med 67 röster erhållit ett mandat. Med ett sådant synsätt skulle alltså ett utökat krav om 50 personer vara verkningslöst. Enligt utredningens uppfattning går det dock inte att göra en jämförelse med 50 personer bakom ett parti och 50 röster. Det får anses vara svårare att finna 50 personer som aktivt ställer sig bakom bildandet av ett parti än att 50 personer röstar på partiet sedan det väl registreras. Vår slutsats är att ett skärpt krav inför registreringen skulle ha en dämpande effekt. Kravet skulle försvåra för partier utan viss förankring bland väljarna att kunna delta i valet. Ett krav om 50 personer innebär enligt vår bedömning en effektiv spärr mot mycket små partier. En ytterligare fördel skulle vara att dessa partier med mycket litet stöd inte heller skulle belasta valapparaten. Enligt vår uppfattning är det rimligt att inte partier med stöd av enstaka personer erhåller tillgång till exempelvis gratis valsedlar. Utredningen föreslår därför att det införs ett krav om att 50 personer måste stödja ett parti för att det skall kunna registreras och därmed ha rätt att ställa upp i valet. Den nuvarande bestämmelsen i sametingslagen innebär att det krävs ett stöd av tre **kandidater** för att partiet skall kunna registreras. Utredningen föreslår nu att kravet om tre kandidater behålls och att det sammantaget, inklusive antalet kandidater, krävs stöd av 50 personer. Dessa personer skall vara röstberättigade i sametingsvalet. En vidare fråga är när detta krav skulle kunna börja gälla. Skall kravet vid nästa val även omfatta de partier som tidigare varit invalda till Sametinget eller bara de partier som kommer att bildas sedan kravet börjat gälla? Enligt vår uppfattning är det ur demokratisk synvinkel lämpligt att de partier som varit representerade i Sametinget kan ställas under väljarnas bedömning i det påföljande valet. Det är därför ändamålsmässigt att ett skärpt registreringskrav inte drabbar de partier som innehar mandat i Sametinget. Om ett parti skulle misslyckas med att ta mandat i det påföljande valet skall dock det skärpta registreringskravet omfatta det partiet i valet därefter.

Utredningens båda förslag om ett skärpt krav om registrering och en förste divisor vid mandatfördelningen på 1,4 innebär att mycket små partier får svårare att delta i valet och att ta mandat. Detta innebär tillsammans att partisplittringen motverkas. En slutlig fråga är dock om dessa åtgärder är tillräckliga eller om det därutöver finns skäl att föreslå en renodlad procentspärr. En sådan har som anförts den nackdelen att proportionaliteten försämras. Utredningens slutsats är att det i dag är svårt att bedöma om en sådan är nödvändig för att motverka en så stor uppsplittring på partier som i sin tur skulle kunna försämra Sametingets effektivitet. Det kan i stället vara angeläget att först pröva vilka effekter de föreslagna åtgärderna får i kommande val. Först om de skulle visa sig vara otillräckliga finns det anledning att på nytt överväga frågan om en procentspärr.

10.5 Sammanfattning

Utredningen har fått i uppdrag att se över om det finns ett behov av att införa en procentspärr i sametingsvalet och om kraven för partier att kunna ställa upp i valet bör skärpas. Skälet för denna översyn är att det skulle finnas alltför många och alltför små partier i Sametinget. Det är underförstått att detta förhållande skulle kunna försämra Sametingets effektivitet. Det är också klart att den politiska situationen i Sametinget sedan dess tillkomst har varit mindre stabil. Utredningen anser det naturligt att en organisation i sitt startskede är dynamisk och för en vital debatt. En hjälp i ett sådant skede skulle dock stabiliserande faktorer såsom procentspärr eller skärpta registreringskrav för partier kunna vara.

Utredningen vill dock inledningsvis också varna för att stabiliserande faktorer ensamt kan lösa de problem som funnits i Sametinget. Ett grundläggande problem har varit svårigheten att bilda en stabil politisk majoritet. Det kan ha haft sin grund i att även de största partierna tidigare inte haft mer än fem-sex mandat. Det har inneburit att det krävts ett samarbete mellan mer än två partier. Det är alltså inte säkert att en utslagning av mycket små partier skulle lösa detta problem. Utredningen anser dock sammantaget att stabiliserande faktorer ändå bör övervägas för att undvika en uppsplittring. Även om sådana inte kan lösa samtliga problem bör de i vart fall underlätta och främja den politiska stabiliteten. Vidare skall noteras att det redan vid valet under

hösten 2001 har skett en förändring, det största partiet erhöll då 10 mandat.

Utredningens utgångspunkt är att såväl en procentspärr som krav inför partiregistrering motverkar en splittring inom Sametinget. Deras effekter i övrigt skiljer sig dock åt.

Även en valkretsindelning skulle ha en spärreffekt mot mindre partier. Metoden är dock i viss mån osäker, eftersom det kan förekomma att ett mycket litet parti med tyngd i en valkrets kan få ett mandat. Förekomsten av flera valkretsars huvudsyfte är dock att tillgodose den regionala representationen. Om det är en spärreffekt som eftersträvas är det därför bättre att överväga en procentspärr eller ett skärpt registreringskrav än att kräva flera valkretsar. Det är vidare viktigt att notera att valkretsar i de allmänna valen aldrig utgjort argument för representation med hänsyn till andra faktorer än geografiska. I de allmänna valen har det aldrig övervägts att skapa valkretsar för att tillgodose exempelvis en jämn etnisk representation. Vidare har även idén om regional representation i de allmänna valen urholkats sedan kraven om bostadsband för valkandidaten upphört. Den tidigare samerättsutredningens hade ambitionen att valkretsarna skulle anpassas till de samiska regioner som kunde urskiljas med hänsyn till näringsutveckling, dialekter m.m. Enligt utredningens uppfattning är denna ambition svår att realisera. En valkretsindelning skulle enligt uppgift från Valmyndigheten av praktiska skäl behöva följa kommungränserna, eftersom det annars inte är möjligt att upprätta röstlängd. Uppgifter till röstlängden inhämtas nämligen från folkbokföringen. I denna finns uppgift om kommuntillhörighet, medan uppgifter om näringsutveckling och dialekter saknas. Det kan vidare vara så att en valkretsindelning med hänsyn till andra faktorer än geografiska förhållanden kan verka splittrande för Sametinget. Som anförts skulle en sådan valkretsindelning också vara främmande för det svenska samhället. Vi vill också varna för att förorda valkretsar av partipolitiska skäl. Det är på grund av valhemligheten omöjligt att räkna ut hur en valkretsindelning skulle slå. Om en sådan skulle förordas av partipolitiska skäl skulle det leda till omfattande diskussioner, vilket skulle kunna få en splittrande effekt på Sametinget.

Utredningens slutsats är att det enda hållbara argumentet för att införa flera valkretsar är om den geografiska representationen i Sametinget skulle vara skev. Från Sametingets håll har framförts att så inte skulle vara fallet. Vi anser därför att det saknas principiella skäl för att föreslå flera valkretsar. Dessutom skulle en sådan

förändring medföra praktiska nackdelar. Kostnaderna för såväl själva valet som valarbetet skulle öka. Ett annat problem skulle vara att partierna vid Sametinget inrättat sitt politiska arbete efter nu gällande förutsättningar och att dessa skulle förändras. Slutligen skulle förekomsten av flera valkretsar kräva utjämningsmandat.

Sammantaget är det vår slutsats att en övergång från en valkrets till flera skulle medföra betydande praktiska skäl. Vi anser därför att det måste finnas starka principiella skäl. Sådana skäl saknas.

En fråga är därefter vilken form av småpartispärr som bör övervägas. Inledningsvis vill utredningen i vart fall föreslå att divisorn om 1,4 och inte 1 används som första divisor vid sametingsvalet. Det skulle innebära en anpassning till vad som gäller i de allmänna valen. Mandatfördelningen i sametingsvalet sker genom att mandat tilldelas ett efter annat det parti som uppvisar det största jämförelsetalet. Detta tal beräknas genom att partiernas röstetal delas med det tal som är ett högre än det dubbla antalet mandat som redan tilldelats partiet. Vid det första mandatet blir alltså jämförelsetalet lika med röstetalet. Detta innebär en skillnad mot vad som gäller för de allmänna valen. Vid dessa val gäller så länge partiet ännu inte fått något mandat att jämförelsetalet beräknas genom att partiets röstetal delas med 1,4. Innebörden blir att det blir svårare att ta ett mandat. Divisorn om 1,4 har därmed en stabiliserande effekt. Det saknas enligt vår uppfattning skäl för en särreglering i denna del för Sametinget. En divisor om 1,4 hade i 1997 års val haft den effekten att det minsta partiet mist sitt mandat.

En fråga är dock vidare om denna åtgärd skulle vara tillräcklig, eller om det därutöver krävs en procentspärr om tre eller fyra procent.

En spärr skulle vidare kunna ersättas med ökade krav för partiregistrering. I dag krävs det endast tre personer för att registrera ett parti. För sametingsvalet gäller att samtliga registrerade partier har rätt till fria valsedlar. Det innebär alltså att ett parti med stöd av enbart tre personer kan belasta valsystemet. Vår slutsats är att ett skärpt krav inför registreringen skulle ha en dämpande effekt. Kravet skulle försvåra för partier utan förankring att ställa upp i valet. Ett krav om 50 personer innebär enligt vår bedömning en effektiv spärr mot mycket små partier. En ytterligare fördel skulle vara att dessa partier med mycket litet stöd inte heller skulle belasta valapparaten. Enligt vår uppfattning är det rimligt att inte partier med stöd av enstaka personer erhåller tillgång till exempelvis gratis valsedlar. Utredningen föreslår därför

att det införs ett krav om att 50 personer måste stödja ett parti för att det skall kunna registreras och därmed ha rätt att ställa upp i valet. Den nuvarande bestämmelsen i sametingslagen innebär att det krävs ett stöd av tre **kandidater** för att partiet skall kunna registreras. Utredningen föreslår nu att kravet om tre kandidater behålls men, att det sammantaget, alltså inklusive kandidaterna, skulle krävas stöd av 50 personer. Dessa skall vara upptagna på sameröstlängden. Enligt vår uppfattning är det ur demokratisk synvinkel lämpligt att de partier som varit representerade i Sametinget kan ställas under väljarnas bedömning i det påföljande valet. Det är därför ändamålsmässigt att ett skärpt registreringskrav inte drabbar de partier som innehar mandat i det påföljande valet. Om ett parti skulle misslyckas med att ta mandat i det påföljande valet skall dock det skärpta registreringskravet omfatta det partiet i valet därefter.

Utredningens båda förslag om ett skärpt krav om registrering och en förste divisor vid mandatfördelningen på 1,4 innebär att mycket små partier får svårare att delta i valet och att ta mandat. Detta innebär tillsammans att partisplittringen motverkas. En slutlig fråga är dock om dessa åtgärder är tillräckliga eller om det därutöver finns skäl att föreslå en renodlad procentspärr. En sådan har den nackdelen att proportionaliteten försämras. Utredningens slutsats är att det i dag är svårt att bedöma om en sådan är nödvändig. Det kan i stället vara angeläget att först analysera vilka effekter de föreslagna åtgärderna får i kommande val. Först om de skulle visa sig vara otillräckliga finns det anledning att på nytt överväga frågan om en procentspärr.

11 Partistöd

Utredningens förslag: Av sametingslagen bör följa att Sametinget har rätt att utge partistöd. Sådant stöd får inte otillbörligen gynna eller missgynna ett parti.

I detta kapitel behandlas frågan om partistöd. I 11.1 redovisar vi gällande ordning för partistöd i Sametinget. Som en jämförelse presenterar vi motsvarande bestämmelser för riksdagspartierna och det kommunala partistödet i 11.2. Tänkbara problem analyseras i 11.3. Våra överväganden och förslag anger vi i 11.4. En sammanfattning finns i 11.5

11.1 Gällande ordning

Av regleringsbrevet för år 2002 för Sametinget framgår att det disponerar 16 692 000 kr för tingets verksamhet. Förberedelser och genomförande av val skall finansieras inom ramen för anslaget. Som ett särskilt villkor anges bl.a. att Sametinget skall särredovisa partistöd. Av det anförda följer alltså att Sametinget självt inom ramen bestämmer nivån på partistöd. Av budgeten för 2002 följer att Sametinget under 2001 lämnat bidrag för partistöd med ca 514 000 kr och att det för 2002 budgeterats 503 000 kr för ändamålet. Att det är ett lägre belopp bör ha ett samband med att 2002 inte är ett valår. I Sametingets budgetunderlag för 2003–2005 beräknas ett ökat medelsbehov för partistöd till 3 100 000 kr om året.

Fördelningen av partistöd regleras i förordning om partistöd till partier som är representerade i Sametinget, som antagits av Sametinget 1998 och som kan ändras genom beslut av plenum. Det framgår av denna att partistöd kan utgå som **grundbidrag, mandatbidrag** eller **valarbetsbidrag**.

Grundbidrag utgår till parti eller liknande som erhållit mandat i Sametinget. Bidraget uppgår till ett halvt basbelopp för varje verksamhetsår.

Även **mandatbidrag** utgår till parti eller motsvarande som erhållit mandat i Sametinget. Bidraget uppgår till en fjärdedels basbelopp per ledamot för ett verksamhetsår. Mandatbidrag utgår inte för ledamot som före 1 januari verksamhetsåret anmält utträde från parti (Partipolitiskt obunden ledamot).

Innebörden i bestämmelserna är att ett parti som har haft mandat i Sametinget, men sedan mister det omgäende förlorar rätten till grundbidrag och mandatbidrag.

Valnämnden får av nämndens budgeterade medel besluta om **valarbetsbidrag** för valår.

Det saknas som huvudregel en redovisningsplikt för stödet.

11.2 Motsvarande bestämmelser för riksdagspartierna och kommunalt partistöd

Stöd till riksdagspartierna regleras enligt lag (1972:625) om statligt stöd till politiska partier. Fyra principer gäller för bidragsgivningen. Bidrag skall bara utgå till partier som har ett inte obetydligt stöd i väljaropinionen, manifesterat i allmänna val. Bidragen skall beräknas schematiskt och fördelas enligt fasta regler som inte tillåter någon skönsmässig prövning. Bidragens storlek skall sättas i relation till partiernas styrka. Någon offentlig kontroll hur medlen används skall inte förekomma (jämför Ingvar Åkesson, Karnov, 2001/02, 1 sid. 78.). Enligt lagen utgår stöd till politiskt parti som deltagit i val till riksdagen i form av **partistöd** eller **kanslistöd**.

Partistöd lämnas som mandatbidrag. Varje mandatbidrag är 282 450 kr. Antalet mandatbidrag som varje parti får bestäms i huvudsak med hänsyn till utgången i de närmast två föregående ordinarie valen. Exempelvis erhåller varje parti under det första året efter valet så många mandatbidrag som motsvarar en sjättedel gånger antalet vunna mandat i det senaste valet plus fem sjättedelar gånger antalet vunna mandat i närmast föregående val. Har något parti i något av valen ej blivit företrätt i riksdagen räknas i stället för mandat antalet hela tiondels procentenheter röster över 2,5 %.

Kanslistöd utgår som **grundstöd och tilläggsstöd**. Parti som fått minst fyra % av rösterna i hela landet får ett helt grundstöd om 4 928 200 kr. Partier som blivit företrätt i riksdagen, men inte fått fyra % av rösterna i hela landet får för varje år valet gäller så många

fjortondelar av ett helt grundstöd som motsvarar antalet vunna mandat. Partier som har rätt till grundstöd får också tilläggsstöd med 13 850 kr per år för varje vunnet mandat om partiet är företrätt i regeringen annars 20 650 kr per vunnet mandat. Har ett parti vid val till riksdag fått minst fyra % av rösterna i hela landet och får partiet lägre andel röster vid nästa val utgår antingen ett avtrappat grundstöd för de därpå följande åren, 75 % av ett helt grundstöd första året, 50 % de två därpå följande åren och 25 % det fjärde året eller, om det är fördelaktigare beräknas grundstödet med utgångspunkt från fjortondelar av ett helt grundstöd som motsvarar antalet vunna mandat, på sätt som anges ovan.

Enligt 2 kap. 9 och 10 §§ kommunallagen får kommuner och landsting ge partistöd till de politiska partier som är representerade i fullmäktige, samt under det första året till ett parti som varit representerad. Det är fullmäktige som beslutar om partistödet omfattning och formerna för det. Stödet får inte utformas så att det otillbörligt gynnar eller missgynnar ett parti.

11.3 Tänkbara problem

I direktiven anges som skäl för översynen endast att Sametingets ledamöter vid upprepade tillfällen påtalat bristen på ekonomiska resurser för att bedriva partipolitisk verksamhet mellan valen och för att möjliggöra en kontinuerlig kontakt med väljarna. Utredningens uppdrag är därför att överväga ändrade former för partistöd.

Sametinget har i bl.a. budgetutkastet för 2003–2005 vidareutvecklat sin inställning. Det har inledningsvis förutsatt att utredningen kommer att föreslå ändrade former för partistöd, men därutöver anført att stödet bör höjas redan år 2003. Som skäl angavs följande: Sametingets plenum har vid ett antal tillfällen sedan etableringen 1993 konstaterat att nivån på partistödet inte möjliggjort utvecklingen av en mer varaktig och uthållig partiverksamhet. En förutsättning för att få stadga i Sametingets partiväsande är att partistödet höjs. Det låga valdeltagandet indikerar också brister i Sametingets partiväsande.

Ett ytterligare problem skulle kunna vara Sametingets rätt att överhuvudtaget ge partistöd. Denna rätt har tidigare varit omdiskuterad. Historiskt sett har även kommunernas rätt att bevilja partistöd varit ifrågasatt, det har ansetts tveksamt att kommunerna skulle använda skattemedel för att gynna vissa åsiktsriktningar. Av

kommunallagen följer numera som framgått att kommunerna har en sådan rätt. En viktig princip är dock att stödet inte otillbörligt får gynna eller missgynna ett parti.

Som framgått är det huvudsakliga problem som angetts om partistödet att nivån på det är för lågt. Däremot har det inte anförts att formerna för partistödet i övrigt skulle vara behäftat med brister.

Därutöver skulle alltså rätten för Sametinget att ge partistöd kunna vara tveksamt, eftersom denna rätt i motsats till vad som gäller för kommunerna inte är lagfäst i sametingslagen.

Vid en jämförelse med stödet till riksdagspartierna framgår att bestämmelserna i Sametinget uppfyller de principer som ligger bakom det statliga stödet till riksdagspartierna. Stöd utgår bara till de partierna som har manifesterad förankring bland väljarna, det fördelas efter styrka och enligt fasta normer och det saknas redovisningsplikt. Det finns dock ändå vissa skillnader. En första är att stödet till riksdagspartierna är lagfäst. Av lagen framgår även nivån på stödet. En annan skillnad är riksdagspartier erhåller stöd även om de i ett val inte får mandat.

11.4 Utredningens överväganden

Utredningen ställer sig inledningsvis tveksam till att se över formerna för partistöd om det grundläggande problemet endast är nivån på stödet. Vi instämmer i att det är viktigt att Sametinget tillerkänns ett stöd som möjliggör partipolitisk verksamhet mellan valen. Denna fråga driver dock Sametinget redan i budgetprocessen. En översyn förutsätter enligt vår bedömning att det finns principiella brister. Vilka skulle då de kunde vara? En brist skulle kunna vara att Sametingets rätt att ge partistöd inte är lagfäst. Vilka brister skulle kunna finnas i övrigt? När det gäller fördelningen av partistöd visar jämförelsen med riksdagspartierna att stödet i Sametinget fördelas enligt vedertagna principer. En kvarstående fråga är vidare om det förhållande att fördelningen av partistödet är lagreglerat har ett principiellt värde. En annan om den skillnaden att partier som misslyckats i ett sametingsval inte erhåller stöd fortsättningsvis har någon betydelse.

Enligt utredningens uppfattning är det i vart fall för riksdagspartier väsentligt att fördelningen av stödet är lagreglerat, det är svårt att föreställa sig en annan ordning. För demokratin är det självfallet viktigt att partierna har möjlighet att förutse storleken på stödet för att kunna planera sin verksamhet. Det kan vidare också

ha ett principiellt värde ur demokratisk synvinkel att ett parti som i ett val misslyckats med att ta mandat erhåller stöd så att det i nästa val får en ny chans.

När det gäller Sametinget är dock frågan mer komplicerad än så. Utredningen har i kapitel 6 anlagt den övergripande synen att regeringen i framtiden bör övergå till att tillerkänna Sametinget en klumpsumma för sin verksamhet i stället för riktade anslag. Bakgrunden är förstås att Sametingets självständighet till staten bör stärkas, samerna har en rätt till kulturell autonomi som i sin tur förutsätter ett visst självstyre. En lagreglering om rätten till partistöd skulle bryta detta synsätt. På motsvarande sätt ankommer det ju också på kommunerna att själva bestämma om såväl partistödets omfattning som formerna för det. En slutsats i linje med tidigare överväganden skulle därmed kunna vara att varken utredningen eller riksdag/regering bör ha synpunkter på partistödet, eftersom det får anses vara en inre samisk angelägenhet.

Utredningens uppfattning är därför att det av principiella skäl kan vara lämpligt att Sametinget även fortsättningsvis utformar sina egna bestämmelser om fördelningen av partistödet. Synsättet medför den praktiska nackdelen att det inte är möjligt att genom lag tillförsäkra Sametinget ytterligare medel. Detta problem är dock en renodlad budgetfråga och måste lösas genom att Sametingets ramanslag höjs så att det medger ett förbättrat partistöd.

Det som däremot bör framgå av lag är att Sametinget har en rätt att ge partistöd till partier. Sametinget skall besluta om stödets omfattning. Stödet får inte utformas så att det otillbörligen gynnar eller missgynnar ett parti.

11.5 Sammanfattning

Skälet för översynen skulle vara att Sametingets ledamöter vid upprepade tillfällen påtalat bristen på ekonomiska resurser.

Ett ytterligare problem skulle kunna vara om Sametinget överhuvudtaget skulle ha rätt att ge partistöd.

Utredningen har vidare jämfört förutsättningarna för partistöd i Sametinget med partistöd till riksdagspartierna och stödet till partierna som är representerade i fullmäktige. Jämförelsen visar att Sametingets egna regler uppfyller de principer som ligger bakom det statliga stödet till riksdagspartierna. Stöd utgår bara till de partier som har manifesterat förankring bland väljarna, det fördelas efter styrka och enligt fasta normer och det saknas i vart fall som

huvudregel redovisningsplikt. Det är främst fråga om två skillnader. Den ena är att rätten till stöd och stödets nivå är lagfäst för riksdagspartierna. Det andra är att även partier som misslyckas med att ta mandat i ett riksdagsval får stöd under den närmast påföljande tiden. Motsvarande gäller inte för partier i Sametinget.

Utredningens slutsats är att det grundläggande problemet i Sametinget endast är nivån på partistödet. Vi ställer oss tveksamma till om detta verkligen motiverar en översyn av formerna för partistödet. Vi instämmer i att det är viktigt att Sametinget tillerkänns ett stöd som möjliggör partipolitisk verksamhet mellan valen. Denna fråga driver dock Sametinget redan i budgetprocessen. En översyn förutsätter enligt vår bedömning principiella brister.

En principiell brist skulle då kunna vara att det inte av sametingslagen framgår att Sametinget har rätt att använda sina medel för partistöd. Denna rätt har också varit omdiskuterad. I kommunallagen anges att kommunerna har rätt att ge partistöd under förutsättning att inte ett parti otillbörligen gynnas. Utredningen föreslår motsvarande bestämmelse för Sametinget.

Nästa fråga är om det finns ett principiellt värde av att formerna för partistöd och nivån för partistödet är lagfäst. Som framgått är sättet för hur partistöd utgår till riksdagspartierna angivet i en lag. Enligt vår bedömning har detta självfallet ett värde, detta ökar förutsägbarheten för partierna. När det gäller Sametinget tillkommer dock andra överväganden. Utredningen har i kapitel 6 anlagt den övergripande synen regeringen i framtiden bör övergå till att tillerkänna Sametinget en klumpsumma för sin verksamhet i stället för riktade anslag. Bakgrunden är förstas att Sametingets självständighet till staten bör stärkas. En lagreglering om rätten till partistöd skulle bryta detta synsätt. På motsvarande sätt ankommer det ju också på kommunerna att själva bestämma om såväl partistödets omfattning som formerna för det. En slutsats i linje med tidigare överväganden är därmed att varken utredningen eller riksdag/regering bör ha synpunkter på partistödet, eftersom det får anses vara en inre samisk angelägenhet.

12 Ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag

Utredningens förslag medför marginella ekonomiska konsekvenser.

Vi har i kapitel 6 och 7 lämnat förslag av organisatorisk art. Förslagen syftar till att förbättra Sametingets organisation och ställning. Inget av förslagen medför några direkta ekonomiska konsekvenser. Däremot har vi på flera ställen framhållit att en förutsättning för ett självständigare Sameting är att anslaget till tinget är sådant att en välfungerande verksamhet är möjlig. Vi förutsätter att anslagsnivån prövas ingående i takt med att nya uppgifter överförs till tinget. En ökning skulle kunna finansieras genom att resurser överförs från de myndigheter som fräntas uppgifter. Vi vill i denna del dock hänvisa till vad Rennäringspolitiska kommittén anfört om kostnader i sitt betänkande, en ny rennäringspolitik, SOU 2001:101, del 1 sid. 427.

Utredningen har i kapitel 9 och 10 behandlat valfrågor. I kapitel 9 har vi föreslagit att ansvaret för sametingsvalet delas. Ansvaret för vissa valfrågor överförs från Sametingets valnämnd till Valmyndigheten och länsstyrelsen i Norrbotten. Detta skulle kunna medföra ökade kostnader för dessa två sistnämnda myndigheter och minskade för Sametinget med ett förslag om omfördelning som lösning. Detta skulle dock förstas strida mot utredningens övergripande syn om att Sametinget måste tillerkännas ökade resurser för att våra förslag till organisatoriska förbättringar skall vara meningsfulla. När det gäller Valmyndigheten har det vidare framförts att myndigheten redan tidigare bistått valnämnden i hög utsträckning. Därmed är det möjligt att det utökade ansvaret för Valmyndigheten inte medför några kostnadsaspekter. Vad gäller länsstyrelsen i Norrbotten kommer arbetsbördan att utökas i någon omfattning. Dels har utredningen föreslagit utökade möjligheter att överklaga den preliminära röstlängden. I vilken utsträckning dessa ärenden kom-

mer att öka är oklart, men det är vår hypotes om att det i vart fall på sikt endast kommer att vara ett fåtal ärenden. Därutöver kommer det att ankomma på länsstyrelsen att räkna rösterna i sametingsvalet och att sköta mandatfördelningen. Detta kommer dock endast att ske vart fjärde år. Sammantaget är det vår slutsats att utredningens förslag i denna del medför en marginell kostnadsökning för länsstyrelsen i Norrbotten. Vi anser därmed att det saknas skäl att föreslå en särskild finansiering för denna.

13 Författningskommentar

13.1 Förslag till lag om ändring i Sametingslag (1992:1433)

1 kap 2 §

Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

2. gör sannolikt att någon av hans föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

3. har en förälder som är *upptagen i röstlängd till Sametinget eller vars förälder har varit upptagen i denna röstlängd utan att länsstyrelsen därefter beslutat annat.*

Syftet med detta förslag till ändring är att förhindra att barn till dem som på felaktiga grunder kommit upp på röstlängden skall ha en ovillkorlig rätt att upptas. Bestämmelsen får närmast ses som ett förtydligande över hur lagtexten skall tolkas. Bakgrunden finns beskriven under 9.3.2. Som framgår där skall det i framtiden vara möjligt att överklaga den preliminära röstlängden till länsstyrelsen även på den grunden att någon annan felaktigt upptagits. Länsstyrelsen skulle då förstås kunna besluta att någon felaktigt upptagits och inte ta upp i personen i den slutliga röstlängden. Personen har dock varit upptagen på den preliminära röstlängden och kan dessutom i ett tidigare val ha varit upptagen även på den slutliga röstlängden. I ett sådant fall skulle man kunna anse att den tidigare ordalydelsen av lagtexten om att den som har en förälder som har varit upptagen på röstlängden skulle ge barn till personer varit felaktigt uppförda en ovillkorlig rätt till att upptas på röstlängden.

Vi har även ändrat lagtextens formulering i denna del. Den tidigare ordalydelsen om att den som har en förälder som varit upptagen på röstlängden skulle kunna skapa problem för den som har haft en förälder som varit upptagen på röstlängden, men föräldern avlidit.

2 kap. 1 a §

Sametinget får ge ekonomiskt bidrag och annat stöd till de grupper, partier eller liknande sammanslutningar som är eller har varit representerade i Sametinget. Sametinget skall besluta om stödets omfattning och formerna för det. Stödet får inte utformas så att det otillbörligt gynnar eller missgynnar ett parti

Paragrafen är ny. Som framgår av 11.3 har Sametingets rätt att ge partistöd varit omdiskuterad, men likväl skett i praxis. Vi föreslår därför en lagreglering av praxis. Paragrafen är utformad med 2 kap. 9 och 10 §§ kommunallagen som förebild. En skillnad är att det av kommunallagen följer att stöd endast får ges till ett parti som upphört att vara representerat under ett år. Utredningen har inte föreslagit motsvarande för Sametinget, eftersom vi anser att det får ankomma på Sametinget att inom ramen för vad som är tillbörligt avgöra sådana frågor. För närvarande utgår inte stöd till partier som inte är representerade.

2 kap. 2 §

Sametinget skall bestå av 31 ledamöter, utsedda genom val. För ledamöterna skall det utses ersättare. I fråga om antalet ersättare och hur de skall utses gäller bestämmelserna i 18 kap. 53 § vallagen (1997:157) om val till landstingsfullmäktige. Ledamöterna skall vara svenska medborgare.

Sametinget väljer ordförande och en eller flera vice ordförande bland ledamöterna.

Utredningen föreslår att andra stycket ändras. Det finns två syften med denna ändring. För det första är avsikten som framgår av 7.5.2 att Sametingets ordförande skall utses av Sametinget och inte av regeringen. Vi har vidare ändrat ordalydelsen så att det blir möjligt att välja flera vice ordföranden. Detta har vi gjort för att paragrafen i denna del skall korrespondera med 117 § i Sametingets arbetsordning, jämför vidare 7.5.2

2 kap 4 §

Sametinget skall bland tingets ledamöter utse en styrelse om högst sju ledamöter och lika många ersättare som skall sköta den löpande verksamheten för Sametinget. En av ledamöterna skall därvid utses att vara ordförande.

Under de förutsättningar som anges i 2 § lagen (1992:339) om proportionellt valsätt skall val av ledamöter och ersättare i styrelse och nämnder vara proportionella.

Styrelsen skall

1. bereda och yttra sig i ärenden som skall handläggas av Sametinget,
2. handha den ekonomiska förvaltningen,
3. verkställa Sametingets beslut om verkställigheten inte uppdragits åt någon annan,
4. fullgöra de uppdrag som Sametinget överlämnat till styrelsen.

Utredningen föreslår att det införs ett minoritetsskydd i Sametinget genom att minoriteten kan begära att val till styrelse och nämnder skall ske proportionellt. Frågan finns analyserad i 7.5.3. Förslaget har sin förebild i 5 kap 46 § kommunallagen. I kommunerna kan inte fullmäktigepresidium väljas proportionellt. Skälet för det är att presidiet kommunalrättsligt sett inte är något organ. Det innehar egentligen inte heller någon reell politisk makt, jämför Ingvar Paulsson, Curt Riberdahl, Per Westerling, Kommunallagen, kommentarer och praxis, Stockholm 1997, sid. 215. Utredningen anser i linje med detta att det saknas skäl för att Sametingets presidium skall väljas proportionellt.

2 kap 5 §

Sametinget skall tillsätta en valnämnd *som tillsammans med den centrala valmyndigheten och länsstyrelsen* skall svara för valet till Sametinget.

Sametinget kan därutöver tillsätta de nämnder som i övrigt behövs för beredning, förvaltning och verkställighet.

Av paragrafen framgår den nya ansvarsfördelningen för Sametingsvalet. Detta skall inte längre bäras ensamt av Sametingets valnämnd utan delas mellan Sametinget, Valmyndigheten och

länsstyrelsen på samma sätt som gäller i de allmänna valen, jämför vidare 9.3.3. När det gäller Valmyndigheten har vi i anslutning till vallagens (vallag 1997:157) systematik använt termen den centrala valmyndigheten. Av vallagens 1 kap. 15 § framgår att det skall finnas en central valmyndighet. Regeringen skall bestämma vilken myndighet som skall vara central valmyndighet. Av förordning (2001:240) med instruktion för Valmyndigheten följer att Valmyndigheten är central förvaltningsmyndighet för frågor om val.

2 kap 8 §

Sametinget får återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i styrelsen eller nämnd när den politiska majoriteten i styrelsen eller nämnden inte längre är densamma som i Sametinget. Samtidigt får även uppdraget för Sametingets ordförande eller vice ordförande återkallas.

Paragrafen är ny. Vi föreslår att plenum får återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i styrelse och nämnd. Skälet för detta är att förhindra att samarbetet mellan styrelse och plenum lamsläs om den politiska majoriteten i plenum förändras. Paragrafen har sin förebild i 4 kap. 10 a § kommunallagen. I denna paragraf nämns endast uttryckligen att uppdraget för förtroendevald i en nämnd kan återkallas. Kommunalrättsligt är dock även styrelsen en nämnd, varför även denna omfattas, jämför Ulf Lindquist, Sten Losman 1991 års kommunallag, fjärde upplagan, Stockholm 1998, sid. 124. . Däremot ingår inte kommunens presidium. Från samiskt håll har det dock framförts att det finns ett behov om att kunna förändra presidiet vid ändrat majoritetsförhållande, eftersom plenum annars inte fungerar. Utredningen har därför föreslagit att även uppdraget för presidiet samtidigt skulle kunna återkallas. I kommunallagen anges inte hur man skall konstatera att förutsättningarna för majoritetsskifte föreligger. Finns en dokumenterad koalitionsuppgörelse bör detta räcka, jämför Ingvar Paulsson, Curt Riberdahl, Per Westerling, kommunallagen, Kommentarer och praxis, Stockholm 1997.

2 kap 9 §

Styrelsen eller nämnderna beslutar i frågor som rör förvaltningen och i frågor som de enligt lag eller annan författning skall handha

Paragrafen är ny. Dess syfte är att skilja Sametingets politiska verksamheten från myndighetsutövningen. Bakgrunden är beskriven i 7.5.4 Motsvarande bestämmelse för kommunerna finns i kommunallagens 3 kap 13 §.

3 kap. 4 § första stycket

Anmälan till valnämnden för att tas upp i sameröstlängden skall ha inkommit senast den 1 december året före valåret.

Utredningen har som framgår av 9.3.4 föreslagit att tidsfristerna för hanteringen av sametingsvalet utsträcks. Denna tid är den första, anmälan till röstlängden skall senast komma in den 1 december året före valåret i stället för som tidigare den 15 januari valåret.

3 kap 5 §

Valnämnden skall ha upprättat en preliminär sameröstlängd senast den 15 december året före valåret. Den skall uppta

- 1. samer som tidigare varit upptagna i sameröstlängd, om de fortfarande fyller villkoren för rösträtt enligt 3 § och om de inte begärt att bli avförda ur sameröstlängden.***
- 2. person som anmält sig enligt 4 § och som enligt valnämndens beslut skall tas upp i sameröstlängd.***

Den preliminära röstlängden skall hållas tillgänglig för granskning på sätt den centrala valmyndigheten i samråd med Sametinget bestämmer. Beslutet skall kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Vidare skall den som anmält sig men inte upptagits i den preliminära sameröstlängden genast underrättas om beslutet.

Den som anmält sig men inte upptagits får överklaga det beslutet. Vidare kan var och en som upptagits i den preliminära röstlängden överklaga att annan upptagits.

Överklagandet skall ha kommit in till länsstyrelsen i det län där Sametinget har sitt säte senast den 15 januari valåret.

Anmärkning mot röstlängden prövas vid offentligt sammanträde hos länsstyrelsen den 15 februari eller om denna dag är en lördag eller söndag, närmast följande måndag. Länsstyrelsens beslut över anmärkning mot röstlängd får inte överklagas.

I denna paragraf finns flera ändringar införda. Den huvudsakliga förändringen är att vi föreslår utökade möjligheter att överklaga den preliminära röstlängden. Tidigare kunde denna bara överklagas av den som anmält sig, men inte upptagits. Nu skall den därutöver även kunna överklagas av var och en under påstående att någon annan felaktigt tagits upp. Skälet för det finns redovisat under 9.3.2. Sådan klagorätt bör dock bara tillkomma den som är same, eftersom sametingsvalet endast angår samer. Vi har därför föreslagit att endast den som är upptagen på den preliminära röstlängden kan klaga över att annan upptagits. Det är då den aktuella preliminära röstlängden som avses.

Denna ändring medför ett behov av att var och en kan ta del av den preliminära röstlängden. Vi har därför föreslagit att den skall hållas tillgänglig för granskning. Det skall ankomma på Valmyndigheten i samråd med Sametinget att besluta var och när denna röstlängd skall hållas tillgänglig. För att en sådan granskning skall vara meningsfull måste redan den preliminära röstlängden inte bara uppta de nya tillkommande samerna utan även uppta de personer som varit upptagna i den slutliga röstlängden i tidigare val. Utredningens mål med vårt förslag är ju att få till stånd en omprövning av valnämndens beslut i tidigare val om att föra upp personer på röstlängden utan egentligt lagstöd. Av nuvarande 3 kap. 5 och 6 §§ sametingslagen följer att den preliminära röstlängden bara skall innehålla namn på dem som anmält sig till årets val och att först den slutliga röstlängden även skall uppta de samer som tidigare varit upptagna i sameröstlängd om de fortfarande uppfyller villkoren. Vi föreslår nu alltså att redan den preliminära röstlängden skall vara komplett, för att möjliggöra att en överklagan till länsstyrelsen. Valmyndighetens beslut om var och under vilken tid den preliminära röstlängden skall hållas tillgänglig för granskning skall kungöras i Post-och Inrikes tidningar. Därutöver finns även i denna paragraf ändrade tidpunkter, det är en följd av att som ovan nämnts tidsfristerna för sametingsvalet utökas. Den preliminära röstlängden skall nu enligt vårt förslag vara upprättad den 15 december året före valåret och inte den 1 februari valåret. Anmärkning mot röstlängden skall

prövas den 15 februari och inte den 10 mars. De utsträckta tiderna medför att länsstyrelsen får en längre tid på sig att handlägga ärendena som rör den preliminära röstlängden. Detta är nödvändigt för att länsstyrelsen skall ha möjlighet att inhämta yttranden från valnämnden och den som utpekats som obehörig på röstlängden och dessutom sedan hinna kommunicera dessa yttranden med klaganden.

3 kap 6 §

Efter det att förekommande överklaganden har avgjorts av länsstyrelsen skall valnämnden senast den 1 mars valåret upprätta en slutlig sameröstlängd som skall uppta samer som på grund av valnämndens eller länsstyrelsens beslut skall tas upp i röstlängd.

Den slutliga röstlängden skall vara upprättad den 1 mars och inte den 20 mars. Skälet för ändringen är som tidigare anförts den utsträckta tiden. Därutöver finns i denna paragrafen en följdändring. Punkten 2 faller bort, eftersom redan den preliminära röstlängden skall uppta samer som tidigare varit upptagna i sameröstlängd. Denna kategori kommer därmed i framtiden att innefattas i formuleringen samer som på grund av valnämndens eller länsstyrelsens beslut skall tas upp i röstlängd.

3 kap. 7 §

Den som är upptagen i sameröstlängd skall genom den *centrala valmyndighetens* försorg erhålla ett röstkort i form av ett ytterkuvert samt ett valkuvert och ett omslagskuvert. Röstkorten och kuverten skall sändas till de röstberättigade senast 30 dagar före valdagen.

Om en röstberättigad har förlorat sitt röstkort/ ytterkuvert eller om röstkortet/ ytterkuvertet inte har kommit honom tillhanda, är han berättigad efter framställning till den *centrala valmyndigheten* få ett duplettröstkort/ duplettytterkuvert. Sådant kort skall vara tydligt märkt som duplettröstkort.

Jämför kommentaren under 2 kap 5 §.

3 kap 9 §

Kandidater till Sametinget skall anmälas till den *centrala valmyndigheten senast den 15 mars valåret*. Av anmälan skall framgå vilken grupp, vilket parti eller liknande sammanslutning som kandidaterna tillhör. Anmälan skall också innehålla uppgift på namn på minst tre kandidater i bestämd ordningsföljd. Till anmälan skall fogas skriftlig förklaring från varje kandidat att han givit sitt tillstånd att anmäla honom. *Därutöver gäller för grupper, partier eller liknande sammanslutningar som inte har mandat i Sametinget att anmälan skall ha ett dokumenterat stöd av minst 50 personer. Dessa personer skall vara upptagna på den slutliga röstlängden för det kommande valet.*

Den centrala valmyndigheten beslutar om registrering av grupper, partier eller liknande sammanslutningar och kandidater. *Myndighetens* beslut får inte överklagas.

Andra än kandidater för registrerade grupper, partier eller liknande sammanslutningar är inte valbara.

I denna paragraf finns förslag till fyra förändringar. Dels skall kandidater anmälas till den centrala valmyndigheten och inte till valnämnden och det är myndigheten och inte nämnden som beslutar om registrering. Dessa förändringar beror förstas på den ändrade ansvarsfördelningen som framkommit tidigare. Vidare skall på grund av de ändrade tidsfristerna anmälan komma in den 15 mars och inte den 25 mars. Därutöver har dock utredningen som framgår av 10.4.3 föreslagit ett skärpt registreringskrav. För att ett parti skall kunna registreras krävs det att det även fortsättningsvis har stöd av tre kandidater. Dessutom skall det ha stöd av sammanlagt 50 personer som är upptagna på röstlängden. Innebörden i förslaget är att antalet kandidater kan ingå i de 50 personer som ett parti eller motsvarande skall ha stöd av. Med formulering att det gäller det parti eller motsvarande som inte har mandat i Sametinget menar utredningen att det skärpta registreringskravet inte skall drabba dem som vid den tidpunkten har mandat, eftersom det är lämpligt att de partier som är representerade ställs under väljarnas bedömning i valet. Om partiet skulle misslyckas med att mandat i det påföljande valet skall dock det skärpta registreringskravet omfatta det partiet i nästa val.

3 kap. 10 §

***Den centrala valmyndigheten* utfärdar valsedlar. På valsedel skall anges grupp, parti eller liknande sammanslutning samt minst tre kandidater för gruppen, partiet eller sammanslutningen.**

Kandidatnamnen skall förses med nummer och tas upp i nummerordning under varandra. Intill varje kandidatnamn skall det finnas ett markerat utrymme där väljarna kan lämna en särskild personröst genom en markering.

För en registrerad grupp, ett parti eller en sammanslutning får finnas valsedlar med olika kombinationer av kandidater. Lag (2000:1214).

Den enda förändring som finns i denna paragraf har sin grund i den tidigare redovisade förändringen av ansvarsfördelningen.

3 kap. 12 §

Varje registrerad grupp, parti eller sammanslutning tilldelas valsedlar till det antal *den centrala valmyndigheten* beslutar, lika för alla. Finns det olika valsedlar för samma grupp, parti eller sammanslutning, gäller detta varje sådan variant av valsedeln.

Valsedlar till större antal tillhandahålles av *den centrala valmyndigheten* om beställaren betalar valsedlarna i förskott

Även förändringen i denna paragraf beror på den ändrade ansvarsfördelningen

3 kap. 13 §

Den som har rösträtt till Sametinget får rösta antingen i vallokal eller genom att sända sin valsedel till *länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte* med posten (brevröstning).

Se ovan.

18 §

Valförrättaren skall omgående sända de mottagna förslutna ytterkuvertet till *länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte* tillsammans med förteckningen över de väljare som röstat i vallokalen. Försändelsen skall sändas som värdepost.

Se ovan

3 kap 19 §

Vid brevröstning lägger väljaren själv in sin valsedel i ett valkuvert och tillsluter det. I närvaro av två vittnen lägger väljaren sedan valkuvertet i det ytterkuvert som också är röstkort och tillsluter det. Därefter skriver väljaren på ytterkuvertet en försäkran på heder och samvete att han gjort på detta sätt. Vittnena intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran och att de inte känner till något förhållande som strider mot de uppgifter väljaren lämnat på ytterkuvertet. Vittnenas adresser anges på ytterkuvertet. Vittnena skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn får inte vara vittne.

Sedan brevröstningsförsändelsen har gjorts i ordning enligt första stycket lägger väljaren in försändelsen i ett omslagskuvert och tillsluter detta. Därefter lämnas försändelsen för postbefordran *till länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte*.

En väljare som på grund av kroppsligt fel inte kan avge sin röst i föreskriven ordning får vid röstningen anlita biträde som han utsett. Lag (2000:1214)

Se ovan.

3 kap 21 §

Vid varje tillfälle då brevröstningsförsändelser kommer in till *länsstyrelsen* skall antalet antecknas i ett särskilt protokoll. I väntan på den slutliga sammanräkningen och mandatfördelningen skall försändelserna förvaras på ett betryggande sätt.

Se ovan.

3 kap 22 §

Vid en offentlig förrättning, som skall påbörjas så snart det kan ske sedan en vecka förflutit från valdagen skall *länsstyrelsen* granska och räkna de avgivna rösterna.

Vid sammanräkningen prövar *länsstyrelsen* valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut som denna prövning föranleder. *Härvid gäller i tillämpliga delar 18 kap. 9 och 10 §§ samt 11 § första stycket 1, andra och tredje styckena vallagen (1997:157).*

Vidare gäller att ett namn som skrivits till på en valsedel skall anses obefintligt.

Vid förrättning skall protokoll föras.

Se ovan.

3 kap. 26 §

Sedan rösterna från vallokalerna har behandlats enligt 23-25 §§, fortsätter granskningen med de röster som har avgivits genom brevröstning och som kommit in till *länsstyrelsen* före förrättningens början.

Brevröster som kommer in efter förrättningens början läggs utan vidare åtgärd åt sidan.

Se ovan.

3 kap. 32 §

Vid mandatfördelningen mellan grupper, partier och liknande sammanslutningar skall mandatet fördelas proportionellt på grundval av valresultatet. Härvid tilldelas mandat, ett efter annat den grupp, det parti eller motsvarande som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas *så länge gruppen, partiet eller den liknande sammanslutningen ännu inte tilldelats något mandat genom att röstetalet delas med 1,4. Därefter beräknas jämförelsetalet genom att röstetalet delas med det tal som är ett högre än det dubbla antalet mandat som redan tilldelats gruppen, partiet eller sammanslutningen.*

För varje mandat som en grupp, ett parti eller en liknande sammanslutning har fått skall en ledamot utses. När en ledamot utses skall reglerna i 18 kap. 38-39 §§ vallagen (1997:157) om val till riksdagen tillämpas. För att personligt röstetal skall fastställas för en kandidat måste han dessutom ha fått lägst 25 särskilda personröster.

Sedan *länsstyrelsen* fördelat mandatet i Sametinget skall resultatet av valet offentliggöras genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar.

Länsstyrelsen skall utan dröjsmål till *Sametinget och regeringen* redovisa resultatet av valet samt utfärda bevis till valda ledamöter och ersättare.

I denna paragraf finns det två förändringar som beror på det ändrade ansvaret. Därutöver finns ett förslag om att 1,4 används som förste divisorn vid sametingsvalet. Förslaget finns presenterat i 10.4.3. Lagtexten är utformad med 20 kap. 1 § vallagen (1997:157) som förebild.

3 kap. 33 §

Länsstyrelsens beslut enligt 22 och 32 §§ samt valnämndens beslut enligt 32 a § får överklagas hos Valprövningsnämnden. Ett beslut får överklagas av den som enligt röstlängden var röstberättigad vid valet. Det får också överklagas av en grupp, ett parti eller en liknande sammanslutning som har deltagit i valet.

Överklagandet skall ges in till Valprövningsnämnden och vara nämnden till handa tidigast dagen efter valdagen och senast inom tio dagar efter det att resultatet av valet offentliggjorts enligt 32 eller 32 a §.

Vid Valprövningsnämndens prövning av överklaganden som avses i denna paragraf får nämnden upphäva valet eller föranstalta om andra mindre ingripande åtgärder enligt de grunder som anges i 19 kap. 18 eller 19 §§ vallagen (1997:157).

Ändringarna i denna paragraf beror på den ändrade ansvarsfördelningen.

Omval

3 kap. 34 §

Vid omval till Sametinget skall den centrala valmyndigheten i samråd med länsstyrelsen i det län Sametinget har sitt säte och Sametingets valnämnd bestämma valdag.

3 kap. 35 §

Den slutliga röstlängd som upprättats för det ordinarie valet skall användas.

3 kap. 36 §

I övrigt gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i denna lag.

Dessa tre paragrafer samt rubriken är nya. Bakgrunden till förslaget finns redovisat i 9.3.5. Som redan framgår där anser vi att det skall vara möjligt att använda samma röstlängd som vid det föregående ordinarie valet. Ett överklagande av ett sametingsval måste alltid ske inom en begränsad tid efter det ordinarie valet. Grunden för överklagandet kan aldrig utgöra den slutliga röstlängden, eftersom det är den preliminära röstlängden som kan överklagas. Därmed skulle det inte kunna utgöra ett problem att använda den tidigare röstlängden, eftersom den varken kan vara felaktig eller inaktuell. Paragraferna är i övrigt skrivna med den tillfälliga förordningen (2001:725) om valdag m.m. för omval till Sametinget som förebild.

- 1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004.**
- 2. Bestämmelserna i 2 kap. 2 § andra stycket och 2 kap. 4 § andra stycket i sin nya lydelse får dock bara tillämpas under den nuvarande mandatperioden i Sametinget om uppdragen för ordförande eller vice ordförande i Sametinget eller förtroendevalda i styrelse eller nämnd återkallats enligt 2 kap. 8 § i sin nya lydelse.**

Utredningen föreslår att lagen träder i kraft 2004. Det är val i Sametinget först år 2005. Innebörden blir att de nya bestämmelserna börjar gälla i god tid före valet. Detta är viktigt, efter flera nya bestämmelser tar sikte på hanteringen av valfrågor, exempelvis skall anmälan till röstlängden ske senast den 1 december året före valåret, vilket alltså skulle betyda den 1 december 2004.

Regeringen har efter valet 2001 redan förordnat ordförande för Sametinget. Med hänsyn härtill skall bestämmelsen i 2 kap 2 § om att det är Sametinget som väljer ordförande börja gälla först efter nästa val. Samma synsätt bör även gälla för bestämmelsen i 2 kap. 4 § om proportionellt valsätt. Det finns redan en vald styrelse i Sametinget. Om bestämmelsen om att val av styrelse skall vara proportionell skulle börja att gälla redan under 2004 skulle det kunna medföra krav om nyval av styrelsen ett år före nästa val, vilket vi bedömer som olämpligt. En fråga efter detta ställningstagandet är vad som skall gälla för de nya bestämmelserna om att såväl Sametingets ordförande eller vice ordföranden som förtroendevalda i styrelse eller nämnd skall kunna återkallas om majoritetsförhållandena i plenum ändras. Utredningen anser att det är angeläget att denna bestämmelse börjar gälla så fort som möjligt, eftersom avsaknaden av denna regel för inte alltför länge sedan

ställt till problem i Sametinget. Vi föreslår därför att detta skall börja gälla redan 2004 under den nuvarande mandatperioden. Om dessa bestämmelser skulle aktualiseras uppstår dock ett naturligt behov om att på nytt välja ordförande, vice ordförande eller ledamot i styrelse eller nämnd. I detta fall anser vi att det skall vara naturligt att de nya bestämmelserna om val av presidium och förtroendevalda skall gälla, alltså att det är Sametinget som väljer ordförande och vice ordföranden samt att val av ledamöter till styrelse och nämnder skall ske proportionellt.

13.2 Lag om ändring i lagen (1992:339) om proportionella val

1 §

Denna lag gäller proportionella val som förrättas av

- **kommunfullmäktige,**
- **landstingsfullmäktige,**
- ***Sametinget,***
- **styrelsen eller någon annan nämnd i en kommun, ett landsting eller ett kommunalförbund,**
- **förbundsfullmäktige eller förbundsdirektionen i kommunalförbund,**
- **och kommunala indelningsdelegerade. Lag (1997:553)**

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004.

Syftet med förslaget är att det framgår att lagen om proportionellt val även skall omfatta Sametinget och är alltså en följdreglering till förslaget i 2 kap 4 § sametingslagen. Med Sametinget förstås i sammanhanget Sametingets plenum. Som framgår av lagtexten kan för kommunernas del även val som förrättas av exempelvis styrelsen i en kommun i sin tur vara proportionella. För Sametinget anser utredningen att ett sådant behov saknas.

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande av sakkunnige Lars-Anders Baer

Inledningsvis vill jag framhålla att utredningens arbete präglats av stor öppenhet, lyhördhet och konstruktivt engagemang. Jag står bakom merparten av betänkandet, men vill reservera mig på en punkt. Det gäller Sametingets organisation. Utredningen/utredaren anser att den kommunala organisationen även fortsättningsvis bör utgöra en förebild för Sametingets organisation, varför inom de områden där lagreglering krävs, ledning också framgent kan sökas i kommunallagen. Innan jag utvecklar mina skäl till min reservation vill jag göra en redogörelse i frågeställningarna om självbestämmande. I utredningen berörs dels frågeställningen om samernas rätt till självbestämmande och dels Sametingets roll och status i den svenska folkstyrelsen.

Rätten till självbestämmande har refererats till som den mest centrala av alla mänskliga rättigheter. Ett erkännande av rätten till självbestämmande utgör en förutsättning för uppfyllandet av övriga mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Alla folks rätt till självbestämmande är en grundläggande folkrättslig princip som kommit till uttryck i bl.a. FN-stadgan, i ett flertal av FN antagna resolutioner samt i de två mest centrala konventioner om mänskliga rättigheter som FN har antagit (Konventionen om Medborgerliga och Politiska Rättigheter respektive Konventionen om Ekonomiska, Sociala och Kulturella Rättigheter.) Beträffande vem som har rätt till självbestämmande anger dessa konventioner att detta är en rätt som tillkommer alla "folk". Internationell rätt definierar inte uttrycket "folk". Klart är dock att ett "folk" inte nödvändigtvis är detsamma som summan av invånarna i en stat. En stat kan inrymma mer än ett folk och ett folk kan bebo flera stater.

Även om uttrycket folk inte har formellt definierats, används ibland vissa arbetsdefinitioner. Studerar man dessa närmare framgår

att det inte förekommer någon egentlig skillnad mellan definitionen av "folk" och "urfolk". Urfolk har i motsvarande utsträckning som icke-urfolk en gemensam historisk tradition, etnisk identitet, kultur, språk samt religion eller ideologi, samt anknytning till vissa landområden. Det föreligger inte någon skillnad mellan urfolk och andra folk i detta avseende, och internationell rätt gör inte heller någon åtskillnad mellan olika folk beträffande rätt till självbestämmande. Tvärtom är urfolkens rätt till självbestämmande klart fastslagen i internationell rätt, vilket också bekräftas av att en rad FN-organ har uttalat sig på ett sådant sätt att det framgår att rätten till självbestämmande tillkommer även urfolk.

Alla försök att begränsa urfolkens rätt till självbestämmande är därför diskriminerande, och strider mot internationell rätt.

Utredarens tolkning av självbestämmande begreppet, och hur detta förhåller sig till samerna är dynamiskt och stämmer väl överens med såväl den officiella norska och finska tolkningen och tillämpningen av begreppet som den samtida diskussionen i internationell rätt rörande självbestämmande.

Mot bakgrund av principen om självbestämmande borde samerna själva få bestämma organisationsform för Sametinget. I utredningen framhålls att den kommunala modellen utifrån olika utgångspunkter skulle vara den mest ändamålsenliga och ekonomiskt försvarbara. Utredningen slutsats att den statliga organisationen skulle vara allt för stor och kostsamt för Sametinget är lite för generell och opreciserad. Erfarenheterna på norsk sida pekar i motsatt riktning. Den norska Sametings modellen överensstämmer i detta hänseende i alla relevanta delar med svenska modellen.

En parlamentarisk styrelseform enligt den modell som gäller för Sveriges riksdag, byggd på delaktighet, inflytande och öppenhet, är den modell som sett ur olika synvinklar skulle vara den mest ändamålsenliga, effektiva och legitima organisationsformen för Sametinget. Sametinget bör således själv få bestämma sin egen organisationsform.

Kommittédirektiv

Översyn av Sametingets organisation

Dir.
2000:70

Beslut vid regeringssammanträde den 19 oktober 2000

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare tillkallas för att göra en översyn av Sametingets organisation, sametingslagen (1992:1433) och förordningen (1993:327) med instruktion för Sametinget.

Utredaren skall

- om behov föreligger lämna förslag till ett tydliggörande av Sametingets organisation,
- utvärdera behovet av en tydligare reglering av tingets arbetsformer och om det behövs lämna förslag till en sådan reglering,
- om behov föreligger lämna förslag till hur Sametingets medverkan i samhällsplaneringen ytterligare kan förstärkas,
- lämna förslag till ett förenklat röstningsförfarande i same-tingsvalen och se över tidpunkten för val,
- om behov föreligger lämna förslag till indelning i valdistrikt, en procentspärr och en ökning av antalet personer som krävs för att registrera ett parti samt möjlighet till extra val, och
- om behov föreligger lämna förslag till ändrade former för partistöd.

Samerättsutredningen

Samerättsutredningen lämnade i juni 1989 sitt huvudbetänkande Samerätt och sameting (SOU 1989:41). I betänkandet behandlades bl.a. frågan om inrättandet av ett sameting. Utredningen fann att samerna behövde ett gemensamt organ för att kunna samordna olika yttringar av samiskt kultur- och samhällsliv. Man ansåg vidare att det fanns starka skäl för att låta ett för de svenska samerna gemensamt forum göra de övergripande bedömningarna av folkgruppens särskilda behov. Ett gemensamt samiskt organ som tog upp och behandlade olika frågor skulle därför, enligt utredningen, kunna bidra till en mer enhetlig samepolitik från samhällets sida.

Utredningen diskuterade Sametingets rättsliga status och föreslog att det skulle vara både en statlig myndighet och ett folkvalt organ representativt för hela den samiska befolkningen i Sverige. Utredningen ansåg att Sametinget borde betraktas som en myndighet i regeringsformens bemärkelse. Detta mot bakgrund av olika kriterier för myndighetsbegreppet, bl.a. att organet skall bildas med stöd av lag, dess organisation och arbetsformer i väsentliga delar skall regleras i lag och förordning och att verksamheten skall bekostas av allmänna medel.

Några remissinstanser avstyrkte eller var tveksamma till att Sametinget borde betraktas som en myndighet. Bl.a. såg inte Justitiekanslern några hinder mot att likställa Sametinget med en beslutande kommunal församling. Justitieombudsmannen ville att frågan skulle utredas ytterligare.

Regeringen tog ställning till Samerättsutredningens betänkande i propositionen 1992/93:32 Samerna och samisk kultur m.m. Där anförs bl.a. att samerna behöver ett instrument för att främja den samiska kulturens utveckling genom en särskild statlig myndighet med överblick över de samiska frågorna. Regeringen ansåg vidare att detta kunde bidra till att bättre hantera motsättningarna mellan olika samiska grupperingar. Man stannade sålunda för att Sametinget skulle få offentligrättslig ställning som en statlig myndighet under regeringen, men ansåg dock att denna myndighet borde göras annorlunda än ett traditionellt statligt verk för att få ett verkligt engagemang från den samiska befolkningen. Sametinget skulle organiseras som en vald ledamotsförsamling om 31 ledamöter som till sitt förfogande för den löpande verksamheten har en styrelse som tinget utser. Regeringen skulle förordna ordförande för tinget efter förslag från Sametinget. Sametinget skulle också

utse en valnämnd och i övrigt besluta om de nämnder som behövs för beredning, förvaltning och verkställighet.

Riksdagen godkände med vissa smärre avvikelser förslagen i propositionen (bet. 1992/93:KU17, rskr. 1992/93:114).

Nuvarande problem

Sametinget inrättades år 1993. Dess uppgifter framgår av 2 kap. 1 § sametingslagen (1992:1433). De består i att besluta om fördelning av statens bidrag till samisk kultur och samiska organisationer samt andra medel som ställs till samernas förfogande, att leda det samiska språkarbetet, att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten, att informera om samiska förhållanden, att utse sameskolstyrelsen samt enligt 2 kap. 13 § sameskolförordningen (1995:205), efter förslag från sameskolstyrelsen, besluta om och anställa sameskolchefen.

Det är Sametinget som folkvalt organ som skall driva den samepolitik som kommit till uttryck genom de allmänna val som föreskrivs i sametingslagen. Problem kan uppkomma i och med att Sametinget samtidigt är en statlig myndighet som skall verkställa den politik och de beslut som fattats av riksdag och regering. Sametingets samepolitiska mål kan strida mot riksdagens eller regeringens mål i olika avseenden. Sametinget har ofta pekat på dessa dubbla roller och hävdar att de är svåra att förena.

Även om Sametinget skall ses som en statlig myndighet går det inte att bortse från att Sametingets utformning är okonventionell och saknar egentlig motsvarighet i Sverige.

Ett särskilt problem vid jämförelse med andra statliga förvaltningsmyndigheter är att beslutsnivåerna inte överensstämmer med andra myndigheters. Det är Sametinget i sig som är myndigheten samtidigt som tinget också är myndighetens högsta beslutande organ, dvs. motsvarar styrelsen i andra myndigheter. Styrelsen för Sametinget skall huvudsakligen bereda och yttra sig i ärenden som skall handläggas av Sametinget, handha den ekonomiska förvaltningen och verkställa Sametingets beslut. Dess uppgifter framgår dels av sametingslagen, dels av förordningen (1993:327) med instruktion för Sametinget. De är närmast att jämföra med vad en myndighetschef gör i andra myndigheter. Något som komplicerar saken ytterligare är att styrelsen samtidigt är ett beredningsorgan till den folkvalda delen.

I lagen har det inte närmare reglerats hur styrelsen skall utses. Detta, liksom hur styrelsens ordförande skall utses, har lämnats till tinget att besluta. I lagen står det endast att Sametinget bland tingets ledamöter skall utse en styrelse som skall bestå av sju ledamöter och lika många ersättare som skall sköta den löpande verksamheten. Under Sametingets första mandatperiod var styrelsen proportionell medan plenum vid det konstituerande mötet år 1997 beslutade att tinget skulle ha en majoritetsstyrelse. Frågan om hur val av styrelse skall gå till har emellertid utretts under en längre tid inom Sametinget.

Under innevarande mandatperiod har det förekommit kritik från såväl sametingspolitiker som allmänheten mot styrelse, ordförande och sametingets presidium. Kritiken beror bl.a. på det parlamentariska läget, som förändrats under mandatperioden. Kritik har riktats mot styrelsens och plenums arbetsformer. Krav på såväl avgång som misstroendeförklaring och extra val har framställts. Varken sametingslagen eller instruktionen ger några entydiga svar på hur sådana frågor skall hanteras.

I sametingslagen finns närmare reglerat hur val till Sametinget skall ske. Det finns inga spärrar mot småpartier och det krävs endast tre personer för att registrera ett parti. Detta har bidragit till att Sametingets 31 ledamöter representerar tio partier. De tre minsta partierna har endast ett mandat vardera.

Vid det senaste valet till Sametinget deltog endast ca 3 700 personer av ca 5 900 som tagits upp i röstlängden. Någon analys av det låga valdeltagandet har ännu inte gjorts men Sametingets valnämnd anser att bl.a. det brevröstningsförfarande som föreskrivs i sametingslagen är en bidragande orsak. En annan orsak kan vara tidpunkten för valet.

Av inte minst hanteringsmässiga och ekonomiska skäl utgör hela landet en valkrets vid val till Sametinget. Det kan emellertid finnas skäl att utvärdera behovet av ändring också här.

Sametingets ledamöter har vid upprepade tillfällen påtalat bristen på ekonomiska resurser för att bedriva partipolitisk verksamhet mellan valen och för att möjliggöra en kontinuerlig kontakt med väljarna.

Uppdraget

Mot bakgrund av de senaste årens utveckling i Sametinget och de här beskrivna förhållandena, finns det ett behov av att tillkalla en utredare med uppgift att göra en översyn av Sametingets organisation och de dubbla rollerna som folkvalt organ och myndighet.

De huvudsakliga utgångspunkterna för utredarens arbete skall vara att samerna skall ha ett representativt folkvalt organ och att samerna har folkrättsligt stöd för att själva få bestämma över sin kulturella utveckling. Detta förutsätter en viss grad av självstyre och ett organ där denna rätt kan utövas.

En annan utgångspunkt är att det i kontakten med myndigheter och politiska organ främjar demokratin om samerna företräds av ett direktvalt organ. Myndigheter och politiska organ kan därigenom utgå från att de besked de får från Sametinget är representativa.

Med dessa utgångspunkter skall utredaren analysera Sametingets nuvarande organisation. Utredaren skall överväga och lämna förslag till erforderliga förändringar i såväl sametingslagen som förordningen med instruktion för Sametinget.

Utredaren skall vidare undersöka om det krävs en tydligare skillnad än i dag mellan Sametingets olika roller som folkvalt organ och statlig myndighet. Om så är fallet skall utredaren komma med förslag till hur en förändrad organisation kan se ut och vilka uppgifter som skall utföras av myndigheten respektive det folkvalda organet. Rennäringspolitiska kommittén (dir. 1997:102) har bl.a. i uppdrag att utreda vilka uppgifter som i fortsättningen skall vara myndighetsuppgifter avseende rennärningen samt överväga vilka av dessa som kan tas över av Sametinget. Utredaren skall i denna del samråda med Rennäringspolitiska kommittén. Om utredaren skulle uppmärksamma att även andra myndighetsuppgifter bör flyttas över till Sametinget eller att tingets nuvarande uppgifter behöver förtydligas eller förändras får förslag lämnas även i dessa avseenden.

Sametinget skall enligt sametingslagen medverka i samhällsplaneringen. Sametinget anser att man i flera fall inte beretts tillfälle att yttra sig i ärenden som rör samerna och som handläggs av andra myndigheter. Utredaren skall utreda och vid behov lämna förslag till hur Sametingets medverkan i samhällsplanering ytterligare kan förstärkas.

Utredaren skall även utvärdera behovet av att författningsregleringens arbetsformer, t.ex. ordförandens roll i plenum, miss-

troendeförklaring och behandlingen av motioner. Finner utredaren att det finns behov av författningsreglering skall sådana förslag lämnas.

Utredaren skall också göra en översyn av valbestämmelserna i sametingslagen i syfte att förenkla röstningsförfarandet och därmed öka valdeltagandet i kommande sametingsval. Utredaren skall också överväga och om det behövs lämna förslag till en indelning i flera valdistrikt, en annan tidpunkt för valet till Sametinget, procentspärr och en ökning av det antal personer som krävs för att registrera ett parti, möjlighet till extra val samt ändrade former för partistöd.

Utredaren skall beakta förhållandena i Finland och Norge bl.a. dessa båda länders sameting och deras förhållande till andra myndigheter.

Utredaren skall vidare inhämta synpunkter från företrädare för berörda myndigheter, framförallt Sametinget och dess valnämnd.

Utredaren skall också beakta att genusperspektivet genomsyrar Sametingets hela verksamhet.

Utredaren får vidare föreslå lösningar på problem utanför det egentliga uppdraget, om sådana uppmärksammas under arbetets gång.

Redovisning av uppdraget

De ekonomiska konsekvenserna av åtgärder och förslag skall redovisas. Förslag till finansiering skall vid behov lämnas.

Utredaren skall redovisa uppdraget till regeringen senast den 31 december 2001.

(Jordbruksdepartementet)

Analys av självstyre

Inledning

Som framgått av kapitel 6 är det utredningens hypotes att det inte längre skulle vara nödvändigt att Sametinget är en myndighet och att det därmed skulle finnas ett utrymme för att ompröva detta.

Alternativa modeller

Som vidare anförts i kapitel 6 är det också utredningens slutsats att Sametinget antingen måste vara en myndighet eller också bör det frikopplas från staten och tillerkännas ett visst självstyre. Det som i så fall skulle kunna övervägas är att tillerkänna samerna en kulturell autonomi på sätt som skett i Finland. Vi har försökt utröna hur Sametinget i Sverige skulle kunna organiseras och vilka effekter som skulle uppstå om samerna på samma sätt som samerna i Finland tillerkändes kulturell autonomi. Detta kapitel kommer fortsättningsvis att behandla denna fråga.

Sametinget skulle då i sin helhet inte vara en myndighet under regeringen utan ett eget offentlighetsligt objekt. Eftersom dock samerna endast har rätt till kulturell autonomi skulle självstyret begränsas till kulturella frågor. Det skulle förutsätta en ändring i regeringsformen, eftersom alla offentlighetsliga objekt bör passa in i regeringsformens systematik. Det innebär att Sametinget antingen måste vara en myndighet under regeringen, eller särregleras i regeringsformen. Hur en sådan lagstiftning skulle se ut är i dag svårt att förutse. En jämförelse med den finska lagstiftningen ger vid handen att det exempelvis skulle kunna bli fråga om följande: Samerna har kulturell autonomi enligt vad som bestäms i lag. En lag skulle därefter ange och begränsa Sametingets uppgifter. I Finland jämförs Sametingets självstyre med det kommunala självstyret. Det skall här beaktas att det föreligger det en skillnad jämfört med det

svenska grundlagsskyddet för det kommunala självstyret. I Sverige är inte bara det kommunala självstyret grundlagsfäst utan i 1:7 RF anges också att beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar. I den finska grundlagen nämns dock inte själva Sametinget. Det innebär en skillnad. En vidare skillnad är som nedan kommer att framgå att Sametinget saknar en beskattningsrätt.

En fråga är vilka konsekvenser en sådan ordning skulle få dels med hänsyn till Sametingets politiska verksamhet, dels med hänsyn till Sametingets myndighetsutövning.

Konsekvenser med hänsyn till Sametingets politiska verksamhet

För det första skulle detta innebära att regeringens direktivrätt över Sametinget skulle försvinna. Sametingets plenum skulle i stället ha ett eget ansvar för sina politiska beslut. Det skulle därmed vara fråga om ett reellt självstyre, men endast i begränsade frågor som angavs i lag. Det skulle även vara möjligt att lagstiftningsvägen förändra dessa uppgifter. Det skulle innebära att det skulle bli riksdagen och inte regeringen som skulle bestämma över Sametinget.

Konsekvenser med hänsyn till Sametingets myndighetsutövning

Sametinget har i dag mycket begränsade uppgifter. Rennäringspolitiska kommittén har dock med förutsättning att Sametinget i framtiden kommer att vara välfungerande föreslagit att Sametinget övertar några myndighetsuppgifter från länsstyrelsen och Jordbruksverket. För samtliga frågor utom när det gäller medlemskap i samebyn har kommittén föreslagit att besluten kan överklagas till länsrätt/kammarrätt och regeringsrätt. När det gäller frågan om medlemskap i sameby skulle sametinget utgöra slutlig instans.

Om Sametinget erhöll självstyre och det organiserades efter en kommunal modell skulle det vara nämnder under Sametingets plenum som hade att med lagstöd att avgöra enskilda ärenden. Beslut som kommunerna fattar med stöd av speciallagstiftning kan överklagas genom förvaltningsbesvär. En farhåga skulle kunna vara att med ett utökat självstyre skulle Sametinget kunna politisera sin myndighetsutövning och att det svenska samhället skulle förlora kontrollen över frågorna. En motvikt skulle vara att de

konkreta frågorna skulle vara reglerade i lag med möjlighet att anföra förvaltningsbesvär.

Utredningens preliminära slutsats skulle vara att förändringen inte skulle behöva påverka myndighetsutövningen i sak i nämnvärd utsträckning. Även om Sametinget förblir en myndighet får regeringen enligt RF 11:7 inte påverka myndighetsutövningen. Det skulle innebära att regeringens direktivrätt i första hand har betydelse för den politiska verksamheten och vara betydelselös för myndighetsutövningen.

Tänkbara invändningar

Till utredningen har framställts följande preliminära invändningar: Sametinget är till sin natur till övervägande del en myndighet och inte ett självständigt organ. Till skillnad från kommunerna saknar det beskattningsrätt. Det eventuella självstyret skulle vidare i motsats till kommunerna inte omfatta ett visst begränsat geografiskt område. Dessa skillnader medför att det inte är lämpligt eller ens möjligt att ge Sametinget ett grundlagsfäst självstyre.

En fråga är då om dessa invändningar är riktiga. En första fråga är förstas den politiska frågan om Sametinget till sin natur är en myndighet eller ett självständigt organ. Nästa fråga är om ett självstyre nödvändigtvis förutsätter ett **begränsat geografiskt område och en beskattningsrätt.**

Begränsat geografiskt område och beskattningsrätten

I ett internationellt perspektiv finns det exempel på självstyre som inte motsvaras av ett begränsat geografiskt område. Som framgått är förstas Sametinget i Finland ett exempel. Utredningen vill vidare hänvisa till den utredning det finska Justitiedepartementet gjort i denna fråga och som finns redovisat i kapitel 4.

På uppdrag av Sametinget i Norge har vidare John B. Henriksen undersökt det samiska självbestämmanderätten ur ett folkrättsligt perspektiv. John B. Henriksen har varit Samerådets utsände till Geneve (FN) och har också varit anställd vid FN:s sekretariat Genève, där han sysslat med urfolksrätt. Han är för närvarande anställd på Utrikesdepartementet i Norge.

Han försöker i sin promemoria dels ta ställning till om samerna överhuvudtaget har en självbestämmanderätt och dels undersöka

denna självbestämmanderättens innehåll och försöka ange hur den skulle kunna genomföras. Enligt vår uppfattning är den första frågan om samerna överhuvudtaget har rätt till självbestämmanderätt överspelad, eftersom regeringen ju i våra direktiv erkänner samernas självbestämmanderätt. Den andra frågan är dock av intresse.

John B. Henriksen anför sammanfattningsvis följande: Självbestämmanderätten har både en intern och en extern aspekt. Den interna skulle vara folks rätt att fritt bestämma över sin egen ekonomiska, sociala och kulturella utveckling. Enligt honom ger flera FN-dokument stöd för att detta kan genomföras av ett folk inom en stats konstitutionella ramar. Vidare är självstyre en naturlig del av självbestämmanderätten. Ett sådant självstyre kan också genomföras inom existerande nationalstater. Folks rätt att fritt bestämma över sin egen politiska ställning och relationer till internationella samfund betecknas som självstyrets externa aspekt. Det är främst vid denna externa aspekt som den s.k. lösgörandeproblematiken uppstår. Med detta avses att nationalstater inte vill ge ursprungsbefolkningar självbestämmanderätt av rädsla för att detta skall leda till att ursprungsbefolkningen frigör sig från de existerande staterna. Det anförs dock vidare att alla relevanta FN-resolutioner sätter principen om staters nationella gemenskapen och territorieintegritet före självbestämmanderätten för icke-statligt folk. Den internationella rätten ger endast folk rätt att frigöra sig från stater som en sista utväg under förutsättning av ett reellt förtryck. Därmed skulle rädslan för att samerna skulle frigöra sig från nationalstaterna vara fullständigt ogrundad. Frigörelse är inte samernas målsättning och den internationella rätten skulle inte heller erkänna ett sådant krav. Det finns vidare uttalanden i folkrätten om att den externa aspekten av självbestämmanderätt i många sammanhang kan genomföras av ett icke-statligt folk. Det anförs vidare två exempel på detta. Det första är det finska Sameetinget som enligt 6 § Sameloven skall representera samerna på såväl nationell som internationell nivå. Det andra skulle vara Grönlands lösa anknytning till EU. Grönland som är en del av Danmark blev genom Danmarks inträde i EU automatiskt en del av EU. Det uppstod dock ett starkt motstånd mot EU på Grönland och det hölls därför en folkomröstning. På grund av resultatet förhandlade Grönlands hjemmestyre fram ett avtal med EU med innebörd om att Grönland inte längre skall anses som en del av EU trots att Danmark är det (Betenkning om Samisk selvbestemmelserett; i et folkerettslig perspektiv, John B. Henriksen, Oslo, 30 juni 2001).

En annan fråga är om självstyre skulle förutsätta en beskattningsrätt. Folkrådet anger inte ett sådant krav utan framhåller tvärtom att just när det gäller minoriteter är det majoritetens ansvar att se till att resurser ställs till minoriteters förfogande för att minoriteten skall kunna förverkliga sin självbestämmanderätt (jämför exempelvis ILO:s konvention nr 169 artikel 6, som Sverige har som målsättning att kunna ratificera).

Slutsatser/ sammanfattning

Som framgår av kapitel 6. är det utredningens hypotes att det inte längre skulle vara nödvändigt att Sametinget är en myndighet och att det därmed skulle finnas ett utrymme att ompröva detta.

Enligt utredningens uppfattning är det mycket som talar för att det inte skulle finnas några avgörande juridiska hinder för att ge Sametinget ett grundlagsfäst självstyre. Avgörande är i stället en politisk bedömning om Sametinget skall förbli en myndighet eller tillerkännas ett utökat självstyre. Det finns enligt vår uppfattning anledning att utreda ett grundlagsfäst självstyre. En sådan utredning skulle behöva innefatta en noggrann juridisk analys, som skulle behöva innehålla både folkrättsliga och konstitutionella aspekter. Det som därvid särskilt måste beaktas är att kommer att föreslås att många myndighetsuppgifter lämnas över till Sametinget.

Ett utökat självstyre skulle ur politisk synvinkel vara en stor förändring. Det är inledningsvis tveksamt om utredningens direktiv medger att vi föreslår ändringar i grundlagen. En annan aspekt är att ändringar i grundlagen som huvudregel brukar utredas av kommittéer med en parlamentarisk sammansättning. Vi föreslår därför att regeringen överväger en fortsatt utredning av frågan.

Riksskatteverkets analys av valkretsar

Röstberättigade i samevalet 1993 fördelade länsvis- utredning 1993 av RSV, Valenheten, Vivan Nilsson

Uppdelningen har gjorts med hjälp av postnummer och postort. Eftersom ett postnummer ibland kan gå över en länsgräns kan vissa personer ha förts till fel län. En exakt fördelning går inte att göra annat än om materialet sambearbetas med folkbokföringsregistret och var och en som upptagits i röstlängden åsätts länskod. De som är bosatta utanför Sverige skulle i så fall åsättas länskod för det län där de är folkbokförda eller koden för det län inom vilket de senast var folkbokförda före utvandring.

Boende utomlands	36
Norrbottnens län	2 915
Västerbottnens län	1 122
Jämtlands län	468
Västernorrlands län	111
Gävleborgs län	38
Kopparbergs län	58
Västmanlands län	36
Örebro län	15
Värmlands län	19
Skaraborgs län	10
Älvsborgs län	33
Göteborgs- och Bohus län	45
Hallands län	8
Malmöhus län	18
Kristianstads län	8
Blekinge län	4
Gotlands län	9
Kalmar län	7
Kronobergs län	8

Jönköpings län	6
Östergötlands län	29
Södermanlands län	20
Uppsala län	61
Stockholms län	306
TOTALT	5 390

Statistik över ålder för de som är röstberättigade

Födda 1890 - 1900

4

Födda 1901 - 1910

82

Födda 1911 - 1920

302

Födda 1921 - 1930

623

Födda 1931 - 1940

773

Födda 1941 - 1950

1 043

Födda 1951 - 1960

1 052

Födda 1961 - 1970

1 095

Födda 1971 – 1975

411

Statistik över ålder och kön för röstberättigade

Födda 1890 – 1900	Antal kvinnor	Antal män
4	2	2
Födda 1901 – 1910	Antal kvinnor	Antal män
82	43	39
Födda 1911 – 1920	Antal kvinnor	Antal män
302	153	149
Födda 1921 – 1930	Antal kvinnor	Antal män
623	294	329
Födda 1931 – 1940	Antal kvinnor	Antal män
773	363	410
Födda 1941 – 1950	Antal kvinnor	Antal män
1 043	491	552
Födda 1951 – 1960	Antal kvinnor	Antal män
1 052	538	514
Födda 1961 – 1970	Antal kvinnor	Antal män
1 095	542	553
Födda 1971 – 1975	Antal kvinnor	Antal män
411	206	205

Fördelningen antal kvinnor och män för alla röstberättigade

Antal män	2 753
-----------	-------

Antal kvinnor	2 632
---------------	-------

I Samerättsutredningen (SOU 1989:41) diskuterades uppdelning av landet i sex valkretsar vid framtida sameval. Med samma underlag för fördelningen av röstberättigade skulle valkretsarna ha fått följande underlag.

- (1. Kiruna, Pajala, Kalix, Överkalix, Övertorneå och Haparanda)
- (2. Gällivare, Jokmökk, Boden och Luleå)
- (3. Arjeplog, Arvidsjaur, Älvsbyn och Piteå)
- (4. Västerbottens län)
- (5. Jämtlands, Västernorrlands, Kopparbergs och Gävleborgs län)
- (6. Övriga Sverige)

1.	1 251	+	8	=	1 259
2.	1 125	+	7	=	1 132
3.	537	+	4	=	541
4.	1 122	+	7	=	1 129
5.	674	+	5	=	679
6.	641	+	4	=	645

Eftersom det enligt normala regler för röstlängd för utlands-svenskar "rätta" länet är okänt har antagits att "utvandrarna" fördelar sig jämnt över de sex valkretsarna. Det är inte säkert att så är fallet. Som synes blir Västerbottensvalkretsen oväntat stor. Detta förmodligen beroende på att antalet samer registrerade med adress i Umeå är stort. Det kan antas i viss utsträckning vara studerande som kanske inte alla är folkbokförda i Umeå. Om valkretsindelning skall införas borde sameröstlängden liksom andra röstlängder vid indelningen bygga på gällande folkbokföring vid ett visst tillfälle t.ex. 1 februari valåret. De som då eventuellt inte är folkbokförda i Umeå skulle då komma att fördelas på de andra valkretsarna. Detsamma gäller naturligtvis för andra personer som till sameröstlängden inte uppgivit sin folkbokföringsadress. I röstlängden 1987 kommer folkbokföringsadressen att "ta över" för de som står kvar sedan 1993 eftersom tanken varit att inför nästa val inhämta eventuella adressförändringar från folkbokföringen.

Fördelningen av de 31 mandaten mellan valkretsarna.

Antalet röstberättigade $5\,385 : 31 = 173$

1.	1 259	:	173	=	7,27	7		7
2.	1 132	:	173	=	6,54	6	1	7
3.	541	:	173	=	3,12	3		3
4.	1 129	:	173	=	6,52	6		6
5.	679	:	173	=	3,92	3	1	4
6.	645	:	173	=	3,72	3	1	4
						28	3	31